

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 216

Yıl: 18

HAZİRAN 2012 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

7 TL (KDV Dahil)

Halk İsyanlarından Laikliğe **AYDINLANMA**

Prof. Samir AMİN
Prof. Dr. Korkut BORATAV
Prof. Dr. Ali DEMİRSOY
Dr. Şükrü GÜNBULUT
Prof. Dr. Timur KARAÇAY
Prof. Dr. Semih KORAY
Mehmet ULUSOY
Sadık USTA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

OLAĞAN ŞÜPHELİLER

yakalanma sırası size geldiğinde...

15 Haziran'da Kitapçılarda

Geniş bir nüfus kesimi, iktidar
aklı tarafından iyi vatandaşlar
arasında kabul edilmiyor.

İyi sayılmayan vatandaşlar, çeşitli gerekçelerle
yakalanıyor ve gözaltına alınıyorlar...

Bir gün sıra size geldiğinde, bir vakitte evinizin kapısı kol-
luk kuvveti tarafından çalınabilir ya da sokakta üniforma-
lı/üniformasız biri tarafından "hey sen!" diye çağırılabilir ya
da bir mitingde taarruza uğrayabilirsiniz...

Bu ândan itibaren hukuk dışı uygulamalara yani olağan şüp-
heli [eski deyimle sanık] muamelesine tâbi tutulabilirsiniz.
Peki, kolluk kuvvetiyle karşılaşma ânından başlayarak, yaka-
lanma ve ardından devam etmesi muhtemel gözaltı, savcı/hâ-
kim karşısına çıkartılma, tutuklanma süreçlerindeki haklarınız
nelerdir?

Şâyet o yakalanma ânına kadar fena sayılmayacak bir vatan-
daşlık pratiği sergilemişseniz, artık bir "birey" olarak vatan-
daşı için elinden geldiğini yapmaya çalıştığınızı sandığınız dev-
letin kendi yasalarını/hukukunu ihlal ettiğine tanıklık edebi-
lirsiniz.

ÇHD'li avukatların tanıklık ettiği – maruz kaldığı binlerce de-
neyimin ışığında oluşan bu kitap, sırası gelen "Olağan Şüp-
heli"ye "Yakalanmayla/Tutuklanmaya ve Hapishaneye/Ceza-
evine kadar olan her ânda meydana gelebilecek hak ihlalleri-
ne karşı kendini koruma yollarını göstermeyi amaçlıyor.

Antik Site; bu tozlu kitap, tarihçi Fustel de Coulan-
ges'in kaleminden, bugünkü dinlere, inançlara ve
yönetim organlarına ilham veren dinlerin-inançların-
hukukun-iktidarların tarihini ve işleyişini anlatıyor.

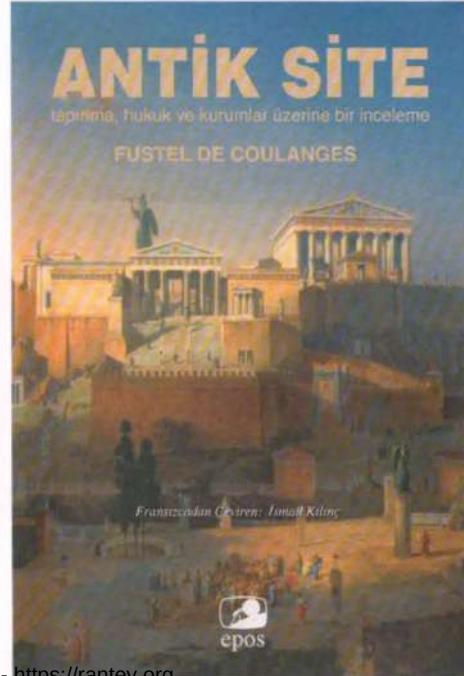
Bir tarih çalışmasının örneği ve kanıtı olan Antik Si-
te, günümüzden 147 yıl "evvel" 1864 yılında, antik
kaynak, belge ve fiziksel kanıtların ince elenip sık
dokunmasıyla ortaya çıkmış bir çalışma.

Hakikaten tozlu bir kitap, ama Antik Site, esas ilgisi
bakımından evvel zaman içinde olanların değil, bu-
gün içinde yaşadığımız evrensel hakikatlerin varlık
bulduğu uzun çağların incelenmesi.

Ölümlü varlık insana doğumuyla ölümü arasındaki
günlük yaşamında kayıtsız-şartsız efendilik eden
inançların, eskiden-bugün (de) tapındığımız huku-
kun, devletin, ırkların-milletlerin, dinlerin, ahlâkın,
ailenin vs. birbirlerini farkına dahi varmadan dönüş-
türmesiyle ân be ân oluşan toplumsal belirlenme,
bilinç, iktidar kavramlarının büyüleyici tarih an-
latımı...

Eski inançlarla ve eski iktidar-hukuk biçimleriyle
bugünküleri karşılaştırma imkânını red-
dedilemeyecek bir apaçıklıkla sunabiliyor. Coulan-
ges'in âdeta "eski inançları-iktidarları-yönetim tarz-
larını bilmeyen bugünkü inançları/yönetim tarzlarını
eşsiz sanır" dediği Antik Site, bir hikâye değil,
büyüleyici bir inanç – iktidar-hayat tasviri.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Ağına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KURAY

Genel Yayın Yönetmeni: Emrah MARAŞO

Yazı İşleri: Canan DOĞAN

Görsel Yönetmen: Elgin Repe

Dağıtım Abone: ARIAN ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Altın Akın, Dr. Bora Ataman,
Prof. Dr. Kürtül Bozkurt, Dr. Nezi Deydik,
Prof. Dr. Sinan Eng. Prof. Şahin Güçlümaz,
Prof. Dr. Çelebi Güler, Efe Can Gülsen,
Erkan İşöz, Prof. Dr. Bekir Kamaçlı,
Prof. Dr. Zahir Kara, Doç. Dr. Çelebi
Kasınoğlu, Prof. Dr. Semih Kory, Dr. Arda
Özdemir, Feyyaz Özbek, Serdar Özhan,
Ömer Özbek, Dr. Haluk Şapkıni, Prof. Dr.
Kadir Yamaç, Prof. Dr. Osman Şadi Yaman

Yeniçimen Yarı: İstiklal Cad. Devre Çıkmaz
No:7/2 34420 Beşiktaş/İST
Tel: (0212) 252 97 99
Faks: (0212) 251 21 16

e-posta: bilimveutopya@gmail.com
İnternet adresi: www.bilimveutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyyaz ÖZBERK
Koruy 2 Sok. 69/1 Kızılay - Ankara
Tel: (0312) 418 54 61

Hatay Temsilcisi: Halil İbrahim GÜLER
Büyük Çarşı İşleri Kat: No:450 Iskenderun
Tel: (0326) 613 41 33

İzmir Temsilcisi: Nural GÜRAN
Tel: (0537) 843 55 19

Avrupa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
f.kiz@bilimveutopya.com.tr

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL BORAL
Frankenthal 39, 60327/Frankfurt
Tel: +4969-73618773 Faks: +4969-73090310

Bağcık Temsilcisi: Uray SARITAŞ
Tel: +444 130 619
ulus.ay@bilimveutopya.com

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKÜŞ Tel: +86 1067637298

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞÖZLEN
Tel: +33 875451587

Hollanda Temsilcisi: M. Ozan UYAR
Tel: +316 45566564

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7930051882

İsviçre Temsilcisi: Gülay SİNACI
Tel: +41 327245854 +41 78933951

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
zeynep.gunes@nordic.com

Abone Koşulları: 6 Ayık, 40.00 TL
Yılık, 80.00 TL Avrupa ve Ortadoğu yılık:
50 Euro Amerika ve Üzleştüğü yılık: 100 \$

Abone bedeli için, S.S. Ütopya
Kooperatifi'ni Bankamız Hesabına Şubesi
Hesap No: 1022 0773251

İsviçre Hesap Numarası:
Gülay SİNACI
Banque Cantonale Neuchâtelaise coms
Hesap No: 1003 00 733
guleysinaci@nordic.com
guley_sinaci@hetmail.com

Yıllık Satış Fiyatı:
Avrupa: 4.5 Euro

Organizatör: Ulusal Haber Hiz. Prod. Of.
San. Tic. A.Ş.
Başlık Yeri: Anzık Basım
2. Matbaacılar Sitesi 3 No: 22
Tepebaşı - Fatih / İstanbul
Dağıtım: Türkiye Dağıtım Pazarlama A.Ş.
İSBN 1301-8217

Ayık Yayın Sıralı Yayın

Yeniden Aydınlanma!

Ülkemizde toplumun her hücre ve kurumlar dincileştirilmeye, üniversite ortamının içi gerici bir demokrasi kavramsallaştırmasıyla hurafelerle doldurulmaya çalışılıyor. Geçtiğimiz ay Marmara Üniversitesi'nde gerçekleşen evrim karşıtı etkinlik, hurafenin bilime karşı eylemli şekilde harekete geçmesi ve bilimi "tartışmaya" açmak istemesidir.

Aslında burada farklı görüşlerin ifade edilmesi propagandası altında yapılmak istenen, bilimsel yöntem farklılıklarının tartışılması değil, bizatihi bilimin kendisine, Ortadoğu gericiği temelinde ve trajikomik bir şekilde meydan okuma girişimidir.

"Kendi aklını kullanmaya cesaret et!" şiarını bayrak edinen Aydınlanma özgür düşüncüyü, feisefeyi, yaratıcı aklı ve pratiği, keşfetme arzusunu ve dünyayı değiştirmeyi önüne hedef olarak koymuştu. Bu hedefler doğrultusunda devasa adımlar atan insanlık, dinsel kurum ve ideolojilere büyük darbeler indirmiş ve karanlığın perdesini yırtarak artık geri dönmeyen bir yola çıkmıştı. Ancak bu yol, halk hareketinin devrimi derinleştirme ve eşitlik yönündeki taleplerine burjuvazinin set çekmesi ve bastırmasıyla bozuldu. Emekçi halkın ve yoksulların geleceğe doğru akan büyük yürüyüşü çeşitli aksamalar ve engellemelere maruz kaldı.

Oysa Aydınlanma çağı, Avrupa'nın belli başlı ülkelerinde büyük halk isyanlarının ve millî devrimci hareketlerin omuzlarını yükselmiş ve bu dalgayı gericiğe karşı taarruzla geçmişti. İnsan keşfediyor, yaratıyor. Aşkı için dağları delen Ortadoğu'nun sevgili imgesi, artık dünyayı fethetmek ve keşfetmek için yola çıkan kitlesel insanlık cisimleşmişti. Bu insan, kendini bulmak ve özgürleşmek için yüzyıllardır benliğini zapturapt altında tutan kurum ve ilişkilerle savaş açmıştı. Elbette bilimi ve özgür feisefeyi rehber edinerek, eşitlik talebine sınıksı sarılarak...

Daha sonra millî ve demokratik isyan dalgası başta kendi coğrafyamız olmak üzere bütün Asya'da beygırı dalgalandırdı. Artık ilerlemenin, çağdaşlaşmanın, devrimciğin, yeniliğin ve statüko düşmanlığının kalesi Asya'nın ezilen yoksul köylülerinin vatanlarıydı. Bu devrimci yıkım, kurucu eylemini Aydınlanma'nın ilerici değerlerini eşitlik temelinde denkleştirerek inşa etti. Bilimsel sosyalizm, kitleleri ayağa kaldıran en etkili ideoloji olmasının yanında millî demokrasiler, Aydınlanma çağını yaratan halk isyanlarının eşitlik ve özgürlük aşısıyla etkilendi.

Lailiklik, "eşitlik"te birlikte emekçilerin ve yoksulların etmek ve su gibi ihtiyaç duyduğu özgürlük-

mesinin olmazsa olmazıydı. Dün olduğu gibi bugün de bilimi ve ilericiyi etiket olmanın ötesinde kullanmayan bazı çevreler, büyük burjuvazinin gericileşmesi ve sınıf karakterinin daha da çürümesiyle birlikte lailikliği de küçümsemeye ve gitgide karşılarına almaya başladılar. Oysa özgürlüğe bakmak ve onu elde etmek, en başta gözlerdeki karanlığı perdeyi indirmek mümkün olabildi. İktidarı kaynağını dinsel dogmada ve otoritede değil, insan aklının kendisinde, özgür düşüncede gören bir anlayış ancak insanın kendi tennini yapabileceği ufkuna sahip olabildi. Bu nedenle lailiklik için dinsel dogma ve hurafelerden kurtulmak, başta atamız gereken adımlardandı.

Bu gerçek sadece tarihsel bakımdan değil, en fazla bugün için en büyük ihtiyaçtır. Güncel olarak Türkiye'de bilim, sanat, siyaset ve toplumsal alanı ilade eden tüm başlıklar İslamleştirilmeye çalışılıyor. İslamiyet her başlığın (bilimin, ilericiğin, sanatın) meşruiyet zeminini haline getirmek istiyor. Sanat mı yapacaksınız? Durun muhafazakâr sanat var! Bilimden ve evrimden mi bahsettiniz? Durun evrim tartışmalıdır(!) ve yaratılış da "bilimsel bir görüş"tür!

Bu başlıkları uzatmak mümkün... Ama tartışmaya açılmayacak bir şey varsa, o da ilericiğin dinî ideolojileri uzalamayacağı gerçektir. O nedenle lailiklik, halkçılık ve Aydınlanma birbirinden ayrılamaz. "Kul'un egemen sınıfların karşısına çıkmaya, onların program ve siyasetlerine direnmeye ne hakkı, ne de gönlü olur. Dolayısıyla emekçi halkın eşitlik mücadelesi, ancak Aydınlanma ve lailiklik mücadelesiyle mümkün olabilir ve ülkemiz, bilimsel kazanımlarımız gerici saldırılara karşı böyle savunulabilir.

Özür ve düzeltme

Arkeoloji sayfamızda makale, haber ve incelemeleriyle ufkumuzu açan değerli Yazı Kurulu Üyemiz Erkan İldız'ın geçen sayımızda yayımlanan yazısının başlığı yaptığımız dikkatsizlik nedeniyle yanlış çıkmıştı. Söz konusu başlık "2011-2012 Arkeoloji Çalışmalarından Bir Kesit" şeklinde olacaktır. Sayın İldız'dan ve okurlarımızdan özür dileriz.

Sayın Ahmet Say, bu ay yazılarına ara verdi. Gelecek aydan itibaren bizimle birlikte olmaya devam edecek.

Cansu Yiğit'in geçen sayımızda yayımlanan "Mustafa Suphi" makalesinin kaynağı şu şekilde olacaktır: Servet-i Fünun, 2 Kanunievvel 1326, Cilt: 40, Sayı: 1019, ss. 101-103

Gelecek ay görüşmek umuduyla...

İçindekiler

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
atakanhatipoğlu@gmail.com
(0 555) 475 45 45
Ahi Evran Üniversitesi
Yanıkür ALKAN
alkanyanikur@gmail.com
(0 537) 587 93 77
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERGENÇİN
ergeninh@akdeniz.edu.tr
(0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
İsmail Eriş ÇELEBİ
eriscelebi@hotmail.com
(0 534) 831 39 69
Ankara Üniversitesi
Melih OKYAY
melihokyay@gmail.com
(0 554) 405 38 78
Bahçeşehir Üniversitesi
Azra Kandelen NAZLI
kandelennazli@gmail.com
(0 554) 558 18 27
Balıkesir Üniversitesi
Alihan VARAN
alicanyaran@hotmail.com
(0 506) 519 28 98
Baskent Üniversitesi
Hilal ÖZÇELİK
hosi_ozel@hotmail.com
(0 507) 519 03 13
Bogaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAG
cezdag@yahoocool.com
(0 534) 651 11 67
Cumhuriyet Üniversitesi
Aykut ÖZS
aykutozs@hotmail.com
(0 564) 257 46 92
Canakkale Onsekiz Martı
Hüma SARIL
humasari@hotmail.com
(0 537) 386 83 40
Çukurova Üniversitesi
Samet ALTIN
sametaltin30@gmail.com
(0 533) 234 67 39
Dokuz Eylül Üniversitesi
Sürida YUHTÇİCEK
suidayurtlucek@hotmail.com
(0 505) 638 96 70
Ege Üniversitesi
Oytun Özcan KORKMAZ
oytunoymaz@hotmail.com
(0 536) 346 58 00
Erciyes Üniversitesi
Aykut Ali AVŞAR
mahrem_utoptia@hotmail.com
(0 542) 482 07 12
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Günay KARAGÖLLÜ
gunaykaragollu@gmail.com
(0 506) 857 24 17
Gazi Üniversitesi
Nazım Yiğit ERYILMAZ
yigitzs@hotmail.com
(0 535) 311 81 05
Hacettepe Üniversitesi
Elvan KÖNLÜK
elvankonuk23@gmail.com
(0 531) 971 74 50
Hitay Mustafa Kemal Üniversitesi
Mehmet RÜM
mehmetrum@gmail.com
(0 541) 414 14 31
İstanbul Üniversitesi
Uğurcan YARDIMOĞLU
ugurcanyardimoglu@hotmail.com
(0 538) 523 59 24
İstanbul Teknik Üniversitesi
Tekin KARATEPE
tekinkaratepe@gmail.com
(0 505) 480 00 00
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yeliz DEDE
yelizdede_08@hotmail.com
(0 507) 764 08 12
Kırıkkale Üniversitesi
Can AKRAZ
canakraz@gmail.com
(0 535) 755 62 66
Kırıkkale Üniversitesi
Selçuk KILIÇ
selcuk.kilic@gmail.com
(0 555) 368 92 63
Kocaeli Üniversitesi
Yegim ÇAKMAK
yegim_cakmak.kou@hotmail.com
(0 538) 801 02 74
Malatya İktisadi Üniversitesi
Kurtuluş AKOĞAYA
kurtulusakogaya@hotmail.com
(0 530) 870 71 58

Aydınlanma: Neden yeniden? Neden şimdi?

- Çiviyazısı 1
- Forum 4
- Kapak
Sadık USTA
Rönesans ve Aydınlanma'nın halkçı kökeni 10
- Kapak
Dr. Şükrü GÜNBULUT
Laikliğin kökenleri 22
- Kapak
Prof. Dr. Korkut BORATAV
"Laiklik halk sınıflarının özgürleşmesinin önkoşuludur" 32
- Kapak
Prof. Samir AMİN
Moderniteden modern sapmalar 35
- Kapak
Prof. Dr. Semih KORAY
Türk Devrimi'nde Aydınlanma ve pozitivizm 44
- Kapak
Mehmet ULUSOY
Yeni bir Aydınlanma Çağı'na girerken 48
- Kapak
Prof. Dr. Ali DEMİRSOY
Gericiğin yok edilmesi temel bilimlerle olacaktır 55
- Kapak
Prof. Dr. Timur KARAÇAY
Çağdaşlaşmanın önüne konulan iki engel:
Eğitim ve inanç kurumları 62

Türkiye'de bir Rönesans öncüsü: Hasan Ali Yücel

- Prof. Dr. Ali Nihat BOZCUK
Hasan Ali Yücel'i 51. ölüm yıldönümünde anarken 68
- Bilimin Felsefesi ve Tarihi
Arş. Gör. Serpil AHMETKOCAOĞLU
Helenistik Çağ'da yaşam bilimleri 76
- Doğa Tarihinden Notlar
Prof. Dr. Nurdan İNAN
Mezozoyik'in önemli evrim adımlarına genel bir bakış 81
- Parantez
Prof. Dr. Remzi DEMİR
Osmanlı Dönemi'nde bilgi cemaatleri ve
bilgi türleri arasındaki ilişkiler 86
- Dilime Göre
Kemal KIRAR
Halk etimolojisi 87
- Çetin Ceviz Problemleri/ Dr. Necmi DAYDAY 88
- Bilim ve Teknoloji Güncesi 89
- Eskimeyen Kitaplar
Prof. Remzi DEMİR
Kâtib Çelebi ve "Yeni İslâm Hikmeti" 91
- Kitap Kurdu / İlyas KARATEPE 92
- Ödüllü Sözcük Bulmacası / Semra LARÇIN 96

Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Erdem ÖZDEMİR
erdem_ozdemir_@hotmail.com
(0 555) 519 43 07
Marmara Üniversitesi
Emrah ALAN
alanemrah@gmail.com
(0 551) 218 26 23
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Osman BAYRAM
osmantayram1815@gmail.com
(0 355) 262 86 83
Mersin Üniversitesi
Mehmet AK
mehmetak_33@hotmail.com
(0 537) 786 18 96
Muğla Üniversitesi
Gözen SORĞUÇ
gozen_sorguc@hotmail.com
(0 554) 370 84 19
Namık Kemal Üniversitesi
Emre Alican YÜCEL
emresalican_18@hotmail.com
(0 500) 292 50 75
Niğde Üniversitesi
Sadiye AYDEMİR
aydemir_16@hotmail.com
(0 534) 839 89 51
ODÜ
Ozgür ÖLMEZ
ozgurdin18@yahoo.com
(0 505) 501 74 27
Pamukkale Üniversitesi
Behiye YARASÇI
behiye_gs_07@hotmail.com
(0 543) 480 19 28
Sakarya Üniversitesi
Emre AKTAŞ
emreaktas@gmail.com
(0 336) 203 88 50
Sakçuk Üniversitesi
Emir YEGANEH
dogu.nahin@hotmail.com
(0 537) 846 31 58
Süleyman Demirel Üniversitesi
Serhat ÇİĞLA
serhat.1@hotmail.com
(0 508) 952 35 81
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Ali TATLI
altayin1@hotmail.com
(0 506) 295 14 03
Trakya Üniversitesi
Gürsel Bora ATEŞ
gurzelbora@hotmail.com
(0 537) 386 63 40
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com
(0 505) 776 14 98
Yıldız Teknik Üniversitesi
Murat TAŞDEMİR
metademir@gmail.com
(0 535) 746 72 41

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: tlgkyy@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTA NLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@igmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangxi Gongliang Üniversitesi
Alihan ÇÖKDENİZ
alihan@bimutocopy.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
Polonya
Varşova Üniversitesi
Mikgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkian.turhan@gmail.com

"2012 Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü" sahiplerini buldu

2002 yılında kaybettiğimiz değerli bilim insanı Dr. Serhat Özyar'ın anısını, bilimi ülke yaşamında maddi bir güç haline getirmeye katkıda bulunarak yaşatmak amacıyla oluşturulan "Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü"nü 2012 yılında almaya değer görülen bilim insanlarına ödülleri, 24 Nisan'da ODTÜ Merkez Mühendislik Binası'nda gerçekleşen bir törenle sunuldu. Bilim ve Ütopya Kooperatifi, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası ve Orta Doğu Öğretim Elemanları Derneği'nin ortak çabalarıyla gerçekleşen törende, kurum temsilcileri de birer konuşma yaptı.

"Bilim kâr elde etmenin aracı kılınıyor"

TMMOB EMO adına törene katılan Yönetim Kurulu Başkanı Cengiz Göltaş, yaptığı konuşmada, emperyalist-kapitalist sistemin bilime biçtiği amaca dikkat çekerek, Serhat Özyar'ın "bilimsel çalışmayı yalnızca uzmanları ilgilendiren teknik bir uğraştan ibaret görmeyen, bilimsel yaklaşımın düşünsel yaşamın tüm alanlarına egemen kılınmasının gereğine ve önemine inanmış bir aydınlanmacı" olduğunu ifade etti.

"Bugün çağımızda bilim ve teknoloji, daha fazla kar etmenin, egemenlik alanlarını genişletmenin, toplumsal ve siyasal direnişleri etkisizleştirmenin hem maddi hem de ideolojik temellerinden biri olarak gittikçe daha çok öne çıkıyor. Elbette bu durumun sonucu olarak, dünyada sömürü ve talanın boyutları inanılmaz düzeylere ulaştı. Bölgesel, devletlerarası ve bir devletin farklı toplumsal kesimleri arasındaki eşitsizlikler her geçen gün artıyor, çelişkiler daha keskinleşiyor" diyen Göltaş,

Ödül törenine ilgi yoğunlu.

taş, bilimsel gelişmenin kimin için ve ne amaçla gerçekleştiğinin sorgulanması gerektiğini vurguladı.

"Üniversite bilime ve akla yönelik saldırılara direnmeli"

Bilim ve Ütopya Kooperatifi (BİL-KOOP) adına konuşma yapan kooperatif başkanı Prof. Dr. Semih Koray ise, bilimin toplumdaki öncü rolünü ete kemiğe büründürmek için, son dönemde yoğunlaşan gerici saldırılara göğüs gereilmesi gerektiğinin altını çizdi.

"Öğrencilerin adeta kavramlarla düşünme aşamasına yükselmeden, karmaşalar ile düşünme aşamasında tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Akıl ve bilim eğitimi her gün daha fazla uzaklaştırılmaktadır" diyen Koray, bilimsel düşünceye yönelik saldırıların, anti-demokratik tertiplerle, komşu ülkelere yönelik savaş çıkırtkanlığıyla ve gericiğin toplumsal yaşama egemen kılınmasıyla da el ele ilerlediğini vurguladı.

Sözlerini, "Bugün toplumsal olarak neyin ileri, neyin geri olduğunun nesnel bir ölçütü varsa eğer, o zaman bunu

belirlemek bilime düşen bir görevdir. Ölçüt yoksa o zaman toplum bilim diye bir bilim de yoktur" şeklinde sürdüren Koray, bilime ve akla yönelik saldırılar karşısında üniversitelerin yeterli direnci gösterememesini de eleştirdi.

Ödül sahipleri ve gerekçeleri

Orta Doğu Öğretim Elemanları Derneği adına söz alan Prof. Dr. Ali Gökmen ise, Seçici Kurul ve değerlendirmeye sürecine ilişkin bilgi verdi. 2012 yılında Seçici Kurul'da EMO'yu temsilen Mehmet Bozkırloğlu, Tarkan Öden, BİLKOOP'u temsilen Prof. Dr. Işık Bökesoy, Prof. Dr. Semih Koray ve Doç. Dr. Nesrin Çobanoğlu, ODTÜ ÖED'i temsilen Doç. Dr. Melek Diker Yücel, Prof. Dr. Ali Gökmen ve Doç. Dr. Çağatay Keskinok'un yer aldıklarını belirten Gökmen'in konuşmasının ardından ödül törenine geçildi.

Törende "Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü"nü kazanan üç, "Serhat Özyar Onur Ödülü"nü kazanan üç, "Seçici Kurul Özel Ödülü"nü kazanan bir genç bilim insanının ödül gerekçeleri ise şu şekilde sunuldu:

“Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı” ödül gerekçeleri Dr. Hüseyin ÇANKAYA

Dr. Hüseyin ÇANKAYA, “Malzeme Karakterizasyonu için Yakın ve Orta Kızılaltı Darbeli Lazerlerin Geliştirilmesi” başlıklı doktora çalışmasında, özellikle yakın kızılaltı bölgede çalışabilen femtosaniye darbeleri katı hal lazerleri geliştirmiştir. Femtosaniye lazerler, lazer bilim ve teknolojisinin geliştiği en ileri seviyeyi teşkil ederler ve son derece kısa darbe uzunlukları sayesinde başka türlü mümkün olamayacak zaman çözünürlüğü sağlar ve çok yüksek optik güç üretirler. Bu çalışmada elde edilen 5 nJ, 70 fs atımlı lazer, örneğin, çöklü foton mikroskopisi için idealdir. Tezdeki çok önemli diğer bir çalışma, 2.25 μm ve 2.45 μm dalgalı boyalarında Cr: ZnSe lazerinin geliştirilmesidir. Bu dalgalı boyu, spektroskopisi başta olmak üzere bilimsel çalışmalar, doku ile etkin etkileşime olanak vermesiyle tıbbi çalışmalar ve 3-5 μm dalgalı boyunun kullanım alanları itibarıyla savunma uygulamaları açısından çok önemli ve güncel bir çalışma alanıdır. Bu dalgalı boylarında 1 kHz tekrar frekansında elde edilen 157 μJ atım enerjisi önemli bir ilerlemeye denk gelmektedir. Dr. Çankaya, tez çalışmasında lazer aktif ortamı tanımlamasından optik tasarıma kadar pek çok bileşeni başarı ile birleştirmiş ve ülkemizdeki bir eksikliğin giderilmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Dr. Emine Pınar KARABULUT

Dr. Emine Pınar KARABULUT, “iki Boyutlu Yalıtkan ve Metal Nano Boyutlu Yapıların Momentler Yöntemi Temelli Sayısal Bir Teknik ile Optik Karakteristiklerinin Elde Edilmesi ve Ayrık Karmaşık İmaj Yöntemi için Hata Kriterinin ve Otomatik Derece Seçiminin Geliştirilmesi” başlıklı doktora çalışmasında, fotonik yapıların temel taşı olan katmanlı yapıların hesaba katılması için kapalı-formlu Green fonksiyonlarını, doğruluğu garantili ve otomatik halde hesaplayan bir yöntem geliştirmiş ve iki boyutlu yapıların, Momentler Yöntemi temelli bir yaklaşımla verimli olarak analiz edilebildiğini göstermiştir. Fotonik konusunda yapmış olduğu

önemli katkılarıyla, bu araştırmaların sadece büyük araştırma merkezlerinde değil, kişisel bilgisayarlar aracılığı ile yapılabilmesini de olanaklı kılmıştır. Çalışılan alan elektromanyetik modelleme başlığı altında olmakla birlikte üst düzey matematik, numerik modelleme ve elektromanyetik alan temelli bilgi birikimi ve çalışma içermektedir. Dr. Karabulut ayrıca, sınırları sonsuzda olan karmaşık ve hızlı salınımlı integrallerin doğru ve hızlı bir şekilde hesaplanmasını sağlayan sayısal bir yöntem geliştirilmesinde öncül rol oynamıştır. Geliştirdiği bu sayısal yöntem, hesaplamalı mühendisliğin her alanında kullanılabilecek geniş bir kullanım alanına hitap etmektedir.

Dr. Serdar SEZER

Son yıllarda kimya konusundaki üretimin doğayı kirliletmeden yapılabilirdiği, “Yeşil Kimya” olarak adlandırılan yeni bir alan doğmuştur. Yeşil Kimya, doğaya zarar veren çözücü maddeler yerine suyun kullanıldığı, üretimden açığa çıkan “atık maddelerin” başka bir üretimin ham maddesi olarak değerlendirildiği, doğa ile uyumlu bir araştırma ve üretim alanıdır. Dr. Serdar SEZER’in “Kiral Eninlerin Pauson-Khand Reaksiyonlarında Diyastereoseçiciliğin Uzaktan Kontrolü” başlıklı doktora tezi, Yeşil Kimya’nın en fazla uygulama alanı bulduğu organik kimya alanında özgün bir çalışmadır. Aynı kimyasal formüle sahip olan iki maddeden biri canlılarda aktif olabilmekte, diğerinin ise etkisi bulunmamaktadır. Dr. Sezer doktorasında birçok potansiyel ilacın iskeletinde bulunan, potansiyel biyolojik aktiviteye sa-

hip önemli ve nispeten karmaşık yapıda olan yeni kiral organik bileşenleri biyokatalizörler yardımıyla sentezlemiş ve doğal enzim kullanarak aktif olan bileşeni diğerinden ayırmıştır. Çalışmada gerçekleştirilen ürünlerin eldesinde kullanılan uzak-tan kontrollü diyastereoseçicilik kavramı, çalışmanın özgünlük düzeyini arttırmaktadır. Sentezlenen alkol ara yapıları ve Pauson-Khand halkalaşma ürünleri yeni bileşiklerdir ve literatürde ilk kez bu çalışmayla yer almışlardır.

“Serhat ÖZYAR Onur Ödülü” gerekçeleri Dr. Yiğitcan ERYAMAN

“Manyetik Rezonans Görüntüleme”de Özgül Soğrulma Hızını Azaltmak için Yeni Yöntemler” başlıklı doktora çalışmasında, insan vücudunun Manyetik Rezonans Görüntüleme sırasında radyo-frekans alana bağlı ısınmasını azaltmak için kullanılacak yöntemler sunmuştur. Isınma riskini, ilgili elektromanyetik problemleri çözerek analiz etmiş ve bu riskin verici anten dizileri kullanılarak ortadan kaldırılabilirliğini göstermiştir. Önerdiği çözümler, uygulamada özellikle kalp pili ve benzeri cihazlar taşıyan hastaların MRG teknolojisinden güvenli bir şekilde yararlanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Dr. Dilek KÜÇÜK

“Türkçe Haber Videolarının Otomatik Anlamsal Etiketlenmeleri ve Erişimleri için Bilgi Çıkarım Tekniklerinin Kullanımı” başlıklı doktora çalışmasında, Türkçe haber videolarının anlamsal etiketlenmeleri

BİLKOOP Başkanı Prof. Dr. Semih Koray, ödül kazanan genç bilim insanları Dr. Dilek Küçük ve Dr. Ali Haydar Özer ile..

ve erişimleri için video metinlerinde çeşitli bilgi çıkarım tekniklerini kullanan metin tabanlı tam otomatik bir sistem önermiştir. Tez kapsamında geliştirilen isimli nesne çıkartımı, otomatik üstmetin bağlantısı oluşturma, kişi nesnesi çıkartımı ile eşgönderme çözümüleme ve olay çıkartımı yöntemleri, hem sadelikleri ve içermiş oldukları yenilikler açısından, hem de farklı alanlara otomatik taşınabilirlikleri açısından önem taşımaktadır. Önerilen sistem Türkçe arşivler için bir ilktir.

Dr. Ali Haydar ÖZER

"Elektronik Pazarlar için Müzayede ve Takas Modelleri" başlıklı doktora çalışmasında, üç adet müzayede ve takas tabanlı elektronik pazar modeli önermiş, bu modellere ait eniyileme problemlerini matematiksel olarak tanımlamış, ilk iki modelin eniyilemesi için hızlı polinom zamanlı algoritmalar üretmiş ve başarımlarını test problemleriyle ölçmüştü, üçüncü modelin "zor" olduğunu gösterip ne büyüklükteki problemlerin çözülmediğini araştırmıştır. Bu çalışmayla takas ve müzayede yöntemlerinin var olan teknoloji çerçevesinde çok verimli bir şekilde kullanılabilceği, böylece yeni sektörlerin doğuşuna yol açılabileceği; çalışma kitleselel internet pazarları oluşturmayı müm-

Ödül kazanan genç bilim insanları ve kurum temsilcileri bir arada.

kün kıldığından, sosyal ve ticari anlamda da etki yapabileceği öngörülmektedir.

"Seçici Kurul Özel Ödülü" gereçesi Dr. Savaş Volkan GENÇ

Genel tarih ile özel alanın tarihi, genel siyasalar ile özel alana ilişkin siyasalar arasındaki belirlenmelerin ortaya çıkarılması ve iktisadi siyasa alanına ilişkin toplumbilimsel bir çerçeve ile fen bilimleri alanına ilişkin çerçeve arasındaki ortak alanlarda çözümleme çabasının, herhangi bir fen bilimleri ya da mühendislik

alanına ya da bir toplumbilim alanına göre belirli zorlukları bulunmaktadır.

Bu nedenle, bu zorlukları göze alarak, Türkiye'de önemli siyasal dönüşme aşamasını temsil eden bir dönemdeki hayvancılık politikaları ve veteriner hekimliği hizmetlerinin, iktisadi politika süreçleri ile ilişkileri çerçevesinde incelenmesine yönelik ve özgün tarihsel bilgi üretimine katkıda bulunan Dr. Savaş Volkan GENÇ'e ait "Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri" başlıklı tez çalışmasına Seçici Kurul Özel Ödülü verilmesi kararlaştırılmıştır.

Üniversiteler yeniden düzenlenirken

Türkiye'yi yıllardır yöneten iktidarların, bağımsız kalkınma modeli diye bir kaygıları olmamıştır. Ekonomik ve sosyal kalkınma yetmişmiş insan gücü ve bu verili gücün kullanılabileceği uzun erimli planlamaları gerektirir. Son yıllarda özellikle siyaset adamlarının ağzından düşmeyen "bilimsel-teknolojik devrim" in doğru yorumu bu "devrim"e yol açan gelişmeleri ve yenilikleri özümseyebilmenin, giderek bu bilim ve teknolojinin üretimine katkı koyabilmenin yollarını aramaktan geçiyor.

Emperyalizmin yüzyılımızın sonundaki atağı "Yeni Dünya Düzeni" etiketiyle önmüze getiriliyor. Bu etiketi kazıdığımızda ise altından Güney Ülkeleri aleyhine, kapitalist Ülkelerin oluşturduğu Kuzey Ülkelerinin lehine yeni bölüşüm ilişkileri çıkıyor. "Yeni Dünya Düzeni"nin bugün ülkemizin de içinde yer aldığı yoksul ülkeler için anlamı geçmişten daha bağımlı ilişkiler ve daha fazla sömürü oluyor.

"Eski" sini olduğu gibi "Yeni Dünya Düzeni"ni de hemen benimsemekte gecikmeyen Türkiye hakim sınıfları, Türkiye'deki iktidarlardan bu düzenin gerektirdiği politikalar çerçevesinde sürdürmektedir. Genel olarak eğitim, özel olarak da üniversiteler konusundaki politikalar da bu çerçevenin içerisindeki yerlerine oturmaktadırlar.

Ülkenin her beldesine bir "Üniversite" tabelası asmak, lise bitiren her genci bir "üniversite"ye yerleştirmek, iktidardaki her "devlet büyüğü" adına bir "üniversite" açmak bu politikaların başlıcalarıdır.

Kapitalizmin rekabetçi serbest piyasa sistemi, gereği "miyop" çalışan bir mekanizmadır.

Bu sistemin sözlüğünde "planlama" ya yer yoktur. Bunun yüksek öğrenim ve bilimsel-teknolojik-sosyal araştırmalar alanındaki yansımaları ise daha korkunçtur. Üniversite, doğası gereği, "uzak görüş" olmak durumundadır. Çünkü üniversitelerin üzerinde yükseldiği bilim, getirisini uzun vadeli olan, dolayısıyla serbest piyasa mekanizmasının dışında tutulması gereken bir sosyal kurumdur. Üniversitelere serbest piyasanın miyop penceresinden bakıldığında görülebilen tek şey, gençlere üniversite şebekesi satmak yoluyla, seçilmişler halkın "üniversiteyi girememek korkusu"nu oylara tahvil etmenin yöntemleridir.

M. Serhat ÖZYAR
Ekim 1992

Bilim insanlarından ortak basın açıklaması:

“Bilimi, üniversiteleri, aydınlanmayı, kamusal yararı ve değerleri savunuyoruz”

Türkiye üniversitelerinde yaklaşık rektör seçimleri nedeniyle, akademik çevrenin önemli örgütlü gücünü oluşturan aşağıdaki kuruluşlar rektör seçimleri konusunda ortak yaklaşım ve tutum belirlemiş yanı sıra üniversite, bilim ve eğitim dünyasının geleceğini ve varoluşunu yakından ilgilendiren, ülkenin can alıcı sorunları ile ilgili kaygılarının kamuoyuna duyurulmasına karar vermişlerdir.

Yaklaşan rektörlük seçimleri nedeniyle akademik liyakattan ve nitelikli bir akademik ortamdan çokça söz edilmesine karşın, ülkemiz görülmemiş bir baskı ve gericilik döneminden geçmekte, emperyalist bir kuşatma altında bağımsızlığını ve egemenliğini yitirmektedir. Kuruluşlarımız, bu koşullar altında, öğretim üyelerini, rektör adaylarıyla ilgili tercihlerini belirlerken aşağıdaki temel ilke ve düşünceleri savunma kararlılığını göstermeye, ana hatları aşağıda belirtilen düşünce ve ilkeler doğrultusunda davranmaya; rektörlük seçimi süreçlerinde de bu düşüncelere sahip çıkan rektör adaylarını desteklemeye davet etmektedir.

Kuruluşlarımız, siyasi iktidarın üniversite ve bilim kurumlarına doğrudan müdahalelerine, bilimi ve üniversiteleri ilköğretimden başlayarak hırsateler ve dogmalar ile teslim alma girişimlerine; ülkemizin karşı karşıya olduğu emperyalist kuşatmaya ve sürüklenmeye çalışıldığı savaş macerasına; inşa edilmekte olan hukuksuzluğa ve uluslararası sermayenin egemenliği karşısında ülkemizi parçalamaya itecek anayasa girişimlerine karşıdır.

Kuruluşlarımız, Atatürk ve Cumhuriyet Devrimlerinin bilim ve aydınlanma yolundaki büyük birikimiyle, üniversiteyi ve bilimi savunma ve yüceltmeye; barış,

aydınlanma, ülkemizin ve halkımızın refah ve mutluluğu, kamusal yarar ve değerler için mücadele etmeye kararlıdır.

Üniversiteleri bilim, aydınlanma, ülkemizin bağımsızlığı, halkımızın refahı ve kamucu değerleri savunmaya çağırıyoruz.

Üniversitelerin bilim dışında bir “yol göstericiliği” seçme hakkı yoktur. Üniversitenin temel unsuru bilimdir. “Bilimsel özgürlük” üniversitelerin en vazgeçilmez gereksinimidir. Bilimin ülkemizin geleceğinin kurulmasının temel aracı haline getirilmesi, bilimsel bulguların yaşamın her alanında halkın refahı ve esenliğine katkıda bulunan maddi bir güce dönüştürülmesi ve üniversitelerimizin tüm topluma aydınlanma ışığını yayan merkezler olması gerekir.

Baskı altında suskun üniversite modeli kabul edilemez. Siyasal iktidar, üniversiteleri kendine bağımlı hale getirmek için her türlü olanağı kullanmaktadır. 12 Eylül Darbesi’nin ürünü olan YÖK, kaldırılması bir yana, merkeziyetçi yapısı daha da güçlendirilerek “üniversiteleri zaptırap altına alma” işlevi pekiştirilmiştir. Rektörlük ve yönetim kademelerine yapılan atamalarda, bilim yerine iktidar yandaşlığı ve kadrolaşma esas alınmaktadır. Üniversitelerini cemaat ve tarikatların elinden kurtarıp çağdaş bilim kurumları haline getirmeye çalışan rektörler, soruşturmaya uğrayıp tutuklanırken, üniversitelerde sivil polis karargahları kurularak, bilim karşıtlığının güvenliği sağlanmaktadır. Bütün bu baskılar, dogmayı esas alan iktidarın “bilimden özgür” hale gelme hedefine yöneliktir. Bugün içinde öğrenci, öğretim üyesi, gazeteci, sanatçıların da olduğu binlerce kişi siyasi nedenlerle tutuklu bulunmaktadır. AKP rejiminin her türlü baskısına karşı tutuklu aydınlarla, öğretim üyelerine ve öğrencilerine

mize sahip çıkan rektör adayları desteklenmelidir. Üniversitelerde öğrencilerin düşüncelerini özgürce açıklamaları güvence altına alınmalıdır. Polisiye şiddetlerle ve tutuklamalar ile öğrencilerin eğitimi yaşamlarını sona erdirmeye yönelik uygulamalar kabul edilemez.

Bilim ve eğitimin metalaşması çürümeye yol açmaktadır. Yüksek öğretimin ticarileşmesi ile bilim sermayenin hizmetine sunulmuş, üniversitenin özerkliği sorgulanır hale gelmiştir. Bilimin temel güdüsü olması gereken “toplumsal sorumluluk ve toplumsal ilerleme” yerini “piyasanın ihtiyaçlarına” bırakmıştır. Bilimi ve eğitimi, ülkemizin geleceğinin inşasının itici gücü ve birleştirici harcı haline getirmek, ancak insan gücümüzün ulusal bir değer olarak görülüp, bu etkinliklerin kamu eliyle planlanması ve yürütülmesiyle olanaklıdır. Her türlü hizmetin alışveriş konusu haline getirilmesi ve bilimin üniversitenin temel unsuru olmaktan çıkarılmaya çalışılması, bilim ahlaki ihlallerinin giderek artmasına neden olmaktadır. Piyasacılık yerine, kamusal değerlere sahip çıkan rektör adaylarına destek verilmelidir.

Üniversitelerimizde aklın esaret altına alınmasına izin verilemez. Mutlak itaate dayanan sistemlerde, aklın özgürleşmesinden ve inançların özgürce seçiminden bahsedilemez. İnanç özgürlüğü, toplum düzeninin dinden kaynaklanan kurallarla belirlenmesinden son vererek, bireyin inancını kendi vicdanına ve kendi seçimine bırakan laiklikle olanaklı hale gelebilir. Gericiliğin hâkim kıldığı yerde bilim yapılamaz. Gericiliğe kararlı bir şekilde karşı koyan ve 4+4+4 yasasına karşı Cumhuriyet’in kazanımlarına sahip çıkan rektör adaylarına oy verilmelidir.

Rektörler seçimlerinde seçilen değil atananın onaylandığı sistemden

vazgeçilmedir. Öğretim üyelerinin iradesini hiçe sayan rektör atamaları siyasidir. Üniversiteleri siyasi iktidarın bir uzantısı konumuna getirmek amacı taşımaktadır. En fazla oyu almaması durumunda rektör adaylığını çekileceğini ilan eden adaylara işaret edilmelidir.

Atama ve yükseltmelerde tek ölçüt bilimsel liyakattir. Atama ve yükseltmelerde bilimsel liyakat dışında ölçütlerin kullanılması, gerici kadrolaşmanın önünü açmakta bilimsel saygınlığı zedelemektedir. Korkular ve süreklileşmiş nicelik baskısı altında bilim yapılamaz.

Bilimsel çalışma ve yüksek öğretimde nitelikli ağırlık verilmedir. Üniversitelere ayrılan kaynaklar, araştırma altyapısı ve öğretim üyeleri açısından herhangi bir iyileştirme yapılmadan plansız, altyapısız onlarca yeni üniversitelerin açılması ve mevcut üniversitelerin öğrenci kontenjanlarının artırılması, öğretimin nitel düzeyinde ciddi düşüşlere ve üniversiteler arası farklılıkların artmasına neden olmaktadır. Bugün daha çok öğrenim aşamasında yaşanan bu sorun, özellikle tıp ve halkın yaşamını doğrudan etkileyen diğer uygulamalı alanlarda, büyük sorunlara yol açmaktadır.

Bilim ve eğitim kurumu olarak Üniversite, öğrencisi, öğretim üyesi, idari personeli ve emekçileriyle bir bütündür. Üniversite çalışanlarının özlık hakları güvence altına alınmalıdır.

Üniversiteler Türkiye'nin ABD emperyalizminin arkasından bir savaş sürüklenmesine karşı koymalıdır. Türkiye Kürecik'teki radar üssü ve Suriye'ye karşı düzenlenen uluslar arası komplo nun içinde yer alarak büyük bir hızla savaş ortamına ve bir felakete sürüklenmektedir. Rektör adayları üniversitenin emperyalizm karşısı konum alması için çabalayacaklarını ilan etmelidirler.

AKADEMİ SAMSUN (Samsun Akademik Elemanlar Derneği)

AİBÜÖED (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretim Elemanları Derneği)

AÜÖÜD (Akdeniz Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği)

BİLKOOP (Bilim ve Ütopya Kooperatifi)

EGÖDER (Ege Öğretim Elemanları Derneği)

GÜÖÜD (Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği)

OED (Orta Doğu Öğretim Elemanları Derneği)

TÜMÖD (Tüm Öğretim Elemanları Derneği)

Orta Doğu Öğretim Elemanları Derneği'nden "evrim" açıklaması: "Bilim canlı çeşitliliğini evrimle açıklar. Sözdebilimin üniversitede yeri yoktur!"

27.04.2012 Kamuoyuna Duyuru

Marmara Genç Vizyon Kulübü, Marmara Üniversitesi'nde bu yılın Mayıs ayında "Bilim Türler Arası Evrimi Neden Kabul Etmiyor?" adlı bir sempozyum düzenlemektedir. Sempozyumun ana temasının da "yaratılışçılık görüşünün bilimsel arka planını" aydınlatmak olduğu görülüyor.

Bilim, doğadaki canlı çeşitliliğini evrim kuramıyla açıklar. Bilime göre, yeryüzünde yaşayan canlı türlerinin oluşturduğu biyolojik çeşitlilik ortak bir atadan türeyerek ortaya çıkmıştır. Bilim, her zaman doğa hakkında sorular sorup bu sorulara yanıtlar arar ve bu süreçte yeni bilgiler üretir. Böylece insanlık, doğayı daha iyi anlar ve açıklar. Bunun sonucu olarak insanlığın yararına teknolojiler gelişebilir.

Yeryüzündeki canlılarla ortak bir geçmişi paylaşmak fikrine karşı çıkan, aşırı dinci Hristiyan bir grup tarafından ABD'de tohumları atılan, ülkemizde verimli toprak bulup kök salmaya başlayan "bilimsel yaratılışçılık" adlı sözdebilimsel öğretinin bilimsel bir hipotezi ve bu hipotezi sınavacak hiçbir yaklaşımı yoktur. Yaşamdaki çeşitliliğin öncesi türlerin değişmesiyle ortaya çıktığına yönelik bilimsel verilere karşın, "bilimsel yaratılışçılık", binlerce yıllık kalıplarla düşünmeyi ve bu kalıpları sorgulamamayı hedeflemektedir.

ABD'de bilim çevrelerinde bilim dışılığı teşhir edilen "Bilimsel yaratılışçılık" ABD anayasasının laiklik ilkesine aykırı bulunduğu için de yargı önünde mahkûm olmuştur. Bu görüş, Milli Eğitim Bakanlığı aracılığı ile ABD'den ithal edilmiş ve 1985 yılında biyoloji müfredatına alınmıştır. ABD'de "Yaratılış Araştırma Enstitüsü" nün "Bilimsel Yaratılışçılık" adlı kitabını ve diğer yayınlarını Türkçeye çevirerek öğretmenlere dağıtılmasında Bakanlığa yardımcı olan kişilerin şimdi de bu bilim dışı sempozyumun başlıca konuşmacılarını oluşturduğunu görüyoruz.

Üniversiteler, bilimin yapıldığı ve yeni bilgilerin ürettiği ve yayıldığı yerlerdir. Asla bu şekilde bir amacı olmayan sözdebilimin ise Üniversitede yeri yoktur. Bilimin nasıl işlediğini bilmeyen insanları bilimsel terminolojiyi kullanarak bilim dışı safsatalara inandırmak amaçlı sözdebilimin taraftarları ülkemizde yıllardır sürdürdüğü inanılmaz kaynaklarla desteklenen kampanya sonucunda halkımızın bilime olan güvenini sarsmaya yönelik çalışmalarına devam etmektedir. Bunun etkileriyle de, ülkemiz "hayatta en hakiki mürşit bilimdir" yolundan sapmış, evrimi ve bilimi benimseyen çağdaş ülkeler arasında en sonuncu sıraya yerleşmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de binlerce bilim insanının evrimi destekleyen bulgularına karşın bir üniversitenin, amacı "Yaratılış görüşünün bilimsel olarak ifade edilemediği daha özgürlüğü bir bilimsel ortamın oluşturulması ve bu sempozyumun yıllık olarak geleneksel bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak" olarak tanımlanan bilim karşısı bir çalışmaya izin vermemesi gerekir. Dünyada yaratılış görüşünü biyoloji derslerinde devletin resmi politikası olarak anayasasındaki değiştirilemez laiklik ilkesiyle çelişmekle mahasınla öğretmek tek ülke Türkiye'dir. Yoğunluğu gittikçe artan bilime karşı girişimlerin ülkemizde yaygınlaştırılması çalışmalarına karşısı çıkmayı laiklik ilkesine bağlı üniversite çalışanları olarak bilimin geleceği ve ülkemizin geleceği için bir zorunluluk ve asli bir görev olarak kabul ediyoruz.

Orta Doğu Öğretim Elemanları Derneği (ODTÜ ÖED)

Dostumuzu, canımızı, yoldaşımızı yitirdik!

Değerli dostumuz, canımız, yoldaşımız Nizamettin Şen'i 5 Mayıs günü, geçirdiği elim bir asansör kazası sonrasında yitirdik. Nizamettin, son olarak Kaynak Yayınları'nda Kurumsal Satış Temsilcisi olarak görev yapıyordu.

İnançlı bir devrimci, fedakâr bir emekçiydi. Ufku kişisel çıkar, bencilik ve "köşe dönmeçilik" dünyasıyla sınırlı olanların anlayamayacağı, anlaşılamayacağı bir insandı. Sınıfların ve sınırların olmadığı büyük uyum ve kardeşlik dünyasının, "yârin yanağından gayn" her şeyin paylaşıldığı, gülün gülle tartıldığı bir dünyanın büyük uyum ve kardeşlik dünyasının, mal mülk sahibi olmaya değil, Türkiye emekçilerinin, sınıfının iktidar mücadelesine adanmıştı.

Bağımsızlık, devrim ve sosyalizm davasına genç yaşta atılmıştı. İlerici kurum-

lara yönelik her saldırıyı en ön safta cesaret ve kararlılıkla göğüsleyen uzlaşmaz bir devrimciydi. Sizi her gördüğünde güleriyüz ve sevecenlikle karşılayan yarıdımsever Nizamettin ile bu inatçı adam aynı kişi mi, şaşar kalırdınız.

Yüklenildiği her işi en kısa sürede, la-yıkıyla yapmak âdetiydi. Bir görür, bir kaybederdiniz. Şayet "görev adamı" sıfatını her yönüyle hak edecek biri varsa, işte o Nizamettin'di. Ölümü de ömrü gibi oldu. Bir göründü, bir kayboldu. "Rüzgâr gibi geçti".

Evet, acısı büyük; ama Bilim ve Ütopya emekçileri olarak "yeri doldurulamayacak" demiyoruz, diyemeyiz. Yerini doldurmak pek zor, doğru; ama dolduracağız. Davasını zaferle ulaştırmak boynumuzun borcudur; binlerce devrim şehidi-nin yanında, artık ona da sözmüzdür.

Sevgili Nizamettin, güzel dost, güler-yüzlü, alçakgönüllü, çalışkan yoldaş...

Seni tanıma şansını bulmuş her insanın gönlünde buruk bir sıcaklık, yüzünde acı bir gülümseme bıraktın da gittin.

Elveda...

Bilim ve Ütopya Çalışanları

öğretmen' dünyası ndan...

Kurtuluş Savaşımızın adsız kahramanlarına 93. yıl selamı...

1950'lerden 2000'lere aydınlanmacı öğretmenlerin mücadelesi...

Necatibey Cad. No:13/13 Sıhhiye/ANKARA www.ogretmendunyasi.org
ogdunyasi@gmail.com Tel: (0312) 229 43 25 Belgeç: (0312) 229 45 26

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Rönesans ve Aydınlanma'nın halkçı kökeni

Kapitalist sistemin, hırslandırdığı, rekabet içinde hırçınlaştırarak bir kurda dönüştürdüğü insanoğlu, düşünsel açıdan da hayvanlaştırılıyor. Burjuvazi, aydınlatarak çağdaşlaştırdığı insanı, yeniden hurafelere boğarak cemaat ve tarikat şeyhlerinin kulu haline getiriyor. Bu gelişmeler ışığında dünyada ve Türkiye'de yeniden bir Rönesans ve Aydınlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Karşıdevrimci süreç, sadece Türkiye'de değil, birçok ülke ve bölgede birden yükseliş içindedir.(1) Din ve inanç sistemi, dünyevi hayatımızın tamamını belirlerken, bilimsel düşünce ve akılsa sadece teknolojik buluşların basit bir araç ve yöntemine indirgenmektedir. Kapitalist sistemin, hırslandırdığı, rekabet içinde hırçınlaştırarak bir kurda dönüştürdüğü insanoğlu, düşünsel açıdan da hayvanlaştırılıyor. Burju-

vazi, aydınlatarak çağdaşlaştırdığı insanı, yeniden hurafelere boğarak cemaat ve tankat şeyhlerinin kulu haline getiriyor. Bu gelişmeler ışığında dünyada ve Türkiye'de yeniden bir Rönesans ve Aydınlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

I. Rönesans'ın ortaya çıkışı

İnsanoğlunun toplumsal atılımları, bilimsel, ekonomik, siyasi ve kültürel zeminlerde gerçekleşmektedir. Rönesans

Avrupa'da feodalizm, bilimsel atılım, ekonomik gelişme ve siyasi ayaklanmalarla desteklenen Aydınlanma sayesinde çökertilebilmişti. İçinde bulunduğumuz bilimsel ve teknolojik gelişmelere rağmen edilgen hale getirilen insanlık yeniden bir Aydınlanmayla "kendisi için olabilir"

dönemi (13. - 16. yüzyıllar arası) ve ardından gelen Aydınlanma çağı (17. - 18. yüzyıllar arası) yaşadığımız en büyük atılımların başında gelmektedir. Avrupa'da feodalizm, bilimsel atılım, ekonomik gelişme ve siyasi ayaklanmalarla desteklenen Aydınlanma sayesinde çöktürülebilmisti. İçinde bulunduğumuz bilimsel ve teknolojik gelişmelere rağmen edilgen hale getirilen insanlık yeniden bir Aydınlanmayla "kendisi için olabilir".

14. yüzyılda ticaretle birlikte kentler de canlanıyordu. Büyüyen ve pazar işlevi gören kentler, yerel iktidarların siyasi merkezleriydi. Bu kentler sadece ekonominin değil, fakat özellikle bilimin, edebiyatın, kültür ve sanatın da merkeziydi. (2)

Kent sayısının ve nüfusun artışı, üretim, dağıtım ve ticaretin yoğunlaşması, kentlerde yeni bir kenti (burjuva) sınıfının ortaya çıkmasını sağlamıştı. Yeni ekonomik olanaklar, üretici güçlerin ve ürünlerin özgür dolaşımına, kitlelerin kültürel canlılığına, çalışanların özgürce meslek ve ticari alanlar belirlemesine ihtiyaç duyuyordu. Fakat üretici güçleri oluşturan köylüler toprağa bağlıydı; hammadde kaynakları (ormanlar, sürüler, tarım ürünleri, yün ve keten gibi maddeler) sınır ve gümrüklerle denetim altına alınmıştı; yasalar, dinler, diller, kültürel alışkanlıklar ve gelenekler, ticari ve kültürel yaşamı sınırlamaktaydı. Sadece üretim değil, aynı zamanda dağıtım ve tüketim alanındaki engeller de burjuvaların, soyluların çatışmasını kaçınılmaz

Ünlü Romalı filozof Terence:
"Ben bir insanım ve insana ait olan hiçbir şey bana yabancı değildir."

hale getirmekteydi. Aynı şekilde köylülerle toprak ağalarının; ticaret burjuvazisiyle aristokratların, yerel prenslerle kralların; Protestanlarla Katolik kilisesinin; ulusal dillerle Latince'nin; tarikatlarla merkezi otoritenin, bilimle dinin çatışmasını da kaçınılmaz hale getiriyordu. Bu çatışmanın ideolojik kökleri daha eskilerde bulunmakla birlikte, esas olarak 14. yüzyıldan bu yana ortaya çıkmıştı.

Bilim ve sanat dünyası, 14. ve 15. yüzyıldan bu yana kendisini dini ideolojiden ve ortaçağ kültüründen kurtarıyordu. Ünlü Romalı filozof Terence'nin "ben bir insanım ve insana ait olan hiçbir şey bana yabancı değildir" (3) desturundan hareketle, sanat ve kültür çevrelerinde **Hümanizm** (4) adı verilen, insan ve dünya merkezli bir düşün akımı gelişmeye başlamıştı. Umut ve iyimserlik, insan varlığına ve yeteneklerine duyulan güven, dünyevi hayata olan bağlılık ve merak gibi özellikler hümanistlerin ortak ideolojisi haline gelmişti. (5) Hümanist akım insanın şahsi kurtuluşuna inanıyor, feodal düzenin ve kilisenin keyfi idaresine ve baskısına karşı çıkıyorlardı. Ancak yoksulların ve emekçilerin baskı ve zulümden kurtuluşu için herhangi büyük bir çaba göstermiyorlardı. (6) Bu nedenle de etkileri sınırlıydı. Ancak bu durum, Avrupa'yı sarsacak Reform hareketi ve köylü isyanlarıyla değişecekti.

1. Asya kültürünün Rönesans'a etkisi

Kapitalist ilişkiler ilk kez İtalya'da ortaya çıkmıştı. Venedik, Ceneva ve Floransa, ticaretin, manüfaktür üretiminin, banka sisteminin ve modern kültürün işareti olan sanatın geliştiği ilk merkezlerdi. Ancak bu gelişmeyi sağlayan fikir akımının kökeni önemli ölçüde Asya'daydı: 13. yüzyılın başından itibaren duraksama dönemine giren Doğu Uygurluğu, felsefi ve bilimsel ürünlerini İspanya, Sicilya ve Anadolu üzerinden Batıya aktarmaya başlamıştı.

El-Kindi'nin, Farabi'nin, İbn Sina'nın, Biruni'nin, el-Hazen'nin, İbn Rüşd'un ve Hafız'ın eserlerini Latinceye çeviren Avrupalı çevirmen ve düşünürler, skolastik düşünceye karşı önemli bir birikime sahip olmuşlardı. Avrupalı düşünürler, Müslüman hümanistlerinden doğayı keşfetmeyi, bilimde deneyi kullanmayı, maddi dünyayı önemsemeyi ve en önemlisi de yaşamdan zevk almayı, umut etmeyi ve korkusuzca maceraya girişmeyi öğrenmişlerdi. (7)

Latinceye Averros diye çevirdikleri İbn Rüşd'un etkin takipçileri olan Johannes Scotus, Pietro Pompanazzi, Celsalino, Büyük Albertus ve diğerleri, aynı zamanda Avrupa Rönesansı'nın da öncüleriydi. Batı Üniversitelerinin hocaları Arapça öğreniyor, Müslümanlar gibi giyiniyor ve ilimin merkezi olan Doğu'yu inceliyorlardı. Almanyada Meister Eckhart, Fransa'da Johannes von Jandun gibi hümanistler, İbn-i Rüşd'un şüpheli düşüncelerinin takipçisi olmuşlar ve onun görüşlerini Kuzey Avrupa'ya yaymışlardı. Sonradan bu bölgelerde büyük köylü devrimleri patlak verecekti. (8)

Asya'nın etkisi sadece bununla da sınırlı değildi. 14. yüzyıldan sonra ortaya çıkan köylü ayaklanmalarının ve kenti isyanların önderleri, kökleri Anadolu'da ve Yakın Doğu'da bulunan eşitlikçi tarikatlardan -Paulusyanlar, Bogomiller ve esinleniyorlardı. Şeyh Bedreddin hareketi gibi eşitlikçi bir hareketin sonradan Balkanlarda yaygınlaşarak kökleşmesi, söz konusu eşitlikçi tarikatların ideolojik kökenlerine işaret etmektedir. (9)

Avrupalı düşünürler, Müslüman hümanistlerinden doğayı keşfetmeyi, bilimde deneyi kullanmayı, maddi dünyayı önemsemeyi ve en önemlisi de yaşamdan zevk almayı, umut etmeyi ve korkusuzca maceraya girişmeyi öğrenmişlerdi.

Bilgi neydi? Bilginin kaynağı neydi? Madde neydi? Devinimin, hareketin ve değişimin kaynağı ve yasaları var mıydı? Yaşam neydi ve nasıl ortaya çıkmıştı? İnsan neydi ve hayvanlar dünyasıyla nasıl bir ilişkiye sahipti? Bilimsel bulgular çoğaldıkça, doğaya ait bilgiler derinleştikçe, felsefe de skolastiğe meydan okuyordu.

2. Bilimde atılım

Bilimsel ve teknolojik buluşların üretime aktarılması, ekonomiyi canlandırılmış ve böylece yeni kentli bir sınıf ortaya çıkmasını olanaklı kılmişti; bu gelişmenin felsefe, siyaset ve kültür dünyasına yansımaları kaçınılmazdı. Bilim dünyası yeni keşiflerle teknolojinin önünü açıyor, felsefe ise yeni buluşları kullanarak, köhnemiş feodal ideolojiye karşı savaşa giriyordu. Uzun bir duraksamanın ardından astronomi, mekanik, fizik ve tıp bilimi yeniden canlanıyordu.

Doküman aletlerinin geliştirilmesi; büyük yapıların inşası, saat tekniğinin geliştirilmesi, yeni eğrime ve fırınlama teknikleri; değirmenin geliştirilmesi; tahıl üretimi, besin maddelerinin işlenmesi ve korunması; merceğin, dürbünün ve teleskobun iyileştirilmesi; mayalama teknikleri; pamuk, yün, ağaç ve derinin daha iyi işlenmesi; metalürji alanındaki buluşlar; demirin sertleştirilmesi; karasabunun iyileştirilerek, toprağın daha derinden kazılması; silah ve top üretimindeki yenilikler; pusulanın kullanılması; yeni ülkelerin, kıtaların, kültür ve ürünlerin keşfi; haritacılığın, zoolojinin, botanikğin vs. geliştirilmesi; matbaacılık ve basım tekniğinin iyileştirilmesi; kâğıt, barut, çini ve ipeğin yoğun üretimi; lojistiğin düzenlenmesi; yol yapımı; ulaşımın ve posta

işlerinin düzenlenmesi; kentleşme, pazarların kurulması ve haberleşme olanaklarının artması; yeni düşün ve fikirlerin hızla yayılması vs.

Bütün bu olanaklar sadece burjuvazinin üretim ve dağıtım yöntemlerinde rasyonelleşmeye yol açmamıştı, aynı zamanda kilisenin ve ortaçağ kurumlarının ideolojik ve siyasi etkilerine öldürücü darbeler indirmişti.(10)

3. Kültürel yenilenme

Gelişmekte olan doğa bilimi, materyalist felsefenin ihtiyaç duyduğu birçok bilimsel gerçeği ortaya çıkarmıştı. 15. yüzyıldan bu yana bilim evrene, doğaya, maddeye ve insanlık tarihine ilişkin devrimci çıkışlar da bulunmuştu. Rönesans döneminin yeni bilim adamı, olguları ve deneyi bilimsel araştırmanın başat yöntemi ilan etmekle kalmıyor, aynı zamanda pratikte kanıtlanmayan hiçbir argümanı kabul etmiyordu.

Bilgi neydi? Bilginin kaynağı neydi? Madde neydi? Devinimin, hareketin ve değişimin kaynağı ve yasaları var mıydı? Yaşam neydi ve nasıl ortaya çıkmıştı? İnsan neydi ve hayvanlar dünyasıyla nasıl bir ilişkiye sahipti? Bilimsel bulgular çoğaldıkça, doğaya ait bilgiler derinleştikçe, felsefe de skolastiğe meydan

okuyordu. Bu süreçte üretici güçlerin devasa bir gelişme kaydetmesinin yanı sıra, siyasi ve düşünsel yapılar da esaslı bir devrim yaşamışlardı: devletin ve yasaların rolü; tarih ve toplumların işleyişi, din, dil, edebiyat, kültür ve sanatın insan yaşamındaki anlamı gibi konular insan bilincinin sarsılmasına ve toplumların devrimleşmesine neden olmuştu.

4. Rönesans ve halklaşma

Bu gelişmeler ışığında kitle psikolojisi kesin bir değişime uğruyordu; toplum içinde hem evrensel hem de ulusal yurttaşlık bilinci gelişmekteydi; (11) toplum demokratlaşmakta, ulusal dil, modern edebiyat, sanat ve kültür kurumlarının temelleri atılmaktaydı.(12) Amerika'yla birlikte yeni toplumların keşfi, Kolombo'nun, (13) Amerigo Vespucci'nin not ve mektupları, (14) Rönesans aydınının ufkunu genişletmişti.(15)

Halkçılıkla birlikte cumhuriyetçilik de keşfediliyordu. Cicero'nun, Plutarkos'un, Livius'un yurttaşlık ve cumhuriyet kavramları tartışılmaktaydı. "Yönetim Üzerine" (16), "Ütopya" (17), "Cumhuriyet'in İyileştirilmesi Üzerine" (18), "Güneş Ülkesi" (19) gibi eserler yazılmaktaydı. Bu yazarların amacı, feodal düzenin toplumsal adaletsizliğini ortadan kaldırmak,

Amerika'yla birlikte yeni toplumların keşfi, Kolombo'nun, Amerigo Vespucci'nin not ve mektupları, Rönesans aydınının ufkunu genişletmişti.

emekçiyi, köylüyü, ezileni ve yoksulu korumak ve ayırım gözetmeden herkesin "mutluluğu" aramaktır.

5. Feodal despotizmden halkçı ideolojiye

Kutsal kitaplara göre cennet sadece yoksullar, ezilenler ve müminler için yaratılmıştı. "Fakirler adaletle hükmedecek... kurt kuzu ile beraber oturacak, ve kaplan oğlakla beraber yatacak; ve onları küçük bir çocuk güdecekti."(20) Zenginler, zalimler ve güçlüler ateşlerde yacacaklardı.

Ancak Kilisenin yeni babaları, Hristiyan dininin eşitlikçi ayetlerini yumuşatarak, İsa'nın hakkını İsa'ya, Sezar'ın hakkını da Sezar'a vermeyi" vaaz etmekteydiler. Pavlus'a göre "nerede bir düzen varsa orada Tanrı da vardı." "Her kim ki düzene isyan ediyordu, o zaman o, Tanrı'ya da isyan ediyordu." (21)

6. Halkçı akımların yükselişi

Tanrı'ya değil, fakat dünyevi otoriteye isyan eden aykırı tarikatların varlığı hissedilmekteydi. Dünyevi otoriteyle bütünleşerek zulmün kaynağı haline gelen kiliseye itiraz edenlerse, eskiye özelem duyarak, Hristiyanlığın eşitlikçi ve ortakçı düzenini kurmanın hayalini canlı tutmaktaydı.(22) Bunun ilk işaretini 13. yüzyılda Joachim de Fiori vermişti.(23) Fiori'ye göre insanlık, "tarihin üçüncü bin yılında kutsal ruhun yasaları olan eşitlik ve adalet düzenini kuracaktır. İnsanlık bunun hemen arifesindeydi.(24)

Rönesans döneminin en ünlü sanatçısı, demokrat aydını, doğa bilimcisi ve felsefenin üstadı Leonardo da Vinci'ydı. Sanat, felsefe ve bilimi bu derece ustaca birleştiren bir başka aydın yok gibidir. Leonardo'nun görüşleri, ufukta beliren devrimci sınıfların ideolojisinin bir yansımasıdır.

Londra'daki ayaklanmanın fikir babası ünlü hümanist ve "komünist" John Wyclif. Wyclif ölümünden 30 yıl sonra lanetlenecek ve mezarından çıkartılarak yakılacaktır.

II. Hümanizmden halkçı reforma

Avrupa'da 14. yüzyılın sonlarıyla, 15. yüzyılın başlarında sadece tarım ekonomisinden endüstriyel üretime geçişin temelleri atılmıyordu, aynı zamanda büyük bir ideolojik ve siyasi mücadelenin de savaş mevzilerine giriliyordu. Avrupa'da 14. ve 15. yüzyıl, hem feodalizmin derin bir krize içine girdiği hem de yeni toplumsal tasarımların ortaya çıktığı ve denendiği dönem oldu.

1. Rönesans'ın üç hümanisti:

Leonardo, Erasmus, Bruno

Dini ideolojiye en acımasız darbeyi tartışmasız olarak Polonyalı astronom Kopernik, yeni evren teorisıyla indirmişti.(25) O, ortaya attığı güneş merkezli (heliosentrik) teorisıyla hem bilimi devrimleştirmiş hem de felsefenin teolojeye olan bağımlılığına mutlak bir şekilde sona erdirmişti. Rönesans aydınları ki bunların başında büyük düşünür ve sanatçı Leonardo, evrensel bilge Erasmus ve Roma'da yakılarak öldürülen Bruno gelir, ortaçağ ideolojisiyle kesin bir hesaplaşmaya girişmişlerdi. Aydınlar feodalizmin ideolojisini bilim ve felsefeden destek alarak yenilgiye uğratmak ve onun siyasi etkisini sınırlamaktaydılar. Rönesans'ın ve özellikle de Reform hareketinin sonradan büyük köylü ayaklanmalarıyla birleşmesi, Aydınlanma Çağı'nın yolunu açmıştı.

1.1. Leonardo da Vinci

Rönesans döneminin en ünlü sanatçısı, demokrat aydını, doğa bilimcisi ve

felsefenin üstadı Leonardo da Vinci'ydı. Sanat, felsefe ve bilimi bu derece ustaca birleştiren bir başka aydın yok gibidir. Leonardo'nun görüşleri, ufukta beliren devrimci sınıfların ideolojisinin bir yansımasıdır. O, doğa bilimleri alanına uyguladığı materyalist yöntemleriyle, bilimin astroloji ve simyacılıktan kesinkes ayrışmasını sağlamıştı.

Ona göre "ateş bütün yalanları, sofaların ileri sürdüğü bütün safsataları, tıpkı ışığın karanlığı kovması gibi yakacaktır."(26) Ona göre evrenin merkezi dünya değil, fakat diğer gezegenler gibi sıradan bir taş yığınıydı. O Heraklit, Demokrit, Epikür ve Lukretius gibi doğanın duyu organlarımız üzerinde etkide bulunduğunu ve doğayla ilgili bilgiye de ancak bu yolla ulaşabildiğimizi belirtiyordu.(27) "İnsan deneyi esas almalıdır, çünkü o bilimin gerçek temelidir."(28)

1.2. Erasmus

Okyanuslara hakim olan İngiltere ve Hollanda aynı zamanda bilimsel, felsefi ve kültürel gelişmenin de merkezi olmuşlardı. Böylece Rotterdam da Skolastik düşünceye karşı mücadelede bir merkez haline gelmişti. O dönemde skolastik düşünceye karşı mücadele eden ilericiler aydınlardan biri de Rotterdamlı Erasmus'tu. Rönesans döneminin kültür ve yazın dünyasının tartışılmaz otoritesi Erasmus'tu. Günde 1000 kelime yazı kaleme alan Erasmus, derin bilgisiyi kilisenin gerici ve hurafelerle bezenmiş öğretilerine karşı savaş açmıştı. Eğitim yoluyla toplumsal sorunların aşılacağına

inanan Erasmus, "Deliliğe Övgü" kitabında akıl dışı uygulamaları ve sosyal adaletsizliği kıyasıya eleştiriyordu. Thomas Morus'ta özel bir dostluğa sahipti, o da kilisenin bölünmesine karşı çıkarak, din savaşlarının kaçınılmazlığını görmüştü.

Adı savaşa karşı mücadeleyle anılan Erasmus, "Barışa Ağıt" başlıklı kitabında Avrupalı aristokratların savaş politikalarına karşı sert bir tutum almıştı. "Halkların savaş istemediğini" belirten Erasmus, "savaş kıskırtıcıları insanların mutluluğu ve felaketinden yararlananlardır." (29) Aydınlanma döneminde yeniden keşfedilen Erasmus, toplumsal uyum, barış ve eğitim konusundaki görüşleriyle onlarca kuşağı etkilemiştir.

1.3. Giordano Bruno

Bruno tarihte düşünce özgürlüğünün simgesi olarak anılır, ancak o aynı zamanda Rönesans döneminin büyük bir düşündürüyü. Bruno, doğa bilimleri alanındaki öncü felsefesiyle birçok aydını etkilemişti; yıldızları evrenin sonu olarak kabul etmez, "yıldızları ise çok uzaklardan yansıyan güneşler" olarak görürdü. (30)

Bruno'yu çağdaşlarından ayıran en temel unsur, onun bilimsel yöntemiydi: ona göre doğadaki her olgu gözle görülemez, hatta çoğunlukla hissedilemez

de. (31) Bruno'ya göre "doğa bilimleri, özellikle tümden gelimci metotlarla gelişim gösterebilirdi, çünkü evren bir mekanizma değil, organizmaydı."

Bruno 1600 yılında, 52 yaşına girdiğinde Roma'da diri diri yakılmıştı. İdam fermanı okunduğunda yargıçlara: "ölüm fermanı okunan benim, korkuyla titreyense sizsiniz" diye haykırmıştır. (32)

Bruno'ya göre Tanrı evrenle özdeşti. Tanrının ruhu her şeyde vardır. Yakılması onun materyalist dünya görüşünün yayılmasını engelleyemedi. Materyalist felsefe, 17. yüzyılda onun sayesinde olağanüstü bir gelişme kat etmişti.

2. Üç halkçı itiraz:

İngiltere, Bohemya, Almanya

Rönesans döneminde, 14. ve 15. yüzyılın Avrupa'sında, dalgalar halinde gelen ve birbirinden esinlenerek güç alan halkçı ayaklanmalar baş göstermekteydi. 14. yüzyılın sonlarında İngiltere ve Fransa'da güçlü kent ve köylü ayaklanmaları birbiri peşi sıra patlak vermişti. Bu ayaklanmalar feodal beylerin yanı sıra kiliseyi de açtıkları hedef almıştı.

2.1. John Wiclif'in toplumsal tasarımları

Londra'daki ayaklanmanın fikir babası ünlü hümanist ve "komünist" John Wiclif'ti. Görüşleri nedeniyle hem Oxford

Köylü önderi Ball'a göre

"toplumlar toprağa benzerler.

Faydalı bitkinin yanı sıra ayrık otları da türerdi ki bunlar toprak baronları, avukatlar, hakimler ve diğer asalaklardı. Toplumu bunlardan temizlemek bir zorunluluktur."

Üniversitesi'ndeki dekanlık hem de kilisedeki üst görevinden el çektilmişti. Bohemyalı Jan Hüs, 1415 yılında Konstanz'ta yakılarak öldürülürken, Wiclif de o tarihte, yani ölümünden 30 yıl sonra lanetlenecek ve mezarından çıkartılarak yakılacaktı.

Wiclif, Avrupa'da sesini yükselten ilk laiklerdendi. O, Tanrıya inandığı halde laik ve halkçı görüşleriyle, hem Çekoslovakya'da (1420) hem de Almanya (1525) başta olmak üzere Avrupa'yı sarsan Reform ve köylü hareketlerinin öncüsü sayılırdı. (33)

Wiclif, kilisenin servet edinerek İsa'nın öğretilerine ihanet ettiğini; (34) Paulus'un bile hata ederek siyasi ittifaklara girdiğini; (35) kilisenin düşünürleri alforoz ederek, ya da öldürerek İsa'nın öğretilerine aykırı davrandığını; (36) kilisenin ilk Hristiyanlık döneminde olduğu gibi mal ve mülk hırslından vazgeçerek, herkesin eşit ve imtiyazsız olduğu Tanrısal düzeni kurması gerektiğini belirtiyordu. (37) Ona göre iki yöneticiye (Tanrı ve kral) birden hizmet edilemezdi (38) ve bu nedenle de kilise eğitim ve yönetim işlerinden elini çekmeliydi. (39)

"Yönetim Üzerine" başlıklı makalesinde 'komünist' görüşler dile getiren Wiclif, feodal despotizmin keyfi otoritesine de güçlü eleştiriler yöneltmişti. Ona göre hiçbir otorite, halk üzerindeki egemenliğini ebediyen sürdüremez veya bu egemenliği başka birine miras bırakmazdı. (40) Köylü ortaklığıyla kilise iktidarsızlaştırılmalı, siyasi otorite de halkın denetimine girmeliydi. (41) Platon'un

Jan Hüs, kapitalizmin henüz ufukta görüldüğü erken bir zamanda, 15. yüzyılın başlarında Çekoslovakların Alman tahakkümünden kurtulması ve ulusal bir devlete kavuşması için büyük bir çaba göstermişti.

"Devlet'teki görüşlerini kadın ortaklığı nedeniyle yeren Wiclif, Aristo'yu da "komünizmin yararlarını anlamamakla" eleştiriyordu. "Komünizm devleti zayıflatmıyor, aksine güçlendiriyordu. Özel mülkiyet sadece erdem ve ahlakın olduğu yerde yararlı olabilirdi. Günahkar olduğu sürece servet insanlığı yıkama götürürdü."(42)

2.2. İngiltere'de köylü ayaklanması

1381 yılının haziran ayında Londra'nın işçi ve zanaatçıları, "kafa vergisi" ne karşı isyan etmişlerdi. Bunu fırsat bilen köylüler de kırsal bölgeleri ele geçirmişlerdi.

Köylü önderi John Ball, "özgürlük hakkının doğadan geldiğini, Adem ve Havva yaşarken herkesin eşit olduğunu, farklılıklarınsa sonradan baskı yoluyla yaratıldığını" belirtiyordu.(43) Ball'a göre "toplumlar toprağa benzerler. Faydalı bitkinin yanı sıra ayrık otları da türerdi ki bunlar toprak baronları, avukatlar, hakimler ve diğer asalaklardı. Toplum bunlardan temizlemek bir zorunluluktur."(44)

Sarayın kapısına dayanan isyancılar, kralın aldatmasıyla Londra'yı boşaltmış ve sonra da gafil avlanmışlardı. 17 Temmuz 1381 yılında kralla görüşmeye

gelen Wat Tyler ve yanındakiler ağır silahlarla donanmış şövalyelerin saldırısına uğramış ve hemen katledilmişlerdi. Ardından köylü ve işçilere önderlik eden John Ball, Jack Tyler ve diğerlerinin kelleri uçurulmuştu. Köylüler kılıçtan geçirilirken, verilen sözler de geri alınmıştı. Ancak 1450 yılında köylüler bu kez de Jack Cades liderliğinde yeniden ayaklanacaklardı.

2.3. Jan Hüs

Wiclif'in takipçisi Bohemyalı Jan Hüs, kapitalizmin henüz ufukta görüldüğü erken bir zamanda, 15. yüzyılın başlarında Çekoslovakların Alman tahakkümünden kurtulması ve ulusal bir devlete kavuşması için büyük bir çaba göstermişti.

Hüs ve öğrencisi Hieronymus, sadece Çekoslovak topraklarında değil, Orta Avrupa'nın birçok bölgesinde etkili olmuşlardı. Bunun üzerine Hüs'ü 1415 yılında Basel'e tartışmaya çağıran Katolik kilisesi, ona tuzak kurmuştu. Anlaşmaya göre Hüs görüşlerini ortaya koyacak, ikna olmasa bile ülkesine geri dönebilecekti. Ancak öyle olmadı... Hüs, önce görüşlerini inkara zorlanmış sonra da idama mahkum edilerek, 1415 yılında Konstanz'da yakılmıştı. Bir yıl sonra da Hieronymus parçalanarak öldürülmüştü.

14. ve 15. yüzyılın eşitlikçi ayaklanmaları, sonradan Avrupa'yı sarsacak olan köylü isyanlarının sadece öncüleriydi. 16. yüzyılda Almanya'da meydana gelen ve aralıksız 10 güne kadar Avrupa tarihinde görülen en büyük ve en radikal köylü devrimiydi.

Ulusal liderleri katledilen Çekoslovaklar, 1419 yılında hem Katolik Kilisesine hem de Alman yöneticilere karşı ayaklanmışlardı.

Ayaklanmaya bütün sınıf ve katmanlar katılmışlardı. Kent burjuvazisi ve zanaatkarlar, Almanlardan bağımsızlaşarak, ekonomik refaha ve siyasi özgürlüğe kavuşacaklarını umuyorlardı; küçük aristokratlar ve köylülerse kilisenin topraklarına el koyarak refaha kavuşacaklarını düşünüyorlardı. Hareket daha başından itibaren bölünmüştü. Aristokrat kanat dış düşmanın alt edilmesini yeterli bulurken, ikinci kanatsa eşitliğin gelmesini arzuluyordu.(45)

Çekoslovaklar, Almanların seferlerini beş kez bozguna uğratmışlardı. Papa da, Avrupa'dan topladığı 150 bin kişilik haçlı ordusuyla Prag'ın üzerine yürümüştü. Ama nafile... Çekoslovakları dize getiremeyen Kral ve Papa 1436 yılında ödünler vermek zorunda kalmışlardı. Böylece Katolik kilisesinin otoritesinde gedikler açılmıştı. Kilise, bir yüz yıl sonra Fransa, İngiltere, İsviçre, Hollanda, Almanya ve İskandinav ülkelerinden de ardi ardına darbeler alacak ve Avrupa'daki otoritesini önemli ölçüde kaybedecekti.

2.4. Tabor'da komünist düzen

Soylular ve kentli burjuvaziler uzlaşmayı arzularken, Prag'ın güneyinde Tabor'da konumlanan radikallerse, ilk Hıristiyanların eşitlikçi geleneğini uygula-

Martin Luther'e göre kiliseye isyan etmek haktır, ancak Tanrı tarafından atanmış olan siyasi otoriteye isyan etmek kâfirliktir. Luther ayaklanan köylülerin "azgın köpekler gibi öldürülmesi" yönünde çağrı yapmıştı.

yor, sınıf ve imtiyazları ortadan kaldırıyorlardı. Uyguladıkları 'komünist' sistem sayesinde Tabor 1420-1436 yılları arasında Avrupa'nın yoksullarını, eşitlikçi tarikatlarını ve devrimci aydınlarını kendisine çeken bir odak haline gelmişti. Bu nedenle Tabor Avrupa'da heretik-toplumcu hareketlerin merkezi olmuştu.

2.5. Martin Luther

14. ve 15. yüzyılın eşitlikçi ayaklanmaları, sonradan Avrupa'yı sarsacak olan köylü isyanlarının sadece öncüleriydi. 16. yüzyılda Almanya'da meydana gelen ve aralıksız 10 yıl süren köylü ayaklanması o güne kadar Avrupa tarihinde görülen en büyük ve en radikal köylü devrimiydi.

Üretim güçlerinin gelişmesiyle Almanya'nın güneyindeki taş ve maden ocaklarının yanı sıra tekstil atölyelerindeki üretim yeni bir boyut kazanmıştı. Siyasi etkinliği artmakta olan kent burjuvazisi, köylük alanları da kapsayan ulusal bir pazar yaratmayı amaçlıyordu. Bu nedenle de köylerde yükselen özgürleşme talebine arka çıkıyor ve reform talebinde bulunuyordu.

Almanya'nın büyük reform hareketi köylülerin, zanaatkar ve kent yoksullarının yanı sıra kentleri yöneten yeni ticaret burjuvazisini, büyük toprak sahiplerini, kilisenin üst yöneticilerini ve prensleri de bir hareketle birleştirmişti; bununla kalmamış, üniversite, kültür ve sanat alanında faaliyet gösteren aydınlardan oluşan güçlü ve birleşik bir 'Alman' muhalefeti de yaratmıştı. Her sınıf ve katman farklı bir amaç için çalışmaktaydı: Prensler ve aristokratlar, her yıl Roma'ya küçüç altın olarak vermek zorunda kaldıkları ödenekten kurtulmayı ve böylece bağımsızlaşmayı umuyorlardı. Kentlerde yoğunlaşmış ve yeni gelişmekte olan burjuvazi, atölyelerde çalışan zanaatkarlar ve güçlü bir kral arayan aristokratlar sa bağımsız ve güçlü bir Alman devleti arzuluyorlardı. Köylüler, zanaatkarlar, kent yoksulları, gezgin ve köy papazlarının yanı sıra, aydınlanmış okur yazarlar sa adaletsizliklerin son bulmasını, köy arazilerinin yeniden eski Cermen gele-

Sorgu tutanaklarına göre Müntzer son ana kadar "İhtidarı halka verilmesini" savunmuş ve "bütün malların ortak malı olmasını" (omnia sunt communia) istemişti.

neğindeki gibi köylülere bırakılmasını, toprakların eşit dağıtılmasını, serflik düzeninin kaldırılarak, köylülerin özgürleşmesini ve "komünist bir Hristiyan düzeninin" kurulmasını istiyorlardı.

Büyük bir savaşta dönüşecek olan çatışma, basit bir atama olayından patlak vermişti. Roma, Almanya için bir temsilci atamıştı. Geçmişte İngiltere ve Fransa, Roma'nın bu imtiyazını başarılı bir karşı çıkışla bertaraf etmişlerdi. Ancak prensliklerle parçalı Almanya, henüz kendisini bu yükten kurtaramamıştı. Kiliseye teolojik bir eleştiriyile başlayan tepki, hızla toplumsal bir protestoya dönüşmüştü.

Kiliseye yönelik eleştirilerini "95 Tez" şeklinde ortaya koyan Luther, 1520 yılında prenslerin desteğini de alan "Hristiyan Alman soylularına Hristiyanlığı dü-

zeltmek için çağrı" (46) manifestosunu yayımlamıştı. Luther, Roma'nın İsa'nın öğretisini aykırı davrandığını, siyasi kurumlara müdahale ederek bu dünyayı yönettiğini ve böylece "Tanrı tarafından tahta oturtulmuş kralların da işine karışarak, kendisini Tanrının da üstüne yerleştirdiğini" iddia etmişti.(47)

Luther kendisinden önce en az iki kez dile getirilmiş olan eleştirileri şimdi ulusal bir çerçevede sunmaktaydı. Ayrıca Luther İncil'i Almancaya çevirerek, ilk hümanistlerin kendi ulusal dillerinin yaratıcıları olmaları gibi, modern Almanca dilini de yaratmıştı.(48) Ancak sonradan devrimin radikalleşmesi üzerine köylülere uyarın bildirirler kaleme almıştı.(49) Ona göre kiliseye isyan etmek haktır, ancak Tanrı tarafından atanmış olan siyasi otoriteye isyan etmek kafirliktir.(50) Luther ayaklanan köylülerin "azgın köpekler gibi öldürülmesi" (51) yönünde çağrı yapmıştı.

2.6. Thomas Müntzer

Devrim sosyal alanlara yayıldıkça, hareket de bölünmeye uğramıştı. Alman köylü devrimi, devrimlere birçok radikal ve yenilik getiren unsurlarının yanı sıra aynı zamanda matbaa sayesinde yazılı metinlerin, propaganda bildirirleri ve afişlerinin tarihte ilk kez etkin bir şekilde kullanıldığı devrim oldu. Metinler halkın dilinde, Almanca yazılıyordu. Bu da devrimi halklaştırmaktaydı. Latince reddedilerek, ulusal bir dil yaratılmaktaydı. İşlevsel olmasının yanı sıra bunun ideolojik ve siyasi bir boyutu da vardı. Latince, Katolik kilisesi ve ona bağlı siyasi otorite demekti. Onun reddedilmesi halklaşmak ve ulusallaşmak demekti.

Böylece ulusal edebiyat canlanıyor, ulusal birlik gerçekleşiyordu —bu bir bakıma eşitlik ve kardeşlik talebidir. Ulusal dili kullanan devrimci kadrolar (aydın ve papazların) doğrudan halkı yönlendirmekte, biçimlendirmekte ve aydınlatmaktaydı. Bu nedenle halkçı ideolojinin modern kökleri 15. yüzyıldaki Avrupa devrimlerinde, büyük Reform ve Aydınlanma hareketinde yatar.(52)

Almanya'nın birçok kentinde köylü devrimi yaşanıyor. Keşişler toplu olarak manastırları terk ediyorlar; ayinler kilisenin tayin etmediği papazlar tarafından yönetiliyor, resim ve freskler indiriliyor, vaazlar Almanca veriliyordu.

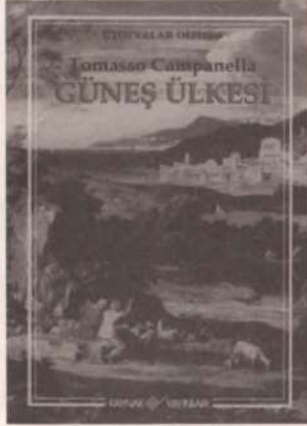
Almanya'nın birçok kentinde kültür devrimi yaşıyordu. Keşişler toplu olarak manastırları terk ediyorlar; ayinler kilisenin tayin etmediği papazlar tarafından yönetiliyor, resim ve freskler indiriliyor, vazalar Almanca veriliyordu. Kilisenin varlıklarına el konuyor ve yoksulların desteklendiği ortak bir yardım kasasına aktarılıyordu.

Thomas Müntzer gezilerinde emekçilerin ve köylülerin içinde bulundukları açlık ve sefaleti, ezilmişliği, ve aldatılmışlıkları görüyor ve bu nedenle de devrimin toplumsal alana yayılmasını zorunlu buluyordu. Aksi takdirde "Tanrının kardeşlik sevgisi" gerçekleşmezdi. Müntzer'in çevresine zanaatkarlar, taş ve maden ocaklarında çalışan işçiler ve köylüler toplanıyordu. Nitekim hayatı Egranus'ta kökten değiştirecekti. Bu kentte onu en çok dokuma işçileri dinliyordu. Onlar Müntzer'den tevekkül içinde beklememeyi ve örgütlenmeyi, Müntzer de onlardan "Tanrının eşitlikçiliğini ve kardeşliğinin" öğretisini öğrenmişti.

Müntzer 1524 yılında, gizli bir örgüt (Kardeşlik Andi) kurmaya karar verecekti. Öğrencilerini Almanya'nın dört bir yanına salıyor ve böylece reform hareketinin radikalleşmesini sağlıyordu; taraftarlarına sağlam durmalarını, ama şiddete baş vurmamalarını öğütüyordu. Ne var ki kilisenin kıskırtmasıyla, hem Nürnberg'teki matbaasına el konmuş hem eserleri yasaklanmış hem de sorguya çekilmişti. Bu tehlikeli bir gelişmeydi, çünkü her sorgu, sıkça görüldüğü gibi idamla sonuçlanabiliyordu.

1525 yılında Mülhausen'e yerleşen Müntzer, "11 Madde" (53) başlıklı manifestosunu yayımlamıştı. Mülkiyet eşitliğini öngören konuşma ve yazılarında, eşit yurttaşların kurdukları bir cumhuriyeti düşlemekteydi. O gün açısından savunulmuş "sınıfsız toplum", ekonomik ve toplumsal zorunluluklar nedeniyle başarısızlığa mahkumdu.

1524 yılının sonbaharından itibaren çatışma, bütün ülkeyi kapsayan bir ayaklanmaya dönüşmüştü. Sayıları 40 bin olarak tahmin edilen köylü birlikleri,

Campanella'nın Güneş Ülkesi'ndeki "komünist" düzenli eski tasarımlara göre daha radikaldir. Üretime, tüketime ve bilime olağanüstü önem verilir.

aristokratların merkezi ordusuna karşı savaşıyorlardı. 15 Nisan 1525'te Frankenhausen'de karşı karşıya gelen iki ordu kıyasıya savaşımıştı. Köylüler kalabalıktı, ancak savaş yeteneğinden yoksundular; ağır bir yenilgi almışlar ve komutanları da katledilmişti.

Müntzer esir alınmıştı; ağır işkenceler görmüş ama görüşlerinden vazgeçmemişti. Ardından cezalandırılmayla 130 bin civarında köylü katledilmişti, binlercesi de sürgün edilmişti.(54) Sorgu tutanaklarına göre Müntzer son ana kadar

Winstanley, 1640 İngiliz devriminin ilerleyen yıllarında işçi ve köylü yığınlarından oluşan siyasi bir hareket kurmuştu; onlar kendilerini "Gerçek Düzleyiciler" diyorlardı. Sonradan "Diggers-Kazıcılar" olarak da anılacak olan bu grup, arazi ve meraları kamulaştırarak eşitlikçi komünler kuruyorlardı.

"İktidarın halka verilmesini" savunmuş ve "bütün malların ortak malı olmasını" (omnia sunt communia) istemişti.(55)

Çarpışmalar, İsviçre'de, Avusturya'da ve Kuzey Almanya'da 1535 yılına kadar devam edecekti. Bu dönemde kızıl bayraklar dalgalanmış, ortakçı ve komünist tasarılar dile gelmişti. Thomas Müntzer'in yanı sıra Michel Gaismairs, Hans Hergot ve Jan van Leyden gibi ünlü yazar ve devrimcilerin eşitlikçi programları yayımlanmıştı. Gaismairs, Gaismairs Ülkesi adını verdiği bir ülke düşlemiş ve 1526 yılında siyasi programını yayımlamıştı.

Hans Hergot ise 1527 yılında yayımladığı "Yeni Dönüşüm" başlıklı bildirisinde "bütün malların ortak olacağı" demokratik bir cumhuriyetin kuruluşunu ilan etmişti. Hergot bu eserinden dolayı 1527 yılında idam edilmişti. Van Leyden ise 1535 yılında eşine az rastlanır bir başarıyla Münster'de birkaç yıl sürecek olan "komünist" bir düzen kuracaktı.

Hans Hergot'un ölümüne tanık olan Katolik bir papaz o günün biling düzeyini yansıtan ilginç bir dörtlük kaleme almıştı:

"Luther'in yazılarıyla gerçekleştirilmek istediğini"

N. Pfeiffer vaazlarıyla

Thomas Müntzer köylülerle,

Hans Hergot ise rüyasıyla gerçekleştirmek istedi. (56)

3. Üç ütopya:

Ütopya, Güneş Ülkesi, Özgürtlüğün Yasaları

15. ve 16. yüzyılda yüzbinleri harekete geçiren kent ve köylü ayaklanmaları, Avrupa'da müthiş bir devrimci iklim yaratmışlardı. Toplumun hiçbir kesimi bu iklimden uzak duramıyordu. Bu iklimde yeşeren ilk ciddi eserler ya komünist programlar ya da ütopyalar şeklinde ortaya çıkmıştı.

3.1. Thomas Morus -Ütopya

Sonradan İngiliz başbakanı olan Thomas Morus, 1516 yılında Ütopya

Devrimler, sadece burjuva sınıfına olağanüstü siyasi ve ekonomik olanaklar sunmadı, aynı zamanda halkların baskından, sömürden ve bağımlılıktan kurtuluşunu da olanaklı hale getirmişti.

başlıklı bir kitapçık yayımlamıştı. Basit bir kelime oyunundan türetilmiş olan Utopia kavramı, düş-ülke, yok-ülke demektir. Morus eseriyle hem mevcut siyasi sistemi kıyasıya eleştirmiş, hem de kitlelere umut ve cesaret bir yönetim tasarısı sunmuştu. Ütopya bir anlamda, hem derinleşerek etkisini sürdüren Rönesans'a bir katkı hem de henüz ufukta bile gözükmeyen sosyalizm teorisinin ilk özgün manifestosuydu.

Yazar Ütopya ile İngiliz toplumuyla hesaplaşır ve "mevcut olanın" çerçevesini parçalayarak yeni bir düzen, siyaset, ekonomi, iş hayatı, cinsellik, eğitim, bilim, çevre, sağlık, insan ilişkileri, ülke-lerarası ilişkiler, diplomasi ve hayat önerir. Ütopya topluma bir ayna tutar. Kötü koşulların yenisiyle değiştirilebileceğini gösterir. Böylece hem bireyleri ve toplumları aydınlatır ve etkin olmaya zorlar.

Ütopya'da Köylü sorunu ve kentleşme, o günün en önemli toplumsal sorunlarının başında gelir. Köylülerin yaşadığı vahşi sömür; onların yerlerinden yurtlarından edilerek hırsızlık ve eşkıyalık yapmaya zorlanmaları, eserde sorgulanır. Ütopya'nın ayırt edici özelliği onun toplumda sadece özel mülkiyeti kaldırması değil aynı zamanda insan emeğini yeniden kutsamasıdır. Morus'un "komün-

nizmi" yoksullukla eşitlik değildir. O eserin geniş çaplı üretimi de esas alır ve bu bakımdan hem modernidir, hem de devrimcidir.(57)

3.2. Campanella –Güneş Ülkesi

Avrupa'da köylü hareketinin ilk işaretileri olarak ortaya çıkan heterodoks hareketlerin ideolojik kökeni, bir yandan barbar Germen halklarının "komünçü" geleneğine, öbür yandan da ilk Hristiyan tarikatların 'ortakçı' uygulamalarına kadar gider.

Heteredoks hareketler Fransa'da (1300), İngiltere'de (1300), İtalya'da (1300), İsviçre'de (1400), Bohemya'da (1400) ve Almanya'da (1525) ard ardına ayaklanma girişimleriyle Kiliseyi, yönetimi ve özel mülkiyeti sorgulamışlardı. Piccardlar, Adamitler, Hüşçular, Beghardlar ve Bohemyalı Kardeşler, halkların ortaklaşa düzenini yeniden kurmak istiyorlardı.

Tomasso Campanella, Güneş Ülkesi başlıklı çalışmasıyla, yüzyıllardır dile gelen eşitlikçi görüşleri edebi ve felsefi bir dille anlatmıştır.

15 Eylül 1568 tarihinde Kalabriya'da dünyaya gelen Thomasso Campanella, sadece derin bir felsefe bilgisine sahip olması değil; aynı zamanda güçlü bir

hatip ve yetenekli bir örgütçüydü de. O, hem Kalabriya'yı İspanya egemenliğinden hem de halkı, yoksulların kournuda bir yılan olarak gördüğü Katolik Kilisesinden kurtarmak istiyordu.

Yüzlerce keşiş, binlerce köylü ve hatta pek çok soylu ona davasında destek veriyordu. Ne var ki ayaklanmaları başarısızlığa uğramış ve yüzlerce keşiş, köylü ve yönetici ya öldürülmüş ya da tutuklanmıştı. 1599 yılında tutuklanan Campanella, ancak 27 yıl sonra serbest bırakılmıştı.

Campanella'nın Güneş Ülkesi'ndeki "komünist" düzeni eski tasarlara göre daha radikaldir. Güneş Ülkesinde kölelik yoktur; el emeğini kutsanmıştır. Üretime, tüketime ve bilime olağanüstü önem verilir. Onun dile getirdiği birçok fikir, bilimsel sosyalizm üzerinde doğrudan etkide bulunarak düşünce tarihimizde derin izler bırakmıştır.

3.3. Winstanley- Özgürlüğün Yasaları

Rönesans'tan Aydınlanma çağına doğru ilerledikçe, devrimci aydınların programları da daha bilimsel ve rasyonele bir içerik kazanmaktadır. Gençlik yıllarında inanmış bir Hristiyan olarak yaşayan Gerrard Winstanley, siyasi ve toplumsal gelişmelerin etkisiyle olgunlaşmış ve ateist bir hümaniste dönüşmüştü.

Winstanley, 1640 İngiliz devriminin ilerleyen yıllarında işçi ve köylü yığınlarından oluşan siyasi bir hareket kurmuştu; onlar kendilerine "Gerçek Düzleyici-

Kopernik, Galilei ve Newton bilimsel buluşlarıyla, Hobbess, Locke ve Rousseau devlet ve toplum teorileriyle, Diderot, Holbach ve Kant, felsefi açılımlarıyla, Smith, Malthus ve Ricardo ekonomi bilimiyle, yükselmekte olan yeni burjuva toplumunu hazırlamışlardı.

ler" diyorlardı. Sonradan "Diggers=Kazıcılar" olarak da anılacak olan bu grup, arazi ve meraları kamulaştırarak eşitlikçi komünler kuruyorlardı. Ancak girişimlerin tamamı toprak baronlarının şiddetle karşılaşmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bunun üzerine Winstanley, 1652 yılında "Özgürlüğün Yasaları" başlıklı toplumsal tasarımını yayımlamıştı.

Eserini Cromwell'e ithaf eden Winstanley, onun desteğiyle devrimi devam ettirmeyi, toplumsal ve ekonomik sorunları kökünden çözme umuyordu. O ütopyasını hayali bir mekanda değil, fakat İngiltere'de kurgulamıştı. Winstanley, devrimde esas kazançlı çıkarılan halkın alın terine el koyan yeni burjuvalar, tüccarlar ve faizle borç para veren asakların olduğunu belirtir. Yazara göre sefalet ancak, devrimin devam ettirilmesiyle ortadan kaldırılabılır. Winstanley "yoksullukta eşitlik" değil, "bollukta eşitlik" aramaktadır. Tasarıya göre herkes üretecek, ihtiyacı kadarını alıyacak, geri kalanıysa merkezi depolara aktaracaktı. Pazarın olmadığı yerde para da olmayacaktı. Üretim ve tüketim dengesi ise "görünmez bir el" sağlayacaktı.

Winstanley, dönemin materyalist filozofları gibi bilginin kaynağını pratikte arayan, bilimsel deneyi doğa bilimlerinin temel dayanağı olarak gören bir felsefeyi benimsemektedir.

III. Mutlakiyetten Aydınlanma'ya

Halk ayaklanmalarının (İngiltere, Belçika, Fransa, İtalya, Çekoslovakya, Almanya) ve erken burjuva devrimlerinin (Almanya, Hollanda, İspanya, İngiltere) belirlediği 16. ve 17. yüzyıllarda hem bilim ve siyaset hem de felsefe alanında çok önemli gelişmeler yaşanmıştı.

1. Hristiyanlıktan insan haklarına

17. yüzyılın ilerici aydınları, 13. yüzyıldan bu yana De Fiori'nin, Wiclif'in, Jan Hüsun, Müntzer ve diğer devrimci aydınların ortaya attıkları, uğrunda savaşlıkları ve yaşamlarını feda ettikleri "Hris-

Immanuel Kant (1724-1804)

tiyanların doğuştan gelen insan hakkını" laikleştirerek, "insan hakkına" dönüştürmüşlerdi. Bilim ve ilerleme sayesinde ortaya çıkan zenginlik ve refah, bütün yertaşların yararlanmasını gereken nimetlerdi.

Ancak bu görüşler çoğunlukla naif bir iyimserlikle ifade ediliyordu. Aydınlar toplumlara doğa bilimleri gibi yaklaşıyorlardı. Nasıl ki doğadaki gelişmeler bir sebep sonuç ilişkisine dayanıyordu, o halde toplumlar da mantığın icap ettiği gibi zorunlu dönüşüme uğramalıydı. 17. yüzyıldan itibaren söz konusu "insan hakları", açık ve felsefi derinlikle ifade edilmekteydi. Aydınlar samimi bir şekilde bu değişimlerin mantık yoluyla gerçekleşeceğine inanıyorlardı. Ama hiç de öyle olmadı...

Alman düşünürü Immanuel Kant "Aydınlanma nedir?" diye sormuş ve ardından da yanıtı kendisi vererek yeni dönemin insan tipini tarif etmişti. Kant'a göre "Aydınlanma, insanın bizzat kendisinin neden olduğu ergin olamama (bağımlı olma) durumundan çıkışıdır."

2. Köylü ayaklanmalarından ulusal devletlere

Erken burjuva devrimleri, Avrupa feodalizmini önemli ölçüde geriletmış olmakla birlikte, bu devrimler belli bir sınıfın kesin hakimiyetine yol açmamıştı. Avrupa'nın neredeyse tamamında siyasi denge hakimdi, ancak gelişmekte olan üretim ilişkileri, yeni bir toplumsal düzeni zorunlu hale getiriyordu. Özel mülkiyet feodal mülkiyete; ulusal bilinç yerel bilinç; rekabet lonca sistemine; kuvvetler ayrılığı mutlak iktidara; toprak sahipliği, toprağın kendi sahibine; aydınlanma huralere; aile bağı aşiret başına; üretim humması tembellik hakkına; kısacası burjuva hakkı feodal imtiyazlara galebe çalmıştı.

Amerika'nın keşfi ve sömürülmesi, Afrika'nın dolaşması ve köleleştirilmesi yeni ve büyük ekonomik olanaklar sunmaktaydı. Okyanuslara açılanlar kazançlı çıkmaktaydı. Portekiz, İspanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere, Amerika'dan Japonya'ya kadar yabancı topraklarda koloniler kurmakta ve büyük servete konmaktaydılar.

Sadece mal alınıp satılmıyordu; aynı zamanda yeni alışkanlıklar, yeni fikirler, yeni siyasi ve felsefi görüşler, yeni buluşlar, yeni yöntemler, yeni aletler, yeni kültürler ve yeni ufuklar da alınıp satılır hale gelmişti.

Avrupa'nın yerel toplumları canlanmıyordu. 14., 15., ve 16. yüzyılların köylü devrimleri, feodal iktidarlara etkili darbeler indirerek, onların ideolojik hegemonyasını kırmışlardı, ancak o gün açısından iktidarın ele geçirilmesinin alt yapısı henüz oluşmadığından, kalıcı başarılar kazanılmamıştı. Ancak 17. yüzyıldaki yeni gelişmeler, yeni toplumsal devrimlerin zeminini oluşturmaktaydı. Durum şimdi farklıydı ve 18. yüzyılın ufkunda ulusal demokratik devrimler gözüküyordu.

Katolik kilisesinin otoritesiyle birlikte onun "uluslararası" dili olan Latince de "otoritesinden" çok şey kaybetmekteydi. Basım-yayın alanındaki bulgular; okuma yazma oranının artması; yurttaşlık bilin-

cinin gelişmesi; aydınlanmış kitlelerin gücü; yurttaşların bilime, siyaset ve edebiyata yönelik "merakı"; ulusal dillerdeki edebiyatın ticari bir sektör haline gelmesi vs. ulusal dillerin biçimlenmesine, canlanmasına, gelişmesine, kendine özgü kurallarıyla yerleşik hale gelmesine neden olmuştur.

Avrupa'daki bütün reformcu ve ulusal hareketler (İspanya, Çekoslovakya, Polonya, Fransa, Almanya, İngiltere, Hollanda, İsviçre), halkçı ideolojiyi bayrak edinerek gelişmiş ve iktidara gelmişlerdir. Uluslaşarak devletleşen ya da devletleşerek uluslaşan bütün siyasi akımlar, istisnasız olarak hem "yabancı boyunduruğunu" alt ederek hem de halkçı ideolojinin "kardeşlik ve eşitlik" ülküsünü benimseyerek varlık olabilmislerdir. Eşitlikçi kabile toplumlarından miras kalan kardeşlik ve eşitlik geleneği, bütün devrimlerin ki buna 20. yüzyılın antiemperyalist ulusal devrimleri de dahildir, itici gücü olmaktadır.

Kapitalist toplumun ortaya çıkması, sadece burjuva sınıfının yükselişi değildir, aynı zamanda bütün toplumların ve özellikle de halkın (zanaatkarın, köylünün ve kadının) kulluktan ve bağımlılıktan kurtuluşudur. Devrimler, sadece burjuva sınıfına olağanüstü siyasi ve ekonomik olanaklar sunmadı, aynı zamanda halkların baskıdan, sömürüden ve bağımlılıktan kurtuluşunu da olanaklı hale getirmişti.

3. Ulusal bilinçten sınıf bilincine Aydınlanma

Kopernik, Galilei ve Newton bilimsel buluşlarıyla, Hobbes, Locke ve Rousseau devlet ve toplum teorileriyle, Diderot, Holbach ve Kant, felsefi açılımlarıyla, Smith, Malthus ve Ricardo ekonomi bilimiyle, yükselmekte olan yeni burjuva toplumunu hazırlamışlardı.

Mekanik biliminin gelişimi; saat ve değirmen teknolojisindeki atılım; yeni makinelerin icadı; basıncın termometreyle ölçülmesi; ısı yasası; elektrik ve manyetizm; ışık hızının keşfi; botanikteki buluşlar; hücre ve kalıtım kavramının bulunması; insan anatomisinin incelenmesi, kan dolaşımının keşfi; mikrop ve virüslere ilişkin yeni buluşlar, hem ekonomiye büyük yararlar sağlamıştı, hem de materyalist felsefenin önünü açmıştı.

Şimdi esas sorun, bilim ve felsefe alanındaki bulguların toplumsal alana nasıl yansıtılacağıydı. Bilimsel ve felsefi başarıların toplumsal yaşama uygulanması, meraklı, dünyayı keşfeden ve bilen, özgür ve kendine güvenen yurttaşlarla olanaklıydı.

Ufukta yeni bir dönem, Aydınlanma çağı gözüküyordu. Alman düşünürü Immanuel Kant "Aydınlanma nedir?" diye sormuş ve ardından da yanıtı kendisi vererek yeni dönemin insan tipini tarif etmişti. Kant'a göre "Aydınlanma, insanın bizzat kendisinin neden olduğu ergin olamama (bağımlı olma) durumundan çıkışıdır." Bunu "Sapere aude!", yani "aklını kullanmaya cesaret et!" diye de ifade etmişti. 17. yüzyılda bilim ve felse-

fenin gelişmesiyle toplumlar da kendi bilinçlerine varmayı ve aklılarını kullanarak, siyasete müdahale etmeyi öğreneceklerdi.

Köylü devrimleriyle kendisinden bahsettiren, etkinliğiyle siyasi iktidarı belirleyen kitlelerin, yeniden ama bu kez daha cesur çıkışlar yapması kaçınılmazdı. Bunun ilk belirtileri 1531- 46 İsviçre'de, 1581 yılında Hollanda'da ve 1640 yılında da İngiltere'de görülmüştü. Bu süreçte ortaya çıkan halkçı teorilerin ilk ürünleri, önce her biri ayrı bir toplumsal tasarı olan modern ütopyalarda (Morus, Campanella, Bacon) sonra da özellikle Fransız yurttaşları olan Jean Meslier'in, Morally ve Mably'nin sosyal tasarılarında dile gelmişti.

18. yüzyılı belirleyen Aydınlanma Çağı ve özellikle de Kantların, Mablylerin, Holbachların, Rousseau ve Fichte'lerin, sonradan Büyük Fransız Devrimi'nde "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" olarak ifade edilen yeni devrimci teorileri, hem halkçı devrimlerin bir ürünleriydi hem de 19. yüzyılın yeni siyasetlerinin umutlarını yansıtan programlardı.

1640 İngiliz devrimi sadece düşünsel alandaki yeniliklerle değil, aynı zamanda bilimsel, askeri, ekonomik ve siyasi uygulamalarıyla insanlık tarihinde yeni bir dönem başlatmıştı.

1776 Amerikan devrimi, küçük bir ülkenin haklı olduğu süreçte büyük bir imparatorluğu yenilgiye uğratabilmenin yanı sıra siyasi ve ekonomik özgürlüklerin kazanılabileceğini de göstermişti.

1789 Büyük Fransız Devrimi

sadece baldırı çıplakların siyaset sahnesine bağımsız bir kuvvet olarak çıkmasını sağlamamış, aynı zamanda radikal ve modern teorilerin uygulanabilirliğini de göstermişti.

1789 Büyük Fransız Devrimi ise sadece baldırı çıplakların siyaset sahnesine bağımsız bir kuvvet olarak çıkmasını sağlamamış, aynı zamanda radikal ve modern teorilerin uygulanabilirliğini de göstermişti.

Dipnotlar

- 1) Son yıllarda başta ABD'de olmak üzere Batı ülkelerinde ortaya çıkan gerici tarıkatlar ve din örgütlenmesi, ABD ve Batı'nın siyasi desteğini arkasına almanın yanı sıra bu örgütlenme büyük bir ölçüde de desteklenmektedir. Ayrıca bkz. Sadık Usta, *Tarıkatlar Süper Market Amerika, Teori, Ağustos 2011* (139), s. 33-42.
- 2) Ralf Roth, *Städte im europäischen Raum - Verkehr, Kommunikation und Urbanität* im 19. und 20. Jh., Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2009, S. 75.
- 3) Terenz, Hegeus, 77, Nomen est Omen, Die Bekanntesten Lateinischen Zitate, Compact, München, 2009, S. 70.
- 4) Förster, Wolfgang: Humanismus, In: Hans J. Sandkühler u.a. (Hrsg.): *Europäische Enzyklopädie zu Philosophie und Wissenschaften*, Bd. 2, S. 560 vd.
- 5) Bkz. Age. Ayrıca Humanizm döneminin gelişmelerini ve ilköğrenim anlatan edebiyat eserleri için bkz., Umberto Eco, *Gülen Adı ve Cervantes*, Don Kişot.
- 6) *Geschichte der Philosophie*, Bd. I, S. 275.
- 7) Bkz. Doğu Uygarlığının Yükselişinin Tarihsel Nedenleri, Kaynak Yay., İstanbul, 2009. Özellikle 31. ve 32. sayfa.
- 8) Bkz. Erika Uitz, *Die Rolle der Volksmassen in Renaissance*, R. Weimann, *Renaissance-Literatur* içinde, S. 274-75. Bu durumu 19. ve 20. yüzyılda İslami taassuba karşı aydınlanma mücadelesi yürüten Türk aydınlarının Avrupa aydınlanma filozoflarının eserlerini çevirip yaymalarna benzetebiliriz.
- 9) Ernst Werner, Seydi Bedreddin ve Börkölce Mustafa, Kaynak Yay., Çev. Hakan Sevin, İstanbul, 2006; Ernst Werner, *Ketzer und Weltbesserer*, *Zwei Beiträge zur Geschichte Südeuropas* im 13. und 15. Jh., Akademie Verlag, Berlin, 1974.
- 10) Rosemarie Ahrbert, Morus, Campanella, Bacon - Frühe Utopisten, Urania Ver., Leipzig, 1979, S. 9.
- 11) N.I. Basalov, *Volkskümlichkeit, Renaissance-Literatur*, S. 43/4.
- 12) N.I. Basalov, Age., S. 44.
- 13) Christoph Columbus, *Bordbuch*, Insel Ver., Frankfurt, 1992.
- 14) Amerigo Vesputci, *Mundus Novus* des Amerigo Vesputci, Text, Übersetzung und Kommentar, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2002.
- 15) Thomas Morus, *Ütopya* başlıklı ünlü eserini yazarken, Amerikan izlenimlerini anlatan bu iki denizciden çok faydalanmıştı. Bkz. Sadık Usta, *Ütopyanın Tarihsel Rolü* başlıklı sunuş yazısı; Thomas Morus, *Ütopya*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011, dipnot 141. (*)
- 16) 1372 yılında İngiltere'nin ünlü hümanisti John Wiclif tarafından yazılan, İpe'diği "komünist" görüşleriyle 15. ve 16. yüzyıldaki köylü isyanlarına esin kaynağı olan eser.
- 17) 1516 yılında Thomas Morus tarafından yazılan ve komünist bir toplum öneren ünlü ütopik-sosyalist eser.
- 18) Polonyalı hümanist Frycz Modrzewski tarafından 1551 yılında Latince yazılan eser.
- 19) Katalanlı Keşiş Campanella tarafından 1602 yılında yazılan ve komünizmin her alanda uygulanmasıyla insanlığın büyük uyum dünyasına geçeceğini anlatan ütopik-sosyalist eser.
- 20) Kutsal Kitap: İshaya 11/1-10.
- 21) C. Mosse, *Die Ursprünge des Sozialismus, Messianismus-Christentum-Heresie-Chiliasmus, Geschichte des Sozialismus I. Cilt*, Ullstein Ver., Frankfurt 1974, S. 105.
- 22) C. Mosse, *Die Ursprünge des Sozialismus, Messianismus-Christentum-Heresie-Chiliasmus, Geschichte des Sozialismus I. Cilt*, Ullstein Ver., Frankfurt 1974, S. 107.
- 23) Karl Kautsky, *Vorläufer des neueren Sozialismus*, Bd. I., Dietz V., Berlin, 1947.
- 24) Ernst Bloch, *Freiheit und Ordnung, Abriss der Sozialutopien*, Reclam Ver., Leipzig 1985, S. 51 vd.
- 25) *Geschichte der Philosophie*, Bd. I, S. 297
- 26) Leonardo da Vinci, *Der Denker, Forscher und Poet, Auszüge*, aktaran Chrestomathie, Aus Werken hervorragender Denker vor Marx und Engels, Bd. I., SED Publikationsabteilung, Berlin 1983, S. 181.
- 27) Leonardo da Vinci, Age., S. 277.
- 28) Leonardo da Vinci, *Der Denker, Forscher und Poet*, S. 177.
- 29) Erasmus von Rotterdam, *Klage des Friedens*, Basel, 1945, S. 88.
- 30) *Geschichte der Philosophie: Cilt 1. Veb., Ver.*, Berlin, 1960, s. 301.
- 31) Jochen Kirchhoff: *Giordano Bruno, Mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Rowohlt Ver., Hamburg, 1980, S. 95.
- 32) Jochen Kirchhoff, Age., S. 98.
- 33) 1372 yılında kaleme aldığı "Kilise dini açıdan yıkıma uğramıştır" başlıklı yazısıyla, Katolik kilisesinin İsa'nın öğretisine aykırı davranışlarını ve dolayısıyla yıkılmaya mahkum olduğunu yazmıştı. Sonraki yıllarda kaleme aldığı "Yönetim Üzerine" başlıklı yazısında komünist görüşler savunmuştu. Wiclif, önce öğretim görevinden atılmış sonra da hayat boyu süskunkluğa mahkum edilmişti.
- 34) John Wiclif, *Kilise dini açıdan bozulmuştur*, bkz. yazılarında seçmeler, Gustav Adolf Benrath, *Wegbereiter der Reformation*, Carl Schünemann Ver., Bremen, 1967, S. 257/58.
- 35) John Wiclif, Age., S. 263.
- 36) John Wiclif, Age., S. 268/69.
- 37) John Wiclif, *Kilise dini açıdan bozulmuştur*, bkz. yazılarında seçmeler, Gustav Adolf Benrath, *Wegbereiter der Reformation*, Carl Schünemann Ver., Bremen, 1967, S. 267/272.
- 38) John Wiclif, Age., S. 262.
- 39) John Wiclif, Age., S. 262.
- 40) John Wiclif, Age., S. 263/264/266.
- 41) Max Beer, *Allgemeine Geschichte des Sozialismus und der Sozialen Kämpfe, Universum-Bücherei Für Alle*, Berlin, 19317, S. 255 vd.
- 42) Max Beer, S. 255/56 vd.
- 43) W. Morris, *John Ball oder der Aufstand der Bauern von Kent*, Verlag Neues Leben, Berlin, 1953, S. 25.
- 44) W. Morris, Age., S. 29 vd.
- 45) Max Beer, Age., S. 272.
- 46) Hutten, Müntzer, Luther, Bd. II, S. 15.
- 47) Luther, Age., S. 22 vd.
- 48) Bkz. Hutten, Müntzer, Luther, Bd. I, S. 38.
- 49) Hutten, Müntzer, Luther, Bd. II, S. 137.
- 50) Luther, Age., S. 137.
- 51) Luther, Age., S. 256.
- 52) İtalya, Fransa, İspanya, Çekoslovakya, Polonya, İngiltere, Hollanda ve Almanya'daki bütün erken burjuva devrimleri (14.-17. yüzyıllar) radikal halkçı programlar içerirler. Bu halkçı damar İngiltere'nin 1640-49 devriminde, Amerika'nın 1776 ve Fransa'nın 1789 büyük devriminde bütün denetlikle ortaya çıkmıştı. Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik ilkeleri sadece sermayenin özleşmesinin aracı değildi. Cromwell ve Winstanley; Thomas Paine ve Washington, Danton ve Robespierre devrimlerin toplumsal karakterini ve sınıfların konumlarını yansıtan isimlerdi.
- 53) W. Lenk, *Dokumente aus dem deutschen Bauernkrieg*, Röderberg Ver., Frankfurt, 1980, S. 77 vd.
- 54) Max Beer, Age., S. 301.
- 55) W. Lenk, Age., S. 20.
- 56) W. Lenk, Age., S. 304.
- 57) W. Lenk, Age., S. 54.

Laikliğin kökenleri

Dinsel alan, ilk bakışta hemen fark edilmeyen gizli kokularla iş görür. Umulmadık yerlere sürülmüş bu kokular binlerce yıldır içimize işlemişlerdir; düzene ve güçlülere başkaldırmamamız için alttan alta bizi şartlarlar. İşte laiklik, binlerce yıldır her yanımıza sürülmüş bu dinsel kokulardan temizlenmedir.

Laik sözcüğü "dindışı" anlamına gelir. Bu sözcüğün tarihsel gelişimini ve anlamlarını bütün büyük sözlüklerden izleyebilirsiniz. Sözlüklerde laik kelimesinden önce aynı anlamın öncüsü olan bir "lai" sözcüğü var:

Lai: Fransızcada MS. 1100'lerde görülmeye başlıyor. Günümüzde de manastırlarda 'Frère lai' (lai kardeş) deyimi var. Manastırın asıl dindarları olan 'Kardeşler ve Bacılar'dan ayrı olarak dışarıdan gelen 'lai kardeşler' manastırlarda temizlik, yemek, bulaşık işleri yaparlar. 'Lai kardeş', *manastır dışı kardeş* anlamına gelir. 'Lai' sözcüğü ise *manastır dışı*, *din dışı* kavramlarını yüklenir. Ortaçağ'da savaşlarda sakatlanan ve kral tarafından bir kiliseye yerleştirilen askerlere de "lai" (racon dışı) denilirdi. Ünlü Fransız ozanı Villon'un 1462'deki bir şiirinde şu dizeler var: "Herkes, ister din adamı, ister lai (...) olsun ölümlüdür" (Villon, *Büyük Vasiyet XXXIX*).

Laik: Sözcük Fransızcada MS. 1200'lerde görülmeye başlıyor. 1500 yıllarına kadar az kullanılır. Eskiden beri şu anlamları var: Din adamları sınıfından olmayan, o sınıfının buyruklarını kabul etmeyen, bütün dinsel inançlardan bağımsız olan (laik devlet, laik eğitim bu anlamdadır), dinsel inançlara karşı olan. (Çağımızın ünlü ozanı Aragon'un kahramanı Armand, okulda laikleri protesto etmek için sıranın altında tespih çeker -Aragon, *Güzel Mahalleler*, I, ix)

Laik sözcüğünün kökeninde halk anlamı da var. Laik sözcüğü eski Yunanca *Laos*'dan geliyor. *Laos*: *Halktan insan* anlamında. Yunan kilise dilinde *Laos*'dan *Laikos* doğuyor (Din adamları olan *klerikos*'a karşı *halktan insan* anlamında). Yunanca *laikos*'tan Latince *laicus* (üçüncü yüzyılda) ondan da günümüzdeki *laik* sözcüğü oluşuyor. Yunan'da, Roma'da ya da Hristiyanlıkta bir din adamları topluluğu, bir de halk vardır. Din adamları, günlük uğraşları din olan, yaşamlarını dinden kazanan, belli yerlerde (tapınaklar, manastırlar vs.) belli dinsel merasimlere göre yaşayan bir topluluktur. Halk ise bu dinsel topluluğun dışındakiler, yani dinsel top-

Laik sözcüğünün kökeninde halk anlamı da var. Din adamları, günlük uğraşları din olan, yaşamlarını dinden kazanan, belli yerlerde (tapınaklar, manastırlar vs.) belli dinsel merasimlere göre yaşayan bir topluluktur. Halk ise bu dinsel topluluğun dışındakiler, yani dinsel topluluğa göre "dışta kalanlar"dır.

François Villon: "Herkes, ister din adamı, ister lai (...) olsun ölümlüdür."

luluğa göre "dışta kalanlar"dır. Laik teriminin kökündeki "halk"; onun din adamlarının, dinsel alanın dışında olma anlamını daha da belirginleştiriyor.

Sözlüklerde *laik* sözcüğünün zıtları olarak şu kelimeler verilmektedir: Din-dar, rahip, din adamı...

Laiklik(Laicisme): Kurumlara din dışı bir nitelik verme öğretisi. Sivil ve dinsel toplumun ayrılması. Bu ilkeye göre devlet hiçbir dinsel gücü kullanamaz, din de hiçbir politik gücü... "Laiklik, yani dinler karşısında devletin tarafsızlığı" (Renan).

Bir tarih sözlüğünde laiklik, "anticlericalisme" (din adamlarının gücüne karşı oluşu) olarak veriliyor (Mourre, 1968).

Son zamanlarda, "kişiler laik olmaz, devlet laik olur" diye bir moda çıktı. Ortadoğu'nun düşünce yaşamını ciddi ciddi savunan ve çok yaygın olan bu tür atamasyon ve yönlenceler yönlendirir. Bu söylemlerin yanlışlığını tartışmaya bile gerek yoktur. Batı yazını "laik kişi"lerin anlatımıyla doludur. Hem de "laik kişi" deyimini kullanarak... Laik kişi, din dışı kişidir. Laik devlet, din dışı devlettir. Laikliğin tarihinde daha çok devletlerden söz edilmesi bizimkileri yanıltıyor olmalı. Oysa her tür tarih, genelde zaten devletlerden çok söz eder. Din ve din dışılık kavramları elbet devletleri de ilgilendirmiştir. Ama bu, dinin ya da din dışılığın kişiyi ilgilendirmede anlamına gelmez. Laiklik, temelde asıl kişiyi, onun temel varlığını yani düşünce onuru ve özgürlüğünü ilgilendiren bir kavramdır.

Sözlüklere göre laik alan din dışı alandır. Laik kişi dinin dışında olan kişidir. Laik devlet dinin dışında olan devlettir. Peki dinin dışında olunmaya neden gerek duyulmuştur. Yanıt için önce tarihe bakalım:

Tek Tanrılı dinler zayıf oldukları zamanlarda din ve devlet işlerinin ayrı olmasını kendileri de çok istiyorlardı. Hristiyanlığın ilk yıllarında Hz. İsa şöyle söylüyordu. "Sezar'ın hakkını Sezar'a; Allah'ın hakkını Allah'a verin" (Matta XXII, 21). Bu söz dinsel alanla (Allah'ın hakkı), devlet alanının (Sezar'ın hakkı)

380'de Teodose, Roma İmparatorluğu içinde Hristiyanlığın tek din olduğunu ilan etti ve diğer dinleri yasakladı.

ayrılmasını amaçlıyordu. Çünkü o zamanlar devletin karışması dine baskı biçiminde olmaktadır. Hristiyanlar üç yüz yıl "Sezar'ın" baskısı altında kalıyorlar. MS. 313'de İmparator Constantin, Milano Fermanı'yla Hristiyanlığı kabul ediyor. 380'de Teodose, Roma İmparatorluğu içinde Hristiyanlığın tek din olduğunu ilan ediyor. Diğer dinleri yasaklıyor.

700-800'lü yıllarda Şarلمان Hristiyanlığı kendi gücü altında tutmak istiyor. Ama Ortaçağ'da merkezi devletler güçlerini yitirmeye başlayınca denge ters dönüyor. Artık devleti egemenliği altına almaya çalışan, ona baskı yapan dindir. Kilise geçen zaman içinde güçlenmiş, müminlerin ruhlarına hükmettiği gibi büyük servetler de edinmiştir. Örneğin Ortaçağ sonlarında Fransız kilisesinin mal varlığı 300 milyon adet, 22 kat 8 gr. altına eşdeğerlidir (aşağı yukarı günümüzün 28 milyar doları). Kilisenin mal gözlüğü, ahlaksızlığı halk hikâyelerine ve türkülerine konu oluyor. Kiliseye karşı halk hareketleri başlıyor. İlk ayaklanmalardan biri Pataria hareketidir (1055-1075). Milano ve Lombardia'da halk, kilisenin zenginlik ve ahlaksızlığına başkaldırıyor. Paterenler dinsizlikle suçlanıyor.

Albigois hareketi: 1100-1200'lerde Güney Fransa'da görülüyor. Engizisyon

ve değişik kiliselerin baskılarıyla savaşıyor. Harekete karşı Papa III. Innocent 1208'de Haçlı Seferi düzenliyor. Albigeoisler büyük kırm ve yağmaya uğruyorlar. 1221'de harekete karşı ikinci kez Haçlı Seferi yapılıyor. Ama "sapkınlık ve dinsizlik" tümüyle ortadan kaldırılamıyor.

John Wyclif (1320-1384): Papa'ya ve kiliseye karşı "lollard"larını (homurdananlar) İngiltere'nin her yanına gönderiyor. Önce dinsel olan bu hareket, sonraları toplumsal amaçlı halk isyanlarına kaynaklık ediyor. Bastırılmasına rağmen 1500'lerin başında yeniden canlanıyor. Luther'in reform hareketlerini etkiliyor. Wyclif 1378'de kilisenin devletten ayrılmasını öneriyor. Endüljans satışlarını (günah affı ve cennet satışları) eleştiriyor. 1381'de taraftarları olan köylüler, asillere karşı ayaklanıyorlar. *Lordlar ve Hizmetkârlar* adlı çalışmasıyla köylülerin ve yoksulların yanında yer alıyor. Düşünceleri Constance Konsülü'nce (1414-1415) mahkûm ediliyor.

Jan Hus (1369-1415): Wyclif'dan etkileniyor. Din karşıtı vaazlarıyla ünleniyor. 1411'de afroz ediliyor. 1414'de Constance Konsülü'ne çağırılıyor. Orada mahkûm edilip diri diri yakılıyor. Bundan sonra düşünceleri daha da yaygınlık kazanıyor. Jan Hus Latince dışında, ana dili Çekçe ile de yazarak Çek yazın dilinin ilk büyük önderlerinden biri olmuştur (Aydınlanmacı'nın ana dili tutkusu onun en belirleyici özelliklerinden biridir). Jan Hus de Wyclif ve Luther gibi papazdır. Avrupa'da 1300-1500 yılları aydınlanmasında din adamlarının etkinliği ile biz-

Kilise geçen zaman içinde güçlenmiş, müminlerin ruhlarına hükmettiği gibi büyük servetler de edinmiştir. Örneğin Ortaçağ sonlarında Fransız kilisesinin mal varlığı 300 milyon adet, 22 kat 8 gr. altına eşdeğerlidir (aşağı yukarı günümüzün 28 milyar doları).

1500-1600'lerde Fransa'da kilise aleyhine yasalar çıkmaya başlıyor. Buna göre dinsel mahkemeler sınırlandırılacak, piskoposları Fransa kralı tayin edecek, artık kilise mallarından da vergi alınmaya başlanacaktır. Bütün bunların sağlanması için şu ilkeler kabul ediliyor: Dünyasal güç ruhani güçten bağımsızdır.

de 1900'lü yılların bir müftüsü olan Turan Dursun'un etkinliği 700 yıl arayla da olsa Aydınlanma'nın benzer damarlarından birini göstermesi açısından ilginç...

Vaudois Hareketi: 1170'de P. Vaudes "Lyon Yoksulları" adlı bir dergâh kuruyor. Dergâhı önce onaylayan kilise daha sonra 1179'da mahkûm ediyor. 1184'de Verone Konsülü'nde yeniden mahkûm edilen Vaudes aforozla toplum dışına atılıyor. Vaudois'ler yalnız din adamlarının değil laiklerin de (din adamlarının dışındakiler) öğretmenlik yapabilmelerini istiyorlar. Hareket, İtalya'dan İspanya'ya kadar Akdeniz kıyılarına ve Güney Almanya'ya yayılıyor. Papa III. Innocent üstlerine bir Haçlı Seferi düzenliyor. 1211'de Vaudois'lardan sekseni diri diri yakılıyor. Bazıları Bohemya'ya geçip Jan Hus akımına katılıyorlar. 1487'de Papa VIII. Innocent ve Savoie Dükü Vaudois'lara karşı yeni bir Haçlı Seferi başlatıyorlar. Bu sefer de boşa çıkıyor. 1552'de Vaudois'lar Luther hareketiyle birleşiyorlar. 1664'de XIV. Louis'nin ordusu Vaudois'lara karşı başarısız olunca barış imzalamak zorunda kalıyor. 1848'de Vaudois'ların hakları ve saygınlıkları geri veriliyor. Bugünde Avrupa'da 30.000 kadar Vaudois yaşamaktadır.

Ortaçağ'da kilise iktidar için krallarla da amansız bir mücadeleye giriyor. Papa VII. Gregoire, Alman İmparatoru IV. Henri'yi; Papa VIII. Bonifas, Fransa Kralı Güzel Philippe'i toplumdışı ilan edi-

yor. Bu kavgalarda halkın ve düşünürlerin bir bölümü krallardan yana oluyor: Ockhamlı Guillaume (ölümü 1349), Padualı Masile (ölümü 1342) vb... Kraldan yana halk hikâyeleri ortaya çıkıyor: *Din Adamı ile Şövalyenin Konuşması* (1200'lü yılların sonları), *Bahçe Rüyası* (1300'lü yılların sonları) vb...

1500-1600'lerde Fransa'da kilise aleyhine yasalar çıkmaya başlıyor. Bu yasalara göre dinsel mahkemeler sınırlandırılacak, piskoposları Fransa kralı tayin edecek, artık kilise mallarından da vergi alınmaya başlanacaktır. Bütün bunların sağlanması için şu ilkeler kabul ediliyor: Dünyasal güç (devlet) ruhani güçten (kilise) bağımsızdır. Kilisenin hiçbir yaptırımı kralın onayı olmadan uygulanamaz. Kral dinsel konsül toplayabilir... Bu eğilimlerin sonucu olarak kral,

1764'de önemli bir tarikatı Cizvitleri dağıtıyor.

1789'da devrim, kilise mallarını kamulaştırıyor. 1790'da Anayasa ile Fransa kilisesi devletin yönetimine alınıyor. Kilise devrime karşı çıkınca halk bazı kiliseleri tahrip ediyor, bazılarını da yerel devrim meclisleri olarak kullanmaya başlıyor. Oralarda belediye üyelerini seçiyor, bölge işlerini görüyor. Kiliselerdeki aziz heykellerinin yerlerine Brutus ve Rousseau'nunkiler konuyor. Mihraptaki İsa heykelinin yerine de İnsan Hakları Bildirgesi asılıyor.

Karşı devrimci kesimlerde devrim yalnızca krala karşı değil, "Allah'a karşı" olarak da algılanıyor. Vandée köylüleri "kralı ve Allah'ı koruma" sloganıyla ayaklanıyorlar. (Kral-Allah birliği). 1801'de Papa VII. Pie krallığın çöküşünü ve dev-

Kilise taraftarlarına yakılan bir Vaudois.

rimle kurulan yeni rejimi kabul eder görürerek Napolyon'la bir anlaşma yapıyor. 1815'de Napolyon yıkılınca kilise hemen eski kral soyunun yanına geçiyor, "taçla mührabin birliği" diye bir ilke ortaya atıyor. Dindarlık güçleniyor, tarikatların yöneticiler üstündeki etkileri artıyor. Memurlar dindar oldukları ölçüde yükseliyorlar. (1920'lerdeki Türk Devrimi'nin ardından 1950 ve 1980'lerde gelen karşı devrim dönemlerindeki değer yargıları ile benzerlikler ilginç...)

1848 devriminde kilise, önceleri devrimcilerin yanında gibi görünüyor. Ama devrimin iyice ciddileşip kızıştığı "Temmuz günleri"nde halktan koparak meclisin gerici kanadının yanına geçiyor. Kralcılar destekleyerek Aralık ayındaki gerici darbeyi alkışlıyor. 1864'de Papa IX. Pie bilimsel gelişmeleri ve çağdaş uygarlığı tümüyle reddeden bildirisini yayımlıyor. Aklın ve bilimin gücü, düşünce ve inanç özgürlüğü kavramları vurgulanıyor. 1871 Paris Komünü'nde kilise komünülerin karşısındadır. 1877'de cumhuriyetçilerin zaferiyle din dışı hareket yeniden güçleniyor. 1880'de tüm gizli tarikatlar kapatılıyor. 1882'de ilkokullar laik (din dışı) oluyor. 1904'te din adamlarının elinden öğretim hakkı alınıyor. 1905'de devlette kilisenin uzmanlık alanları tamamen birbirinden ayrılıyor: Devlet dünyasal alanda yetkilî ve uzmandır. Kilise "uhrevî" alanda... Kilisenin dünyasal alana karışması kesinlikle yasaklanıyor.

1789'daki kilise karşıtlığı, kiliseyi devlete bağlıyordu. 1905'de ise kiliseyi sosyal yaşamdan, eğitimden alıyor; onu kendi uzmanlık alanına, kutsal alana gönderiyor. Yetisini o alanla sınırlıyor. Artık hiçbir dinsel kurum, mezhep ve tarikat, kamu yararına kabul edilip destek görmeyecektir. 1905'den önceki Napolyon yasaları Protestan, Katolik, Yahudi din ve mezheplerini tanıyor, onlara yardım ediyordu. Başka din ve mezheplere yardımı yoktu. 1905'den sonra devlet her din ve mezhebe eşit uzaklıkta ve yabancısı sayıldı. Devlet *homo religiosus*'ü (dinsel insan) değil, *homo civilis*'i (yurttaş insan) korur oldu.

XX.yy'da kilise, elinden geldikçe hep en tutucu yönetimlerin yanındadır.

XX.yy'da kilise, elinden geldikçe hep en tutucu yönetimlerin yanındadır. Fransa'nın "Haçlı Seferi"ni örgütler, İtalya, Almanya ve Portekiz'de hep faşistlerle birliktedir. 1940-44 arasında Nazilerle işbirliği yapan Fransız Vichy Hükümeti'nin baş destekçisi Fransız kilisesidir.

Batı'da ve özellikle Fransa'da laiklik hareketlerinin kuş uçuşu incelenmesi şu sonuçları çıkarmamıza yardım ediyor:

• Kilise zenginin, güçlünün ve sömürgeci sınıfın yanındadır. Feodallerle, kralcılarla, kapitalistlerle, faşistlerle yakınlığı çok uzun sürmüştür.

Laiklik, halk hareketleri ve devrimlerle birlikte güçleniyor. Laiklik hareketlerinin doğrultusu ve eğilimi dinin alanını daraltma, onu minimuma indirme yönünde... Laiklik eğiliminin her türlü baskıdan kurtulduğu devrim dönemlerinde, dini doğrudan yok etmeyi hedeflediği belli oluyor.

• Kilise zayıf olduğu zamanlar devrimci yönetimlerle aldatıcı anlaşmalar yapıyor. Halka şirin olmak için halk hareketlerinde halkın yanında da görünebiliyor. Ama hareket ciddileşince karşıya geçiyor. Fırsat bulur bulmaz en gerici yönetimlerle birleşip devrimleri eziyor. Kendine özgü bir hunharlık ve kan dökücülüğü var.

• Kilise bilime karşı ama (ya da bu yüzden) eğitim ve öğretimi elinde tutmaya çok önem veriyor.

• Kilise müminlere "maneviyat"tan başka bir şeye önem vermemeyi öğütüyor. Ama kendisi çok aç gözlü bir mal toplayıcısı... Bu ikili oynama diğer birçok alanda da görülüyor. Örneğin halk hareketlerini bastırmak için dış güçlerle işbirliğinde bir enternasyonalci iken, faşistlerin ve milliyetçilerin baskın olduğu dönemlerde onları korumak için ulusçu oluyor ve enternasyonalizmin karşısına geçiyor.

• Laiklik, halk hareketleri ve devrimlerle birlikte güçleniyor. Laiklik hareketlerinin doğrultusu ve eğilimi dinin alanını daraltma, onu minimuma indirme yönünde... Laiklik eğiliminin her türlü baskıdan kurtulduğu devrim dönemlerinde, dini doğrudan yok etmeyi hedeflediği belli oluyor.

Batı'dan bizim köşeye doğru dönersek Osmanlı Devleti'yle karşılaşırız. Padişah, aynı zamanda peygamber vekili (halife) olarak ülkedeki en yüksek dini otorite. Ancak otoritenin kullanımında teknik yardımcıları var: Şeyhülislam, müftü vs... Devlet yönetiminin ve yasaların hep şeriatla uygun olduğu var sayılır.

Oraya buraya sündürülüp oldukça tanınmaz hale getirilmesine rağmen hep şeriat temel alınır. Okullarda şeriat ilimleri öğretilir. Osmanlı âlim, filozof ve sanatçıları esas olarak birer şeriatçılardır. Şeriatla karşı gelmek, devlete karşı gelmek eş anlamlıdır. Yaşamın her alanı şeriatla uyarlı olduğundan haksızlık ya da ahlaaksızlık yapılabaksa o da mutlaka şeriatla uygun olmalıdır. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman vezirine Allah adına

Osmanlı Dışişleri Bakanı Atıf Efendi'ye göre, "Fransa'dan yayılan şer ve fitne fesat ateşi melun, dinsiz ve imansızların eseri olduğu uzman kişilerin malumudur".

yemin ediyor, "Yaşadığım sürece seni öldürmeyeceğim" diye... Zaman geçip de bir gün veziri öldürmek isteyince yeminini şeriata uygun bir biçimde bozmak için şeyhülislam danışıyor. Şeyhülislam işi hemen hallediyor. Uyku halindeyken insanın ölü sayılacağı yolundaki bir ayeti kullanıyor. Kanuni yan odada uykuya yatıyor (şeriata göre ölüyor), öbür odada veziri boğuyorlar. Böylece Kanuni şeran yeminini bozmadığı oluyor. Çünkü o uyuduktan (öldükten) sonra vezir öldürülmüş oluyor. Böylece uyarlanan şeriat düzeni sen sağ ben selamet yürüyüp gidiyor. Bu kültürde şeriati (yasayı) eğip bükmek, bozmak helaldir! İzin verilme-yen şey ona açık ve dürüstçe karşı olduğunu söylemektir.

Osmanlı kültüründe ister toplumsal alanda, ister doğa bilimlerinde bütün yorumlar hep Allah'a ve dine göre yapılır. Viyana'da gördüğümüz bir beyin ameliyatını anlatan Evliya Çelebi hoş bir biçimde Allah'ı işe karıştırmadan edemez: "Andan gene mengeyi burdukcak herifin kellesinin kapağı Allah'ın emri ile kellenin dış diş kenet yerlerinden açılıp içinde beyni ensenede tarafa görünüp..."

Fransa İhtilali'nin üstünden üç yıl geçip dalga bu taraflara vurduğunda III. Selim'in sır katibi Ahmet Efendi özel

günlüğünde bu işten yararlanmamızı Allah'a bağlar: "Hemen Hazreti Hak, Fransa İhtilali'ni, bize zararlı hain devletlere de bulaştırıp, çok zaman birbirlerine düşürüp, Osmanlı'ya hayırlı neticeler müyesser eyleye amin".

İhtilal'den dokuz yıl sonra 1798'de Osmanlı Dışişleri Bakanı Atıf Efendi olayı şu kavramlarla yorumluyor: "Fransa'dan yayılan şer ve fitne fesat ateşi melun, dinsiz ve imansızların eseri olduğu uzman kişilerin malumudur. Voltaire ve Rousseau demekle maruf ve meşhur olan zındıkların (imansızların) ve onlar gibi dehrilerin (imansız materyalist) hâşâ sürme hâşâ daim ve baki olan temiz peygamberlere sövme; büyük hükümdarları yerne; bütün dinleri ortadan kaldırma yolunda cumhuriyet ve eşitlik için basit halk diliyle söyledikleri (din adamları ve yöneticiler basit halk dilinden çok korkar, bulanıklığı severler. Kuran'ın öz Türkçeye çevrilmesini bu yüzden pek istemezler) çocuklara ve kadınlara varncaya kadar nisanları meylettirdi. Frengi hastalığı gibi beyinlerin hastalandırdı. Kiliseleri yıkıp papazları öldürdüler. Herkes dünya menfaatleri için eşitlik ve serbestliği benimsedi. Her devletin esası din ve mezheptir. Ümmeti Muhammed'e Allah ve öte dünya korkusu gerekir. Her

devletin gerek hak gerek batıl bir dini vardır. İhtilal ile sonunun nereye varacağını düşünmeden menfaat kastıyla Allah ve ahret korkusunu insanlardan silip ar ve namusu tümüyle yok ederek Fransa halkını hayvan kıyafetine koydular. Bununla da kalmayıp, Allah'ın emirlerine karşı 'İnsan Hukuku' dedikleri bir beyannameyi dağıttılar. Her devlette Allah'a ve hükümdarlara isyanı teşvik ettiler."

Devletin (hâkim sınıf çıkarlarının) nası- sıl yalnızca Allah ve dine dayandırıldığı bu yazılarda açıkça görülmüyor. Osmanlı'da ister toplumsal, ister doğal sorunlara olsun hep dinsel kavramlarla yaklaşılır ve çözümlenmeye çalışılır. Örneğin 1809'da İstanbul'daki veba salgınında karantina falan gibi hiçbir tedbir alınmıyor. Çünkü Hz. Muhammed'in uyuz dededen diğerine hastalık bulaşamayacağına ait bir sözü (hadis) vardır. Deveden deveye uyuz bulaşmadığına göre insandan insana da veba bulaşmaz. Demek ki karantina dine ve şeriata karşı gelmektir. O halde vebanın nedeni kadınlardır. "Kötü" kadınların cezalandırılması gerekir. Kadınların "kötüsü" aranıp kolayca bulunarak cezalandırılır.

Ruslar bize savaş açtığında; bunun politik, ekonomik nedenlerinin araştırılması Allah'ın emirlerine karşı gelmektir. Akla uygun nedenlerin araştırılması ve olayın bu nedenlerle belirlenmesi, Al-

Osmanlı'da toplumsal ve doğal sorunlara hep dinsel kavramlarla yaklaşılır. Örneğin 1809'da İstanbul'daki veba salgınında hiçbir tedbir alınmıyor. Çünkü Hz. Muhammed'in uyuz dededen diğerine hastalık bulaşamayacağına ait bir sözü vardır. Deveden deveye uyuz bulaşmadığına göre insandan insana da veba bulaşmaz!

lah'ın işine karışmak olup dince hoş görülemez. Demek savaşın nedeni kadınlardır. Hemen kadınlar üstüne yasaklar ağırlaştırılır: Tahta pabuçlara gümüş sırma takanlar, feracelerinde değişiklik yapanlar, ince kumaştan ferace diktenler (diken terzi dükkânının önünde derhal asılacaktır), kaymakçı dükkânına girenler, mesire yerini gezenler, haftada dört kezden çok sokağa çıkanlar, sokakta bir erkekle yürüyenler (oğlu, babası, kardeşi dâhil), arabaya binenler, akşam ezanından sonra dışarıda kalanlar, belirli meydanlarda görülenler cezalandırılır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda dinsel alandan ilk kez azınlıklar ayrılmaya başlıyor. Bütün sorunları için kiliseye bağlı olan Hristiyanlar, kiliseyi bazı sorunların dışına atıyor, laik kavramlaştırmalarla Müslümanlardan epeyce ayrı bir konuma geliyorlar. Ayrıntıların derinleşmesini önleme kaygıları Osmanlıların laikliğe yaklaşmalarının nedenlerinden biridir. Bilimdeki gelişmeler de Osmanlı toplumunu etkilemeden geri kalmıyor. Dinin, somut dünyanın gereksinimleri çözmedeki yetersizliği sezilmeye başlanıyor. Somut şartlar toplumu dinsel alanın ötesine geçmeye zorluyor. 1827'de Tıp Mektebi, 1834'de Harp Akademisi kuruluyor. Osmanlı Devleti dış baskıların da etkisiyle 1839'da Gülhane Hattı Hümayunu'nu ilan ediyor. Yönetim, finans, maliye ve eğitimde yenilikler başlıyor. 1846'da eğitim işlerine bakan bir bakan-

lık kuruluyor. 1847'de mahalle mektepleri bu bakanlığa bağlanıyor. 1850-60 arasında rüştiyeler yaygınlaşıyor. Bu okullarda matematik, kompozisyon, tarih ve coğrafya gibi din dışı dersler önem kazanıyor. 1859'da Mülkiye Mektebi kuruluyor, 1882-90 arasında büyük kentlerde liseler açılıyor. 1880'de Hukuk Mektebi öğretime başlıyor. Bütün bu kurumlar dinsel açıdan çıkmaya başlayan devletin gereksinimlerini karşılamak içindir. Ceza ve ticaret yasaları değiştiriliyor. Bu alanlarda din dışı yeni mahkemeler kuruluyor. Gelişmeyi gören şeriatçılar eski tevil yöntemiyle dini biraz daha sürdürerek yeni şartlara uyan bir kanun icat ediyorlar. Mecelle denilen 16 kitaplık bu kanun 1869-76 yılları arasında hazırlanıyor. Böylece hukuk alanında bir ikilik baş gösteriyor: Bir yanda dinsel Mecelle, ötede mecellecilerin "Napolyon Yasaları" dedikleri din dışı yasalar...

XX. yy'ın başlarında aydınlar arasında dinsel alanın daraltılması, din dışı (laik) alanın genişletilmesi yönündeki eğilimler daha da güçleniyor. 1916'da Ziya Gökalp, şeyhülislamın bakanlar kurulundan çıkarılmasını, dinsel mahkemelerle medreselerin şeyhülislamdan alınıp Adalet ve Maarif Bakanlıkları'na bağlanmasını, din işlerinin bir genel müdürlüğe toplanmasını savunuyor.

Bu dönemdeki gelişmeler, bazı sözcüklerin anlamlarını da değiştiriyor. Ör-

Semitik din, yalnızca ruhani olanı değil dünyasal olanı da yönetmek iddiasında...

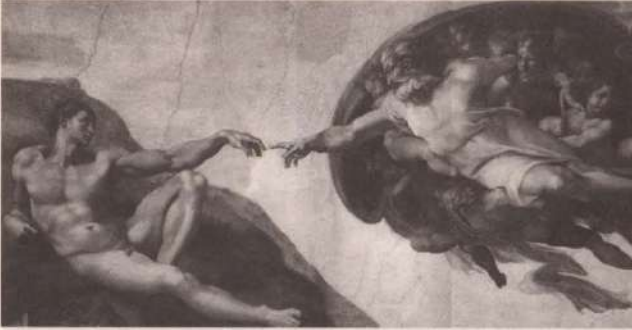
Kuruluşundan beri geleneği alışkanlığı böyle. Yorumlarla bin bir türlü şekle girerek bugünü de yöneteceği savında.

neğin eski Osmanlı'da "millet" sözcüğü dinsel bir topluluğu anlatır: "Hristiyan milleti, Yahudi milleti, Müslüman milleti..." gibi. Müslüman milleti içinde Türk, Kürt, Çerkez, Arnavut vs. ayrımı görülmez. Oysa 1900'lerin başlarında etnik köklere ve kültürlere bağlı ayrımlar gündeme geldiğinde "millet" sözcüğü bu yeni ayrımları da anlatır oluyor. Mustafa Kemal, millet sözcüğünün bu ikili anlamından çokluğa yararlanıyor: Büyük Millet Meclisi açıldığında şeriatçılar için bu meclis bir "millet meclisi" yani dinlerin meclisiydi. Oysa ulusçular için ulusun meclisiydi. "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" sözünü de şeriatçılar "egemenlik dinin" diye anlayabiliyorlar ve ses çıkarmıyorlardı. Ama bir kez Yunan kovulup 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanır imzalanmaz 1 Kasım 1922'de saltanat, 3 Mart 1924'de halifeli ortadan kaldırıldı. Halifeliğin kaldırıldığı gün kabul edilen yasalarla eğitim birliği, medreselerin kapatılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması sağlandı. Bir ay sonra dini mahkemeler kapatıldı. 1925'de tarikatlar yasaklandı. 1926'da medeni kanun kabul edildi. Böylece Mecelle tümden bırakıldı. 1928'de devletin dininin İslam olduğu hükmü anayasadan çıkarıldı. 1937'de laiklik ilkesi diğer beş ilke ile birlikte ("Altı Ok") anayasaya konuldu. Bu gelişmeleri Atatürk şöyle özetledi: "Artık, Türkiye din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok uzaktır. Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir. Resmi dini yoktur" (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 1961: 75. TİTE Yay.)

Dinin devlet işlerinin dışına itilmesi Türkiye'de bugün sonuçlandırılmış bir iş değil. Semitik din, yalnızca ruhani olanı

Büyük Millet Meclisi açıldığında şeriatçılar için bu meclis bir "millet meclisi" yani dinlerin meclisiydi.

Dinsel anlatıya göre çağlar boyu milyonlarca insan arasından ancak bir ya da birkaç kişi ruhsal varlıklarla ilişki kurabilmiştir.

değil dünyasal olanı da yönetmek iddiasında... Kuruluşundan beri geleneği alışkanlığı böyle. Yorumlarla bin bir türlü şekle girerek bugünü de yöneteceği savında. Devlet ise dinler arasında bir dini onun da bir mezhebinin Sünniliği, onun da bir kolunu Hanefiliği tutuyor ve destekliyor. Osmanlılar, başlangıçta kuruluşları için Alevi inanç ve güçlerinden yararlanmışlardı. Ama sonraları Alevilerle İran Şiilerinin yakınlıkları Osmanlı'yı endişelendirdi. Osmanlı, Alevilikte devleti yok etmeyi amaçlayan bir yön vehmedip, onu yalnızlaştırarak Sünni Hanefiliği güçlendirdi. Ulemayı bu yönde yetiştirdi. Sünniliği İslam'la, İslam'ı devlete özdeş kıldı. Sünniliğe karşı geliş, devlete karşı geliş eş tutuldu. Dinle devlet aynı bir gövdenin üyeleri oldular.

Devletimiz bugün de açtığı imam hatip okullarında imamları Sünni mezhebe göre yetiştiriyor. Alevi'ye karşı mesafeli ve soğuk... Oysa laiklik devletin hiçbir din ve mezhebe ayrılık tanımasını, hiçbirine maddi ve manevi yardım ve destek yapmaması, hiçbir din ve mezhebi eğitmemesidir. Devlet hiçbir din ve mezhepten olmaz, hiçbir dinsel görüşü yayaamaz. Fransa ve Amerika'da herhangi bir dine devlet yardımı yasaktır. (Fransız Din Devlet Ayrımı Yasası'nın ikinci maddesi; Amerikan Anayasası'nın ilk değişiklik maddesi). Böylece inanmayanların mağduriyeti ve istemeden dine yardım etmiş olmaları önlenmiştir. Amerikan Yüksek Mahkemesi, dinsel bir renge olabilen yardım kuruluşları ve dernek-

lere devlet yardımını da yasaya aykırı bulmuştur. Fransız Devlet Konseyi kararları ise bu tür derneklere yardım edilebileceği yönündedir. Fransa'da dinsel gösteri yasaları da diğer gösterilerle ilgili yasalardan farklıdır. Fransa'da belediye mezbahasında etin nasıl kesileceği üstüne dinsel öğeler içeren bir nizamname Devlet Konseyi'nce iptal edilmiştir. Bu nizamname Yahudilerin çoğunlukta olduğu bir belediyede etin Yahudi usulüne göre kesilmesini düzenliyordu.

Bizim tarihin incelenmesi de dinin sınırlandırılması yönünde bir eğilimin sürerek olduğunu gösteriyor. Toplumsal gelişim içinde din neden sürekli bir biçimde sınırlandırılması, küçültülmesi gereken bir şey olarak görülmüş? Bu sorunun yanıtı için biraz dinin kendisine kınamız gerekecek.

1870 yılında Vatikan Konsülü bir karar veriyor: "Papalığın herhangi bir konuda hata yapması olanaksızdır". Bu söz dinsel alanın temel bir özelliğini belirtiyor: Gerçeğin tek elinde bulundurma, dogmacılık ve gerçeği kemikleştirme, onun değişmesini, gelişmesini önleme... Dinsel alan, kendine özgü bir alan. Bu alana göre şu gördüğümüz Dünya, asıl dünya değil "yalan dünya"dır. İçinde güzel çadrların, ağaçların, hoş kadınların ve içkilerin olduğu öte dünya "asıl dünya"dır. Bir de bu iki dünyayı yöneten "ruhsal varlıklar" vardır. Ruhsal varlıklarla herkes ilişki kuramaz. Çağlar boyu milyonlarca insan arasından bir ya da

birkaç kişi bu ilişkiyi kurmuştur. Bunlara peygamber denilir. Doğrudan Kutsal Ruh'tan aldıkları için peygamberlerin sözleri mutlak değişmezdir. Eleştirilemezdir, şüphe edilemezdir. Eleştirmeye, şüphe etmeye kalkanlar özel sıfatlarla damgalanıp sindirilirler: "Kafir, zındık, mülhid, mürted, münkir" vs...

Kutsal ruh, herkesin bileceği, ilişki kuracağı türden olmadığı için dinde bilgi edinme yolu demokratik değildir. Dine göre iki tip insan vardır: 1) Kutsallıkla doğrudan ilişkiye geçen insan. Bir çağda bu tipten ya bulunur ya bulunamaz. Öylesine nadirdir. 2) Kullar ya da müminler (inanmışlar). Bunlar bütün insan nüfusunu oluştururlar. Kendi başlarına bilme olanakları yoktur. Ne kadar çabalasalar da bilginin ana kaynağına dokunamazlar. Ancak birinci türden insanların söyledikleriyle yetinirler. Böyle "emrolunmuş"tur". İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın daha doğmadan önce Kutsallık tarafından atanmadıkça Kutsallıkla bir bağ kuramaz. İslam dinine göre 632'de Hz. Muhammed'in vefatıyla bu bağ ebediyen kimseye zaten verilmeyecektir. Böylece evrenin ve biz milyonlarca insanın önündeki en son söz söylenmiş, en son bilgi verilmiştir. Bizim artık sonsuza kadar hiçbir zaman gerçeği araştırmamıza, "oluş" üstüne felsefi düşüncelere dalmamıza ne gerek ne de bu düşüncelerimizde yarar vardır. 632'de gökten inmesi biten Kutsal Kitap, sonsuza kadar (kıya-

Kutsal Kitap, kıyamete kadar bütün insanların ve evrendeki tüm mahlûkatın bilme gereksinimini karşılamış, bu işi bitirmiştir. Artık tek kendi köşemizde, kendi aklımızla düşünmek, araştırmak bu iradeye açıkça karşı gelmektedir. Düşünmek, araştırmak, İslam sistematğinde bu yüzden her zaman kâfirlik kokar.

mete kadar) bütün insanların ve evrendeki tüm mahlûkatin bilme gereksinimini karşılamış, bu işi bitirmiştir. Artık tek kendi köşemizde, kendi aklımızla düşünmek, araştırmak bu iradeye açıkça karşı gelmektedir. Düşünmek, araştırmak, İslam sistematığında bu yüzden her zaman kâfirlik kokar. Çünkü Kutsal Kitap'ta bütün zamanlar ve mekânlar için hakikatın her zerresi bizim yerimize zaten bilinmiş, bir kerede ve değişmez bir biçimde verilmiş ise "şu aciz kulun" düşünme cüreti ister istemez bir ucundan Kutsal Kitap'a karşı gelmek gibi olmayacak mıdır? Gerçek, her zerresine kadar verilmiş ise neyini düşünebileceğiz?

Dinler, içinde yaşadığımız Dünya'dan çok asıl dünya'yı (öte dünya) ayrıntılı olarak tanımlamaya önem verirler. Örneğin eski Türk dininde bir asıl dünya varlığı olan Ülgen, yıldızların daha yukarısında yaşıyor. (İlk zamanlarda asıl dünya "yalan dünya"nın üstlerinde bir yerdedi. Cennet ve cehennem de oradaydı. Astronotlar gidip gelerek rahatsız etmeye başlamadan çok daha önceleri, Rönesans'ın ilk dönemlerindeki gözlemler ve gelişmelerle birlikte, oralar da böylesi bir asıl dünya'nın bulunmadığı ortaya çıkınca asıl dünya artık kimsenin ulaşamayacağı "farklı bir modaliteye" yerleştirildi.) Dinsel metinlerde Ülgen gözle görülmüşçesine ayrıntılı tarif edilir: "Ay'lı Güneş'li büyük yeri /Ay'ı ve Güneş'i yaratmış/ Altın Ülgen biçmiş/ Ay ve Güneş'i hareket ettiren/ Ak bulutu aşıran/ Kara ağacı parça parça eden/ Yedi babamın hürmet ettiği/ Bay vurduğum Bay Ülgen (İnan, 1976: 77).

Semitik dinlerde Allah'ın yeri, sıfatları, yaptıkları vs. belirlidir. Allah, Sîdret-ül-Bühteha denen ve arşın sağ yanında bulunan bir ağacın ötesindedir. Oraya melekler merdivenle çıkarlar. Hz. Muhammed ise Burak adlı özel bir atla çıkmıştır. Burak da ayrıntılı olarak belirlenmiştir: Midilli büyüklüğünde, uzunca, beyaz renkli ve kanatlıdır. Bazen kadın başlı, tavus kuyruklu olur vs...

Dinsel alan bu tür tanımlar ve belirlemeler herkesin ortaklaşa bildiği bir tür "ilim" ortaya koyar. Semitik kültürde "ilim" denen şey insan hayal gücünün ve

Semitik kültürde "ilim" denen şey insan hayal gücünün ve dilinin binlerce yıldır zenginleştirdiği kurguların bütünüdür.

dilinin binlerce yıldır zenginleştirdiği kurguların bütünüdür. Mitolojiyle, masalla, efsaneyle, az ya da çok tarihe dayalı hikâyelerle oluşturulur. Binlerce insanın katkısıyla binlerce yılda ince ince örülen, her türlü zıdklığı karşı orası burası tıkaçlanıp sağlamlaştırılan bu sözlü gelenek insanlar üstünde gerçekmiş gibi bir etki yapmaya başlar. Bu etkinin sürmesi için fiktif kurgu, somut dünya ve bilimle karşılaştığında tutarsız olmamalıdır. Hatta fiktif kurgu, bilginin tekeli son-suzca elinde tuttuğu savında olduğuna göre, onun somut dünya ve bilim yamacından zamanlar boyunca bir tek yanlışının bile çıkmaması gerekir. İlke olarak, tarih boyunca dinsel alanın bir tek yanlış çıkarmamasıdır. Ne var ki bilimin geliş-

mesiyle dinsel alanın sayısız yanlışları ortaya çıkmıştır. Oysa bu güne dek dinsel alanın doğrulanabilir hiçbir bilgisi olmamış, bu alandan daha sonra bilimle doğrulanabilen hiç bir gerçek ortaya atılmamıştır. Ama din âlimleri dinin su yüzüne çıkan yanlışlarından hiçbirini kabul edemezler. Çünkü birini bile kabullenmeleri kutsallığın tümüyle yok olması demektir. Ortaya çıkan yanlış saklanırlar. Bunun için bir yöntemleri ve anahtar bir sözcükleri vardır: Tevil (yorum), Arapça "sözü çevirme," söze ayrı mana vermeye kalkışma" (Devletoğlu, 1962) anlamındaki bu laf din ilimlerinin ve bilime karşı dini korumanın temelidir. İslam'ın geneli gibi tevil de Yahudilikten imişti. Yahudi kültüründe eskiden beri kullanılır. Örneğin M.Ö. 587'de Babililer Kudüs'ü alıp bir kısım Yahudi'yi Babil'e sürgüne gönderdiklerinde bir dinsel sorun doğar: Acaba Babil tanrıları Yahudi tanrısı Yahve'den daha mı güçlüdürler ki Babilileri başarılı kıldılar? Bu; Yahudi inancında derin yaralar açabilecek bir konuydu. Yahudi önderi Yeremya şöyle bir teville işi haletti: "Bizim Yahve'miz daha güçlüdür. Ama bize bir ceza vermesi gerekiyordu. Çünkü itaatlen çıkmıştık. Yahve bizi cezalandırmak için Babil tanrılarını kullandı". Yeremya böylece bir taşla iki kuş vurdu. Hem yenilgiye kılıf buldu, hem halkın itaatini sağladı. Bugün de inançta derin yaralar açabilecek bilimsel gerçekler tevil yoluyla "kitabata" uydurulur. Örnek: Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ta (Tekvin I, 1-31; II, 1-3) Allah'ın beş günde bütün evreni ve içindekileri oluşturduğu, altıncı gün insanı yarattığı, yedinci gün ise dinlendiği yazar (Tanrı'nın işini bitirip dinlendiği yedinci gün olan cumartesinde çalışmak Yahudiler için büyük günahıdır). Oysa bilim, evrenin başlangıcından insanın oluşumuna kadar yaklaşık 14 milyar yıllık bir zaman geçtiğini bulmuştur. Bunu duyan din uleması dinde yanlış görünmesi için şöyle bir tevil yapar: "Kutsal Kitap 'bir gün' demekle aslında 'iki milyar sekiz yüz milyon yıl' demek istemiştir". Kutsal Kitap'ın beş gün dediği de böylece bilimin 14 milyar yılına tıpatıp denk gelmiş olur. Bu yöntemle denk getirilemeyecek hiçbir şey de zaten olmaz. "Din ile biyolojinin, genetiğin, jeolojinin,

Din, tarih boyunca hep kendi kitaplarının da bilime uygunluğunu göstermek için çaballıyor. Ne tuhaftır ki önden giden, bulan, yol açan, gerçeğin ölçüsü olan insandır; ardından gelen, kendisini teville öndeki insana uygun gösteren ise, her şeyi bildiği iddiasında olan kutsallıktır.

astronominin arasında açılan uçurum" (Perinçek, 1990: 25) tevîl yoluyla doldurulup gözlerden saklanır.

Tevîl yönteminin esası şudur; tevîlci, bir metni yorumlarken şöyle konuşur: "Burada Ahmet diyor; ama aslında Mehmet demek istiyor." Ya da: "Üç diyor ama aslında 185 demek istiyor" (ya da vazi-yeti idare eden başka herhangi bir uygun sayı...). Bu akıldışı yöntemle alışmaya girebilecek hiçbir akıl, mantık ve bilim henüz icat edilmemiştir. İnsan, insan olukça icat edileceğe benzememektedir. Burada bir şey dikkatimizi çekmelidir: Din, tevîl denen alt edilmeye yöntemle de olsa, her zaman bilimin ardından geliyor. Bilimin buluşlarına kendisini uydurmak için tevîllere, yorumlara başvuru-yor. Asıl olan bilim... Din, tarih boyunca hep kendi kitaplarının da bilime uygunluğunu göstermek için çaballıyor. Ne tuhafır ki önden giden, bulan, yol açan, gerçeğin ölçüsü olan insandır (bilim); ardından gelen, kendisini tevîlle öndeki insana uygun gösteren ise, her şeyi bildiği iddiasında olan kutsalıktır.

Bizde, dinsel gelenek bazen açık açık hile yaptığını bile söyler. Hatta bunun, hepimizin bildiği bir adı da vardır: *Hilei şer'iyye*. Hilei şer'iyye, tevîlin ve yorumun başka bir adıdır. İnsanı, toplumu, adaleti, hakkı, hukuku, akli, Tanrı'yı kandırarak belli bir yaşamın ya da ilkenin birilerinin çıkarı için eğilip bükülmesine hilei şer'iyye denilir. Hilei şer'iyye, Semitik laçkalık kültürünün bir görüntüsüdür ve tarih boyunca hep güçlülerin yolunca kullanılmıştır. Onların isteklerine "çare" olmuştur (hile, Arapçada "çare" anlamındadır). Kanunî'nin vezirini öldürtmesi tipik bir hilei şer'iyye (çare) örneğidir.

Dinsel alan tevîllerle, yorumlarla, hilei şer'iyyelerle sürekli olarak oraya buraya sündürülür. Yüzyıllar boyunca ayile uzatılır, çekilir ki, birçok yerde, baştaki asıl sözlerinden ve kitabından uzaklaşır. Hz. Muhammed bugünü görseydi Kur'an'ın ve hadislerin bugünkü çoğu yorumunu ve uydurulmuş on binlerce hadisi lanetlerdi. Din uygulamaları her zaman değişe gelmiştir, ama dinsel alanda çoğalar boyu değişmeyen bir özellik de vardır: Her çağda o çağın sömürücü sınıfı

Kanunî'nin vezirini öldürtmesi tipik bir hilei şer'iyye (çare) örneğidir.

nın yanında oluş... Sömürücülerin önünü açış, yoksulun, emek verenin önünü kapayış... Dinin her çağın sorunlarına cevap verme iddiasının anlamı da bu... Köleci çağda kölecilerin, feodal çağda feodallerin, kapitalist çağda kapitalistlerinin sorunlarına cevap verir, isteklerine tümüyle uyar. Şeriatın uygulamaları ve kavramları hep bu yeni sınıfların isteklerine göre tevîl edilir. Tevilde bir tek şey dışında her şey mümkündür. O bir tek şey de çağın baskın sınıfına başkaldırmamadır. Bernard Lewis "Devrim kavramı İslam'a yabancıdır" (Eisenstadt, 1984: 126) diyor. Bizce devrim kavramı tüm Semitik dinlere yabancıdır. Hristiyanlık ve Müslümanlık, tarihin bir dönemi

minde, o dönemin sömürgeci sınıfı feodallerin yanında, devrimci sınıf olan kapitalistlerin karşısında olmuştur. Ama dönem değişip kapitalistler tutucu ve sömürücü sınıf olunca bu kez kapitalistlerin yanında ve yeni devrimci sınıf olan işçi sınıfının karşısında oldular. Bu davranış, Semitik dinin belirleyici özelliklerinden biridir. Bu özellik onun ilerlemeye elverişsiz iç yapısından kaynaklanıyor (vahiy). Yeni sınıf tutuculaştıkça dinle ortak ilgileri artıyor. Din de geçen zaman içinde tevîllerle bu yeni sınıfı kendini uydurma olanağı elde ediyor. Böylece devrimci sınıf tutuculaştığında dinle arasında bir uygunluk doğuyor.

Dinsel alan elimizi dokundurduğumuz her yerde bir kutsalılık bastırılmıştır. Ama hep güçsüzün bastırılması, güçlünün güçlenmesi yönünde... Örneğin şu masum "eşraf" sözcüğüne bakalım: Bir beldenin zengin ve güçlülere demek olan bu sözcüğün ardında zengini ve güçlüyü kutsayan bir anlam da gizlenmiştir. Çünkü "eşraf" sözcüğü, "Hz. Muhammed'in torunları" anlamına da gelir. Oysa "avam" (halk) sözcüğüne böyle kutsal bir koku sürülmemiştir. Dinsel alan, ilk bakışta hemen fark edilmeyen böylesi gizli kokularla iş görür. Umulmadık yerlere sürülmüş bu kokular binlerce yıldır içimizi işlemişlerdir; düzene ve güçlülere başkaldırmamamız için alttan alta bizi şartlarlar.

Laiklik, binlerce yıldır her yanımıza sürülmüş bu dinsel kokulardan temizlenmemiştir. Ama tevîl; ülkemizde laikliğin anlamını bile tersine çevirmeyi becermiştir: "Laiklik dinsizlik değildir" dendiğini sık sık duyarız. "Laiklik, dindarlıktır, din koruyuculuğudur" demeye getirirler. Semitik tevîlin, kavramları nasıl tersine döndürdüğünün bir örneği de bu... Tarihte biliyoruz ki laiklik, dine karşı bir kavram. Semitik kültürden ayrılabilmeyen bir çirpinişi olarak ortaya çıkmış. Dinsel alanın, değişen gerçekliği karşılama gücünün kalmadığının görülmesi ve tarih boyunca tevîllerle oraya buraya sündürülüp deforme edilen dinsel elbisenin artık tümden bir yana bırakılması düşüncesi olarak... Toplumsal koşullar ve güç dengeleri her çağda laikliğin bu ana doğrultusunun az çok değişik görüntülerini or-

Semitik dinler, tarihin bir döneminde, o dönemin sömürgeci sınıfı feodallerin yanında, devrimci sınıf olan kapitalistlerin karşısında olmuştur. Ama dönem değişip kapitalistler tutucu ve sömürücü sınıf olunca bu kez kapitalistlerin yanında ve yeni devrimci sınıf olan işçi sınıfının karşısında oldular.

taya koyar. Günümüzde laiklik, dinin, toplumu egemenliği altına almasını engellemek, dinsel alanı sınırlamak isteyen bir öğreti görünümünde. Ama bin yıllık tarihsel çabasına baktığımızda laikliğin dinsel alanı minimize etme doğrultusunda ilerlediğini anlarız. Bu asıl doğrultu 1800'lerin sonlarında birçok düşünürün anlatımını bulur: Ünlü mistik Guya-u'nun ölmeden bir yıl önce 1887'de yayımladığı yapıtı *Geleceğin Dindisiliği* adını taşır. Filozof Tain'e göre "Dürüst olarak bakanlar laiktir ve dinin, hiçbir yorumla birbirine yaklaşılamayacağını görürler". Fransa'da 1882'de laik okulun kurucusu, Eğitim Bakanı J. Ferry amacını şöyle açıklar: "Din baskısından uzak bir toplum"... Auguste Comte aynı düşüncede olmakla birlikte daha tedbirlidir: "İnsanlık, artık kesin olarak Tanrı'nı yerini alıyor. Ama onun geçici bazı hizmetlerini görmeyi de unutmuyarak" (Comte, 1874: 206).

Daha yüz yıl önce 1700'lerde ünlü "zındık" Voltaire ve ansiklopediciler "jandarma bir Tanrı ve halkın gemini tutmak için bir din" gerekeceğini söylüyorlardı. Oysa 1800'lerin laik düşünürlerinde bu jandarma Tanrı'nın gerekliliği pek kuşkuludur. Bu örnek, laik hareketin tarihsel yönünü göstermesi açısından ilginçtir: Din alanının önem ve gerçekliğinin azalması...

1700'lerde ünlü "zındık" Voltaire ve ansiklopediciler "jandarma bir Tanrı ve halkın gemini tutmak için bir din" gerekeceğini söylüyorlardı.

Şimdiye kadar din alanına ve bu alandaki "bilme" sorununa değindik. Din dışı alana geline... Bu alanda tek tek hepimizin bilme hakkımız eşittir. İçimizden hiç kimseye tartışılmaz özel bir bilme yetisi tanınmamıştır. Bilim, genelde şunu der gibidir: "İşte kendi kişiliğin, usun, duyguların, yeteneklerin, tüm varlığın... İşte zaman ve mekân içinde uzayıp devinen evren... Şimdilik kadrolarımız bu kadar. Elimizde aletlerimiz ve bizden öncekilerin bıraktığı bir sürü bilgi var. Bunların hepsini tek tek deneyebilirsin. Bunlardan kuşulanabilirsin. Buna-

rın hepsinin dışında yeni bir şey de ortaya atabilirsin. Keşke daha öncekileri çürütsen ve bir yenilik getirsen. Bu yola girdiğin zaman sana 'kâfir' falan demem... Senin kuşkun ve yıktıkların beni ancak güçlendirir. Benim en güçlü olduğum zamanlar, eskinin en çok yıkıldığı, yeniye yer açıldığı, yepyeninin kurulmaya başlandığı zamanlardır."

Bilim tarihi, bilimin bu sözlerini doğrulamıyor mu? Kuşkuya, eleştiriye izin verilmeyen her alanda bir bit yeniliği yok mudur? Dinde insan "kul" ve "mümin"dir (inanın). "Köle", "özgür insan" olmak; "inanın" ise özgür bilgi üretene dönüşmek için dinin dışında bulunmak ve dinin alanını küçültme gereğini duymuş. Laiklik işte bu büyük tarihsel eğilimin adıdır.

Kaynaklar:

- Comte, A. (1874). *Catéchisme Positiviste*. Paris.
- Develioğlu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Eisenstadt, S. N. (A. Kazancigil, ed.) (1984). *La Révolution Kémaliste Dans une Perspective Comparative*. Paris: Masson.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarih*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Mourie, M. (1968). *Dictionnaire d'Histoire Universelle*. Paris: E.d. Universitaires.
- Perinçek, D. (1990). "Laikliğin Toplumsal, Siyasal ve Felsefi Boyutları", *Teori, Ağustos 1990, sayı: 8*, s. 17-53.

Bir Aydınlanma savaşçısının ardından...

Yüksek mimar ve antropolog Dr. Şükrü Günbulut 24 Nisan 2012 günü Ankara'da yaşama veda etti.

Baş eğmez Bir Aydınlanma savaşçısı olan Günbulut, 1942 yılında Şarkışla'da doğmuştu. Anadolu halk kültürü, Aydınlanma ve felsefe konularında yayınlanmış çok sayıda kitabının arasında, 1992 yılında "Turan Dursun Aydınlanma Ödülü"nü kazanan *Orta Doğu Din Kültürü* de bulunuyordu. Günbulut ayrıca, kaleme aldığı denemelerle de "Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Kültür Bakanlığı Deneme Ödülü" ile "Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülü" kazanmıştı.

2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta gerçekleşen gerici kalkışmada Madımak Oteli'nde yer alan aydınlar arasında bulunan Günbulut, katliamdan kıl payı sağ kurtulmuştu. *Teori* dergisinin Ağustos 1994 tarihli 56. sayısında yayımlanan "Sivas'ta İlk Sabahımız" başlıklı yazısında yobaz katliamını anlatırken, "Bu köşede bu lekeden rahatsız olacak, temizlenmeye çalışacak hiçbir yönetsel erk ve vicdanın olmadığını biliyorum. Bu soğuk zifiri karanlık ve ıssızlıkta yaşadığı-

mız yalnızlığı şimdiki ve gelecek 'Büyük İnsanlık'a duyurmak ve ancak onun vicdanına emanet etmek istiyorum. Bu bataklıkta, bu coğrafya, tarihsel ve kültürel köşenin yönetimine, 'sahip' ve kodamanlarına hiçbir güven-cim yoktur." diyor.

Aynı zamanda dergimiz *Bilim ve Ütopya*'nın da emektar bir yazarı olan Günbulut'un çeşitli yazı ve makaleleri, *Millet Sanat, Türk Dili, Somut, Teori, İkbin'e Doğru, Pir Sultan Abdal, Bertin Bahar* dergileriyle *Aydınlık ve Siyah Beyaz* gazetelerinde yayımlanmıştı.

Dergimizde bu ay yer verdiğimiz "Laikliğin Kökenleri" başlıklı makalesini de, *Teori* dergisinin Mart 1993 tarihli 39. sayısından aldık. Bu yazıyla hem Günbulut'u anıyor, hem de okura kapak dosyamız kapsamında nitelikli bir çalışmayı okuma fırsatı sunuyoruz...

"Laiklik halk sınıflarının özgürleşmesinin önkoşuludur"

Köktendinci İslâm halkı "fethetme" işlevine öncelik vermiştir. Emekçi insanların dünyası, bu ideolojik akımın işgali altında kaldıkça, sınıf mücadeleleri gündeminden kopacaktır. Laiklik, bu tür bir işgale set çektiği için; devletin bu işgali hızlandıracak bir aygıt olarak kullanılmasını önlediği için önemlidir. Laikliği savunmak, bu nedenlerle, solun, sosyalizmin, gerçek bir demokratikleşmenin ana önceliklerinden biri olarak görünmelidir.

Prof. Dr. Korkut Boratav, Aydınlanma düşüncesinin gelişimi, Marksizm-Aydınlanma bağlantısı ve Türkiye Aydınlanma hareketi ile sosyalist siyaset arasındaki ilişki hakkın-

daki sorularımızı yanıtladı. Aydınlatıcı olduğunu düşündüğümüz yanıtları, kapak dosyamız kapsamında dikkatimize sunuyoruz. Ana başlık ve ara başlıklar, *Bilim ve Ütopya* tarafından belirlenmiştir.

Bilimsel sosyalizmin kuramsal dayanağı Marksizm'dir. Lenin, çok doğru bir değerlendirme yaparak Marksizm'in üç kaynağı olduğunu vurguluyor. Ona göre, insanlığın düşünce birikimlerinin aydınlanma döneminde ulaştığı zirve noktası üç akımdan oluşur: Alman felsefesi, İngiliz politik iktisadı ve Fransız sosyalizmi.

Ortaçağ kurumlarına karşı, sanat, düşünce ve bilim alanlarında Avrupa'da gerçekleşen başkaldırı Aydınlanma diye anılır.

Burjuvazinin devrimci bir sınıf olma vasfını yitirmesiyle Aydınlanma'nın değer ve kazanımlarını işçi sınıfı devraldı.

Ortaçağ yobazlığının tasfiyesi ve Aydınlanma

Bilim ve Ütopya: Modernizm ve genel olarak Aydınlanma düşüncesi, hangi toplumsal sınıfların ne gibi çıkarlarına koşut olarak gelişti, genel bir çerçeve çizilebilir misiniz?

Korkut Boratav: Feodalizmin üstyapısını oluşturan Ortaçağ kurumlarına karşı, sanat, düşünce ve bilim alanlarında Avrupa'da gerçekleşen başkaldırı Aydınlanma diye anılır. Rönesans, Aydınlanma'nın öncülüdür. Örneğin resim sanatı, insan bedeninin sırlarına, dünyevi güzelliklere, anatomiye, bir anlamda bilime kapıyı aralamış; ulusal dillerde (Fransızca, İtalyanca, İngilizcede) edebiyat Latince'nin yerine geçince halk sınıflarının dünyasını ısılatmış; kilise, kral ve prenslerin onların üzerindeki baskılarının hafiflemesine katkı yapmıştır. Sonraki dönemlerde Protestan kiliselerinde farklı yobazlıkların gelişmesine de yol açacak olmasına rağmen, Reform, başlangıç aşamalarında Katolik Kilisesi'ne ve Vatikan'a karşı önemli bir özgürleşme hamlesidir.

Dar anlamıyla Aydınlanma, bu birimlerin katkıları ile ve iki kanalda geliş-

ti: Birincisi, rasyonalizm diye özetlenebilir ve aklın, eleştirel düşüncenin özgürlük arayışını içerir. İkincisine pozitivism diyebiliriz. Bu da gözlem ve deneylere dayanmayan tüm savların sorgulanmasını içerir ve böylece dünyanın kavranmasında bilimsel yöntemin öncüllüğünü savunmuş olur.

Feodal sistemin bünyesinde filizlenmekte; hatta adım adım yerleşmekte olan kapitalist ilişkilere karşı üstyapı kurumlarında (düşünce, ideoloji, hukuk ve siyasette) kök salmış direnme odakları, Aydınlanma hareketinin ana hedefi oldu. Aydınlanma, Rönesans ve Reform'un öncül katkılarıyla birlikte, Ortaçağ yobazlığının tasfiyesine belirleyici katkı yaptı. Bu anlamda devrimci bir dönüşümdür.

Marksizm'in Aydınlanma'daki kökleri

Bilim ve Ütopya: Bilimsel sosyalizm ve Aydınlanma arasında, hangi yönleriyle kopuş, hangileriyle bir süreklilik vardır? Bilimsel sosyalizm ile burjuva Aydınlanma düşüncesi arasındaki ilişki, "içererek aşma" olarak nitelendirilebilir mi?

Korkut Boratav: Bilimsel sosyalizmin kuramsal dayanağı Marksizm'dir. Lenin, çok doğru bir değerlendirme yaparak Marksizm'in üç kaynağı olduğunu vurguluyor. Ona göre, insanlığın düşünce birikimlerinin aydınlanma döneminde ulaştığı zirve noktası üç akımdan oluşur: **Alman felsefesi, İngiliz politik iktisadı ve Fransız sosyalizmi.** Ve Marksizm bu üç kaynağın meşru varisidir ve sentezidir. Her sentez, kendisini katkı yapan öğelerin aşılarak birleştirilmesi anlamına gelir. Bu, Marksizm için de geçerlidir. Marksizm, Alman felsefesinin ana akımlarını diyalektik maddeciliğe dönüştürmüş; Adam Smith ve David Ricardo'nun politik iktisadını, artı-değer kuramıyla olgunlaştırmış ve aşmış; sınıflı toplumların oluşumundan bugüne insanlığın eşitlik, adalet ve özgürlük özemlerini sınıf mücadeleleri yoluyla kapitalizme taşıyan Fransız sosyalizminin ütöpic öğelerini ayıklayarak bilimsel sosyalizmin ana çerçevesini oluşturmuştur.

Aydınlanma değerlerini yaşatan işçi sınıfı

Bilim ve Ütopya: Burjuvazinin 19. yüzyıldan itibaren Aydınlanma değer ve kazanımlarına tavır almaya başlamasına ve "Yeni-Sağ" ile birlikte de, muhafazakarlıkla ittifakın ötesinde, yapısal bir ilişkin kurmasını nasıl değerlendirmek gerekir?

Aydınlanma'nın değer ve kazanımları, burjuvazinin sınıf hegemonyasını tehdit edebilecek yorumlara; örneğin bilimsel sosyalizme yol açtı. Böylece, Aydınlanma değerlerinin kapitalizmin bünyesinde yaşaması; büyük ölçüde işçi sınıfının mücadeleleri sayesinde mümkün oldu.

Korkut Boratav: Ortaçağ düzeninin yıkılması ve feodalizmin tasfiyesi sonrasında burjuvazi devrimci bir sınıf olma niteliklerini yitirdi. Aydınlanma'nın değer ve kazanımları, burjuvazinin sınıf hegemonyasını tehdit edebilecek yorumlara; örneğin bilimsel sosyalizme yol açtı. Böylece, Aydınlanma değerlerinin kapitalizmin bünyesinde yaşaması; büyük ölçüde işçi sınıfının mücadeleleri sayesinde mümkün oldu. Avrupa'da 1830 devrimleriyle başlayan tüm kazanımlar; örneğin kapitalist toplumların demokratikleşmesi; eleştirel ve bilimsel düşüncenin kök salması; adım adım refah devleti/sosyal devlet kurumlarının gelişmesi, burjuvaziye karşı yapılan sınıf mücadelelerinin ürünüdür.

Laikliği savunmak sosyalizmin önceliği

Bilim ve Ütopya: Genel olarak Türkiye modernleşmesinin, özel olarak ise Kemalist Devrim'in Aydınlanma yönündeki kazanım ve eksikliklerini nasıl değerlendirmek gerekir? Kemalist Devrim'in tasfiyesi ile sınıf karakteri arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Tarihsel ve güncel olarak Kemalist Devrim'in kazanımlarına sahip çıkmak neden önemlidir?

Laiklik, halk sınıflarının özgürleşmesinin önkoşuludur. Türkiye halkının Müslümanlığı anlayış, yaşayış biçimi tarihsel olarak laik bir düzenle uyum içindedir. Kemalist dönüşümler bu sayede Türkiye toplumu tarafından yadırganmamış; belli ölçülerde içselleştirilmiştir. Ve bu nedenle, 1960'lı 1970'li yıllarda sosyalizm halk sınıfları saflarında önemli mevziler kazanmıştır.

Kemalist dönüşümler, tamamlanmamış bir demokratik devrime işaret eder.

Korkut Boratav: Kemalist dönüşümlerin, tamamlanmamış bir demokratik devrim olarak yorumlanması gerektiğini düşünüyorum. Küçük burjuva radikalizmi olarak nitelendirilecek (ve Türkiye'ye özgü olmayan) bir akımın Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından 1923-1945 arasında Türkiye koşullarında hayata geçirilmesidir. Aydınlanma değerlerinin bir bölümü bu süreç içinde Türkiye'ye başarıyla taşınır. Ancak, tarıma, köye dönük atılımlar; öncelikle yarı-feodal toprak düzeninin tasfiyesine dönük girişimler yarım, eksik kalır. İkinci Dünya Savaşı koşullarında hem büyük toprak, hem de kapkaççı/vurguncu sermaye gruplarının palazlanması sonunda bu çevreler Türkiye siyasetini adım adım teslim alırlar. Küçük burjuva radikalizmi (Kemalizm) ile sosyalizmin birlikte (hatta olası örtülü ittifaklar içinde) yaşamasına kapıyı aralayan bir demokratikleşme seçeneği 1945-46'da reddedilir. CHP ekonomiyi egemen olan sınıflara teslim olur; bu sınıflar siyaseti CHP ve DP'yi paylaşılarak yönlendirmeyi başarırlar. Türkiye, çok partili rejime, solu yasaklayarak; toplum dışına atarak; hatta aydınlanma düşüncesinin eleştirel öğelerini dışlayarak geçer. Cumhuriyet değerlerini ileriye taşıma görevi, işlevi böylece, Türkiye Solu'nun zayıf omuzlarına yıkılmış olur.

Bilim ve Ütopya: Laikliği ve Aydınlanma'nın "özgürleştirici akıl" gibi kazanımlarını savunmanın, emekçi halk siyaseti açısından günümüzde bir gereklilik olduğu görüşüne katılır mısınız? Şayet böyle ise, laiklik ve Aydınlanma, niçin sınıf mücadelesinin bir cephesi olarak ele alınmalıdır?

Korkut Boratav: Bu görüşe tamamen katılıyorum. Laiklik, halk sınıflarının özgürleşmesinin önkoşuludur. Türkiye halkının Müslümanlığı anlayış, yaşayış biçimi tarihsel olarak laik bir düzenle uyum içindedir. Kemalist dönüşümler bu sayede Türkiye toplumu tarafından yadırganmamış; belli ölçülerde içselleştirilmiştir. Ve bu nedenle, 1960'lı 1970'li yıllarda sosyalizm halk sınıfları saflarında önemli mevziler kazanmıştır. Köktendinci İslâm, bu nedenle, halkı "fethetme" işlevine öncelik vermiştir. Emekçi insanların dünyası, bu ideolojik akımın işgali altında kaldıkça, sınıf mücadeleleri gündeminden kopacaktır. Laiklik, bu tür bir işgale set çektiği için; devletin bu işgali hızlandıracak bir aygıt olarak kullanılmasını önlediği için önemlidir. Laikliği (ve en genel anlamıyla Aydınlanma değerlerini) savunmak, bu nedenlerle, solun, sosyalizmin, gerçek bir demokratikleşmenin ana önceliklerinden biri olarak görünmelidir.

Moderniteden modern sapmalar

Burjuva aklı, ayakları bir kez yere bastı mı, artık özgürleştirici niteliğini yitirmiştir ve bundan böyle de özgürleştirici olamaz. Ve tam da bu sebeple, burjuva aklın özgürlük ve mülkiyete indirgenmesi, "Amerikan ideolojisi"nin mantığına denk düşmektedir. Bu, Fransız ve doğal olarak Rus ve Çin devrimlerini de, düşünceden silmek anlamına gelen bir geri dönüştür; başka türlü ifade etmek gerekirse, "dünyanın Amerikanlaştırılması"dır.

Moderniteden modern sapmalar

1) Günümüz dünyası tektir, fakat aynı zamanda farklılık ve eşitsizlikler de barındırır.

Hoşumuza gitsin ya da gitmesin tektir. Onu tek kılan ise, "olguların gücü"dür; bir başka deyişle, kapitalizmi karakterize eden bütünlleştirici güçtür ki bu da, egemen söylemin dünya sistemini tarif etmek için başvurduğu yaygın fakat muğlak kavramla ifade edersek "piyasa"dır. Her ne kadar bu birleşme eşitsiz koşullar altında gerçekleşse de, dünyanın dört bir yanında yaşayan bütün halklar, aynı egemen mantığın yönettiği bir sistemin içerisinde. Bugün "küreselleşme" kavramıyla ifade edilen birleşme de, yepyeni bir şey olmaktan çok malumun ilanıdır.

Fakat dünya, bünyesinde farklılıkları da barındırır. Halkların kendi tarihleri vardır; yoksa kimse, kendisine bir tarih yaratır diyerek moderniteyi ya da kapitalist dünya sistemi içerisinde bütünlşmeyi beklememiştir. Halklar -olumlu yahut olumsuz- moderniteyle bütünlşirken, geçmişlerini bütbütün silmediler. Daha çok geçmişin mirasını bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde dönüştürdüler ve yeniden yorumladılar. Demek ki, geçmişte farklı halkların farklı yollar izlenmesinden kaynaklanan özgünlükleri benzer toplumsal

örgütlenmeler, benzer yaşam biçimleri, ortak bir değerler sistemine aidiyet ya da daha genel olarak ortak bir kültür lehine ortadan kaldırabileceğini düşünün; özgünlükleri halkbilim müzesine kaldırabileceğine, değerlerini azaltabileceğine veya bütbütün değersizleştirebileceğine inanan ideolojik konumlanışı, pek çok insan için umudun, amacın ta kendisi olsa da, olgular yanılsamıştır ve yanılsamaya devam etmektedir. Özgünlükler direngindir ve bu nedenle, istesek de istemesek de, bunları dikkate almak gerekir.

Aynı zamanda dünyanın eşitsiz olduğundan da söz ettik. Modern dünya sisteminin kuruluşu ve gelişimi, tedricen de olsa, zenginlik ve gücün dünya halkları arasında eşitsiz dağılımı sorununu giderebilmiştir. Tam aksine, bu eşitsizlikleri daha da derinleştirmiş ve apaçık kılmıştır.

Modern dünya sisteminde güç ve zenginlik, dünya halkları arasında eşitsiz dağılmıştır.

Halkların kendi tarihleri vardır; yoksa kimse, kendisine bir tarih yaratır diyerek moderniteyi ya da kapitalist dünya sistemi içerisinde bütünlşmeyi beklememiştir. Halklar -olumlu yahut olumsuz- moderniteyle bütünlşirken, geçmişlerini bütbütün silmediler. Daha çok geçmişin mirasını bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde dönüştürdüler ve yeniden yorumladılar.

Asya ve Afrika'nın "yükseliş" içerisinde olduğu 1950 ile 1980 arasında modernite, "milli-halkçı" sistemler tarafından içselleştirilmişti.

2) Kültür meselesi de, tıpkı kalkınma ve jeopolitiğe ilişkin meseleler gibi, dünyanın bu çelişkili çerçevesi içerisinde yer alır. Bu çerçevenin çelişkili oluşu ise, farklılık ve eşitsizlikler barındırmasına karşın tek oluşundan ileri gelir. "

Dolayısıyla bu çerçeveye yönelik bir meydan okuma şu alternatif ekseninde formüle edilebilir: Zenginlik ve gücün eşitsiz dağılımını ortadan kaldıran, aslına denk bir modernite inşası (ya da yeniden inşası) mümkün müdür? Ve bu bağlamda, kaderinde aşamalı olarak sönmölenmek olan farklılıkları kurban etmek gerekli midir? Ya da bunları "korumak", farklı bir dünya yaratma projesine hizmetine sunmak üzere vurgulamak ve geliştirmek uygun düşer mi? Ya da modernitenin, eşitsizlikler kendisine içkin olduğundan başka bir şeye dönüşmesi olanaksız kılındığı için inkâr edilmesi ve hali hazırda yitirilmiş olan türlü çıkış noktalarının yeniden inşa edilmesi mi gerekir? Bu sorulardan hareketle, modernitenin radikal bir eleştirisi ortaya konabilir. Peki, bu sıralanan seçeneklerden her biri nerede konumlandırılabilir? Bunlar tek tek ve eşit düzeyde gerçekçi ve haliyle inandırıcı mıdır; hatta daha da önemlisi, gerçekleştirmeleri olanaklı mıdır? Bu seçeneklerden verimli bir sonuç elde etmek olanaklı mıdır; şayet öyleyse hangi koşullar altında?

Bu meseleler hakkındaki tartışma yeni değildir. Özellikle Asya ve Afrikalı bütün düşünürler, halkları isteyerek yahut istemeyerek kendilerini somut kapitalist modernitenin dünya sistemiyle "bütünleşmiş" buldukları andan itibaren, günlerce ve gecelerce bu tartışma üzerine kafa yormuşlar; soruna yönelik belirli çözümler ortaya koymuşlardır. Burada kabataslak sunulan her bir çözüm de, kendisine destekçi bulmayı başarmıştır. Ve bunların hiçbirisi, belirli mekân ve zamanlarda belirli bir çözüm öne çıkıp diğerlerini bir kenara atsa da, büsbütün ortadan kalkmamıştır. Bu bir kenara atılmışlık halini, yeniden ön plana çıkış izleyegelmiştir. Söz konusu çözümlerin her biri, duruma göre, siyasal kavramlarla ifade edersek "sağ" ya da "sol" formülasyonların biriyile ilişkilendirilmiştir (Burada "sağ" ile mülk sahibi ve önder sınıfların çıkarlarına saygılı bir konumlanışı; "sol" ile ise "halka hizmeti", yani çoğunluğun egemenliğini amaç edinen bir konumlanışı kastediyoruz). Bu formülasyonların her biri ise, duruma göre, stratejisini "demokratik" adettiğimiz kaygılarla uzlaştırmaya ya da bunu şiddetle reddetmeye yönelmiştir.

3) Dolayısıyla modernitenin, tam aksi yönlere sarmış iki ayrı hareketi betimlediği ifade edilebilir. Fakat bu hareketler, aynı zamanda tamamlayıcıdır ve bazen şaşırtıcı biçimde iç içe de geçerler.

Bu iki yönlü sapma [Yazıda, başlıkta da kullandığımız bu kavrama mutlak bir olumsuzluk atfedilmemekte, özgün olandan farklı ya da görece farklı bir yöne sapmak kastedilmektedir –ÇN], mevcut dünya sisteminin bütün çevre bölgelerinde, özellikle de tarihsel kültürleri "Avrupalı olmayan" Asya ve Afrika'da kendisini hissettirmektedir. Söz konusu ikilik, günümüzde şiddetle beyan olunmaktadır ki, mevcut Asya ve Afrika dünyaları, bu durumun örneğidir.

Bu sapmaların ilkinin ortaya çıkartan dinamik, (kapitalist) modernite kültürünün egemen ideolojisi şahsında somutlanan çelişkidir. Bayrağı altında birleşme çağrısı yapılan söylem (ki bugün için bu küreselleşmedir), sistemin bütün halklara "gelişme fırsatı tanıdığı"ni iddia etmektedir. Bu bağlamda savundukları, kapitalist yayılmanın temel mantığıyla çelişen kültürel mirasın getirdiği "özgünlükleri" kurban etmektedir. Şu halde, söz konusu yayılmanın gerçekte yol açtığı, halklar arasındaki eşitsizliğin gittikçe büyümesidir. Asya ve Afrika'nın egemen sınıfları küreselleşme programını kabul ederek, önemli kültürel farklılıkların içini boşaltan bir sapmaya omuz vermişlerdir. "Farklılıklara hak verme" söylemi ise, ancak eşitsizliği kabul etme zemininde varlık gösterebilmektedir.

Modernite karşıtı tavır, kültürel özgünlükleri muhafaza etmek adına ortaya atılmaktadır.

Fakat özgünlüklere yönelik bu saygılı tutum, esasında muhafazakardır. Burada temel mesele, bir kültürü dönüştürmek ve geliştirmek için harekete geçmek değil, modernitenin yarattığı tahribata karşı var olanı muhafaza etmek, hatta ve hatta "köklere dönmek"tir.

Modernite tarafından tanımlanan yeni anlayışın yaptığı, inanca ilişkin meseleleri büsbütün göz ardı etmeksizin, kendini tam da bu görevden azade kılmak oldu. Yeni anlayışla bir fasıl kapandı kapanmasına, ama kendine has sorunları olan bir diğeri açıldı: Sıra, insanoğlunun sahiplendiği özgürlüğü bir iyi tanımlama zorunluluğuyla yüzleşmeye geldi.

İkinci sapmayı ise, moderniteye şiddetle karşı çıkan bir söylem temsil etmektedir. Bu modernite karşıtı tavr, kültürel özgünlükleri muhafaza etmek adına ortaya atılmaktadır. Fakat özgünlüklere yönelik bu saygılı tutum, esasında muhafazakârdır. Burada temel mesele, bir kültürü döndürmek ve geliştirmek için harekete geçmek değil, modernitenin yarattığı tahribata karşı var olanı muhafaza etmek, hatta ve hatta "köklere dönmek"tir.

Bu her iki anlayışı da "kınamak" ya da birini meşrulaştırmak için diğerini kınamak sorunumuzu çözmemektedir. Zira mücadelenin esas hedefi, modernitenin kendisini dönüştürerek, farklılıklar barındırmakla birlikte tek ve eşitlikçi bir dünya yaratmaya ehil kılmaktır. Her iki sapma da, mücadelenin esas hedefi doğrultusunda zafiyet göstermektedir. Bunların biri ya diğerinin sahne alternatifi olarak ortaya konmakta ya da her ikisi de aynı sahneyi paylaşmaktadırlar.

Arap ve Afrika dünyaları, bu ardışıklık ve birleşimin güzel bir örneğini sunmaktadır. Asya ve Afrikalı milletlerin apaçık bir "yükseliş" içerisinde olduğu uğrakta (1950 ile 1980 arasında) modernite, "milli-halkçı" sistemlerin dayandığı egemen ideolojiler tarafından içselleştirilmiştir.

Modernitenin "iyileşme"yi sağlayacağına ve bu milletlerin (siyasal ve kültürel olarak) "kendileri gibi kalarak" gelişmiş merkezleri yakalamalarına yardımcı olacağına inanılmaktaydı. Deneyimler ise, bu anlayışın tarihsel sınırlılıklarını derhal gösterdi ve çift yönlü bir fiyaskoya noktalandı: En iyi örneklerde bile sınırlı iyileşme ve milli kültürlerin anlamsızlaşması. Bu çerçevede ise, her yönüyle "anti-modernistik" farklı bir söylemin baskın kılınacağı koşulları yarattı. Bu söylemin merkezinde ise, geçmiş kültürler şahsında tecessül eden "özgünlüğü" yeniden inşa etme hedefi vardı.

Demek ki, yukarıda değinilen dönemlerden ilkinde rengini veren, (eğer sosyalist değilse) toplumsal, yani toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı önemseyen ve (eğer laik değilse) dünyevileştirici bir "milli iyileşme" projesidir. Böylesi projeler "pan-Arap" çerçevede Nasır gibi, "pan-Afrikan" çerçevede ise Nkrumah gibi figürlerce ortaya konmuştur. İkinci dönemde ise, Araplar (ve diğer Asya ve Afrikalı Müslüman halklar) arasında başarı kazanan siyasal İslamken, diğerleri arasında "etnisite" ön plana çıkmıştır.

Bu tragedyda, üzerinde durduğumuz Arap ve Afrika örneklerine özgü de değildir. Hindistan'da Kongre (ve komünist partilerin) ideolojik egemenliğinin yerini sözüm ona Hinduvta'nın ("Hinduizm") alması veya Çin'de Maoculuğu (Chen Yan'ın çok iyi incelediği) mevcut kargaşa-

nın izlemesi, bir sapma eğiliminden diğerine benzer geçişlere işaret etmektedir.

Modernite, akıl, özgürleşme

Tarihte, etkilerinin belirleyici olageldiğini düşündüğüm uğraklar vardır.

1) Bu uğrakların ilki, modernitenin doğuşuyla ilgilidir. Aydınlanma çağı (17. ve 18. yüzyıllar Avrupa'sı) olarak anılabileceğimiz bu uğrağın, aynı zamanda kapitalizmin doğuşuna da denk düşmesi tesadüf değildir. Bu uğrağa ilişkin yapmış olduğum yorumları tekrarlamayacak, iki önermeyle özetlemekle yetineceğim.

Bu önermelerin ilki, modernitenin tanımı ile ilintilidir. Kanımca bu, insanoğlunun bireysel veya toplu olarak kendi tarihini yapabileceği ve hatta yapması gerektiği ifadesidir. Bu ifade, Avrupa'da olsun olmasın, önceki toplumların egemen düşüncesinden bir kopuşa işaret eder. Kopuş yaşanan egemen düşünce, gerek evreni, gerekse insanoğlunu yaratan Tanrı'nın nihai "yasa koyucu" olduğu ilkesi üzerine oturtulmuştu. Elbette ki, bu kutsal yasamanın dayandığı etik ilkeler, tarihsel dinler veya aşkınsal (transandantal) filozoflar üzerinden formüle edildi. Sonuçta, daimi bir dönüşüm içerisindeki toplumsal gerçeklikleri açıklayabilme ihtiyacı, türlü yorumlara da kapı açtı. Böylesi yorumlar ortaya koyabilmek içinse, her zaman olmasa da sıklıkla akla başvurulmaktaydı; ancak bu bağlamda

Kapitalizm ve modernitenin ortaya çıkışları, bir ve aynı gerçeğin iki yüzüdür.

akla atfedilen görev, "inanç ile akli uzlaş-tırmak"tı. Modernite tarafından tanımlan- yeni anlayışın yaptığı, inanca ilişkin meseleleri büsbütün göz ardı etmeksizin, kendini tam da bu görevden azade kıl-mak oldu. Yeni anlayışla bir fasıl kapandı kapanmasına, ama kendine has sorunla- rı olan bir diğeri açıldı: Sıra, insanoğlu- nun sahiplendiği özgürlüğü bir iyi tanım- lama zorunluluğuyla yüzleşmeye geldi. Tarih, insanlıktan bağımsız işleyen bir di- namik olmaktan çıktığına göre, artık baş- ka türlü "yasalar"la açıklanabilmesi gere- kiyordu. Keşfi yeni bir grup bilimin ilgi alanına giren bu "yasa"lar, eşzamanlı olarak, insan ve toplum bilimlerinin kuru- luşunu da mümkün ve gerekli kıldı. Akıl, toplumsal hareketlerin nesnel birer sap- tamasını ortaya koymak adına, bir kez daha seferber edildi. Gelin görün ki, mo- dern insanlığın sahip çıktığı yeni özgür- lük, toplumsal yeniden üretimin bantiğ- nin ve toplumsal dönüşüm dinamiklerinin inandığımız şeyler tarafından belirlendiği gibi sınırlı kavrayışlara bağımlı kaldı.

İkinci olarak modernitenin Aydınlan- ma düşüncesiyle ortaya konan burjuva karakterine değinilmelidir. Kapitalizm ve modernitenin ortaya çıkışları, bir ve aynı gerçekliğin iki yüzüdür.

Dolayısıyla Aydınlanma düşüncesi, belirli bir akıl kavramı ortaya koyar ki bu, özgürleşme ile ayrılmaz biçimde iç içe geçmiştir. Aksi takdirde, "insanoğlu kendi tarihini kendi yapar" savı anlamsızlaşır.

Söz konusu özgürleşme kavrayış- ının, kapitalizmin talep ettiği ve izin ver- diği biçimde tanımlandığı ve sınırlandırıl- dığı ortadadır. Aydınlanma söylemi, her ne kadar tarihtesi (transhistorical) olma id- diasındaki bir özgürleştirici akıl kavramı tasarlamışsa da, gerçekte olan banti- ni incelediğimizde, aslında tam da tarihsel bir niteliğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu söylemin en sistematik temel ifa- desini, Adam Smith tarafından formüle edilmiş ve ne yazık ki anlamı belirsiz fa- kat İngiliz ampirizm geleneğindeki kendi- liğindenlikten gelen bir kelimeyle, "fayda- cılık" olarak adlandırılmıştır. Bu dünya görüşü, toplumu bir bireyler toplama- rak ele alır ve bu anlamda, *ancien régi-*

John Rawls (1921-2002)

me geleneğinden kopuşu temsil eder. Bu sebeple, bir yönüyle modernite, birey açısından tartışmasız biçimde özgürleş- tiri bir ideolojidir. Elbette sözü edilen bi- rey, kendisine akıl bahşedilmiş bir birey- dir. Özgürleştirici aklın zaferini (ve haliyle de insanoğlunun mutluluğunu) sağlaya- cak toplumsal düzen ise, Amerikan top- lumsal düşüncesinde halen kullanılan bir kavramla ifade etmek gerekirse "iyi ku- rumlar"dan meydana gelen bir sistem olarak tasavvur edilir. Bu sistem, toplu- sal yaşamda siyasal alan ile iktisadın ay- rımı temelinde inşa edilmiştir. Siyasal ya- şamın akılcı yönetimini temin eden "iyi kurumlar", özgürlüğü ve bireylerin eşitli- ğini güvence altına alan demokrasi ku- rumlarıdır da. İktisadi yaşamın yöneti-

minde ise akıl, değişimin ve toplumu meydana getiren "birey"lerarası işbölü- münün temeli olarak sözleşme özgürlü- ğünü (başka bir deyişle, "piyasa"yı) va- zeder. İktisadın kendince sağlıklı işleyişi ise, o dönemden başlayarak "iyi top- lum"un pek yüce değeri kabul edilen mül- kiyetin korunmasını gerektirir.

Bunlara bağlı olarak özgürleştirici akıl, özgürlük, eşitlik, mülkiyet klasik üçlüsün- de ifade olunur. Amerikan Devrimi tarafın- dan çok daha sistematik biçimde devralı- nan bu formül, evvelce, peşi sıra gerçek- leşen erken devrimler olan Birleşik İller ["Yedi Birleşik Hollanda Cumhuriyeti" -ÇN] devrimi ve İngiliz "Şanlı Devrimi" (Glorious Revolution) tarafından kullanıl- mış; daha sonraları ise Fransız Devri- mi'nin ilk aşamasında ortaya konulmuştur.

Bu üçlünün aslı unsurlarının "doğal olarak" ve uyumlu bir biçimde birbirlerini tamamladıkları düşünülmekteydi. Ve gü- nümüze dek, "piyasa" ile "demokrasi" arasında eşitlik olduğu örneği, burju- va ideolojisinin bir köşe taşı olagelmıştır. Öte yandan gerçek yaşamdaki çelişkiler, teorik olarak kadın yahut erkek, burjuva yahut proleter, mülk sahibi yahut mülk- süz tüm yurttaşları kapsayan demokratik hakların devamlı altını oymaktadır. Bu tablo, "piyasa"yı şartsız şurtsuz savu- nanların ileri sürdüğüne hiç de benze- memektedir ve nitekim ta başından beri de, tartışmanın dışında tutulmuştur.

Kuşkusuz, Adam Smith ve Aydınlan- ma düşüncesi, akılcı ve özgürleştirici sonsuz bir geleceğin temeli olarak öne- rikleri "iyi toplum" sisteminin bir takım so- runlarla karşılaşacağını sezmışlerdi. İkti- sadi yaşamın akılcı yönetimini güvence altına alan "görünmez el", genellikle, "ön görülemeyen el" olarak ortaya çıkmak- tayı. Bu durum ise, modernitenin insa- noğlunun kendi tarihini kendi yapma ye- terliğine sahip olduğu yönündeki tasav- vurunu bir kez daha sorunlu hale getirdi. Özgürlüğün, eşitliğin ve mülkiyetin gü- vence altına alınması, piyasanın görün- mez elinin devletin "görünür yumruğu" ile tamamlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Aydınlanma'nın özgürleştirici aklı, etik ilkeye verilen önemi dışlamıyor, aksi-

Özgürleştirici akıl, özgürlük, eşitlik, mülkiyet klasik üçlüsünde ifade olunur.

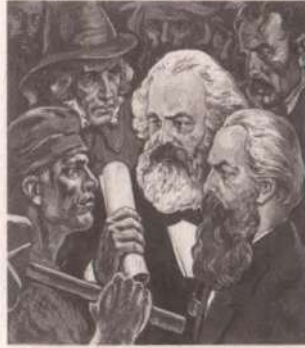
Amerikan Devrimi tarafından çok daha sistematik biçimde devralınan bu formül, evvelce, peşi sıra gerçekleşen erken devrimler olan Birleşik İller Devrimi ve İngiliz "Şanlı Devrimi" tarafından kullanılmış; daha sonraları ise Fransız Devrimi'nin ilk aşamasında ortaya konulmuştur.

ne, onu kapsıyordu. Buradaki akıl araç-şal değildi. Aksine, "özgürlük, eşitlik, mülkiyet" üçlüsü şahsında özetlenen temel etik unsurların özgürleştirici amaç ve araçlarıyla ayrılmaz biçimde bütünleşmişti.

Aydınlanma düşüncesinin etik yönünün, dinsel bir esini olabilir ya da olmaya bilirdi. Tanrı'ya inananlar, onu, bütün insanlığın arzuladığı özgürleşme ülküsünün tam merkezine oturtanlardı. Bu arzu "doğallığı" kanıtlandığında ise, ortada bir Tanrı kalmıyordu. Sonuçta aradaki farkın pek de önemli olmadığı söylenebilir.

John Rawls'ın eşitlikçi liberalizmi gibi kitle medyasınca bayağılaştırılıp ısrarla halka dayatılarak moda edilen burjuva özgürleştirici aklın güncel yorumu yeni bir şey söylememekte, özgürlük-eşitlik-mülkiyet üçlüsünün esiri olmayı sürdürmektedir. Mülkiyetin eşitsiz dağılımının zorunlu olarak özgürlük/eşitlik çelişmesini kapsadığından, eşitlikçi add edilen liberalizm, ancak çokça ılımlı bir biçimle var olabilir. Eşitsizlik, "mantiken" son derece kıt cambazlıklarla kabullenilmekte ve meşrulaştırılmaktadır. Bu cambazlıkların dayandığı "paylaştırma" sahte-kavramı ise, bayağılaştırılmış iktisattan devşirmedi. Esasında yapılan, son derece kıt bir tahildir: Piyasaya katılan "bireyler" in her biri (ki bunların toplamı toplumu meydana getirmektedir) farklı servete sahiptir (bazısı -şans eseri?- güçlü şirketlerin başındayken, bazısının da hiçbir şeyi yoktur...). Kişiye atalarından kalan mirasın da bu eşitsiz "paylaşım"ın bir kaynağı olması, bunu meşru görme eğilimine yol açmaktadır. Dolayısıyla bize önerilen, tarihin mitolojik çağlarına dek dönüp eşitler arasında imzalanan özgün toplum sözleşmesine bakmaktır. Nihayetinde geçmişin eşitleri, eşitsizliğe razı olmak gibi erdemli bir tutum alarak eşitsizliği bile isteye benimsemişlerdir. Şahsen ben, kapitalizm özelindeki sorunlara böylesi bir yaklaşımın, pek de şık olduğu kanaatinde değilim.

Ancak düzmece eşitlikçi liberalizm çağımızın toplumsal karşılaşması karşısında ısrarla bir ideolojik alternatif olarak sunuluyorsa, bu, artık ön plana artık (eşitlikçi liberalizmin esasında kendisini güç

Özgürleştirici akıl, Marx'ın toplumsal düşünceye katkısı yok sayamaz.

bela ayırt edebileceği) faydacılığın çıkarılmamasındandır. Şimdi ön plana çıkarılan, sağ (esasinda aşırı-sağ) özgürlükçü ideolojinin yeni yüzüdür. Söz konusu ideoloji, Aydınlanma'nın üçlüsünün yerine "özgürlük-mülkiyet" ikilisini ikame etmekte, eşitliğe temel bir değer atfedilmesi fikrini kesinkes reddetmektedir. Bu yeni aşırı sağ ideolojik formülün Von Hayek versiyonu, temsil ettikleri sapmanın Bastiat ve çevresi gibi 19. yüzyıl "liberalleri" tarafından özgün biçimini yeniden üretmiştir. Ki bu özgün çerçevenin açıkça ilan ettiği de, sorumlusu olarak Fransız Devrimi gösterilen Aydınlanma'dan hoşnutsuzluktur. Söz konusu ikili [özgürlük-mülkiyet], hala bir parça Aydınlanma'ya

Sağ özgürlükçü versiyonda etik ortadan kalkmaktadır. Zira buna göre, insanoğlu kendi tarihini yapmaya ehil olsa dahi, bunu, orman kanunları içinde davranıyormuşçasına yapmak zorundadır. Bunun anlamı şudur: İnsanlar, artık genel olarak eylemlerinin sonuçlarından, özelde eyleyerek yarattıkları eşitsizliklerden sorumlu değildir.

sadakat gösteren Avrupalı ideolojilerin aksine, uzun bir süreden beri, "Amerikan ideolojisi"nin özünü meydana getirmektedir. Burada tartışmayı, bu çelişkiye dair başka yerlerde yazdığım yazılara havale etmekle yetineyim.

Sağ özgürlükçü versiyonda etik ortadan kalkmaktadır. Zira buna göre, insanoğlu kendi tarihini yapmaya ehil olsa dahi, bunu, orman kanunları içinde davranıyormuşçasına yapmak zorundadır. Bunun anlamı şudur: İnsanlar, artık genel olarak eylemlerinin sonuçlarından, özelde eyleyerek yarattıkları eşitsizliklerden sorumlu değildir. Aksine, eşitsizlik memnuniyetle karşılanmaktadır. Haliyle, sorumluluk yoksa etik de yoktur. Bu sağ özgürlükçülerin bazıları --esasinda pek çoğu- kendini "imani" Hristiyanlardan saysa da, bunun bir önemi yoktur. Çünkü bunların dini gayriahlâkidir; sıradan toplumsal uyuma, "komüniter" (topluluk-çemaatçı) tekilliğe meyletmekten başka bir şey ifade etmemektedir. Elbette bu da, dinin bir yorumu olarak ele alınabilir; ancak neticede diyebiliriz ki, bu mesele tartışmalı olmaya devam etmektedir.

2) İkinci belirleyici uğraşın başlangıcı, Marx'ın Aydınlanma'nın burjuva özgürleştirici aklına getirdiği eleştiridir.

Benim "modernitenin modernite eleştirisi" olarak andığım bu eleştiri, modernitede yepyeni bir aşma açmıştır.

Özgürleştirici akıl, bu ikinci uğraşın kendine karşı konumlanışını --özellikle de bu durumun yeniden canlanışını- inkâr edemez; yok sayamaz. Marx'ın ardından toplumsal düşünce, artık ondan önce olduğu gibi kalamazdı. Aydınlanma'nın özgürleştirici aklının eleştirisine atıfla değindiğim gibi, Marx'ı dışlayan bir toplumsal düşüncenin var olması artık olanaksızdır. Marx, olmazsa olmazdır.

Artık özgürleştirici akıl, tahlil ve önerilerini, "özgürlük-eşitlik-mülkiyet" üçlüsünün bayrağı altında dillendiremezdi. İnsanlar arası eşitliğin yaygınlaşması ile kapitalist mülkiyet ilişkilerinin korunması arasındaki çözülememiş çelişkinin önemi bir kez kavrandı mı, özgürleştirici akıl, üçlüdeki üçüncü kavramı [mülkiyet] yerinden etmek durumundaydı. Daha bu-

nun yerine, günümüzde birilerinin orada burada ortaya atıp durduğu "dayanışma" kavramından çok daha güçlü bir kavramı, "kardeşlik" kavramını koymak zorundaydı. Besbelli ki "kardeşlik", bir taraftan gerçek anlamda egemen ve sömürücü bir sınıf olan burjuvaziden mürekkep bir azınlığı kollarken, diğer taraftan çoğunluğu adına yakışır eşit koşullara erişmekten alıkoyan kapitalist mülkiyet ilişkilerinin tasfiyesi anlamına gelebilirdi. Ya da şöyle ifade edebiliriz: "Kardeşlik", ayrıcalıklı ve dışlayıcı mülkiyet biçiminin yerine, yeni bir biçim olarak bütün toplumca uygulanan ve bütün toplumun çıkarına olan toplumsal mülkiyeti önermekteydi. Dolayısıyla toplumsal bütünleşme, ancak demokrasi ile sağlanabilirdi. Bu bağlamda demokrasi, salt dar anlamda siyasal yaşamın iyi yönetimi için değil, toplumsal mülkiyetin hayata geçirilebilmesi için de zorunlu bir ihtiyaçtı.

Demokrasi yoluyla bütünleşme, sınırlarını kapitalist mülkiyetin çizdiği yapının, amiyane tabirle söylersek o pek bir seçkin "piyasa"nın ekseninde şekillenen kısmi ve eşitsiz bütünleşmenin yerini alacaktı.

Herkesin bildiği üzere, "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" düsturunu ortaya ilk atan Marx değildir. Fransız Devrimi de, tıpkı diğer büyük devrimler gibi çağının ötesindeydi ve taleplerinden çok daha fazlasını hedefliyordu; ki bunu evvelce başka yerlerde de yazdım. Bu sebeple bir burjuva devrimi olduğu kadar (ki yavaş yavaş bu zeminde istikrar kazanacaktı), ufkü devrimin bu niteliğini aşan bir halk devrimiydi de. Dolayısıyla bugün, bu devrimi, burjuva düzenin sosyalist eleştirisinin başlangıcı olarak ele almak da mümkündür. Kaldı ki modern zamanların diğer iki büyük devrimi olan Rus ve Çin devrimleri de, benzer bir biçimde, gerçekleştikleri toplumların acil talep ve olanaklarının çok çok aşan komünist toplumu hedeflemişlerdi.

Fransız Devrimi'nin "halksal mülkiyet" tasarımı, milyonlarca köylü ve zanaatkarın mülkiyetini güvence altına almayı sağladı. Savunduğu "piyasa" ise, ilan edildiği üzere, gerçekten herkese açık ve rekabetçi olmalı, tekelleri ve tekel kârını dışlamalıydı. Fakat halksal mülkiyet, da-

Burjuva aklı, ayakları bir kez yere bastı mı, artık özgürleştirici niteliğini yitirmiştir ve bundan böyle de özgürleştirici cannot.

ha o dönemde bile, hem sağdan, hem de soldan gelen tehditlerle karşı karşıya kaldı. Sağcı tehdidin ardında, Fransız Bankası'nın sahibi olan şu meşhur "iki yüz aile" şahsında somutlanan büyük burjuvazi ve kapitalistler vardı. Sol tehdit ise, kent dışlanmışları olan proleterler ve aşırı çalışmasına karşın pek az gelir elde eden yoksullar ile kırsal bölgenin dışlanmışları olan yoksul ve topraksız köylülerden geliyordu. Fransız Devrimi'nin sarsıntıları, bütün bir 19. yüzyıl boyunca sürdü. "Cumhuriyet", Komün'ü ezip istikrar kazandıktan sonra, "kardeşlik" kavramını özgün içeriğinden soyutlayıp içini boşalttı ve devrimin düsturunu devşirdi.

Fransız Devrimi de, tıpkı diğer büyük devrimler gibi çağının ötesindeydi ve taleplerinden çok daha fazlasını hedefliyordu. Bu sebeple bir burjuva devrimi olduğu kadar, ufkü devrimin bu niteliğini aşan bir halk devrimiydi de. Dolayısıyla bugün, bu devrimi, burjuva düzenin sosyalist eleştirisinin başlangıcı olarak ele almak da mümkündür.

Düzenin yapığı, "milli" topluluğa aidiyeti, kardeşliğin yerine ikame etmekti.

"Fransız ideolojisi"nin belirsizlikleri, çelişkileri ve yorum farklılıkları, bu öykünün günümüze dek uzanan özünü teşkil etmektedir. Ve şimdilerde burjuva mülkiyetin güvence altına alınmasını en üst mertebeye yerleştiren formüle köklü bir dönüşle yapılmak istenen de, tam da bu belirsizliklerden kurtulmaktır.

Burjuva aklı, ayakları bir kez yere bastı mı, artık özgürleştirici niteliğini yitirmiştir ve bundan böyle de özgürleştirici cannot. Nihayetinde üzerinde durduğu iki ayak, özgürlük ve mülkiyettir. Denebilir ki, Bastiat ve Von Hayek gibi eşitleyi her hangi bir değer atfedilmesine apaçık düşmanlık gösteren figürlerin temsil ettikleri yazlaşmış akıl ile Aydınlanma'nın tasarladığının bir ilgisizliği yoktur. Ve tam da bu sebeple, burjuva aklın özgürlük ve mülkiyete indirgenmesi, "Amerikan ideolojisi"nin mantığına denk düşmektedir. Bu, Fransız ve doğal olarak Rus ve Çin devrimlerini (1) de, düşünceden silmek anlamına gelen bir geri dönüştür; başka türlü ifade etmek gerekirse, "dünyanın Amerikanlaştırılması"dır.

Bütün özgürleştirici tutkuların mahurum olan burjuva aklı, olguların da zorlaması ile araçsal bir akla dönüştü. Sınırlı, kof, sorumsuz (ve dolayısıyla da etik bir temelden yoksun) bir hal aldı.

Bu özgürleştirici olmayan aklın dışavurumu ise, mucit ve savunucularının "saf bilim" ("saf iktisat") dedikleri "iktisadi alanda" gerçekleşmektedir. Müsaadenizle burada, bu budanmış akıl anlayışına farklı bir vesileyle yönelttiğim eleştiriyi anımsatacağım. Her şeyden önce bu anlayışın piyasa temelli özgürlüğün "optimum genel denge"yi sağladığı yönündeki temel önermesinin, kelimenin en basit anlamıyla "mantıklı" argümanlar çerçevesinde düşünüldüğünde, asla ortaya çıkmadığı görülebilmektedir. İkinci olarak, toplumu bireyler toplamı olarak gören hatalı toplum anlayışından türeyen iflasının sebepleri üzerine uzun uzadıya düşünmeyi inatla reddetmektedir. Aksine, kendi içine düştüğü karışıklıktan, başlangıçtaki temel aksiyomunu ("birey

toplumun esas, seçkin hücreleridir" güçlendirerek çıkmaya çalışmaktadır. Bunun için de, şu meşhur "öngörüler" kavramı icat edilmiştir. Fakat bunun "iktisadi akıl yürütme"yle bütünleşmesi, kargaşayı daha da kötüleştirmekte ve yalnızca piyasanın asla denge noktasına gelmeksizin dengesizlikten dengesizliğe savrulmasına yol açmaktadır. (Bu, Marx'ın, hatta Keynes'in bile yıllar evvel vardığı bir sonuçtur.) Dahası, "toplumsal optimum" terimiyle de, bu sıkıntılı durum hasıraltı edilmeye çalışılmaktadır. Oysa saf iktisat bu ["denge" noktasını bulma] tutkusunu kaybettiğinde, Aydınlanma ve Adam Smith'in yüzünü güldüren insanoğlunun özgürleşmesi fikri anlamsızlaşmaktadır. Kendini, piyasa yoluyla ifade eden insanoğlu, sorumsuz ilan edilmektedir. Saf iktisadın kinikleri, bunu apaçık düşünmeye ve söylemeye cesaret edebilirlerse şayet, onlara bu yığılıklarından ötürü ancak teşekkür ederiz. Piyasa, üç milyar "işe yaramaz" insan evladı üretebilir, en zengin ülkelerde "yoksul"ların oranı da gitgide artabilir; bunlara hiçbir önem atfedilmez. Bu durum "akılcı" (rasyonel) bir şeymişçesine değerlendirilir. Akıl, yabancılaşmış ve/veya dışlanmış insanlığın, doğanın (ki bu durum, kısa vadeli iktisadi hesaplar gözetilmez, doğal olarak "akılcı" olarak sunulacaktır) ve bütün toplumların (dolayısıyla insanlık kültürünün) yıkıcısı postuna bürünür. Salt özgürleştirici olmaktan caymaz, üstelik bir de insanlığın yok eden bir şirket rolü oynamaya başlar.

Gerçek dünyanın "kültürelci" muhalifleri ve "Amerikanlaştırma" ya da daha genel olarak "Batılılaştırma"ya karşı gelişmekte olan eğilimleri "akılcı" sayılabilirler mi, bilemem... "Amerikanlaştırma" tehdidine karşı çıkanlardan bazıları, yalnızca "kültürel değerlere" sahip çıkmayı gündemine almakta ve sistemin genel eğilimlerini sorgulamamaktadır. Sanki gerçeklik, salam gibi keyfe keder kesilebilirmiş ve arzu edilen parçası "bu da yarına kalsın" denilerek saklanabilirmiş gibi... "Batı" ile kapitalizmi birbirine karıştıran diğer bazılarıysa, "Batı"yı ebedi ve ezeli saymak gibi yersiz ve hatalı bir tutum aldıklarından olsa gerek, bunun somut gerçekliğini açıklamayı es geçmektedirler. Bunlar,

Gündemde olan, daha önce de ifade ettiğim gibi, insanoğlunun, doğanın ve bütün toplumların yıkımıdır.

çarpışmanın düzlemini, toplumsal gerçeklikte konumlanan bir sürekli mücadele alanından, herkes için geçerli ve tarih ötesi kültürel bir hayal âlemine taşıyabileceklerini düşünmektedirler.

Bu abuk karışım -hayali piyasaların saf iktisadi, artı sözde eşitlikçi liberalizm, üstüne bir de tarih ötesi kültürelcilik- tantanalı bir biçimde "yeni" bir düşünce biçimi olarak sözüm ona "post-modernizm" çerçevesine oturtulmaktadır. Peki, burjuva modernizmine yönelik eleştiriler ortadan kalktığı ve akıl özgürleştirici çağrısını bir kenara attığı zaman, mevcut burjuva düşüncesi bunama çağına girmiş gelişkin bir düşünce sistemi olmaktan çıkmakta mıdır?

"Amerikanlaştırma" tehdidine karşı çıkanlardan bazıları, yalnızca "kültürel değerlere" sahip çıkmayı gündemine almakta ve sistemin genel eğilimlerini sorgulamamaktadır. Sanki gerçeklik, salam gibi keyfe keder kesilebilirmiş ve arzu edilen parçası "bu da yarına kalsın" denilerek saklanabilirmiş gibi...

Bu bunaklık hali tehlikelidir ve sorumsuzluk ikesine yaslanıldıkça da, tehlike pekişmektedir. Tehlikeli bir bunaklık, çünkü sistem, yıkıcı kabiliyetleri canavarca gücünde somutlanan bir aşamaya erişmiş durumdur. Gündemde olan, daha önce de ifade ettiğim gibi, insanoğlunun, doğanın ve bütün toplumların yıkımıdır. Özgürleştirici aklın, bu meydan okumaya verecek bir cevabı mutlaka ama mutlaka olmalıdır.

3) Özgürleştirici olmayan akıl, akıl değildir.

Aklî kavramı, nesnelerle olgular arasındaki ilişkilerin idrakine olanak tanıyan bir dizi zihinsel sürecin ortaya konmasından çok daha fazlasına karşılık gelmektedir. Nesne ve olgular arasındaki ilişkinin idrakî, bunların gereklilik ölçülerıyla de ilintilidir. Bu idrakî kesin yahut neredeyse kesin olması ise, ancak ilişkisizlik durumunda beliren aşırı bayağılık koşullarında mümkündür. Dolayısıyla bilimin gelişmesi -ki bu hem daha fazla bilmeye, hem de daha önemlisi, bilginin sınırlarını bilmeye işaret eder- özgürlüğün insansal etkinliklerin gerçekleştirdiği zemine oturmalarını sağladığı gibi, bu etkinliklere karşılık gelen mümkün ve verimli seçenekleri de tanımlamaktadır. Fakat yine de, belirsizliklerin varlığını ve sınırlığını da alabildiğince kabullenmek gerekmektedir.

Gerek doğa bilimleriyle, gerekse beşerî bilimlerle uğraşan sayısız araştırmacı ilk bakışta bu sava bağlı ve hatta bundan hoşnut görünse de, söz konusu süreçler, başlı başına aklî meydana getirmez. Bütün canlı varlıklar, özellikle de daha gelişkin türler, yaşamın süresince ilişkilerin idrakine dönük çok sayıda eylem deneyimler ve tercihler yaparlar.

Akılsa, bundan fazlasını gerektirir. Çünkü özgürleşme sorumluluğu öngörür. Sorumluluk yoksa farklı ihtimaller arasında seçim yapmanın ne bir amacı, ne de bir anlamı kalır. Sorumluluktan söz eden, etikten de söz eden ki bu da, bilimsellik peşindeki bir anlayış için olmazsa olmaz ikellere işaret eder.

Günümüzde özgürleştirici aklın karşılaştığı meydan okumaya dönersek, bununla mücadele edebilmek için, iyi ta-

nımlanmış hedeflere doğru ilerlemeyi sağlayacak verimli araçlar geliştirmek gerekmektedir. Kastettiğimiz hedefler ise, ticari yabancılaştırmadan kurtulmak ve özgürleşmek, doğayı ve yaşamı yok etme potansiyeli taşıyan pratiklerden uzaklaşmak ve kutuplaşmaya yol açan dünya kapitalizminin yayılmasının zorunlu bir sonucu olan ve sözde (maddi) "kalkınma" denilen devasa eşitsizliğe bir son vermeye doğru yol almaktır.

Kanaatimce Marksizm, hem karşılaşılan meydan okumaları tahlil etmek için, hem de yukarıda değindiğimiz hedefler doğrultusunda dünyayı değiştirecek stratejileri saptamak için verimli bir araçtır. Tabi Marx'ı ancak bu düşünce ve eylem çizgisini başlatan figür olarak ele almak şartıyla... Başka türlü ifade edersek, Marx'ı bir son değil, geliştirilmeye açık bir -ÇN] başlangıç noktası olarak değerlendirmek şartıyla.

Burada, bu formülasyonu genel hatlarıyla açıklamakla yetinecek ve pek detaylandırmayacağım. Söyleyebileceğim tek şey, özgürleştirici aklı bağıllık yeminleri etmenin ya da emele ulaşmak için aşmamız (yahut hakkından gelmemiz) gereken sorunların neler olduğunu tarif etmek için çaba harcamanın yeterli olmadığıdır. Esas zorluklar, tam da bu noktada başlamaktadır. Yaşayan bir teori ve pratik olarak sürekli zenginleştirilmeye açık olan Marksizm, meydan okumalara yanıt verecek hazır reçetelere sahip olmaz. Marksizm, özgürleştirici aklın taleplerini kavramsallaştırmaya katkı sunan diğer herhangi bir yöntemden çok daha fazlasıdır.

Teori ve pratikte çözülmesi gereken sorunlar karmaşıktır. Bunların birbirine geçmiş olmaları ve meydan okumanın farklı unsurları arasındaki ilişkiler de, tek yönlü çözüm önerilerini geçersiz kılmaktadır. Bu noktada tek bir örnek vermekle yetineceğim, zira bunun, küresel ölçekteki meydan okumalar arasında en önemli olduğunu düşünüyorum. Sözü ettiğim, kapitalizm tarafından yaratılan devasa ölçekteki merkez-çevre karşıtlığıdır ve bunun mutlaka ortadan kaldırılması gerekmektedir. Tartışmasız bu, sistemin çevresindeki üretici güçlerin be-

Sisteme içkin kutuplaşmanın gerinin ileriye "yakalamasına" asla izin vermemektedir.

lirli bir ölçüde gelişmesini gerektirmektedir. Elbette bunu ön plana çıkartmakla, özgürleşmenin diğer boyutlarını geri plana atma tehlikesiyle karşılaşacağımız göz önünde bulundurulmalıdır. Çelişki, gerçeklikten bağımsız değildir. Bazıları, çelişkinin unsurlarından birini yok sayarak, onunla baş edebileceğimizi düşünmektedirler. İsrar ettikleri şey, insanlığın %80'ini göz ardı ederek, bunların da öncelikli "kapitalist aşamadan geçmesi" gerektiğini gucunmaksızın savunmaktır. Oysa böyle düşünenler, sisteme içkin kutuplaşmanın gerinin ileriye "yakalamasına" asla izin vermeyeceğini dikkate almamaktadırlar. Yaptıkları, özgürleşmenin boyutlarının bir bütün olduğunu inkâr etmektir ve bunu da, üretici güçlerin geli-

şimini bu bütünden koparıp öncelikli yaparak yapmaktadırlar.

Miras alınan kültürel farklılıklar ve geleceğin keşfinde farklılıklar

Bütün insan toplulukları, bazen ufak ve sistemin mantığı içerisinde aşamalı olarak gerçekleşen, bazen de niteliksel değişimlerle dönüştürdükleri bir tarihe sahiptir.

Bu değişikliklerin katılımcısı olan devrimler, daima geçmişten hiçbir şey devralmadıklarını ilan edegelmişlerdir: Aydınlanma *ancien régime*'i her yönüyle yok etmeyi tasarlamıştı; Paris Komünü'nden itibaren sosyalist devrimler "geçmiş toptan silip atma"ya yönelmişlerdir; Maoizm Çin'in yeni tarihini yazarken "bembeyaz bir sayfa" açmıştır.

Fakat gerçekte, geçmiş toptan silmek alsa mümkün olamamıştır. Bunun bazı bileşenleri yeniden gündeme getirilip dönüştürülerek yeni anlayışın hizmetine sunulmuştur; diğer bazılarıysa değişimi frenleme ve ona direnme ekseninde varlığını korumaya devam etmektedir. Her tarihsel gidişatın kendi özgün koşullarında ortaya konan eski ve yeninin kursuz birleşimi, farklılıkların ilk kaynağıdır ve kuşaktan kuşağa miras bırakılmaktadır. Kapitalist moderniteyle tanışan toplumlarda laiklik kavranışı ve uygulanış yöntemleri, bu farklılıklara iyi bir örnek sunmaktadır. Laiklik bazı ülkelerde (Fransa'da örneğin), burjuva devriminden dahi daha radikal olmuştur. Öte yandan kapitalist dönüşümün yolunu, yeni burjuvazi ve eski egemen sınıfların uzlaşmasının açtığı örneklerde (Avrupa'nın büyük bölümünde), laiklik, dinin kamuoyu içerisinde bir başvuru kaynağı olarak varlığını sürdürmesini dışlamamıştır. Hatta (Protestan ülkelerde), kapitalizmin yeni sistemiyle birlikte şekillenen ve modernite öncesinde sahip olduğu baskıcı gücü kaybetse de varlığını sürdüren milli kiliseler mevcuttur. Dolayısıyla, laiklik kavramını tanımlayan din/devlet ayrımı, bu örneklerde, denilebilir ki biçimsel olarak yaşama geçirilebilmiştir. Bu noktada, söz konusu ayrımın kapsadığı modernitenin de, daha fazlasını söylemediğini

Marksizm, hem modernizmin karşılaştığı meydan okumaları tahlil etmek için, hem de iyi tanımlanmış hedefler doğrultusunda dünyayı değiştirecek stratejileri saptamak için verimli bir araçtır. Tabi Marx'ı bir son değil, geliştirilmeye açık bir başlangıç noktası olarak değerlendirmek şartıyla.

belirtmekte yarar var. Modernite, dinsel inancı inkâr değildir. Bilinen tek örneği Sovyet komünizmince ortaya konulan "devlet ateizmi" de, bir ölçüde yeni bir devlet dini gibi davranmıştır. Nihayetinde bunların her birinin, felsefi, dinsel, siyasal, ideolojik ve bilimsel her kararı bireyin üstün özgür iradesine bırakan modernitenin en temel ilkesinden bir nevi sapma olduğu savlanabilir.

Geçmişten miras alınan farklılıklar var olmaya devam ettikçe sorun yaratır. Fakat dikkatimizi bunlara vermek, geleceği inşa edecek dinamiklerin şahıslarında vücut bulduğu diğer bazı daha ilginç farklılıkları gözden kaçırmamıza sebep olabilir. Böylesi farklılıklar çok daha ilgi çekicidir, zira bunlar özgürleştirici demokrasile aynı kökenden gelmektedirler ve son noktasi henüz konmamış modernite de her daim bunlara eşlik etmektedir.

Denebilir ki, bireylerin özgürlüğü için kesinkes uygulanması gereken siyasetler, yine bireylerin eşitliği zararına asla olamazdır. Aksine, bu her iki değer kol kola gelişebilir ve bu durum, tarihin henüz sonlanmadığının, sistemde birtakım dönüşümler gerçekleştirmenin zorunlu olduğunun ve eşitliği gerçek örgütlenme yönünde geliştirmek için mücadele etme gerekliliğinin göstergesidir. Öyleyse kim, birden fazla gelişme yolu olmadığını, tek bir kişinin bildiğini tek geçerli yola işaret ettiğini ve herkesin ihtiyacına hitap edebileceğini ileri sürerler?

Dogmatizme kapılmayan herkes, bu farklılıkları geleceğin inşası yolunda salt göz ardı edilemez bulmakla kalmaz, memnuniyetle de karşılar. Böylesi bir dogmatizm, esasında daima tamamlanmamış ve inşa aşamasında olan gerçekliğin bilgisinin, artık kesinleştiği yönündeki kibiri ancak kof varsayıma yol açacaktır.

* Prof. Samir Amin'in bu makalesinin özgün başlığı "The Driftages of Modernity: The Case of Africa and Arab World"dür. "Driftage" kelimesinin metinde kullanıldığı anlama tam olarak denk düşün Türkçe bir kelime olmadığından, çeviriyi içenlikle de uyumlu olduğunu düşün-

düğümüz "Modemiteden Modern Sappmalar" başlığıyla sunmayı uygun gördük. Bizim *Bilim ve Ütopya*'da sunduğumuz, makalenin tamamı değil fakat özetidir ki, özgün başlıkta Afrika ve Arap dünyalarına yapılan vurguyu da, yazının ilgili kısımlarının büyük bölümü özet dışında kaldığı için çevirinin başlığında kullanmadık. Yazar dipnot kullanmadığı için ve metin içerisinde hangi kaynakların özete aldığımız bölümlerde kullanıldığını anlamak mümkün olmadığından, kaynakçanın tamamını vermeyi doğru bulduk. Özgün metne ulaşmak isteyenler için kaynak: Amin, S. (2005). *The driftages of modernity: The case of Africa and the Arab World*. İçerisinde, Aguirre L. M., de Alvarez, G. L. & Boron, A. (Eds.). *Politics and social movements in an hegemonic world: Lessons from Africa, Asia and Latin America*. Buenos Aires: CLACSO. Çevrimiçi erişmek isteyenler, Latin Amerika Sosyal Bilimler Merkezi CLACSO'nun resmi sayfası olan www.clacso.org.ar adresini inceleyebilirler.

Laiklik bazı ülkelerde (Fransa'da örneğin), burjuva devriminden dahi daha radikal olmuştur. Öte yandan kapitalist dönüşümün yolunu, yeni burjuvazi ve eski egemen sınıfların uzlaşmasının açtığı örneklerde (Avrupa'nın büyük bölümünde), laiklik, dinin kamuoyu içerisinde bir başvuru kaynağı olarak varlığını sürdürmesini dışlamamıştır.

Dipnot:

(1) Yazar burada, muhtemelen yanlışlıkla "Fransız ve doğal olarak Rus ve Fransız devrimleri..." diyor. Yazıdaki benzer vurguları da göz önüne alarak, tekerrürlenen Fransız devrimlerinden ikincisinin, aslında Çin Devrimi olması gerektiğinde karar kıldık ve metinde bu şekilde kullandık. -ÇN

Kaynaklar:

- 1) Amin, Samir 1994 *L'éthnie à l'assaut des Nations, Yougoslavie, Ethiopie* (Paris: L'Harmattan).
- 2) Amin, Samir 1996 *Les dimensions destructives de l'accumulation du capital* en *Alternatives Sud*, Vol III, N° 2.
- 3) Amin, Samir 1997 *Critique de l'air du temps* (Paris: L'Harmattan).
- 4) Amin, Samir 1999 *"Judaisme. Christianisme, Islam"* in *Social Compass*, Vol 46 N° 4.
- 5) Amin, Samir 2001 *Marx et la démocratie* (La Pensée) Octobre-Décembre.
- 6) Amin, Samir 2002 *Au dela du capitalisme sénégal, pour un XXIe siècle non américain* (Paris: PUF).
- 7) Amin, Samir 2003 *Le virus libéral* (Le Temps des Certeses).
- 8) Amin, Samir 2003 *"The American ideology"* in *Al-Ahram Weekly* (Cairo) N° 638, May.
- 9) Amin, Samir et El Kenz, Ali 2003 *Le Monde arabe, enjeux sociaux et perspectives méditerranéennes* (Paris: L'Harmattan).
- 10) Castells, Manuel 1998 *La société en réseau* (Paris: Fayard).
- 11) Fukuyama, Francis 1989 *The end of history* (Washington DC).
- 12) Hardt, Michael and Negri, Antonio 2000 *Empire* (Paris: Exils).
- 13) Huntington, Samuel 1996 *The Clash of civilizations* (New York).
- 14) Kouvélakis, Eustache 2003 *Philosophie et révolution* (Paris: PUF/Actuel Marx).
- 15) Lurzat, François 1995 *L'autorité de la Science* (Paris: Cerf).
- 16) Rawls, John 1993 *Théorie de la justice* (Paris: Seuil).
- 17) Rifkin, Jeremy 1996 *La fin du travail* (Paris: La Découverte).
- 18) Touraine, Alain 1994 *Critique de la modernité* (Paris: Seuil).
- 19) Weber, Max 2002 *L'éthique protestante et l'esprit du capitalisme* (Paris: Flammarion).
- 20) Yan, Chen 2002 *L'éveil de la Chine* (L'aube).

Türk Devrimi'nde Aydınlanma ve pozitivism

Pozitivism, şablonculuğa; Aydınlanma ise yerelleştirerek öğrenmeye güç vermiştir. Çünkü Batı'nın kapitalizmi insanlığın gerçekten ulaşip ulaşabileceği son durak ise, o zaman "Batı'da neyse o"culuktan başka çare yoktur. Aydınlanma ise, Türk Devrimi'nin sorunlarını çözerken başka ülkelerin deneyiminden yararlanma biçiminde bir etkiye yol açmıştır.

Türk Devrimi'nde Aydınlanma ve pozitivism arasındaki ilişkinin açıklığa kavuşturulması, tarihe kayıt düşmenin ötesinde, devrim ve çağdaşlaşma mücadelesi açısından güncel bir gereksinimdir. Atatürk Devrimi'ne pozitivism üstünden yöneltilen saldırıların günümüzde giderek yaygınlaşması bu durumun önemli bir göstergesidir.

Pozitivism, Aydınlanma'nın karşıtıdır. Tek başına bu nedenle bile, pozitivism sadece Türk Devrimi'nin değil, herhangi bir devrimin felsefesi olamaz. Öte yandan, pozitivismin Türk Devrimi üstüne yapmış olduğu etkileri belirlemek de

önem taşır. Çünkü kimisinin izleri bugün hâlâ sürülebilen bu etkiler, Türk Devrimi'nin üstünde yükseldiği değil, ona ayak bağı olan bazı yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Bu ilişkiyi ele alan araştırmalarda genellikle pozitivismin şablonu, Türk Devrimi'nin üstüne oturtulup, hangi ayrıntılarda ne kadar örtüşme var diye bakılmaktadır. Bu, uygun bir yol değildir. Çünkü pozitivismin bir şablonunun bulunmasına karşın, Türk Devrimi'nin bir şablonu yoktur. Aslında bu tür bir karşılaştırmanın kendisi pozitivism'e özgü bir yaklaşıma yansımaktadır. Diğer bir deyişle, "bilimin olguların özüne nüfuz etmeye çalışma-

Pozitivism,
Aydınlanma'nın karşıtıdır.
Tek başına bu nedenle
bile, pozitivism sadece
Türk Devrimi'nin değil,
herhangi bir devrimin
felsefesi olamaz. Öte
yandan, pozitivismin Türk
Devrimi üstüne yapmış
olduğu etkileri belirlemek
de önem taşır. Çünkü bu
etkiler, Türk Devrimi'ne
ayak bağı olan bazı yapı
taşlarını oluşturmaktadır.

Pozitivismin bir şablonunun bulunmasına karşın, Türk Devrimi'nin bir şablonu yoktur.

Pozitivizm, işçi sınıfı da dâhil bütün sınıfların kapitalist sistem içinde üstlerine düşen işlevleri kabullenenecekleri bir toplumsal düzenin ideolojik araçlarını üretmeyi hedefler.

yıp, onları betimlemekle yetinmesi gerektiğine" ilişkin pozitivist formülün bu alan uygulanmasından başka bir şey değildir. Oysa ele alınan sorunsalın doğru çözümlemesi ancak olguların özünde yatan nedensellik ilişkilerine nüfuz ederek gerçekleştirilebilir.

Pozitivizm hangi gereksinimin karşılığıdır?

Bilimsel Devrim, Ortaçağ'ın dünya resmini yerle bir ederek, ideolojik düzlemde demokratik devrimlerin önünü açmıştır. Aydınlanma'nın akıl ve bilimle dünyanın anlaşılabilmesine dair çıkarımı, ancak Bilimsel Devrim'in doğa bilimlerinde elde ettiği olağanüstü başarılar temelinde gerçekleştirilebilirdi. Öte yandan Aydınlanma, bilimin bulgularını içinde gerçekleştikleri çerçevenin çok ötesine, bütün dünyaya ve hayata taşımakla felsefi boyutuna kavuşmuştur. Bilginin ve iktidarın kaynağını dine dayandıran feodalizm, böylelikle "geniş kitlelerin güdülmesi gereken akli ermez bir sürü olduğu" biçimindeki ideolojik araçtan yoksun bırakılmıştır.

Demokratik devrimlerle iktidarı ele geçiren burjuvazi açısından, devrimin kapitalizmin ötesine geçmeye yönelik atılımlarını dizginleme ve yeni toplumsal düzeni kapitalizmin görece sancısız bir gelişimine olanak verecek biçimde şekillendirme ihtiyacı doğmuştur. Eğer dünya akıl ve bilimle anlaşılabilirse, toplum-

sal gelişme neden bu kavrayışın dışında kalsın? Hele devrimin kapitalizmi aşan şiarları henüz belleklerden silinmemiş ve işçi sınıfı eylemli olarak tarih sahnesine çıkmaya başlamışsa, o zaman kapitalizmin de aşılabileceği düşüncesinin önünü kesmek gerekir. Üstelik hiçbir toplumsal sistem sadece çıplak zora dayanarak ayakta tutulamaz. Sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak, ancak toplumun egemen sınıf dışındaki sınıflarının da sistemi kabullenmelerini sağlayacak ideolojik araçların yaratılmasıyla mümkün olur.

Ancak bu dönemde devrim mücadelesi sırasında büyük ölçüde itibar kaybetmiş olan din ve kilise, henüz kapitalist sistemin gereksinimlerine uygun bir dönüşümden geçirilmemiştir. Üstelik uluslararası düzlemde kilisenin demokratik devrimlere karşı direnişi hâlâ sürmektedir. O zaman, burjuvazinin Aydınlanma'nın etkilerini sınırlamak ve kendi düzenini pekiştirmek için, din ve kilise yerine yeni araçlar oluşturmasına gereksinim vardır. İşte August Comte'in pozitivizmi bu toplumsal koşullarda devreye girmiştir.

Pozitivizm "sahte bilimcilik"tir

Bilim ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi Aydınlanma'yı yadsıyacak biçimde karartmak ve sınırlamak için, din ve kilise artık işe yaramıyorsa, niye itibar sahibi olan bilimin kendisi bu amaçla kullanılasın? Madem ki bilimde bir bulgunun doğruluğunun ölçütü, o bulguyu deney

ve gözlem yoluyla gerçeklikle sınımadır, o zaman nesnel gerçeklik diye bir şeyin varlığı da ancak aynı sınımadan geçerek doğrulanabilir. Ama bizim gözlem ve deneylerimiz tekil olgulara sınırlıdır. Üstelik bu olgulara ilişkin algılar, algılayanın duyumsamalarından ibarettir. Bu durumda söz konusu olan sadece gözlemlenen olguların tekiliği değil, aynı zamanda gözlemleyenin algılarının öznelliğidir. Dolayısıyla tek tek olgulara ilişkin tek tek öznel algılamalarıyla, algılayan öznenin bağımsız nesnel bir gerçekliğin varlığı doğrulanamaz. Böylece pozitivism "olguculuktan" hareketle nesnel gerçekliğin yadsınmasına ve öznel idealizme varmaktadır.

Bu, "sahte bilimcilik"tir. Nesnel gerçekliğin varlığı, bilimin deney ve gözlemlerle ulaştığı bir varlığı değil, bilimin hareket noktasını oluşturan felsefi bir kabuldür. Nesnel gerçeklik yoksa bilimde doğrunun ölçütünün nesnel gerçeklikle sınıma olması bütün anlamını yitirir. Aynı olguyu gözlemleyen iki farklı kişinin aynı şeyden söz edip etmediklerini saptamak bile olanaksızlaşır. Pozitivizm, bilimin ölçütünün kendisinin bilimin ölçütüyle doğrulanamayacağına sınıma sınıma yadsınarak, bütün "bilimci" görünümüne karşın bilimi yadsıması olmaktadır.

Aslında belki bütün sihirbazlara şapka çıkartıracak türden bir hileyle, bilim, olguların dış görünüşlerine ilişkin bir kayıt etkinliğine indirgenmektedir. Burada baki kalım bilimin hayatta en gerçek yol gösterici olmasını, doğa bilimlerinin doğrudan kendi alanlarındaki çıkarımlarının bile geleceği öngörmeye yarayacak bir içerikten yoksun bırakılmaları söz konusudur.

Kuşkusuz bu olgu tekilcilik, pozitivism bilimi olguların özüne nüfuz etmekten men etmesiyle tutarlıdır. Çünkü bilimde genelleme ancak olguların özünde yatan nedensellik ilişkilerinin keşfedilmesiyle mümkün hale gelir. Buradaki nedensellik, şeylere ait ve öznenin amacından bağımsız neden-sonuç ilişkilerine ilişkindir. Bilimde nedensellik ilişkilerinin ifadesini bulduğu alan, kuramdır. Kuram, nesnel gerçekliğe ait ilişkilerin kavramlar aracılığıyla insan zihninde yeniden kurulmasıdır. Gerçeklikten hareketle tasarımılanan bu kurgunun çözümlemesiyle el-

de edilen çıkarımların doğruluk değeri kazanmaları, yine gerçekliği sinemasından geçmeleri koşuluna bağlıdır.

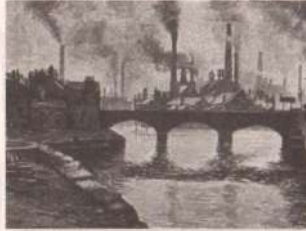
Pozitivizme göre Aydınlanma, fiziğin kendi alanında bile geçerlikleri tekil olgularla sınırlı bulgularından fizik ötesine ait çıkarımlarda bulunma yanlılığına düştüğü için, metafiziğe dâhil edilmektedir. İşe felsefeye ait bir önermeyi bilimsel bulgularla aynı düzleme dâhil ederek başlayan pozitivizm, böylelikle bilimi kuramdan sonra felsefeden de koparmaktadır.

Bilimden din türetme

Bilimin felsefeden koparılması suretiyle Aydınlanma'nın reddi, bilime dayanarak toplumsal gelişmenin insanlığı kapitalist sistemin ötesine taşıyacağı çıkarımlara karşı burjuvazinin gereksinim duyduğu önleme karşılık gelmektedir. Şimdi sıra, işçi sınıfı da dâhil bütün sınıfların kapitalist sistem içinde üstlerine düşen işlevleri kabullenenecekleri bir toplumsal düzenin ideolojik araçlarının yaratılmasındadır. Ancak birinci amaç, bilim ile gerçeklik arasındaki ilişkinin ne kadar belirsizleştirilmesini gerektiriyorsa, ikinci amaç da, söz konusu toplumsal düzenin kurallarının o kadar belirginleştirilmesini gerektirmektedir. İhtiyaç artık bilinemeziye değil, kesin ve mutlak bilgiyedir. O zaman, kaynağını göklerden değil, "bilim"den alan bir "insanlık dini" bu sorunun çözümünü oluşturmaktadır.

August Comte'un insanlık tarihini, teolojik, metafizik ve pozitifist dönem olmak üzere üçe ayırmasının nedeni, burjuvazinin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte tarihi sona erdirmeye çabasındandır. Teolojik ve metafizik dönemler, insan toplumlarının yeterince olgunlaşmamış olduğu aşamalarda karşılık gelmektedir. Oysa pozitifizmle birlikte insanlığın kemale erme süreci zirvesine ulaşmış ve sorun, bu zirveye karşılık gelen toplumsal düzenin yerleştirilmesine yönelik misyonerliğe indirgenmiştir. A. Comte'un çok sayıda ülkenin liderine pozitivizmi "anayasaları" olarak benimsemeleri önerisinde bulunma nedeni budur.

A. Comte'un "filozoflar ve sosyologlar egemenliği"nden kastı da, bir devrime öncülük edecek Jakoben bir grup değil,

Türk aydınlarının Batı'daki bilimsel gelişmeyle olan teması, Bilimsel Devrim'den çok Sanayi Devrimi aracılığıyla olmuştur.

kapitalizmin toplumsal düzenini yerleştirip yönetecek bir oligarşidir. Bunun günümüzdeki karşılığı, emperyalist sistem içinde neoklasik iktisadın kural koyucu konumuna getirilmiş olmasıdır. Emperyalist sistem içinde yer alma ya da onunla bütünleşmenin ön koşulu, neoklasik iktisadın öngördüğü kurallara uymaktır. Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, IMF gibi kuruluşlar da bu kurallara uygunluğu denetlemenin örgütleridir.

AB sürecinde bir dönem dillerden düşmeyen Kopenhag Kriterleri üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm siyasi kriterlere ilişkin olup, diğer iki bölüm sırasıyla aday ülkenin piyasa sisteminin işlevliğini sağlamak için alması gereken önlemlerle küresel piyasa sistemine uyum için gerçekleştirilmesi gereken yapısal dönüşümlerden oluşmaktadır. Son iki bölümde belirlenen iktisadi sisteme ait yapılanmalar seçimin konusu olmayıp, Comte'un "filozoflar ve sosyologlar egemenliği"nin dayattığı kurallar demetidir. Comte'un insanlık dininin bugünkü karşılığı neoliberal ideoloji ile neoklasik iktisattır.

Bilime adeta sipariş üstüne biçilmiş bir rol

Bilimsel Devrim, Aydınlanma aracılığıyla siyasi devrimlerin ideolojik ortamını hazırlamış, Sanayi Devrimi ise, burjuvazinin iktidarı ele geçirmesiyle kapitalizmin önünün açılması sonucu gerçekleşmiştir. Pozitivizmin ortaya atıldığı dönem, burjuvazinin henüz insanlığa olan katkılarını tüketmemiş olduğu bir dönemdir. Sanayi Devrimi, hâlâ doğa bilimlerinin üretici güçlerin bir parçası olarak geliştirilmesine ihtiyaç göstermektedir. Pozitivizm de, bilimin ideoloji ve felsefe ile olan

ilişkinisi burjuvazinin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillendirirken, bilime tanıdığı hayat alanı, bilimin üretici güçlerin bir parçası olarak geliştirilmesidir. Bilimin gerçeklikle olan ilişkisinin karartılarak Aydınlanma'nın yadsınması, "bilimden türetilen bir din" ile toplumsal düzenin pekiştirilmesi, bunların yanı sıra üretici güçlerin geliştirilmesi alanında bilime hayat hakkının tanınması, pozitivizmin bir arada gerçekleştirdiği hedeflerdir. Pozitivizm, adeta burjuvazinin bilim konusundaki sınıfsal siparişleri üzerimize biçilmiş bir elbise gibidir.

Pozitivizmin 19. yüzyılın ikinci yarısında burjuva aydınları arasında gördüğü rağbet ve dünyanın çeşitli ülkelerinde yaptığı etki, burjuvazinin bu programına olan uygunluğu nedeniyle. Sanayi Devrimi, üretici güçlerin gelişimi açısından insanlık tarihi boyunca gerçekleştirilmiş en büyük atılımdır. Kuşkusuz burjuvazinin bilim programının doğrulanması olarak algılanan bu atılım, pozitivizmin gördüğü desteğe olan katkısı büyüktür.

Pozitivizmin Türk Devrimi'ne olan etkileri

Türk aydınlarının Batı'daki bilimsel gelişmeyle olan teması, Bilimsel Devrim'den çok Sanayi Devrimi aracılığıyla olmuştur. Bir yandan Sanayi Devrimi, burjuvazinin hâlâ insanlığın gelişmesine olan katkısının bir parçasını oluştururken, diğer yandan pozitivizmin bilginin ve iktidarı kaynağı olarak biçimsel de olsa dinin yerine bilimi geçirmesi, kaynağını dinden alan teokratik bir iktidara karşı verilen bir mücadelenin gereksinimlerine denk düşmüştür. Türk aydınları arasında 19. yüzyıl boyunca da, Batı'nın şablon olarak kopyalanması ile Batı'nın çeşitli sorunlara getirmiş olduğu çözümlerden yararlanarak burjuvazinin yanında bir iki çizgi mücadelesi sürmüştür.

Pozitivizm, şablonculuğa; Aydınlanma ise yerleştirilerek öğrenmeye güç vermiştir. Çünkü Batı'nın kapitalizmi insanlığın gerçekten ulaşım ulaşabileceği son durak ise, o zaman "Batı'da neyse o'culuktan başka çare yoktur. Aydınlanma ise, Türk Devrimi'nin sorunlarını çözerken başka ülkelerin deneyiminden yararlanma biçiminde bir etkiye yol açmıştır.

Emperyalizm olgusunun ortaya çıkmasıyla iki çizgi arasındaki ayrışma derinleşmiş, birinci çizgi ülkenin sömürgeleştirilmesinin değinmesine su taşırken, ikinci çizgi Atatürk Devrimi'ne yol açmıştır.

Günümüzde ilerici saflar arasında bile Mustafa Reşit Paşa'yla Mustafa Kemal Paşa'nın birbirleriyle karıştırıldığına tanık oluyorsak, bunu pozitivistin Türk Devrimi üstündeki etkilerine bağlamak herhalde yanlış olmaz. Çağdaşlaşma ile Batılılaşma kavramları arasındaki çizginin bulanıklığının kökleri pozitivistlere kadar uzanmaktadır.

Eğitimin her ülkede iki ayağı vardır. Biri, bilgi ve beceri birikiminin aktarılması, diğeri de, egemen toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesidir. 19. yüzyıldaki bütün iyileştirme hareketlerinde açılan okulların hepsi, Batı'nın tekniklerini aktarmaya yönelik mühendislik, sağlık ve askeriye alanlarındaki uygulamalı okullardır. Atatürk Devrimi'nin milletleşme sürecinin en önemli etkenlerinden biri olarak eğitimi yüklediği olağanüstü role karşın, eğitimi hâlâ bilgi ve beceri aktarımından ibaret gören ve bu tutumu "eğitim şart" diye sloganlaştıran yaklaşım ülkemizde yaygınlığını korumaktadır. Bu yaklaşımın köklerini de pozitivistlere kadar sürmek yanıltıcı olamayacaktır.

Atatürk Devrimi pozitivist değil Aydınlanmacıdır

Pozitivism, devrimin değil, devrimi frenlemenin felsefesidir. Pozitivism, kitleleri seferber etmenin değil, kitleleri düzene uyurmanın ideolojisidir. Pozitivism bilimin yol göstericiliğinin değil, bilimin etkisini sınırlamanın aracıdır. Onun için pozitivism, herhangi bir devrimin felsefesi olamaz. Atatürk Devrimi gibi 15 yılda bir toplumun sadece çehresini değil, aklını ve yüreğini köklü bir dönüşüme uğratmış büyük bir devrimin felsefesi hiç olamaz.

Atatürk Devrimi'nin en önemli ilkelelerinden biri devrimi durdurmak değil, devrimi sürdürmektir. Altı ok içinde en son formüle edilen ilkenin devrimcilik olması, devrimin kireçlenmesi tehlikesine karşı, devrimin sürdürülmesi gereksiniminin kuvvetle duyulduğunun bir göstergesidir.

Emperyalizme karşı yurt savunmasının vazgeçilmez bir ayağı olarak uluslararası dayanışma yol açtığı başarılarla insanlık nezdinde hak ettiği konuma kavuştu.

"Hayatta en gerçek yol gösterici bilimdir" deyisi, pozitivism karşısı aydınlanmacı birışıardır. Atatürk Devrimi eğitimi gelişimini tamamlamış bir düzene uyacak kuşakların değil, devrimi sürdürecekt ve derinleştirecekt özgür yurttaşların yetiştirilmesinin bir aracı olarak görmüştür. Tek başına Büyük Nutkun son bölümünü oluşturan Gençliğe Hitabe, Atatürk Devrimi'nin pozitivist olamayacağını bir kanıttır.

Türk Devrimi'nin en önemli özelliklerinden biri, berrak bir tarihsel perspektife sahip olmasına karşın, bir şablonunun bulunmamasıdır. Devrim, karşılaştığı sorunları birer birer çözerek, bunu yaparken de varsa başka ülkelerin devrimlerinin çözüm birikiminden yararlanarak ilerlemiştir. Oysa pozitivism bir şablonu, bir el kitabı vardır.

Atatürk Devrimi'ne pozitivism üstünden saldırının nedenleri

Atatürk Devrimi'ne pozitivism üstünden yöneltilen saldırı, kendi türünün tek örneği değildir. Karşı-devrim, devrimci mücadelelerin geçmişte yıpratmış olduğu ya da saygınlık kazandırdığı kimi kavramları çarpıtarak devrime karşı kullanma becerisini başka alanlarda da göstermektedir.

Geçmişte "komünizmin panzehiri" olarak piyasaya sürülen ABD yapımı "sahte milliyetçilik", devrimci mücadele tarafından mahkûm edildi. Emperyalizme karşı yurt savunmasının vazgeçilmez bir ayağı olarak uluslararası dayanışma

yol açtığı başarılarla insanlık nezdinde hak ettiği konuma kavuştu. Devrim perspektifi, hiçbir tarihsel kategoriye mutlaklaştırmadan devrimi kesintisiz bir biçimde sürdürmeyi öngördüğü için, "millet" kavramı da, insanlık tarafından zamanla geldiğinde aşılacak geçici bir tarihsel kategori olarak zihinlerdeki yerini buldu.

Son 30 yıldır dünyayı kendi egemenliği altında tek bir küresel pazara dönüştürmeye çalışan emperyalizm, Ezilen Dünya'nın milli devletlerini yıkmayı ana hedefi haline getirdi. Emperyalizm, Ezilen Dünya'nın "devrimci milliyetçilik" temelinde kendisine karşı direnişini gözden düşürmek için, devrimci mücadeleden "sahte milliyetçiliğe" indirmiş olduğu darbelerden bugün kendi adına yararlanmaya çalışmaktadır. Enternasyonalizmin geçmiş mücadeleler sonucu kazanmış olduğu saygınlığı, bağımsızlık ve ulusal egemenliği artık çağı geçmiş kavramlar olarak ilan ederken kendi arkasına almayla çalışmaya ihmal etmemektedir. "Millet" in geçici bir tarihsel kategori olması da, devrim perspektifinin geleceğe yönelik bir belirlenmesi olmak yerine, artık gerçekleşmiş bir olgu gibi sunmaktadır.

Atatürk Devrimi'nin pozitivist ilan edilmesi de, bir taşla çok kuş vurmaya hedefleyen benzer bir toplumsal mühendislik kurgusunun ürünüdür. Pozitivismin geçmişte mahkûm edilmiş olması, Atatürk Devrimi'nin bu mahkûmiyetle lekelenmesini beraberinde getirmektedir. Hayatta en gerçek yol göstericinin bilim olduğu görüşü pozitivism mal edilirse, bilim ve aydınlanma da, böylelikle gözden düşürülenler arasındaki yerlerini alırlar. Hele pozitivismin sahte dini Atatürk Devrimi'ne yüklenilirse, o zaman bu devrimi aşındırmak için çok değerli bir araç daha imal edilmiş olur. Buna bir de, bilimin bulgularının aşılması mahkûm görece bulgular olduğuna eklerseniz, Atatürk Devrimi'nin kalıcı olmadığının kanıtını tamamlamış olursunuz. "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ayet mi ki kaldırılmasın?" sözü de bu çerçevede içinde anlamına kavuşur.

Millet ve bilim kavramlarının aynı kavram sahteciliğinin hedefinde yer almaları, kuşkusuz bir rastlantı olmayıp, çağımızın niteliği konusunda son derece öğretici bir olgudur.

Yeni bir Aydınlanma Çağı'na girerken

Bugün Aydınlanma'nın ve modernleşmenin mirasçısı emekçi sınıflardır ve Bilimsel Sosyalizm'dir; 20. yüzyılın başından beri aslında bu geçerliydi. Aydınlanma'nın Fransız Devrimi ile somutlaşan toplumsal siyasi içeriği "Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik" şiarı, ancak Bilimsel Sosyalizm'le, kamucu bir uygarlıkla somut bir uygulama olanağı bulabilir.

"Hakikati araştırmayı reddeden kimse, insan olma niteliğinden de yüz çevirmiş demektir. Hakikat bir kez ortaya konduktan sonra ona uymayı reddeden herhangi bir kimse akli başında bir kimse değildir, ya da ahlaksal kötülüğe düşmüş kötü bir insandır."

(Diderot, Ansiklopedi, "Doğal Hak" maddesi.)

"İnsan soyunun gelecek durumuna ilişkin umutlarımız şu üç noktada toplanabilir: Uluslar arasındaki eşitsizliğin yıkılması, her hak içinde eşitliğin gelişmesi ve insanın gerçekten yetkinleşmesi... Öyle bir gün gelecek ki güneş, bu yeryüzünde akıllarından başka bir efendi tanımayan özgür insanlar aydınlatılacak yalnızca..."

(Condorcet, İnsan Zekasının İlerlemeleri Üzerine Tarihî Bir Tablo Taslağı)

"Bireysel çıkar ya da bilinçli olarak özsevgi, toplumsal erdemlerin temelidir. Erdemli olmak toplumsal olmaktır, kaderimizin bizi onlara bağladığı diğer insanların mutluluğuna katkıda bulunmaktır."

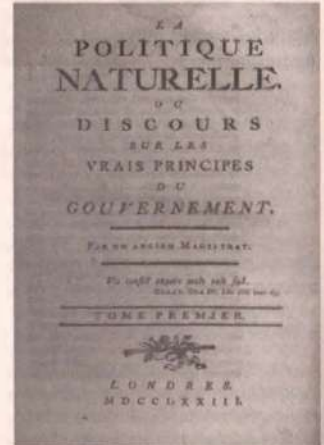
(D'Holbach, Doğal Siyaset ya da Yönetimin Gerçek İlkeleri Üzerine Söylev)

"Erdem adı yalnızca kamuya yararlı ve genel çıkar ile uyumlu türde eylemlere verilmelidir. Halkın iyiliği en yüce yasadır."

Helvetius

Türkiye, ABD güdümlü mafya ve tarikat güçlerinin gerçekleştirdiği karşıdevrimle, ulusal bir felakete doğru sürükleniyor. Cumhuriyet'in aydınlanma, bilimsel düşünce birikimi ve değerleri de küresel çaptaki bu hortlatılmış Yeni Ortaçağ dalgasında boğulmak isteniyor. Bilimi, akılcılığı biricik ölçüt kabul

Bilimi, akılcılığı biricik ölçüt kabul eden çağdaş değerler, Ortaçağ kültüründen beslenen, bilim ve gerçek dışılığı yücelten, doğru bilgiye ulaşma çabasını küçümseyen, hatta onunla alay eden büyük bir hurafe saldırısı, şarlatanlık ve demagoji kuşatması ile karşı karşıyadır.

Baron D'Holbach'ın, "Doğal Siyaset ya da Yönetimin Gerçek İlkeleri Üzerine Söylev" adlı yapıtı...

eden çağdaş değerler, Ortaçağ kültüründen beslenen, bilim ve gerçek dışılığı yücelten, doğru bilgiye ulaşma çabasını küçümseyen, hatta onunla alay eden büyük bir hurafe saldırısı, şarlatanlık ve demagoji kuşatması ile karşı karşıya.

Atatürk'ün, "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" diye ifade ettiği Cumhuriyet'in yol gösterici ilkesi bilim ve akılcılık, çağdaş laik eğitim, mafya-tarikat iktidarının tepelerinden "150 yıllık İttihatçı zihniyet"i "vesayetçi", "karanlık dönem"i olarak niteleniyor. Zorbaca yöntemlerle ve yandığından mal kaçırıcısına çıkarılan 4+4+4 yasalarıyla da aydınlanmacı-akılcı Cumhuriyet geleneğini sürdürecektik gençliği hazırlayan bilimsel-laik eğitimin temelleri dinamitlenmekte. Neoliberal-postmodern çevrelerin, Cumhuriyet Devrimi'nin, halkı kulluktan, düşünen, eleştiren, özgür yurttaşlığa yükselten Aydınlanma atılımını "baskıcı", "otoriter", "vesayetçi", hatta "ırkçı-faşist" suçlamasıyla hedef alması da, bu karşıdevrim paketinin doğal bir bileşeni. Özetle, Cumhuriyet yıkılırken, sindirilmiş, teslim alınmış ve yaraklaştırılmış medya ve iletişim kurumlarıyla, çöktürilmiş eğitim sistemiyle, bilimsel düşünce/mantık, düşünen, sorgulayan, bağımsız/özgür birey, kamusal hayatın dışına atılmaya çalışılıyor.

Son yıllarda birçok çarpıcı örneklerini yaşadığımız bu kapsamlı saldırıların asıl kaynağı, bazı Atatürkçülerin ve sol-

cuların öteden beri tekrarladıkları gibi, içsel bir dinci gericilik, tutuculuk ya da "Batı karşıtlığı" mıdır? Evet, bu çevreler, Türkiye'nin demokratikleşme ve çağdaşlaşmasına karşı hala ciddi olarak direniyor ve bir engel oluşturuyor, ancak belirleyici değildir. Ortaçağ ve gericilik; Aydınlanma ve bilim düşmanlığı, bugün, artık tartışmasız bir şekilde emperyalizm kaynaklı, yani Batı merkezli bir olgudur.

Son yıllarda yayımlanan Alev Alatlı'nın **Aydınlanma Değil Merhamet!** adlı romanı, adından da anlaşılacağı gibi, her türlü kötülüğün kaynağını Aydınlanma'da gören, Batı merkezli bu postmodern gerici dalganın, devrimci ideallerini yitiren ve birçoğu dönkleşen Türk aydınındaki tipik yansımalarından birini oluşturuyor. Alatlı'nın romanında Aydınlanma'ya yönelik bu şablonlaşmış yargı şöyle ifade ediliyor: "... sadece büyük Rusya'nın değil, dünyanın bugünkü trajedisine on sekizinci yüzyıl Aydınlanma felsefesinin aşılarmayan kibirinin, fanatik yıkıcılığının neden olduğunu görüyor, bir mucize olmazsa Arz'ın Kainat'ın haydut gezegeni olmaya aday olduğunu seziyor."(1)

Küresel karşıdevrim: Ortaçağ'ın yeniden hortlanması ve Aydınlanma'nın reddi

1980 ve özellikle de Sovyet sistemi-
nin dağıldığı 1990'lardan bu yana "Küre-

1980 ve özellikle de Sovyet sisteminin dağıldığı 1990'lardan bu yana "Küreselleşme" adı altında gerçekleşen büyük "dönüşüm" ve "değişim", insanlığı özgürleşme yönünde ilerleten değil, tam aksine özgürlük ve demokrasi kazanımlarını elinden alan gerici bir değişim ve döşümdü, yani büyük bir karşıdevrimdi.

selleşme" adı altında gerçekleşen büyük "dönüşüm" ve "değişim", insanlığı özgürleşme yönünde ilerleten değil, tam aksine özgürlük ve demokrasi kazanımlarını elinden alan gerici bir değişim ve döşümdü, yani büyük bir karşıdevrimdi. Emperyalist-kapitalist sistemin son çırpı- nişi veya kendi sonunu da yaklaştıran altın vuruşu diyebileceğimiz bu Küresel Karşıdevrim, aynı zamanda büyük bir yalan operasyonuydu. Ve büyük insanlık ideallerini kendine maske edinerek... Çağdaş bütün demokrasi ve özgürlük kazanımlarına "sivil toplumculuk" adı altında ikiye bölüne sahip çıkılıp, Aydınlanma değerleri, "baskıcı", "otoriter", "faşizm" olarak suçlanarak. Kapitalist Batı uygarlığı, ilk defa, bütün değerleriyle çürüyüp dağılırken ve insanlığı zehirlerken, kendini yaratan, kendi var oluşu- deni olan, insanlığı devasa boyutlarda ileri sürdüren Aydınlanma değerlerine karşı da savaşa açmaktadır.(2)

Küresel karşıdevrimin, çağdaş değerlere karşı ideolojik ve kültürel yıkıcılığı günümüzde sınırlı değildir. Birçok toplumbilimcinin, düşünürün yaptığı "Yeni Ortaçağ" tanımlamasından da hemen anlaşılacağı gibi, insanlığı Büyük Fransız Devrimi'nin de gerilerine süren, 200 yıllık çağdaşlaşma atılımlarına ve kazanımlarına yönelik topyekûn bir geri dö-

nüş saldırısıdır söz konusu olan. Türkiye’imiz, bu büyük gerici dalganın sonuçlarını birebir yaşayan ülkelerin başında geliyor.

Kökleri dünya devrim dalgasının geri çekilmeye başladığı 1970'lere dayanan, ancak Sovyetler'in dağılmasıyla büyük bir fırtınaya dönüşen bu Ortaçağ'a dönüş rüzgârını, Alain Minc, meşhur *Yeni Ortaçağ* adlı kitabında, 1990'ların başlarında, şöyle saptıyordu: "Duvarın yıkılışının ardından Batılılar kalıcı bir barış havasına dalarken, Doğulular da birkaç yıllık fedakârlıktan sonra kapitalist Nirvana'ya ulaşacaklarını düşünüyorlardı. (...) Oysa, şimdiye kadar, yasadışı dağıtım kanallarının büyümesinden, paralel piyasadan, dolara hücumdan ve Marks'ın hiç düşünemediği bir egemen sınıfın, mafyanın ortaya çıkışından başka bir şey görmediler." (3)

Mafyalaşan emperyalist burjuvazi bütün modernlik maskelerini yırtıp almıştır artık. Küresel gericiliğin merkezlerinde, Fransız Devrimi'nin "ilk totaliter devrim, modern totaliterliğin anası ve İtalyan Faşist, Alman Nazi ve Rus Komünist devrimlerinin ruhani modeli" olduğu, "ilk faşist hareketin Fransız Devrimi" ve J. J. Rousseau'nun "modern faşizmin babası" olduğu rahatlıkla iddia edilebilmektedir. (4)

Emperyalist burjuvazinin çürüdükçe, topluma ve insana karşı asalak bir karaktere bürünerek Ortaçağ'ın karanlığına sığınması, diğer bir deyişle, Batı'da burjuva demokratik devrimlerle tarihe gömülmüş ortaçağın ideolojik ve kültürel malzemelerine başvurusu, hayatın her alanında yaşanıyor. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bugün Batı'da, doğaüstü, akıldışı güçlere, falcılığa, ruh çağırma vb boş inançlara bel bağlayan geniş bir entelektüel kesimin oluşması; büyücülüğün, falcılığın ve diğer mistik inançların olağanüstü yaygınlaşması, bu Ortaçağ dalgasının vardığı ideolojik-kültürel boyutu göstermektedir. Aynı olgunun toplumsal boyutunu ise, son otuz-kırk yılda olağanüstü büyüyen cemaatler, tarikatlar, etnik örgütlenmeler oluşturuyor.

Ortaçağ yapıları, çağdaş toplumsal kurumlar olan sınıf sendikalarının içini oyarak, işlevsiz kılmak ve ortadan kaldırmaktadır.

Mafyalaşan emperyalist sistemin binlinçli olarak hortlattığı bu Ortaçağ yapıları, çağdaş toplumsal kurumlar olan sınıf sendikaları ve demokratik kitle örgütlenmelerinin içini oyarak, onları deforme ederek, soysuzlaştırarak işlevsiz kılmakta ve ortadan kaldırmaktadır. Kısacası, kapitalist emperyalist Batı uygarlığının özünde var olan, 1930'larda faşizm denemeleriyle önemli bir hamle yapan Aydınlanma ve bilim-sanat düşmanlığı, özellikle emperyalist saldırganlığa karşı önemli bir dengeleyici unsur olan Sovyetler'in dağılmasıyla dizginlerinden boşanmışçasına her boyutta gelişip azgınlaştı.

Akılçılığa ve bilime bu saldırının, neoliberallerin en çok eleştirdikleri pozitivist bilinemeciliğiyle aynı noktada buluşması anlamlıdır. Çünkü her ikisinin de ortak özelliği, devrimci sınıfların ideolojisi olan, ancak onların elinde hayat bulabilecek olan Aydınlanma ve onun bugünkü mirasçısı Bilimsel Sosyalizm'e karşı geliştirilmeleridir. Pozitivism, Fransız Devrimi'nden ve burjuva demokratik ideallerden geri dönüşün, 1850'lerden itibaren burjuvazinin gerileşmesinin felsefesi idi. Postmodernizm ise, 20. yüzyılın sonunda kapitalist uygarlığın çöküşüyle birlikte modern çağın bütün değerlerinden köklü bir geri dönüşün felsefesidir. Yani, her ikisi de, aynı sınıfın farklı koşullardaki gericiliğinin teorize edilidir.

Yeni Ortaçağ'ın ideolojisi: Postmodernizm

Bilindiği gibi, küresel gericiliğin, aydınlanma değerlerine; bilime, akılçılığa, tarihsel determinizme, ilerleme ilkesine karşı çok yönlü saldırısının felsefi kılıfını postmodernizm oluşturuyor. Aydınlanma'ya karşı bu bütünsel yıkıcı felsefe ve kültür Yeni Ortaçağ'ın ideolojisini oluşturuyor.

Bütün postmodernistlerin savunduğu temel düşünce, gerçeğin bilinmeyeceği ve temsil edilemeyeceği, yani tek bir gerçek ve evrensel bir doğrunun olamayacağı, aklı esas alan bütün yapıların, düşüncelerin, kurumların ve bilginin "totaliter" (bütünselci), "otoriter" ve "baskıcı" olduğu iddiasıdır. Böylece emperyalist burjuvazi, bütün medya kanallarını hizmetine sunduğu postmodernizm üzerinden, aslında, insanlığı geliştiren binlerce yıllık düşünce birikimine karşı saldırıya geçerek, benden sonrası tufan anlayışıyla tam bir intihar sürecine girmiştir.

Akılçılığa ve bilime bu saldırının, neoliberallerin en çok eleştirdikleri pozitivist bilinemeciliğiyle aynı noktada buluşması anlamlıdır. Çünkü her ikisinin de ortak özelliği, devrimci sınıfların ideolojisi olan, ancak onların elinde hayat bulabilecek olan Aydınlanma ve onun bugünkü mirasçısı Bilimsel Sosyalizm'e karşı geliştirilmeleridir. Pozitivism, Fransız Devrimi'nden ve burjuva demokratik ideallerden geri dönüşün, 1850'lerden itibaren burjuvazinin gerileşmesinin felsefesi idi. Postmodernizm ise, 20. yüzyılın sonunda kapitalist uygarlığın çöküşüyle birlikte modern çağın bütün değerlerinden köklü bir geri dönüşün felsefesidir. Yani, her ikisi de, aynı sınıfın farklı koşullardaki gericiliğinin teorize edilidir.

Tarihin ve determinizmin (nedenselliğin) reddi

İlericiliğin-gericiliğin tanımlanmasında temel ölçüt, insanlık tarihinin durmadan ileri doğru gelişmesidir. Bu, doğanın

Bilinemezlik, postmodernizmde, geçmişten farklı olarak, nesnelliği inkâr noktasına varmıştır.

Nesnelliğin inkârı da, doğal olarak onları, bilimin temel ilkesi olan gerçeğin tek olduğunu reddetmeye, bilimin, gerçeğin bütünsel bilgisine ulaşma çabasının yararsız olduğu, baskıyı ve totaliterliği ürettiği gibi saçma düşüncelere götürmüştür.

hareket yönüyle de fiilen kanıtlandı. Elbette bu ilerleme, neoliberallerin ve postmodernistlerin, tarihi çarpıtarak, bilimsel sosyalizme mal ettikleri gibi, ne doğada ne de toplumlarda, dümdüz bir yol izlemiyor. Tarihin diyalektiği; yani zig-zaklarla dolu karmaşık bir yol izliyor; tarihin ileri doğru akışında geri dönüşler ve zig-zaklar kaçınılmaz. Burjuva aydınlanmasının öngördüğü kaba-mekanik determinizm Bilimsel Sosyalizm'le aşılabildi (nedensellik), tarihsel ve diyalektik materyalizmle bilimsel bir temele oturtuldu. Aslında, kaba, mekanik materyalizmin esas taşıyıcısı, Bilimsel Sosyalizm'in karşısına, 19. yüzyılın ortalarında gericileşen burjuvazinin felsefesi olarak çıkan ve İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar etkisini sürdüren pozitivistirdi.

Postmodernizmin, pozitivistime, mekanik determinizme karşı çıkma adı altında, gerçekte, ilerleme ilkesine, doğanın ve toplumların ileri doğru hareketi ilkesine karşı çıkması bile onun gerici karakterinin göstergesidir.

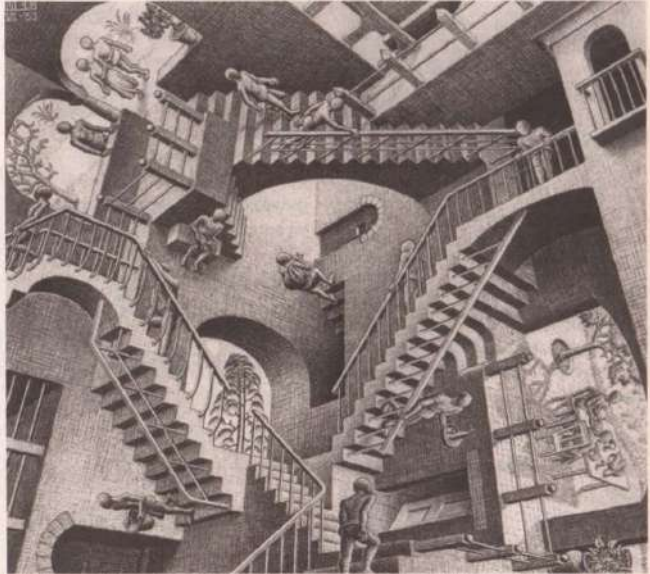
Postmodernizm tarihsel gelişmeyi, "tarih diye bir şey anlamsızdır", "dünyanın büyüü çözülmüştür", "söylenecek her şey söylenmiş, insan yaratıcılığının,

sanatın sonuna gelinmiştir", "gelecek diye bir şey yoktur", "kaos ve belirsizlik esastır" diyerek reddederken kuşkusuz gerçeği değil, emperyalist burjuva ideologların en temel yalanının felsefesini yapıyordu. Baudrillard bunu çok özlü bir şekilde "içe doğru patlama" olarak formüle eder. Bunun anlamı, geçmiş ve gelecek ile bugünün, gerçek ile imgenin, us ile usdışının, seçkin ile sıradanın arasındaki ayrımın gereksizleştiği, dolayısıyla aralarındaki ilişkinin kurulduğu tarihsel sürecin ortadan kalktığı, bütün değerlerin buharlaştığı bir kaos durumudur. Her şey bugünün, anlık olanın içinde iç içe geçmiş, kullanılıp atılan tüketim malzemesine dönüşmüştür.

Modernite'de, yani Aydınlanma düşüncesinde tarih, içinde maddenin, toplumların hareket ettiği, değiştiği, ilerlediği bir akıştı; diğer yandan insanın yaratıcılığının gerçekleşme alanıdır. Etik açıdan bu akış ve ilerleme aynı zamanda bir umut, iyimserlik kaynağıdır. Çünkü özgürleşme, yetkinleşme ve insanı yücelten her şey tarihin içinde gerçekleşir.

Tarih dışında bir var oluşu tanımlamak anlamsızdır, hayal kurmadır. Baudrillard'a göre tarih, "kavranamaz, açıklanamaz, kuramı yapılamaz" bir şeydir; yani gerçekte tarih diye bir şey yoktur. Foucault'ya göre Hegel ve Marks gibi insanlığın ortak bir tarihini yazmak "keyfi bir totalleştirilmedir".

Karl Popper, 1940'larda yazdığı *Açık Toplum ve Düşmanları* kitabında, Marksizmi totaliter, otoriter ve özgürlük karşıtı olarak suçlayıp, tarihin determinist ilerleme yasasını reddediyordu. Yine tarihsel materyalizmi ve maddenin ileri doğru determinist yasasını reddetmek için *Tarihselciliğin Sefaleti* kitabını yazdı.(5) Huntington ise, 21. yüzyılı, din esasına dayanan uygarlıklar arası savaşların yüzyılı ilan ederek ve çağdaş toplumsal sınıfların yerine Ortaçağ'ın toplumsal güçlerini geçirdi.(6) Çağdaş özgürlük ve demokrasinin biricik gelişme dinamiğini ve ekstenini oluşturan sınıfsal eksenlerdeki sallaşma ve mücadele yerine etnik ve dinsel-cemaatsel eksenlerdeki çatışmayı koyarak karşıdevrimin ideolojik çatışmasını tamamladı.

Postmodernizm, bütün değerlerin buharlaştığı bir kaos durumunu öngörür.

Nesnelliğin, bilimin ve akılcılığın reddi

Postmodernizm, tek bir tarih yoktur birçok tarih vardır, tek bir bilim yoktur birçok bilim vardır derken aslında bilimi ve gerçeğin / doğrunun biricikliğini reddetmektedir. Başvuru mercii olarak bilim ve akıl, onun muhakeme gücü reddedilince doğru ile yanlış, adil ile adil olmayanı, iyi ile kötüyü ayırmamanın ve bunların tanımını yapmanın olanağı ve anlamı da ortadan kalkıyor. Küresel karşıdevrim programıyla hedeflenen düşünsel kaos, değişimler anarşisi de budur.

Bilinmezlik, postmodernizmde, geçmişten farklı olarak, nesnelliğin inkârı noktasına varmıştır. Nesnelliğin inkârı da, doğal olarak onları, bilimin temel ilkesi olan gerçeğin tek olduğunu reddetmeye, bilimin, gerçeğin bütünsel bilgisine ulaşma çabasının yetersiz olduğu, baskıyı ve totaliterliği ürettiği gibi sağma düşüncelere götürmüştür. Bu mantığa göre, tek bir gerçek, tek bir bilimsel doğru yoktur, her kültürün, her bireyin kendi gerçeği, kendi doğrusu vardır, bunlar birbirinin önüne geçirilemez; yani modern bilim ile büyüklüğün ya da dinsel-tarihsel bir inancın farkı yoktur!.. Örneğin Feyrabend'e göre, "özgür bir toplum, herhangi belirli bir inanç öğretisi üzerine, örneğin akılcılık üzerine ya da insanı düşünceler üzerine oturtulamaz. (...) Bilim, bütün öteki geleneklerle 'nesnel olarak' aynı düzeyde tikel bir gelenektir."(7) Pek doğal olarak akılcılık da tahtından indiriliyor: "Ussallık geleneklerin hakemi değildir, kendisi de bir gelenek ya da bir geleneklerin bir yönüdür. O nedenle ne iyidir ne de kötü, yalnızca vardır."(8)

Postyapısalcı ya da yapıbozumculuğun teorisini Derrida, nesnel gerçeğin evrensel bir bilgi düzeyinde temsil edilemeyeceğini, ortak bilginin taşıyıcısı olan dilin, yazılı metinlerin gerçeği sınırlayan otorite ve baskı aracı olduğunu ileri sürüyor. Bunun yerine tekil bireylerin doğrudan ses ve sözlerini esas alan "ses ve söz merkezli", yani "merkezsiz", "çok merkezli" bir kültür öneriyor. Bilimin ve akılcılığın düzenleyici, bütünleştirici, sis-

Jacques Derrida'ya göre nesnel gerçekliği yansıtmaya iddiası taşıyan bir kuram ortaya atmak mümkün değildir.

temleştirici, kurucu ve değiştirici otoritesine karşı dağılmanın, çözülmenin ve başboşluğun sahte özgürlük teorisini yapıyor. Akılın ve bilimin doğal işlevi olan kavramlaştırma ve soyutlamaya karşı tek tek bireylerin ilkel duygu ve tepkilerini, bedensel ve cinsel hazlarını yaşamın eksenine koyan, bu ultra-liberal anarşizm, aslında küreselciğin toplumsal temeli olan cemaatçılığı, kabile kültürünün teorisini yapıyor. Derrida'ya göre, dil ve onun yazılı araçları, herhangi bir nesnel gerçekliği yansıtmaya uygun ve yeterli bir süreç olmadığına göre, nesnel gerçekliği yansıtmaya iddiası taşıyan bir kuram ortaya atmak mümkün değildir.

Neoliberalizmin ve postmodernizmin tarihten ve gerçeklikten koparıp budalalaştırdığı, tüketim ve "özgürlük" manyağı yaptığı "özgür birey"e göre, nesnel gerçeklikte ve ortak doğru da ısrar, bir dayatmadır, despotluktur!

Postmodern söylem bu düşünceleri özgürlük tanımı ve arayışı ile de bütünleştirmektedir. Buna göre hiç kimse, topluma ya da başka bir insanla ilgili belirleme yapamayacak, karar veremeyecek ve insanlar ortak bir doğru üzerinde anlaşamayacaktır. Bu da, kuşkusuz, her türlü ortak, kolektif kararın, davranışın insanları özgürleştirmeye değil, baskı altına almaya yol açacağı anlamına gelir. Batı'nın yalnızlaşmış bireyini teorileştiren bu düşünce, ahlaki çürümenin ne boyutlarda olduğunu çarpıcı bir biçimde gösteriyor.

Göreceliğin mutlaklaştırılması: Düşünce ve değerler bataklığı

Bilimsel ve evrensel biricik gerçeği bulmayı, ortak bir doğruya ulaşmayı reddeden bu küresel hurafenin en çok yaptığı işlerden birisi de, bilimi ve bilim tarihini çarpıtmaktır. Özellikle bu, Einstein'ın görecelik teorisi toplumsal göreceliğe, Planck'ın kuantum teorisi bilimezciliğe indirgenerek yapılmaktadır.

Pozitivizm ile görecelik bir madalyonun iki yüzü gibidir. Her ikisi de, nesnel gerçekliği reddeden bilinemezliğin farklı versiyonlarıdır. Gerçek bilinmeyeceğine göre, tek bir gerçek ve tek bir doğru yoktur! Dolayısıyla gerçek ve doğru, kişiye göre değişir; yani görecelidir, kişiye, topluma, kültürle göre değişen bilimsel doğru vardır! Bilimsel tek bir evrensel doğru yoktur!.. Bilimin evrensellik reddeden bu anlayışa göre birden çok bilim vardır. Bu, aslında bilim diye bir şey yoktur demektir

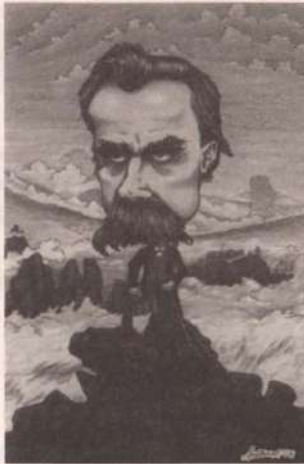
Neoliberalizmin ve postmodernizmin tarihten ve gerçeklikten koparıp budalalaştırdığı, tüketim ve "özgürlük" manyağı yaptığı "özgür birey"e göre, nesnel gerçeklikte ve ortak doğru da ısrar, bir dayatmadır, despotluktur! Onlara göre nesnelcilik, ne kadar doğru olursa olsun bir görüşü kapalı bir şekilde karşı tarafa dayatmaktır. "Herkesin kendi doğrusu vardır, bir başkasını etkileme ve değiştirme hakkı yoktur"; bir doğrunun diğerinden daha üstün; gerçeğe daha yakın ve bu-

tünsel olduğunu ileri sürmek yanıltır! Küresel karşıdevrimin yarattığı bu düşünsel kaosta, insanların ortak doğruyu bulma ideali ve bu yöndeki davranışları "otoriter", "baskıcı" olarak değerlendirilebilmektedir.

Görüldüğü gibi, herhangi bir evrensel ölçütü reddeden görececi yaklaşım, her haliyle tam bir çıkmazdır, bataklıktır. Bu mantık, günümüzde çok yaygın olan çifte standartlığın, daha açıkçası ikiyüzlülüğün, her türlü değeri ve ölçütü kendi bireysel çıkarı ve konumuna göre yorumlayan dönekliğin, ihanetin, ahlak-sızlığın, faşist demagojinin de felsefi temelini oluşturuyor.

Göreceliğin yüceltildiği, bilimsel doğrunun, "akıl yolu bir" ilkesinin kenara itildiği mafyalanmış emperyalizm bu yeni Ortaçağ düzenin yaratılmasında görecelik belirleyici bir felsefi rol oynuyor. Görecelik ve onun açılımı olan, sınıflar ve sınıf mücadelesi gerçeğinin yerine konarak ezilen sınıf ve uluslara yutturulmak istenen "çokkültürlülük", "çokkültürlülük" ile ABD emperyalizminin ulusal devletleri parçalamak için yürüttüğü etnik bölücülük tam bir uyum içinde. "Etnik özgürlükçü"lüğü, tarikatçılığın, şeriatçılığın, yani çağdaş özgürlük ve demokrasinin düşmanı bütün Ortaçağ kurumlarının demokrasinin unsurları olarak hortlatılması, işte bu gerici felsefe ve teorilerle meşrulaştırıldı. Şarlatanlıkla bilim, evrim teorisi ile yaradılış teorisi artık eşit değerde doğruluklardır; çünkü artık bilimde de "demokrasi" var!.. Hatta "demokrasi", bilimsel olmaktan, doğru olmaktan daha önemlidir..

Aydınlanma karşıtı birçok düşüncenin kaynağı aslında Nietzsche'de var. Nietzsche, 19. yüzyılın sonunda, kapitalizmin içine girdiği büyük krizin ve çürümenin sorumluluğunu aydınlanma düşüncesine yükleyip ona en şiddetli saldırıları yöneltirken, "Güç istenci", "Üstün insan" teorileriyle de her türlü siyasal ve toplumsal eşitlik inancına, akılcı teorilere temelden karşı çıkıyordu. Tarihi reddeden, her şeyi yaşanan ana hapseden Ni-

Aydınlanma karşıtı birçok düşüncenin kaynağı aslında Nietzsche'de bulmak mümkündür.

etzsche'ye göre, "sonsuz bir tekrardan ibaret olan tarih'te, büyük atılımların ve dönüşümlerin kaynağı, sınıf mücadelesi, üretim, bilim değil, "arzular ve içgüdüler"dır. Tarih diye bir şey yoktur, her şey anlık arzuların ve içgüdülerin yerine getirilmesinden ibarettir! Bütün eşitlikçi ve hümanist fikirler "sürüleşme" diyerek saldırıyordu özne idealizmin babası Nietzsche.

Yeni bir devrim dalgası insanlığın gündemindedir ve bu dalganın en önemli boyutunu da Aydınlanma oluşturacaktır. İnsani değerler açısından derin bir çürüme, dağılma ve soysuzlaşma yaşayan Batı için de, Aydınlanma ideallerinin öncülük ettiği ikinci bir demokratik devrim atılımı söz konusudur.

Anlamsızlığın, ilkel haz ve tutkuların yüceltilmesi

Postmodernizmin Aydınlanma düşmanlığının en tipik göstergelerinden birisi de, özellikle sanat alanında avangarda, yani öncü sanata saldırmasıdır. Öncü "sanatın sona erdiği" teziyle, romanda, şiirde, resimde vb. üretilecek yeni bir şeyin kalmadığı, her şeyin yazılmış, çizilmiş ve söylenmiş olduğu; modernite ya da "aydınlanma projesinin sona erdiği" iddia edilmektedir. Böylece sanat eserine biricik, özgün karakterini veren sanatçının (dolayısıyla genel olarak insanın) yaratıcılığının da sonuna gelinmiş olduğu savunulmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak, "sanatsal faaliyetle gündelik yaşam arasında sınırların silindiği", öncü ve seçkin kültürle kitle kültürü (popüler kültür) arasındaki hiyerarşinin çöktüğü bir kültürel-toplumsal yapı öneriliyor.

Artık yeni şeyler üretilemeyeceğine göre, sanatsal etkinlik olarak yapılacak şey, eski eserlerin yağmalandığı, günülük tüketime hizmet edecek şekilde, birbiriyle anlamlı hiç bir bağı olmadan eklektik bir şekilde yan yana getirilip taklit edildiği, ya da özgün yapıtların parodileştirildiği, yani gülünleştirilerek, alaya alınarak eğlence, oyun malzemesi yapıldığı dekanan bir faaliyet. Vurgu içerikten biçime ya da üsluba kaymış, gerçekler imgelere dönüşmüş, zaman sürekli bir şimdiler dizisine parçalanmıştır. Etik hiç bir şey, estetik her şeydir. Ve anlamlı ve tutarlı bir bütünlük oluşturmada birbirine eklenen şimdilerden oluşan bir parçalılık içinde, hiçbir kişisel kimliğe sahip olmayan, belli bir tarihi süreklilik içinde kendini adayabileceği hiçbir tasarısı olmayan şizofren kişilikler!..

İkinci büyük aydınlanma atılımı gelişen ve ezilen dünyadan

Mafyalanmış küresel kapitalizmin neo-liberal ve postmodernist ideologlarının, "Aydınlanma bütün kötülüklerin kaynağıdır", "modernite projesi bitmiştir"; "bilimin, sanatın, yaratıcılığın sonuna gelin-

di" safsatalarını, yalanlarını üretip yayarken, doğru söyledikleri tek bir şey vardır: Kapitalist Atlantik uygarlığının sonuna gelindiği Aslında ürettikleri bütün yalanlar ve başvurdukları ideolojik manevralar, bu çürüme ve çöküş gerçeğinin gizlenmesine yöneliktir. Oysa, sömürücü sınıflar ideolojileri ile, dayandıkları ekonomik-toplumsal ilişkileri gizlemeye çalışırken bile aslında o ilişkileri dile getirirler.

Kapitalist Batı uygarlığı çürüyüp çökerken, onu yaratan büyük Aydınlanma Çağı'nın değerleri ve idealleri de artık geçerliliğini ve enerjisinin yitirmiş mi oluyor? Artık yeni bir Aydınlanma Çağı mümkün değil mi?

Sormak bile anlamsız. Hiç kuşkusuz Aydınlanma idealleri ölmüş ve geçerliliğini yitirmiş değildir. Yukarıda değindiğimiz gibi, 1980'lerden bu yana yaşanan Küresel Karşıdevrim'le birlikte belli mevziler kaybettığı bir gerçek. Diğer yandan, geniş bir cephede insanlık bu Ortaçağlaşmaya karşı direniyor. Yeni bir devrim dalgası insanlığın gündemindedir ve bu dalganın en önemli boyutunu da Aydınlanma oluşturacaktır. İnsani değerler açısından derin bir çürüme, dağılma ve soysuzlaşma yaşayan Batı için de, Aydınlanma ideallerinin öncülüğü ettiği ikinci bir demokratik devrim atılımı söz konusudur. Ve elbette insanlık, devraldığı, kendini özgürleştiren ve yetkinleştiren bilgi, düşünce, etik, estetik birikimini bu yeni aydınlanma atılımıyla daha da geliştirecek, yükseltecektir.

Türkiye'nin hayatın her alanında yeni bir Aydınlanma atılımına, Ortaçağ'a ve emperyalizme karşı geniş Cumhuriyet güçlerini, bilimsel, kültürel çağdaş bütün dinamikleri harekete geçirebilmeye ekmek kadar, su kadar ihtiyacı vardır.

Bugün Aydınlanma'nın ve modernleşmenin mirasçısı emekçi sınıflardır ve Bilimsel Sosyalizmdir.

Birinci Aydınlanma'ya karşı, 19. yüzyıl demokratik devrimleriyle onu insanlığa taşıyan burjuvazinin ihanet edip Batı'da ve ezilen dünyadaki Ortaçağ güçleriyle işbirliği yapması, bugün yaşanan düşünsel-kültürel krizin temel nedenini oluşturuyor. Ama aynı zamanda, Batı merkezli bu felsefi-ideolojik gericilik, bir uygarlık krizinin de göstergesiydi. Kapitalizmin 2008'de başlayan ve kendi içinde bir çıkışın olmadığı kesinleşen, son kriziyle birlikte bu şu öngörüler büyük ölçüde kanıtlandı: 1) Bugün Aydınlanma'nın ve modernleşmenin mirasçısı emekçi sınıflardır ve Bilimsel Sosyalizm'dir; 20. yüzyılın başından beri aslında bu geçerliydi. Aydınlanma'nın Fransız Devrimi ile somutlaşan toplumsal siyasi içeriği "Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik" şiarı, ancak Bilimsel Sosyalizm'le, kamucu bir uygarlıkla somut bir uygulama olanağı bulabilir. 2) Bu kamucu uygarlığın ve bilime, aklı, ilerlemeye derinden ihtiyaç duyan, yeni bir Aydınlanma atılımının dinamiklerini bağrında taşıyan toplumlar ezilen ve gelişen dünya toplumları/uluslarıdır. O nedenle Aydınlanma'yı/laikleşmeyi de esas alan yeni bir

devrim dalgası bu coğrafyalardan yükselcektir.

Aydınlanma'nın özünü oluşturan bilimsel-akılcı merkezi bir otoriteyle uygulanabilecek kamucu, eşitlikçi, sahte değil gerçek anlamda özgürleştirici programlar, Çin, Rusya, Vietnam, Hindistan ve Brezilya'nın başını çektiği gelişen ve diğer ezilen dünya ülkelerinde uygulanabilmektedir ve uygulanıyor. Bu programlar, ezilen dünyanın bağımsız uluslar olarak ayağa kalkışının ve var oluşunun olmazsa olmazıdır.

Türkiye, Küresel Karşıdevrim'in, içindeki mafya ve tarikatçı işbirlikçileriyle, en çok saldırıya uğrayan, en çok tahribat ve yıkım yaşayan ülkesidir. Hayatın her alanında yeni bir Aydınlanma atılımına, Ortaçağ'a ve emperyalizme karşı geniş Cumhuriyet güçlerini, bilimsel, kültürel çağdaş bütün dinamikleri harekete geçirebilmek için, ekmek kadar su kadar ihtiyacı vardır.

Türkiye'nin bağımsızlığı ve bütünlüğü, yarım kalan uluslaşma ve demokratikleşmenin tamamlanmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Kemalist Devrim'in yarım kalmışlığının ürünü olarak yeniden canlanan tarikatları tasfiye edecek dinamikler, bilinç ve irade, ancak aydınlanmacı bir atılımla, bilimin ve akılcı bir kültürün egemen kılınmasıyla sağlanabilir.

Dipnotlar

- 1) Alev Alati, *Aydınlanma Değil, Merhametli, Everest Yayınları*, 9. basım, İstanbul, 2008, s.161.
- 2) Bkz. Mehmet Uluşoy, *Ulusal Devrim ve Küresel Karşıdevrim*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011.
- 3) Alain Minc, *Yeni Ortaçağ*, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s.16.
- 4) Jonah Goldberg, *Liberal Faşizm*, Pegasus Yayınları, 1. basım, İstanbul, 2010.
- 5) Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, Remzi Kitabevi, İkinci Basım, 1989, İstanbul; Karl Popper, *Tanrıselciliğin Selaleti*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985.
- 6) Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, 4. basım, İstanbul, 2001.
- 7) P. Feyerabend, *Özgür Bir Toplumda Bilim*, Aynnı Yayınları, İstanbul, 1991, s.42-43.
- 8) Feyerabend, *age*, s.39.

Gericiliğin yok edilmesi temel bilimlerle olacaktır

Eğer doğada merak ettiğiniz herhangi bir şeyin aydınlatılmasını istiyorsanız, bilimsel düşüncenin alfabesi olarak görülen matematik başta olmak üzere sırasıyla, fizik, kimya, jeoloji, astronomi ve biyolojiyi sindirmiş olmanız gerekiyor. Dogma, bu bilimlerin öğrenilmesindeki zorluğu fırsat bilenlerin topluma pompalamaya çalıştıkları nesnel olmayan öğretinin adıdır.

"Uçmayı biliyorsan, düşmeyi de bileceksin. Korkarak yaşarsan, hayalî yalnızca seyrederdin..."

F. Nietzsche

olabilir mi; bir masa kendi kendine oluşabilir mi?... Buna benzer sayısız örnek sayılarak konuşmaya başlanır ve dinleyen, gerçek temel bilim eğitiminden geçmemiş ise hiç sesini çıkarmadan dinlemek ve tasdik etmek zorunda kalır.

Dini rehber yapmış ve Tanrı'nın varlığını kanıtlamayı görev edinmiş herkesin konuşmaya başladığı ve dinleyenlerin de bazen hayranlıkla, bazen şaşkınlıkla, çoğunlukla da çaresizlikle dinledikleri cümleler ana hatlarıyla şunlardır: *"Bir saat kendi kendine yapılabilir mi; bir göz kendi kendine*

Her şeyin bir ustası vardır. Bugün gördüklerimizin ve özellikle insani özelliklerin de bir ustası olmalıdır. Görünürde bunu yalanlayacak -tek bir öğreti hariç- hiçbir kanıt yoktur. Tanrı olmadan doğanın hep var olduğunu kabul etmeniz bile, canlıların ve özellikle insanın yapısını açıklamakta ve başka birine anlatmakta hep çaresiz kalırsınız. En iyisi bu-

Her şeyin bir yaparı olduğu fikrine saplanmış iseniz, Tanrı'nın da bir yaratıcısı olma fikrinden kurtulamayacaksınız demektir. En iyisi, bu çaresizliği, Tanrı'ya getirip düğümlemek ve onun hep var olduğuna, yaratılmadığına bağlamaktır. Görünürde sorunun çözülmesi için en kolay yol bu oldu.

Başlangıçta insanlar daha doğal-insani bir yaklaşım sergiledikleri için, evrenin bütün bu işlerini tek bir Tanrı'ya yüklemekten kaçındılar ve iş bölümlü bir Tanrı kavramı geliştirdiler.

tün bunları düzenleyen bir yaratıcının varlığını kabul ederek bu çıkmazdan ve meraktan kurtulmadır. Her şeyin bir yaparı olduğu fikrine saplanmış iseniz, Tanrı'nın da bir yaratıcısı olma fikrinden kurtulamayacaksınız demektir ve bu mantık dizisi sizi sonu ya da ucu olmayan birbirinin tekrarından başka olmayan 'yani onun yaratıcısı kimdi?' gibi ardı arkası kesilmeyen bir sorular dizisinin girdabına düşürecektir. En iyisi, bu çaresizliği, Tanrı'ya getirip düşümlmek ve onun hep var olduğuna, yaratıldığını başlamak. Görünürde sorunun çözülmesi için en kolay yol bu oldu. Belli ki, başlangıçta insanlar doğmaya iyice sapsanmadıkları ve biraz daha doğal-insani bir yaklaşım sergiledikleri için, evrenin bütün bu işlerini tek bir Tanrı'ya yüklemekten kaçındılar. Çünkü bütün bunlar tek bir Tanrı için ağır bir yük olacaktı. Bu nedenle, iş bölümü bir Tanrı kavramı geliştirildi. Örneğin rüzgârdan bir Tanrı'nın, yağmurdan bir başka Tanrı'nın sorumlu olduğu; yıldırımdan, aşktan, savaşta, denizlerden, dağlardan, tarımdan, topraktan, hastalıktan, tedaviden, ölümden ve akla gelebilecek her şeyden farklı Tanrıların sorumlu olduğu bir Tanrı modeli geliştirildi. Bu nedenle de çeşitli inanç ya da dindeki yüzlerce Tanrı tanımlanmasının ortak tarafı da bu oldu. Gereksinme duyulan her şeye bir Tanrı tahsis edildi. Topluların gereksinimleri belirli ölçüde farklı olduğu için Tanrıların da farklı olması doğal bir gelişim oldu.

Başlangıçta klan şefi, daha sonra kabile şefi, daha sonra kral ya da sultan anlayışı ile sosyalleşen insan soyu, sonunda bu Tanrıların da bir şefi ve üstünde bir varlık olması gerektiği fikrine gelmek zorunda kaldı ve en büyük Tanrı Kibele'yi, Zeus'u, Ra'yi oluşturmakta gecikmedi.

Dini kesim eğitimi gereği, kendine neden ve niçin sorularını sormaktan hep çekinmiştir. Çünkü bu soruları sorduğunda imanında zafiyetler ortaya çıkmaktadı.

Ancak, başlangıçta klan şefi, daha sonra kabile şefi, daha sonra kral ya da sultan yani her zaman bir şef anlayışı ile sosyalleşen insan soyu, sonunda bu Tanrıların da bir şefi ve üstünde bir varlık olması gerektiği fikrine gelmek zorunda kaldı ve ana Tanrı'ya ya da şef Tanrı yaklaşımı ile en büyük Tanrı Kibele'yi, Zeus'u, Tanrı Ra'yi oluşturmakta gecikmedi. Diğer Tanrıları da kısmen görevlerine devam ettirildi. Böylece sayısız Tanrı adı insanlık tarihine girmiş oldu.

Ancak insanoğlu belli ki yine de rahatlamamıştı; bu kadar Tanrı'nın olduğu yerde yetki kargaşası olacaktı. Yaşadığı olaylar bunu gösteriyordu. Tam egemen olan bir hükümdarın bulunduğu idare şekillerinde kargaşalık en az oluyordu. Böylece, bildiğimiz kadariyle, ilk defa Mısır Firavunu, Amon tek tanrı olmalıdır fikrine geldi. Ancak çok Tanrılığın çalkantısından sebeplenip (yerine göre bir Tanrı'nın temsilciliğini de yüklenen) Mısır rahipleri, bunu hazmedemediler ve onu öldürdüler. Ancak tek Tanrı kavramı da insan soyuna girmiş oldu. Buna sahip çıkan, bu dönemleri bizatihi yaşayan Hz. Musa oldu. Yine de çok Tanrılık bırakmadı. Bir zamanların Tanrıları hemen silinip atılmadı, Şef Tanrı'nın yanında, biraz tenzili rütbe ile önemli görevler yüklenen melekere dönüştürüldü. Böylece, bizim dimimizde, görevleri farklı olan birinci dereceden Cebrael (vahiy getirir), Azrail (canımızı alır), Mikail (tabiat olaylarına, insanlara, hayvanlara ve bit-

kilere, rızka ve yağmura nezaret eden melektir) ve İsrail (Tanrı'nın hayat verme emrini yerine getiren; bu cümleden baharın dirilişine aracı olan ve en önemlisi yeniden diriliş emrini icra edecek meleklerin başıdır); biraz daha alt rütbede ama yine de belirli bir görevi yüklenmiş örneğin Munker ve Nekir (kabirde iman ve ibadete ilişkin sorular soracaktır) ve Tanrı kökenli olmayıp, insan olan, ancak bazı Tanrısal yetkileri yüklenmiş dini kişilikler, örneğin Hızır (zor anda kulun yardımına koşan), Lokman (sağlığımıza kavuşturan) ve benzeri figürler ortaya çıktı. Bunların hepsinin mitoloji değeri vardır.

Tanrı ve Tanrı'nın emrindeki tüm bu kutsal dini kadro, evrenin ve yaşayan canlıların tüm özelliklerini belirledi ve bu özellikleri belli ki bir kader (yazgı) olarak onların defterlerine ayrı ayrı yazdı. İşte dini kesimin bir türlü anlayamadığı karmaşık yapıları, organlarımızı ve ruh dünyamızı, bizim hiçbir zaman ulaşamayacağımız, sadece ibadet ve biat edeceğimiz bu güçler düzenledi. Şu anda imanı bütün olan herkesin inandığı budur.

Aslında bu kesim istese de işin özünü anlayamazdı; çünkü eğitimi gereği, kendine şu soruları sormaktan hep çekinmişti: Neden? Niçin? Bu soruları sorduğunda imanında zafiyetler ortaya çıkıyordu. Bu nedenle bu soruların sorulması yasaklanmıştı; yerine göre de hoş görülmemişti. Dolayısıyla insanoğlu binlerce yıldır tutunduğu bu kazığı bir türlü bi-

Gelişen mitolojik mantık içerisinde, konuşmaya başlarken, "Bir saatin, bir masanın, bir radyonun yapımcısı olmaz mı? Göz kendi kendine olabilir mi?" diye söze başlarsınız. Söyleyenler de ve dinleyenler de aynı eğitimden geldiği için bu halkanın dışına çıkamaz. Zaten dinle birlikte geliştirilen istismar sistemi bu halkanın dışına çıkmayı en büyük suç haline getirmiştir.

rakamamış, özgür düşünceye kavuşmamış ve büyük bir kesim her şeyin bir neden-sonuç ilişkisi içinde gelişebileceğini öğrenememiştir. İşte 3000 yıl önce Hz. Musa ne demişse Musevilerin, 2000 yıl önce Hz. İsa ne demiş ise Hristiyanların, 1400 yıl önce Hz. Muhammed ne demiş ise Müslümanların hiç değişmeden tek bir noktasına, virgüline el vurmada aynen tekrarlama bundan kaynaklanmaktadır. **Hep aynı şeyi yaparsanız, aynı sonuca ulaşırsınız; yeniyi bulamazsınız.**

Gelişen böyle mitolojik mantık içerisinde, biraz önce verdiğimiz cümlelerle, "Bir saatin, bir masanın, bir radyonun yapımcısı olmaz mı? Göz kendi kendine olabilir mi?" diye söze başlarsınız. Söyleyenler de ve dinleyenler de aynı soydan ve eğitimden geldiği için bu halkanın dışına çıkamaz. Zaten dinle birlikte geliştirilen istismar sistemi -çıkartlarının sürdürülebilmesi için- bu halkanın dışına çıkmayı en büyük suç haline getirmiştir. Şimdi gelin, sizi, düşüğünüz ve binlerce yıldır çırpıp her defasında aynı noktaya geldiğiniz ve bir adım bile atamadığınız girdaptan çıkarmaya çalışalım.

Şu anda elinizi gözünüzün üzerine götürün ve "Bir göz kendi kendine olabi-

lir mi?" sorusunu önce kendinize sorun. Göz kapağı, kirpiği, korneası, irisi, merceği, retinası ve bildiğiniz ve bilmediğiniz daha onlarca yapısı olan böyle bir karmaşık yapının bir ustası olmadan oluşması mümkün mü diye sorduğunuzda, siz de dâhil hiç kimse, kendi kendine olabilir diye düşünmez. Niyet? Çünkü bu karmaşık organı en gelişmiş haliyle gözlüyorsunuz; geçmiş hakkında da hiç bilginiz yok; değerlendirmeniz bu haliyle yapmak durumundasınız. Geçmişini ve oluşum süreci içindeki olaylarla hiç ilgilenmemişseniz, son aşamadaki yapı hayranlık verecek mükemmel bir yapıdır. Hiçbir bina bir anda tümüyle kullanıma hazır hale getirilemediği gibi; gözün de bir anda kullanıma hazır hale getirilemeyeceğini düşünürüz. Aynen bir gökdelenin, binlerce yıl önce taştan örülmüş bir kovuktan, zaman içinde tekniklerin geliştirilmesi ile bu günkü haline dönüşüğünü ve bir gökdelenin temelden başlayarak yapımında her şeyin aşama aşama yükseldiğini izlemeyerseniz, böyle bir yapının yol haritasını öğrenemezsiniz. Böyle bir yola girmiş kişi ya da toplum, dolayısıyla gökdelenin de gözün de bir ustası olduğunu düşünür. Gökdelenin ustası o gökdeleni yapan mıdır? Tutucu kesimin mantığına göre evet; doğa bilimcisine göre, onun ustası ilk defa bir taşı öbür taşın üstüne koyarak yapım mimarisini başlatan insandan, bu aşamaya kadar gelen süreçte katkıda bulunan her insandır. Bunun biyolojideki ya da teknik bir tanımla temel bilimlerdeki adı EVRİMLEŞMEDİR.

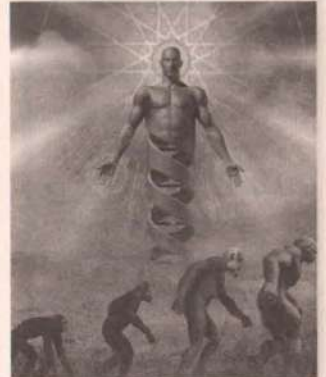
Bu evrimleşmeyi geniş zaman dilimi içinde iz sürerek öğrenme, yeterince bilinleştirilmemiş kesimin anlaması için zordur. Ancak uzmanları size bunu anlatabilirler -tabii anlamak istiyorsanız-. Öyle ki radyal temel ne zaman bulunmuştur, kim bulunmuştur; beton ne zaman bulunmuştur, kim bulunmuştur; nervürlü demir ne zaman bilinmiştir kim bulunmuştur; yalıtım malzemesi, elektrik, sıhhi tesisat ile ilgili malzemelerin bulunuşu ve kim tarafından bulunduğu uzmanlarca bilinir. Bilinmeyenler eksik halkalar olarak değerlendirilir; ancak bunun gökten

gelmediği de bilinir; o anda saptanamaşlar listesine alınır.

Bina yapılırken, özünde kaba taş devrindeki yöntemden (taşı kırmadan), elektronik sürece kadar geçen her aşamanın şu ya da bu şekilde, bu yapım sırasında tekrarlandığı dikkatli bir göz tarafından izlenebilir.

Bakıp görmüyorsanız, anlatılanı anlamıyorsanız, bir gökdelenin yapımını da mucize olarak görebilirsiniz. Ancak yapım aşamasına ulaştığımızda, bugün bizim karmaşık olarak nitelendirdiğimiz her şeyin; bu cümleden biyolojik yapılarımızın da basitten karmaşığa doğru evrimleşmesini ve yapımını izleyebiliriz.

Bir defa ilk olarak şu tip soruları kendinize sorma alışkanlığını kazanmalısınız. Gerçekten göz neden bir bireyde hazır vaziyette monte edilmiş olarak ortaya çıkmıyor da, embriyonik gelişme dediğimiz, adım adım bir gelişmenin sonunda ortaya çıkıyor ve bu gelişmede (insanda ana karnında) basit bir yapıdan başlayarak karmaşıklığı doğru bir gelişim izliyor (buna *embriyonik gelişme* diyoruz). Tanrısal yaratımda bu süreç hiç de gerek yok. Hemen gelişmiş minyatür bir yapı olarak ortaya çıkabilirdi. Kaldı ki, embriyonik gelişim süreci içerisinde, beslenme yetersizliğinden zararlı etkilere kadar bir dizi olumsuz nedenler-

Tanrısal yaratım düşüncesi embriyonik gelişmeyi dışlar; gelişmiş yapıların evrimisel süreçten bağımsız olarak derhal ortaya çıkabileceğini öngörür.

le bu embriyonik sürecin ve yapıların sakatlandığını biliyoruz. Tanrı'nın kullarının, kendi ellerinde olmayan nedenlerle, eziyet çekmelerinden zevk duymadığını ya da organlarını eziyet çeksin diye kusurlu yapmayacağını da dini öğretilerimizden biliyoruz. Pekâlâ, bu aykırılık nereden kaynaklanıyor? Açıkçası sizin binlerce yıldır sabitleştirilmiş, değişmez dogmatik düşüncenizden.

Göz yapısına özünde karmaşık olarak başlamıyor. Geçmiş olduğu tarihsel süreci adım adım tekrarlayarak, ana karnında yeniden inşa ederek son halini alıyor. Eğer ana karnındaki gelişmeleri incellerseniz, izlerseniz, 3 milyar yıllık öykünün basitten karmaşıklığa doğru seyrini de görebilirsiniz. Elimizde bulunan bilgilerle doğa tarihinin derinliklerine girdiğimizde ilk çıkan canlıların ışık ile doğrudan bir ilişkisi olmadığına, daha sonra ışığın varlığını ya da yokluğunu, daha sonra yönünü, daha sonra şiddetini, daha sonra görüntünün şeklini algılamaya başladığını görüyoruz ("Gözün Evrimi" adlı yazımda bunun nasıl olduğunu anlatacağım). Bu süreç gözün evrimleşmesi diyoruz. Diğer her organın ya da yapının bir evrimleşme öyküsü ve süreci vardır. Canlılar çeşitlenirken bu

Göz yapısına özünde karmaşık olarak başlamıyor. Geçmiş olduğu tarihsel sürecini adım adım tekrarlayarak, ana karnında yeniden inşa ederek son halini alıyor.

yapıların da dallandığını, o canlının yaşadığı ortama göre şekillendiğini görüyoruz. Hayvanlarda çeşit çeşit gözün olması bu nedenledir. Ancak aşağıya doğru, yani ilkele doğru indikçe benzerliğin arttığını, yani ortak bir kökenin varlığını da gözlüyoruz. Şu soru da zaman zaman soruluyor. Bir balığın gözü niye insan gözü gibi gelişmiyor da o aşamada kalıyor. Bunu anlamamanın yolu, tespih örneğinde yatar. Günlük meşguliyetlerde kullanmak için 33 boncuklu tespih kullanırsınız, ibadet edecekseniz 99'luk, eğer bir dergâhın şeyhi olacaksanız, örneğin 999'luk tespih kullanırsınız. 999'luk tespihte 33'lük tespihin yapısı vardır; ancak 33'lükte 999'lukun çeşidini ve karmaşıklığını bulamazsınız. Balık niye o aşamada kalmış diye bir soru aklınıza gelebilir. Bunun yanıtı yollarımızın ayrıldığı zamanda bir kol uygun ortamda yaşamını o günkü yapıları ile sürdürme olanağını bulmuş ise o kademede kalabilir, bulamayanlar, daha çetin koşullarla karşılaşanlar ilgili yapılarını geliştirebilirler. Geliştiremezlerse de yok olurlar (jeoloji tarihinde soyu tükenmişler bu gelişmeyi başaramayanlardır).

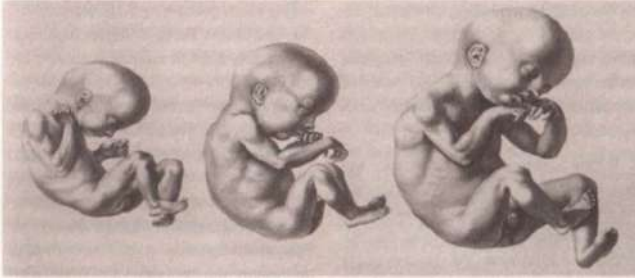
Sizin karmaşık ve usta yapımı dediğiniz organ, gerçekten gelinen noktada karmaşıktır ve bir ustanın eseridir. Ancak bu usta 3 milyar yıllık doğal seçim; ürün de karmaşık görünen yapıdır. Biyolojide hangi yapıyı alırsanız alın, eğer evrimleşmeyi bilmiyorsanız, karmaşık ve olağanüstü yapılar olarak görünecektir. Ancak işin oluşumunu ve aslını öğrenmek isterseniz, o zaman doğru dürüst bir evrim eğitiminden geçmeniz gerekecektir. Bu eğitim zor bir eğitimidir, astro-

nomiden, fiziğe, kimyaya, jeolojiye ve biyolojiye (biyolojide de moleküler biyolojiden sistematığa, doku ve hücre bilimine ve biyolojinin onlarca alt bilim dalına hâkim olma anlamına gelir) kadar bilimleri sindirmiş olmalısınız. Kim yapacak bunu, üniversitelerimiz. Bugün üniversitelerimizin hemen neredeyse %90'ında doğru dürüst embriyoloji dersi verilmiyor; kural olarak bitki ve hayvan embriyolojisi üzerinde çalışan hiçbir araştırma grubumuz olmadı; evrim dersi ise birçok üniversitede verilmediği gibi, verilenlerin çoğunda da göstermeliktir. Üniversitelerinizin anlayamadığı bir şeyi normal vatandaşların anlamasını beklemek hayalciplik olur.

Kaldı ki, çok az bir kesim tarafından bilinen, bilinmesi için çok kapsamlı bilgi gerektiren bu konuların açıklanamamış ve anlaşılamaz tarafları, ikballeri için dinleri sömürenlerin kullanabileceği en uygun araç haline dönüşmüştür. Bir televizyon programında bir gözün pigmentlerden başlayarak sinirsel bağlantı ve kas düzenlenmesine kadar anlatmanız en az elli saat sürer; ancak birilerinin bunu önünüze mucize olarak koyması birkaç saniye alır. Siz bu zamanı ayıramayacağınız için, ayırsanız bile birçok yeni bilgi eksikliğinizden dolayı anlayamayacağınız için, bu önemli gerçeği hiçbir zaman öğrenemiyorsunuz; din istismarcılarının da kolaylıkla eline düşüyorsunuz.

Hiçbir organ karmaşık olarak ne geçmişte ne de ana karnında gelişti. Tarihsel gelişimini ana karnında basitten karmaşıklığa doğru tekrarlar (ontogenetik gelişim ya da ontogenezis). Bu nedenle

Embriyonik gelişim süreci içerisinde, beslenme yetersizliğinden zararlı etkilere kadar bir dizi olumsuz nedenlerle bu embriyonik sürecin ve yapıların sakatlandığını biliyoruz. Tanrı'nın kullarının, kendi ellerinde olmayan nedenlerle eziyet çekmelerinden zevk duymadığını da dini öğretilerimizden biliyoruz. Pekâlâ, bu aykırılık nereden kaynaklanıyor?

Organların ana karnında bile karmaşık olarak ortaya çıkmadığı, çok basit taslakların gittikçe karmaşık yapı kazandığı bilimsel bir gerçektir.

ana karnında kimyasal ya da fiziksel bir etki nedeniyle ya da kalıtsal bir aksaklık sonucu inkıta uğrarsa (gelişimi durdurulursa), canlı bu aşamada, bu aşamaya evrimsel olarak denk gelen canlının özelliklerini göstermeye başlar. Örneğin perde ayaklı ya da perde parmaklı olur, balık pullu olur, belirli bir kuyrukla doğar, vücudu tümüyle post gibi kullarla kaplı doğar, ikiden fazla memeye sahip olur, boyun kısmında solungaç yarıkları görülür, yarık damaklı olur, vücudunun çeşitli yerindeki derileri istediğiyle oynatacak kaslar işlevsel olur. Eğer bu özellikleri aşacak genler aktif ise olması gereken gelişme sürdürülür ve en son halini alır. Eğer genler bu gelişmeleri bir yere kadar götürabiliyorsa, doğacak yavru ancak eski atasının o gen tarafından denetlenen özelliğini yapabilir. Eğer bu özellik gelişmiş diğer önemli özelliklere ayak uyduramazsa da canlı ölür.

Organların ana karnında bile karmaşık olarak ortaya çıkmadığı, çok basit taslakların gittikçe karmaşık yapı kazandığı ve en önemlisi kazanılan her özelliğin bir ya da birkaç enzim ile denetlendiği bilinen bilimsel bir gerçektir. En önemli de embriyonik gelişmedeki bu kademeleri denetleyen enzimlerin, dolayısıyla genlerin, bu özelliği taşıyan en yakın akraba türlerimizle aynı olmasıdır. Yani bir ata canlıdan dallanarak yeni özelliklerle canlıların ortaya çıktığının çok açık bir kanıtıdır.

Bu kademeleri denetleyen genlerin ve enzimlerin belirli bir moleküler dizileme sahip olduğu; akrabalık yakınlığına

göre benzer oldukları ve bu moleküllerde meydana gelecek sapmaların bir kısmının özelliklerin ortaya çıkmasını önlediği ya da başka bir özelliğe kaymasına neden olduğu da bilinmektedir. Bugünkü bilimin geldiği noktadaki en önemli başarı, dış görünüşümüzde ya da bir işlevimizde meydana gelen bir anormallığın, hangi moleküledeki aksaklıktan kaynaklandığını saptayabilirdi. Dolayısıyla yaşamın, basitten gelişmişe doğru evrim dediğimiz bir süreç içerisinde, kalıtsal moleküle etkilerin yapılması ve bazı değişikliklerin oluşması ve seçilmesi ile olduğu biyoloji öğretisinin temel taşı oluşturmuştur. Bunu anlayabilmek için ilk olarak DNA molekülünün çeşitlenebilir özelliğini kavramak gerekir. Daha açık bir anlatımla bir hamur gibidir; oynadıkça etkileri bakımından yapısal ve işlevsel olarak çeşitli şekiller (özellikler) verebilirsiniz. Uygun olanlar (başarılılar ya da beğenilenler) ayakta kalır; olmayanlar elenir. Her zaman da en iyisi bulunamaz.

Moleküler açıklamayı kavramış olsanız bile, yine de bu özelliklerin neden böyle ortaya çıktığını en az kendi kendinize sorabilirsiniz. Bu moleküllerin özellikleri de ustaca bir tasarımın ürünü gibi görünür. İz sürmeye devam edip, organik evrimden (canlıların evriminde) biraz daha genlere indigimizde karşımıza inorganik evrim (cansız evrenin evrimi) çıkmaktadır. Yeterince zamanımız ve ilginiz varsa, epeyi bir süre zamansal olarak geriye gidersek, elimizde sadece bir proton ve bir elektrondan oluşmuş hidrojen molekülü kalır. Bugünkü nesnel dünyanın özelliklerini belirleyen hidrojen

atomunun özellikleridir. Evrende ne varsa bu atomun evriminden (başka elementlere dönüşmesinden) ve kendi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Daha da geriye gitmeye kalkışsanız kuarklar karşınıza çıkar. CERN'de olduğu gibi daha da ileriye gitmeye kalkışsanız, madde yapan bozonlara ulaşsınız. Neyle ulaşsınız? Temel bilimlerin gücüyle... Ancak bulunacak sonuçları doğmasındaki birkaç cümleye bağlayarak "yazılıydı; ama biz sırrını çözemedik" gibi beylik sözlerle önceliği kapmaya çalışsanız sayısız çıkarıcının pusuda beklediği de bir gerçek...

Hangi güç olursa olsun böyle bir evrim gerçekleşebilmesi için hidrojen molekülünün bulunması kaçınılmaz görünmektedir. Evrensel tasarımları öğrenmek istiyorsak, öncelikle hidrojen molekülünün özelliklerini daha yakından tanımamız gerekir.

Hidrojene vardığımızda bir biyolog için yol bitmiştir. Bize gerekli olanı bulmuş sayılırız. Evrimin de, yaratılışın da, gelişmiş geçmiş tasarımların tümünün başlangıç noktası hidrojen molekülüdür. Bundan ötesi CERN'de çalışan fizikçilerin yanıtlanması gereken bir sorudur.

Bilinmesi için kapsamlı bilgi gerektiren konuların anlaşılabilir tarafları, dinleri sömürenlerin kullanabileceği en uygun araç haline dönüşmüştür. Bir televizyon programında bir gözün pigmentlerden başlayarak sinirsel bağlantı ve kas düzenlenmesine kadar anlatmanız en az elli saat sürer; ancak birilerinin bunu önünüze mucize olarak koyması birkaç saniye alır.

Unutulmaması gereken önemli şey de düşünmeye; ancak sorgulamayı öğrenmeyi başlanıyor. Sorgulamayan hiçbir birey gerçeği öğrenemez; sorgulamayı yaşam tarzı olarak benimsememiş hiçbir toplum da atılım yapamaz.

Bundan ötesini ya da hidrojeni kim yaptı demeye kalkışsanız, soraların sonunu bulamazsınız. Eğer bir şeyin yaratıcısı olmadan -hep var- olabileceğine inanıyorsanız, görebileceğiniz, saptayabileceğiniz, ölçebileceğiniz, hesaplayabileceğiniz hidrojen molekülünü başlangıç noktası almanız şimdilik yeterli olacaktır. CERN'deki deneyle tamamlanınca canlılar dünyası için gerekli malzemenin oluşumu konusundaki meraklarınız bir miktar daha giderilecektir.

Ancak, bilim adamları, inorganik evrimin bu noktasını da yetersiz buldukları için, daha gerilere ve derinlere bakmaya çalışıyorlar. Yıllarca önce, kuarklara, fermiyonlara, bozonlara, fotonlara da ulaşıldı. Yetmedi. Cenevre, CERN'deki 10 milyar dolarlık proje daha gerilere, yani hidrojen molekülünü oluşturacak, atom altı parçacıkların evrenine ulaşmak için yapılmaktadır. Eldeki çok güçlü kuramsal bilgilerden dolayı temel bilimciler, maddeyi ortaya çıkaran bozonun "Higgs Bozonu"nun peşinde. Tespit edildiği gün, yaratılışçılar yeni çıkış yolu bulabilmek için epeyi zorlanacaklar...

Şu anda geline bilimsel nokta, evrenin hep var olduğu; ancak zaman içinde mimarisini değiştirdiği yönündedir. Bugünkü evrenin oluşum tarihi, yani doğuşu, zamanın, hızın, kütlelin (Newton Yasaları'nın) ortaya çıktığı 13.7 milyar yıl önceki bir nokta olarak kabul edilmektedir. Ondan önceki -hep var olduğu düşünülen- evrenin yasaları bu proje ile incelenmeye başlanmıştır. Ancak, farklı yasaların geçerli olduğu bir önceki evrenin bugünkü biyolojik evrimle yakından iliş-

kisi olmadığı için; başlangıç noktası, evrimsel güç ve evrimleşmenin başlangıç tarihi, hidrojen molekülünün olduğu zaman dilimi alınmaktadır. Bu nedenle evrenin yaşı 13.7 milyar yıl olarak verilmektedir.

Bütün bunları anlayabilmek için, bugüne kadar bize verilmiş olanla (hap; siz ona uyuşturucu hap da diyebilirsiniz) yetinmeyip, çoğumuz için zor olsa da, düşünmeyi denemekle işe başlamalıyız derim... Unutulmaması gereken en önemli şey de düşünmeye; ancak sorgulamayı öğrenmeyi başlanıyor. Sorgulamayan hiçbir birey gerçeği öğrenemez; sorgulamayı yaşam tarzı olarak benimsememiş hiçbir toplum da atılım yapamaz. Örnek mi istiyorsunuz? Sorgulamayı tabu kılmış; dini öğretiyi de rehber yapmış ülkelere bakın...

Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç: Eğer doğada merak ettiğiniz herhangi bir şeyin aydınlatılmasını istiyorsanız, bilimsel düşüncenin alfabesi olarak görülen matematik başta olmak üzere sırasıyla, fizik, kimya, jeoloji, astronomi ve biyolojiyi sindirmiş olmanız gerekiyor. Fiziki evrenin ve canlı bünyesinin anlaşılması başka hiçbir yolla öğrenilemez. Dogma, bu bilimlerin öğrenilmesindeki zorluğu fırsat bilenlerin topluma pompalamaya çalıştıkları nesnel olmayan öğretinin adıdır. İnsanın sosyal evrimine ya da ilişkilerine yönelik doğru yönelmeyi ise sosyal bilimler dediğimiz öğretiler belirler. Bu iki öğretinin incelendiği, geliştirildiği, öğreniminin yapıldığı en üst kurlarlar fen ve edebiyat fakülteleridir. Buradan çıkacak öğrenciler bir topluma en

doğru ve en gerçekçi yolu gösterebilirler. Bu fakültelerin ihmal edilmesi toplumun geleceğine pranga vurmak olacaktır. Ne yazık ki Türkiye bugüne kadar bu iki fakülteye gerekli özeni göstermediği gibi, bu fakültelerin mezunlarının hamiliğini yüklenmiş (tıpçıların Sağlık Bakanlığı, ziraatçıların Tarım Bakanlığı, ormancılarının Orman Bakanlığı, hukukçuların Adalet Bakanlığı, mühendislerin Sanayi ve Bayındırlık Bakanlıkları gibi...) her hangi bir kurum da olmadığı için öğrencileri aradıklarını bulamamışlar ve dolayısıyla öğrenci seviye gittikçe düşmüş; birçok bölüm kapanmış, bir kısmı da yolda...

İlköğretimde çocuğun eğitimi özel yetiştirilmiş öğretmenlerle yürütülmelidir. Bunlar bilgi yüklemekten çok, düşünmeyi öğreten ve belirli davranış biçimlerini öğreten eğitimcilerdir. Bunlar, bir zamanlar öğretmen okullarında yetiştirildi ve çoğu gerçek öğretmen kimliğini kazandı. Daha sonra eğitim fakültelerine bu görev verildi (çıkan ilköğretim hocalarının eğitici olarak daha başarılı olduğunu söyleyemeyiz). Buna da evet diyelim. Ancak daha çok bilgiye gerek gösteren lise ve dengi okulların fen ve edebiyat öğretiminin fen ve edebiyat fakültelerinin ilgili bölümlerinin mezunlarına açılmaması doğrusu anlaşılabilir değildir.

Bilimsel anlayışı kavuşma kuyudan tırmanma gibidir; doğmaya saplanma da kuyuya düşme gibidir

Öğrenci seviyesinin düşmesini sadece mezun olanların iş bulmadaki zorluk-

Bugünkü evrenin oluşum tarihi, yani doğuşu, zamanın, hızın, kütlelin ortaya çıktığı 13.7 milyar yıl önceki bir nokta olarak kabul edilmektedir.

larına bağlamak da hatalı olacaktır. Önemli bir etkidir; ancak sadece sorun bu değildir. Aslında çok daha kronikleşmiş ve gizli kalmış başka bir olumsuzluk söz konusudur. Fen ve edebiyat fakültesindeki öğretim elemanlarının önemli bir kısmının çağdaş fen ve edebi bilimleri içine sindirememiş olmasıdır. Dogmanın hiç uğramaması gereken bu iki fakültenin elemanları açık ya da gizle olarak teoloji biliminin savunulurcuğuna soyunmuşlardır. Durum içler acısı, büyük şehirlerimizin en büyük üniversitelerinde profesörlük kadrosundan ücret alanlar, İstanbul'un en büyük üniversitesinin birinde, 14-16 Mayıs 2012 tarihinde "Yaratılış Kuramı"nı tartışacaklarmış.* Katılanların bugünkü bilimsel anlayışın tersine önemli katkıları olduğu açık. Herhalde onları tartışacaklar. Katılanların bu güne kadar hiçbir bilim adamının aklına gelmeyen önemli buluşları (I) var. Örneğin bunlardan biri, ilk insan Hz. Adem'in boyunun 30 metre olduğunu ve insanların bir dönem dinazorlarla birlikte yaşadığını kitabında yazmış; bir diğeri, kitabında, çağdaş bilim adamlarının araştırmalarından ziyade Said-i Nursi'den alıntılar yaptığı için üniversiteden ihraç edil-

miş; bir diğeri kitabında bakteriler filden daha güçlümü ki diyerek, Darwin'in "güçlü olan ayakta kalır" görüşünü çürütmüştü; bir diğeri Darwin'i bilimsel elbise giydirilmiş ideoloji olarak tanımlamış, orta öğretime yazmış olduğu kitapta alt türün biyolojide bilinmesi gereken bir husus olduğunu yazmasına karşın, evrimi ret ettiğini söyleyerek, alt türün aslında bir türden başka bir türe evrimleşmesinin önemli bir adımı olduğunu kavrayamadığını göstermiştir. Bir de bu bir bilimdir, tartışılmasında ne sakınca var demezler mi! Bu daha da vahim bir durumu gösteriyor: Bilim adamı olarak eğitim kurumlarında beslediğiniz bu insanlar, dünyanın neresine giderseniz gidin, bir şeyin bilim olabilmesi için gerekli olan temel ölçü ve koşullardan bile haberdar değiller. Böyle bir teraziden ve dirhemden ne ölçülebilir, ürün o olacaktır.

Hacivat-Karagöz oyunu, bunca teknik ve bilimsel gelişme karşısında gittikçe ortadan kalkıyor diye çok üzülüyordum. Marmara Üniversitesi'nin böyle bir orta oyununa ev sahipliği yapması iyi olmuş; belli ki İstanbullular bu oyundan büyük zevk alacaklar. Keşke üniversite yönetimi, şu anda belki de Marmara Üni-

Öğrenci seviyesinin düşmesinin önemli bir sebebi, fen ve edebiyat fakültesindeki öğretim elemanlarının önemli bir kısmının çağdaş fen ve edebi bilimleri içine sindirememiş olmasıdır. Dogmanın hiç uğramaması gereken bu iki fakültenin elemanları açık ya da gizle olarak teoloji biliminin savunulurcuğuna soyunmuşlardır.

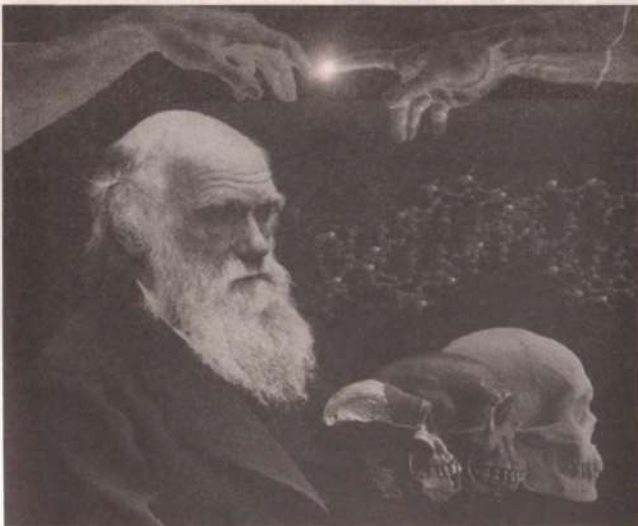
versitesi'nin öğretim üyelerinin tümünün yazmış olduğu kitabın toplamından daha fazla "Evrim Karşıtı" kitaplar yazmış, ilkokuldan cumhurbaşkanına kadar bedelsiz dağıtmış, her hafta çok güzel kızlarla televizyon söyleşileri yapan zatı da bu müsamereye davet edip, sahneyi zenginleştirse...

Operasyon başka cephelerde de sürmekte: Fen ve edebiyat fakültelerinden pedagoji formasyonları kaldırıldı. Böylece mezunlarının hiç değilse öğretmen olurum umutları da böylece budandı. Dogmanın güçlenmesi -sömürünün devamı için- için böyle bir budama gerekliydi. Toplumun yaratıcı gücüne dolaylı olarak önemli bir darbe vuruldu. Yenne bir şeyler ikame edilmeliydi. Müjde gecikmedi. Çok sayıda imam hatip ortaokulu açılacaktı. Meyve veren anıt ağaçlar devrilince, altında yabancılar biter.

Kim bilir Batı'nın fen ve edebiyat (keza sanat) eğitimi ile ulaştığı uygarlığı, bakarsınız biz imam hatiplerle ve orta öğretime koyduğumuz zorunlu-seçmeli özel derslerle ulaşıyoruz!

Dipnot:

* Yazarımız bu makaleyi, söz konusu tarihten önce kaleme almıştır.

Evrim karşıtlığı, şimdi de, dogmanın hiç uğramaması gereken üniversitelere sıçramıştır.

Çağdaşlaşmanın önüne konulan iki engel:

Eğitim ve inanç kurumları

Tarihe farklı bir açıdan baktığımızda din, siyaset ve sermaye üçlüsünün koalisyonunu hep görebiliriz. Bir yandan, dini ustaca kullanan siyaset, kurulu düzeni yönetme erkini kolayca elde edebilmektedir. Öte yandan, siyaset ile el ele veren sermaye, kurulu düzenden azami kazancı elde etmeyi her zaman başarmıştır.

Çağdaşlaşma nedir?

"Çağdaşlaşma nedir?" sorusuna yanıt verebilmek için "çağdaşlaşma" terimini hangi anlamıyla ele aldığımızı ortaya koymak gerekiyor. Çünkü bu terime farklı anlamlar yüklendiğini görüyoruz. Terimin kökü olan "çağ" terimi "zaman dilimi" anlamını taşır. "Çağdaş" terimi ise, çoğunlukla, şimdi içinde yaşadığımız zamana uygun anlamını taşır. Ama başka anlamları da vardır. İki kişinin birbirleriyle "çağdaş olması" demek, ikisi-

nin aynı zaman diliminde yaşaması demektir. Örneğin "Mozart (1756-1791) ile Haydn (1732-1809) çağdaş iki müzisyendir", denirse ikisinin aynı çağda yaşadığı anlamı çıkar. Öte yandan "Galileo (1564-1642) çağdaş bir fizikçi idi" derken kastedilen şey, onun yaşadığı çağın fizik bilimine getirdiği yenilikleri özümsemiş biri olduğudur. Bu yazıda, çağdaşlaşma terimini yukarıda söylenen ilk anlamıyla, yani "şimdiki zamana uyum" anlamıyla ele alacağız.

Konumuz çağdaşlaşma olunca, ona bir ölçüt koymak gerekir. Bir şey, onu ölçebildiğimiz ölçüde bilimseldir. Uygarlaşmayı (çağdaşlaşma), herkesin kendi isteğine göre yorumlamasını önleyip, ona bilimsel bir nitelik kazandırmak istiyorsak, onu ölçüye-tartıya vurmalıyız.

Bu anlamıyla, çağdaş terimi, Latince'de hemen şimdi anlamına gelen "modo" teriminden türetilen "modernus" terimiyle eş anlamlıdır. Batı dillerinde "contemporary, modern, actual, present" gibi terimlerle de ifade edilir. Osmanlıcada kullanılan *asri ve muasir* terimleri eş anlamlı olmakla birlikte; *asri* terimi çoğunlukla aşağılama anlamında, *muasir* ise yüceltme anlamında kullanılmıştır. Bu terimler günümüz Türkçesine "çağdaş" olarak yerleşmiştir. "Çağdaşlaşma" terimini, batı dillerindeki "civilisation" terimi yerine kullandığımızı söylesek, gereksiz tartışmaların önüne geçebiliriz. Aralarındaki nüans farklarını ihmal ederek, "civilisation" yerine "uygarlaşma" terimini koyarsak, belki işimiz biraz daha kolaylaşacaktır. Elbette "civilisation" terimini kullandığımızda, Batı'da uygarlaşmamış anlamında kullanılan "barbarious" karşıt terimini de dikkate almak gerekir.

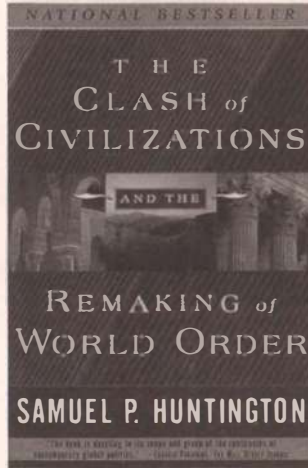
Bu yazının amacı, söz konusu terimleri dilbilim açısından incelemek değildir. O nedenle, başlıktaki konuya dönelim. Konumuz çağdaşlaşma olunca, ona bir ölçüt koymak gerekir. Bir şey, onu ölçebildiğimiz ölçüde bilimseldir. Uygarlaşmayı (çağdaşlaşma), herkesin kendi isteğine göre yorumlamasını önleyip, ona bilimsel bir nitelik kazandırmak istiyorsak, onu ölçüye-tartıya vurmamızdır. Bu alanda, sosyologların ortaya koyduğu önemli ölçütler vardır.

Onlar bir toplumun çağdaş olup olmadığını anlamak için,

- Kentleşme,
- Yüksek düzeyli eğitim,
- Endüstrileşme,
- Mekanik ya da elektronik alet kullanma,
- Yüksek düzeyde sosyal hareketlilik

gibi alanlara göstergeler koyarlar. Biraz daha ayrıntıyla inerseniz, göstergelerin üzerine koyduklarını görebiliriz:

Tarımda gelişme (alet kullanımı), yazma, teknolojiye gelişme, coğrafya ve astronomi bilgisi, uzak coğrafyalara ticaret yapabilme, işlerin uzmanlık alanla-

Samuel Huntington'un ünlü "Uygarıkların Çatışması" tezi ne göre uygarlığı belirleyen iki etmen vardır: Din ve kültür.

rına bölünmesi ve iş alanlarında uzmanlaşma, standartlaşmış ölçü birimleri, kentleşme, para, taşıma sistemi, hukuk sistemi, kültür, bilimsellik, sanat, mimarlık, matematik, metalurji, politik yapı. v.b.

Öncelik sırası ve sayıları zamana bağlı olarak değişebilen bu göstergelerden birisinin ya da birkaçının varlığı, o toplumun uygarlaştığını göstermez. Sonuç toplam kalite kavramıyla değerlendirilir.

İslâm'ın ilk yıllarından başlayarak, devlet yönetimi, adına şeriat denilen din kurallarına sıkı ya da gevşek bir bağla bağlıdır. Döneminin en büyük İslâm devletini merkez sayarsak, orada halifelik ya doğrudan devlet başkanının uhdesindedir ya da halife onun himayesindedir; yani emredindir.

rilir. Örneğin petrol zengini ülkelerin çok gelişkin elektronik ve mekanik aletleri kullanıyor olması, onları uygar bir toplum yapmıyor.

Uygarığa yön veren iki araç: Din ve kültür

Samuel Huntington'un ünlü "Uygarıkların Çatışması" tezi ne göre uygarlığı belirleyen iki etmen vardır: Din ve kültür. Geçmiş zamanların hemen hepsinde inanç kurumları ile eğitim kurumları toplumların inançlarını ve kültürlerini yaratmışlar ve sürekli beslemişlerdir. Bugün Budist, Yahudi, Hristiyan, Müslüman toplumları arasındaki derin kültür ve yaşam biçimi farklılıklarının ortaya çıkışını başka türlü açıklama olanağı yoktur. Eğitim kurumlarının kurulma ve gelişme süreçlerine baktığımızda, gördüğümüz gerçek şudur: Son 150 yıldan önceki zamanlarda eğitim kurumları inanç kurumlarının çatısı altındadır ve ona hizmet eder. Öyleyse, geçmiş zamanların çoğunda din, eğitimi ve kültürü egemenliği altında tutmuş, dolayısıyla toplumları biçimlendirmiştir.

Hristiyanlık ve İslâmlıkta laiklik

Kilise baskısından kurtulmak için Avrupa'da başlayan başkaldırı "laicism" uygulamasını yaratmıştır. Niyazi Berkes'e göre, tarihi gelişim açısından, Cumhuriyet'in getirdiği "laiklik" kavramı hristiyanlıktaki *laicism* kavramından farklıdır. Berkes'in tezini şöyle özetleyebiliriz:

• *Laicism*, bir Hristiyan kavramıdır. Avrupa'da devletleri yöneten krallar vardır. Onların karşısına kilise, toplumları inançla yönlendirme ve kralları baskı altına alma gücüne sahiptir. Böylece, toplumların yönetiminde iki farklı güç odağı varlıklarını sürdürülmüşlerdir. Bu güç odaklarının bazen gizli bazen açık çekişmeleri yüzyıllarca sürmüştür. Toplumları uzun süre baskı altına alıp acı çektiren kilise baskısını, yüzyıllar süren savaşlardan sonra engellemeyi başaran Avrupa, çareyi din ile devlet işlerini ayıran bir yönetim biçimine benimsemekte bulmuştur.

• İslâm dünyasına gelince, toplumların yönetiminde hiçbir zaman *din-devlet*

ayrıldığı olmamıştır. İslâm'ın ilk yıllarından başlayarak, devlet yönetimi, adına *şeriat* denilen din kurallarına sıkı ya da gevşek bir bağla bağlıdır. Döneminin en büyük İslâm devletini merkez sayarsak, orada halifelik ya doğrudan devlet başkanının uhdesindedir ya da halife onun himayesindedir; yani emrindedir. Dört halife (632-661), Emeviler (661-750) ve Abbasiler (750-1258) dönemlerine halife devlet başkanıdır. Abbasilerin yıkılmasından sonra hilafet Mısır'da Mamluk himayesine girdi. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethedince, halifelik Osmanlılara geçti. Bu devlet yapılarının hiçbirinde din-devlet ayrımı olmamıştır.

İslâm ülkelerinde, bu yapının dışına çıkabilen ilk (ve tek) ülke Türkiye'dir. Cumhuriyet'in getirdiği laiklik ilkesi din işlerini devlet işlerinden kesin çizgilerle ayırmakla yetinmemiş, dinin devlet işlerine karışmasını önleme görevi de devlete verilmiştir. İslâm'da 14 yüzyıl süren din-devlet birliğinin bağını çözmenin başka bir yöntemi zaten olamazdı. Bu baği çözebildiği için, Türkiye, çağdaşıyla giden yola hızla girmiş ve bütün İslâm ülkeleri arasında en uygar toplum olabilmektedir. Cumhuriyetin eseri olan laikliğin değerini anlamak için, ona sahip olmayan İslâm ülkelerinde halkların nasıl bir baskıcı rejim altında ve yoksulluk içinde yaşadıklarına bakmak yeterlidir.

Laicism ve secularite

Laicism ve *secularite* kavramları, son zamanlarda Papa'nın bile karıştığı bir çekişme konusu olmayı sürdürmektedir. Çekişmenin nedenini açık seçik ortaya koyabilmek için, kilisenin bu iki terime yüklediği farklı anlamları, kilisenin söylemini kesin hatlarla belirleyerek ortaya koymak çok abartılı olmayacaktır. Papa'ya ve kiliseye göre *secularite* dinin devlet işlerine, devletin de din işlerine karışmamasıdır. Başka bir deyişle, din, kilisenin dışına çıkarak kamu alanlarında ve özellikle okullarda faaliyetlerini sürdürmelidir. Devletin buna engel olma görevi yoktur. *Laicism*'de ise din ile devlet işleri birbirinden ayrıldığı gibi, din işlerini devlet işlerinden ayrı tutmak da

20. yüzyılın sonlarından beri bütün dünyada inanç kurumlarının atağa kalktıklarını görmek zor değildir.

devletin görevidir. Devlet bu görevini yerine getirdiği süreçte, kilisenin Ortaçağ'daki gibi toplumları yeniden baskı altına alması olanaksızdır. Böyle olması kilisenin işine gelmiyor. O nedenle, laicismi lanetleyen kilise kamu alanlarını tekrar kendisine açabileceği varsayımı ile *secularite*'ye sınıksız tutunmaya çalışıyor.

Bu tanımlarına baktığımızda, Cumhuriyet'in getirdiği *laiklik* ilkesi *laicism* kavramına eşittir. Son zamanlarda ülkemizde laiklik ilkesine kuvvetli karşı duruş, kilisenin ve Papa'nın laicisme karşı duruşuna benzerdir. Hristiyan ve Müslüman ılımlı dincilerin, *laicism* yerine *secularite*'yi koyma çabaları başarılı olsa bile, köktendinciliğin önü alınamaz. Siyaset

Başta kilise olmak üzere bütün inanç kurumları güçlü birer sektördür. Onların varlığının sürmesi, ancak kurdukları toplumsal düzenin varlığını sürdürmesiyle mümkündür. Tarih boyunca inanç kurumları, bir tür yaşam içgüdüleriyle, kurulu düzeni sarsma olasılığı olan her düşünceye şiddetle karşı durmuştur, durmaya devam etmektedir.

kurumları ne kadar dindar görünürse görünsün, camiye, okula, kışlaya ve giderek kamu alanlarına din işlerini ne denli sokarlarsa soksunlar, İslâmî köktendincilik yapıları yeterli görmeyecek, egemenliğin kendilerine verilmesini isteyecektir. Yakın ve uzak İslâm tarihi buna tanıklık.

Din-siyaset-sermaye üçgeni

20. yüzyılın sonlarından beri bütün dünyada inanç kurumlarının atağa kalktıklarını görmek zor değildir. Bu atağın gerisindeki gücün ve o gücün amacını doğru anlamalıyız. Tarih boyunca, din, toplumları yönetmenin en iyi aracı olmuştur. İnsanları kendi yoksul kaderlerine razı edip, biat eden toplumlar yaratmadığı zaman, günümüzdeki sosyo-ekonomik düzenin, uzun sürmesi beklenemez. Kapitalizmin sürekli artan nüfusa gereksinimi vardır; ama düşünen ve dünya nimetlerinden pay almak isteyen insanların çoğalması, kapitalizmin işine hiç gelmez. Düzeni korumak için, eğitim kurumlarını ve inanç kurumlarını kullanır, gerektiğinde bazen ılımlı dincileri, bazen köktendincileri sahneye çıkarır. Geride bıraktığımız milenyumda, dini ustalıkla kullanan inanç ve siyaset kurumları bireyin, ailenin ve toplumun yaşam biçimine yön ve şekil vermiştir. Din toplumların kültürüne iyice sinmiş, kemikleşmiş bir toplumsal düşünce sistemi ve ona dayalı bir sosyal düzen yaratmıştır. Bunu yaratan iki önemli alet vardır: *editim* ve *kültür*. İnanç kurumlarının korumasında gelişen eğitim kurumu ve onun yönlendirdiği kültür tutucudur. Dolayısıyla, onların biçimlendirdiği toplumlar, kaçınılmaz olarak tutucu olmuştur. Mevcut düzeni bozacak her yeni düşünce çoğunluğun tepkisiyle karşılaşır.

Başta kilise olmak üzere bütün inanç kurumları güçlü birer sektördür. Onların varlığının sürmesi, ancak kurdukları toplumsal düzenin varlığını sürdürmesiyle mümkündür. Tarih boyunca inanç kurumları, bir tür yaşam içgüdüleriyle, kurulu düzeni sarsma olasılığı olan her düşünceye şiddetle karşı durmuştur, durmaya devam etmektedir.

Üniversite, ortaya çıktığından beri düşüncenin, bilimin, teknolojinin üretildiği, kısaca, uygarlığın yaratıldığı kurumdur. Bu işlevlere sahip olan bir kuruma inanç kurumlarının ve devletlerin ilgisiz kalması düşünülemez. Önceleri kilisenin sonra da devletin güdümünde kalan üniversite, çok çalkantılı dönemlerden geçerek günümüze ulaşmıştır.

Tarihe farklı bir açıdan baktığımızda *din, siyaset ve sermaye* üçlüsünün koalisyonunu hep görebiliriz. Bir yandan, dini ustaca kullanan siyaset, kurulu düzeni yönetme erkini kolayca elde edebilmektedir. Öte yandan, siyaset ile el ele veren sermaye, kurulu düzenden azami kazancı elde etmeyi her zaman başarmıştır. Geçen yüzyılın ikinci yarısından sonra parasal gücü çok artan ticari kurumlar, küresel sermayeye dönüşmüştür. Küresel sermaye yalnız üretim araçlarını elinde tutmakla yetinmiyor; artık siyaset kurumunu da yönetiyor. Başka bir deyişle, şimdi *din-siyaset-küresel sermaye* koalisyonu bütün dünyayı yönetmektedir. Bu koalisyonun başı küresel sermayedir. O denli güçlüdür ki, çoğu ülkede ekonomik ve siyasi kriz yaratabilir. Bu üstün gücüne dayanarak, dünyanın yarısında siyaset kurumunu yönetebilmektedir. İnanç kurumları ise bazı ülkelerde doğrudan, bazı ülkelerde ise dolaylı olarak siyaset kurumunu etkileyebilmektedir. Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur. Söz konusu üçlü koalisyon, ülkelerde istemediği yönetimleri alaşağı edip istediği düzeni kurma hakkını kendinde görmektedir. Kurdıkları dünya düzenini sarsabilecek eylemleri durdurmak, sanki o koalisyonun meşru hakkıdır. Bunun en yakın örneği *Arap Baharı* adını alan harekettir.

Bilginin üretimi ve yeni kuşaklara aktarılması

Eğitimin görevlerinden birisi, toplumda biriken bilgi ve değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasıdır. Ancak, toplumun bilgisi kendisine "nakledilen bilgi"den ibaretse, o toplumda bir kuşaktan ötekine geçişte bir ilerleme olamaz. Toplumun sürekli ilerleyebilmesi, yani çağdaş olabilmesi için, her kuşak kendisine "nakledilen bilgi"ye yeni bilgiler ekleyerek sonraki kuşağa nakletmelidir. Yeni bilgi ekleyebilmek için, "bilgi"nin üretilmesi gerekir. Bu düşünce bizi, kaçınılmaz olarak şu sorulara götürür:

1. Neden bazı toplumlar bilgi üretiyor, bazıları üretmiyor?
2. Günümüzde bilgi üreten (dolayısıyla teknoloji üreten) toplumlar nasıl oluştu?
3. Bilgi üretemeyen toplumlar nasıl oluştu?

Bu soruların yanıtları, büyük ölçüde, toplumların kültür ve eğitim tarihinde yatar.

Hristiyanlıkta biçemli eğitim

Biçemli (format) eğitimin başlangıcına bir zaman verilemez. İnsanoğlu yaşadığı dönemin gerektirdiği şeyleri öğren-

mek zorunda kalmıştır. Sinilima-deneme yoluyla bilgi edinme, babadan oğla bilgi aktarımı, ustadan çırığa bilgi aktarımı gibi yollarla başlayan öğrenme olgusu, zamanla biçemsel öğrenime dönüşmüştür. Antik çağda özel alanlarda grup eğitimi yapıldığını biliyoruz. O zamanın okulları ya da akademileri yalnızca zengin sınıfa hitap ederdi. Katolik kilisesinin 5. yüzyıldan sonra manastırlarda ve katedrallerde okullar açtığı biliniyor. Bu okulların başlıca amacı din adamı yetiştirmek, Hristiyanlığı yaymaktır. Kiliseye göre, bir insanın sahip olabileceği en ileri bilgi, kilise elinde Hristiyanlaşmış antik çağ öğretileridir.

Ortaçağ Avrupa'sında üniversitelerin doğuşu ve gelişimi

13. yüzyıldan sonra kilise okulları üniversiteye dönüşmeye başlamıştır.

Üniversite kurumunun değişik tanımları vardır. Çağımızdaki üniversite kurumuyla ilişkisini düşünerek, şu tanımlı yapabiliriz: "Üniversite, belli disiplinlerde yüksek düzeyde öğretimin yapıldığı özerk kurumlardır." Bu tanımla aldığımızda, üniversite kurumu, XIII. yüzyıl başında Fransa, İngiltere ve İtalya'da ortaya çıkan ve Avrupa'ya özgü olan bir uygarlık kurumudur. İslam dünyasında,

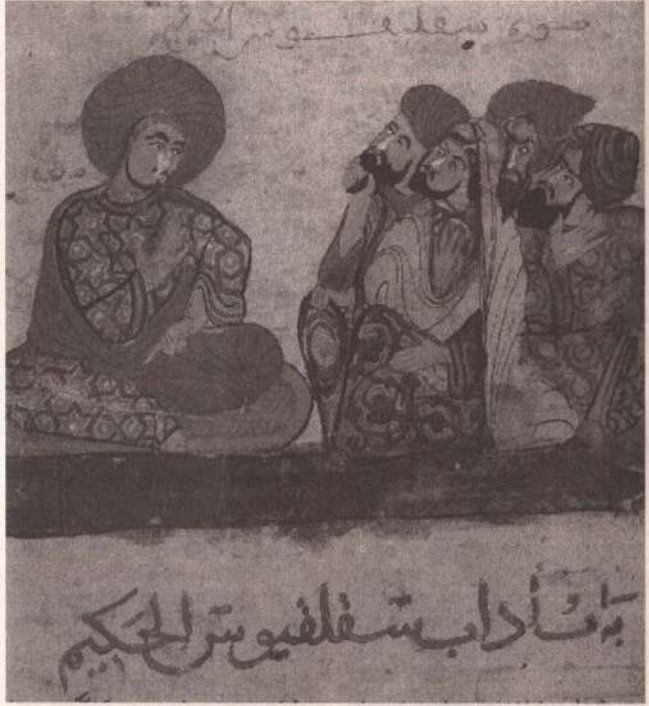
daha önce ortaya çıkan *medrese* kurumundan yapısı, işleyişi ve amacı bakımından farklıdır. XVI. yüzyıldan itibaren önce Avrupa'ya, XIX. ve XX. yüzyılda da bütün dünyaya hızla yayılan üniversite, yüksek öğretim için bir dünya modeli olmuştur. Üniversite, ortaya çıktığından beri düşüncenin, bilimin, teknolojinin üretildiği, kısaca, uygarlığın yaratıldığı kurumdur. Bu işlevlere sahip olan bir kuruma inanç kurumlarının ve devletlerin ilgisiz kalması düşünülemez. Önceleri kilisenin sonra da devletin güdümü altında kalan üniversite, çok çalkantılı dönemlerden geçerek günümüze ulaşmıştır. Bugün bile, adına uygun özerk bir kurum olabilece çabasını sürdürmektedir. Üniversite tarihini, ait olduğu dönemlerden ve toplumlardan soyutlayarak, evrensel bir yapı, bir bütün olarak ele almanın sakıncaları yanında olumlu yanları da vardır. Böylece, evrensel olduğu söylenen ya da evrensel olması istenen üniversite kurumunun öznetlikleri ortaya konulabilir.

Kilisenin ve devletin bütün baskılarına rağmen, son 300 yıl içinde Avrupa'da üniversite, bilgi üretiminde ve üretilen bilginin yayılmasında, medreseye göre büyük bir özerklik içinde olmuştur. Avrupa'da çağdaş bilim, teknoloji ve kültürün oluşumunun başlıca nedenlerinden birisi budur.

İslâm'ın Rönesansı'(1)

8'inci ve 12'inci yüzyıllar arasında İslâm dünyasında bilgi üretimi ve eğitim Hristiyan dünyasından farklı bir gelişim çizgisi izledi. Mezopotamya ve Mısır uy-

İslâm biliminde gerilemenin başlangıcı ile İslâm'da köktencililiğin ortaya çıkışı eş zamanlıdır. Katı softalık, hoşgörüsüzlük ve fanatizm çok kazandıkça bilginlerin oyun alanı daralmış, sayıları azalmış ve giderek bilim gerilemiştir.

Mu'tezilecilik, İslâm'da inançla aklı bağdaştırmayı amaçlayan bir doktrin olarak varlığını hep sürdürmüştür.

garlıklarından miras kalan çok zengin bir kültüre sahip olan Ortadoğu, ayrıca, Antik Yunan ve Bizans'tan gelen eğitim örnekleri yanında İran ve Hint eğitim örnekleriyle de tanıştı; onları harmanladı. Sonunda Ortadoğu'da çok verimli bir bilim ortamı oluşmaya başladı. İslâm bilimi bu zengin kültürün üzerinde yeşermeye başlamıştı. Abbasiler'in (750-1258) ilk dönemlerinde bilginlerin önü açılmış, Bağdat dünyanın bilim merkezi olmuş, bilginler bu merkezde toplanmaya başlamıştı. *Beytül Hikme* (Abbasi halifesi Me'mun tarafından 830'da Bağdat'ta kurulan kütüphane), Yunan, Latin, İran kültürü gibi farklı kültürlerin Arapça çevirilerini içeren büyük bir kütüphane ve bilim merkezi oldu.

Beytül Hikme, Moğolların istilasıyla, 1258 de Hülagü Han tarafından yakıl-

mış, Bağdat sokaklarında binlerce kişi katledilmiş, bilim adamları bölgeyi terk etmiştir. Beytül Hikme dışında başka bir bilim merkezi olmadığı için, Ortadoğu'da İslâm, o tarihten sonra bilgin ve filozof yetiştiren ortamdan yoksun kaldı. Bunun sonucu olarak, İslâm'ın Altın Çağı (İslâm Rönesansı) diye adlandırılan bu parlak dönem, meyvelerini vermeden kapanmış oldu. Bu olgu, kuşkusuz, yalnız İslâm kültürü için değil, dünya kültürü için de büyük bir kayıptır.

Ama İslâm'ın Altın Çağı'nı kapatan başka nedenler de vardır. İslâm'da bilimin gerilemesi tek bir nedene bağlanamaz. Geçen yüzyıl içinde, İslâm bilimi ve toplumu ile ilgili çok sayıda güvenilir tarih araştırmaları yapılmıştır. Bu araştırmalar şu gerçeği ortaya koyuyor: İslâm biliminde gerilemenin başlangıcı ile İslâm'da köktencililiğin ortaya çıkışı eş za-

manlıdır. Katı softalık, hoşgörüsüzlük ve fanatizm güç kazandıkça bilginlerin oyun alanı daralmış, sayıları azalmış ve giderek bilim gerilemiştir.

İslâm'ın erken dönemlerinden başlayarak, kadercilerle özgür iradenin savunucuları günümüze dek uzanan bir tartışmanın içine düştüler. Aristoteles'in mantık kurallarıyla donanan ve aklın özgürlüğünü savunan "Kadâril'ın karşısına "Cebriye" mezhebi çıktı. Emeviler, kendi egemenliklerini tehdit eder gördükleri için, özgür iradenin savunucuları olan Kadâril'e büyük darbe indirdiler. Büyük baskı altında kalmasına rağmen, Kadâri doktrini ortadan kaldırmadı, 8'inci yüzyılın başlarında Mu'tezilecilik (sıra dışılık) hareketine dönüştü. Cebriye mezhebinin katı köktencilikine karşı duran Mu'tezilecilik, İslâm'da inançla aklı bağdaştırmayı amaçlayan bir doktrin olarak varlığını hep sürdürmüştür. Özellikle Abbasiler'in ilk dönemlerinde etkili oldular. Mu'tezileci doktrin, mantığın vahiy kadar önemli olduğunu savunarak, aklı bilgi ile vahiy bilgisi'nin uyumsuzluk gösterdiği yerlerde, Kuran'a güncel yorum getirerek aktı bilgiyi öne çıkaran pratikler geliştirmişti.

Sünni Halife el-Mütevekkil (9. yy) döneminde tutucu kesim büyük bir güç kazandı. Şii'ler ve mu'tezileciler tüm yönetim kademelerinden temizlendiler, işken-ge gördüler ve büyük ölçüde yok edildi-

ler. Akılcılığı benimseyen bilginler yavaş yavaş ortadan yok oldular. Bu olgu, İslâm'da aklı bilgi ile vahiy bilgisi'ni birleştiren hareketinin sonu oldu. 19'uncu yüzyıl reformcularının cılız ve bireysel çabaları dışında, İslâm'da bu yönde ciddi düşünce akımları oluşmadı.

İslâm'da köktencilik'in ortaya çıkışının ve önlenemez gelişiminin, öteki inanç kurumlarındaki gelişim çizgisini izlediği görülür. İnancın dogmalarıyla, özgür aklın ortaya koyduğu gerçeklerin bağdaştırılması gibi zor bir görev her dinde yaşanmıştır. Sonuçta, hemen her inanç sisteminde dinin dogmaları aklı bilginin üstünde tutuldu. Hristiyanlıkta Ortaçağ'ın oluşmasını yaratan neden, İslâm'ın altın çağını sona erdiren nedenle aynıdır.

Medreseler

Hristiyan dünyasında ilk biçimsel (formal) eğitimin kilisede başlaması gibi, İslâm dünyasında da biçimsel eğitim camilerde başlamıştır. Medreselerin yapısı ve işlevi kilise okullarındaki okullardan farklıdır. Kendi içinde hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Yalnız din adamı yetiştirmez, devlet yönetiminde görev alacak insanları da yetiştirir, herkese açıktır. Medreseler, genellikle mali bağımsızlığı olan vakıflar tarafından yönetilir. Vakıflar, öğrencilerin yeme ve barınma sorunları-

Medreseler, Avrupa üniversitelerindeki bilgi üretme evresine geçememiştir. Medreseler, devletten bağımsız mali yapılarıyla, İslâm Rönesansı'nı yaşatabilecek kurumlardı. Ama tutucu kesim böyle olmasına izin vermedi. Sonuçta, bütün İslâm dünyası bilim ve teknolojiye Avrupa'nın gerisinde kaldı.

nı üstlenmiştir; bir tür yatılı öğrencilik sistemi uygulanır.

1055 yılında Selçuklular Irak'ı fethe-dip Bağdat'a girdiler. Bu tarih, Sünnilerin Şii'leri yenilgiye uğrattığı tarih sayılır.

Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün 1066-1067 yıllarında Bağdat'ta yaptırdığı medrese, İslâm eğitim tarihinde bir dönüm noktası sayılır. Çünkü bu medrese ve sonradan açılan *Nizamiye medreseleri* sarayın himayesindedir. İslâm'da ileri bir düşünce sistemi olarak ortaya çıkan mu'tezileci doktrine karşı Sünni doktrinini egemen kılmaya misyonunu üstlenir. Selçuklulardan sonra Osmanlılara da geçen medrese, varlığını ve Sünni doktrinini yayma misyonunu Cumhuriyet'e dek sürdürmüştür.

Medreselerin Sünni doktrinini yayma misyonu, onun yeni düşüncelere ve bilgi üretimine kapısını sınıksı kapatması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla, medreseler, Avrupa üniversitelerindeki bilgi üretme evresine geçememiştir. Medreseler, devletten bağımsız mali yapılarıyla, İslâm Rönesansı'nı yaşatabilecek kurumlardı. Ama tutucu kesim böyle olmasına izin vermedi. Sonuçta, bütün İslâm dünyası bilim ve teknolojiye Avrupa'nın gerisinde kaldı.

Dipnot:

1) Timur Karaçay, *İslâm Ülkelerinde Bilimin Gerileyi-şi*, Kuban Matbaası, Ankara, 2012

Medreselerin Sünni doktrinini yayma misyonu, onun yeni düşüncelere ve bilgi üretimine kapısını sınıksı kapatması sonucunu doğurmuştur.

Hasan Ali Yücel'i

51. ölüm yıldönümünde anarken

Hasan Ali'nin 1938'den 1946 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki görevi sırasında, Köy Enstitüleri'nde kız ve erkek 8.756 eğitimci, 16.400 öğretmen, 7.300 sağlık memuru ve toplam olarak 22.456 yepyeni ruhla yetişmiş eleman köylere gönderilmiş ve neredeyse Ortaçağ'ı andıran koşullarda yaşayan Anadolu köylüsünün her alanda uyanışına yol açılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim tarihini düşündüğümüzde ilk aklımıza gelen efsane isimlerden birisi kuşkusuz Hasan Ali Yücel'dir. Öğretmen, yazar, şair, yönetici, Maarif Vekili ve Köy Enstitüleri'nin kurucusu vb. sıfatlarla tanınan bu seçkin eğitimci, kültür ve siyaset adamını ölümünün 51. yıldönümünde anmak ve anlamak, özellikle çağdaş ve uygar dünyanın özlemini çekenler için bir görev olmalıdır.

Çocukluğu

16 Aralık 1897'de İstanbul'da doğdu. Aslen Göreleli olan babası, Ertuğrul Firakateyni'nin kaptanı olan Amiral Osman Bey'in oğlu olan Ali Rıza Bey'dir. Annesi Neyire Hanım ve eşi de Gülsüm Refika Hanım'dır. Gelişiminde içine doğduğu çevrenin etkisi görülür. Anne ve babası ekonomik bakımdan iyi koşullardadır. İlk ve tek çocuk olarak hayli geniş bir aile ortamında büyür.

Çocukluğunda daha 4 yaşında iken Laleli'deki Yolgeçen Mektebi'nde yazı yazma zorunluluğu olmamasına rağmen kendi kendine yazmayı öğrenir. 6 yaşında buradan Topkapı'daki Taş Mektep'e taşınır.

Çocukluğunun ilk yıllarında ailesiyle Yenikapı Mevlevihanesi ziyaretlerine katılır. Burada izlediği mistik makam ve fasıllar, dönüş törenleri, onun müzik yeteneğinin belirginleşmesini sağlar. Çevresinde "müzik üstadı" olarak tanınan bir kişinin müzik mektebinde eğitim görür.

Gençlik yılları, askerliği ve üniversite yılları

Eğitim ve öğrenimini sırasıyla 1906'da Mekteb-i Osmani ve Vefa İdadisi'nde (lise) sürdürür. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânında yepyeni bir kavramla karşılaşır. Bu söz "hürriyet"tir. Bu sihirli

Hasan Ali YÜCEL (1897-1961)

1908'de İkinci

Meşrutiyet'in ilanında yepyeni bir kavramla karşılaştı. Bu söz "hürriyet"ti. Bu sihirli söz, onun belleğinde köklü bir iz bıraktı.

söz, onun belleğinde köklü bir iz bırakır.(1)

Liseye devam ederken, bir taraftan Balkan bozgunu baş gösterir. Diğer taraftan, İmparatorluğun Balkanları kaybetmesi onda büyük etkiler yaratır. Bu arada bütün harçlığını kitaplara yatırır. Okuma konusunda, babasının roman okumasına karşı çıkmasına rağmen, sonsuz açlık içindedir. "Gece sabahlara kadar mum ışığında durmadan okuyordum", der. Bunlar arasında, Japonya'nın kalkınmasına dair bir küçük kitabın etkisinde kalır ve gözü açılır. Der ki, "Öğretim seferberliği ve bunun önemi hakkında inancım bu kitap sayesinde olmuştur. Onun için bu kültür davasını bakan olduktan sonra değil, daha küçük yaşlarda iken, bir kuruluş ve yüceliş imanı olarak kalbime yerleştirmişimdir." Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla, 1915 yılında Vefa Lisesi'nin son sınıfındayken Yücel askere çağrılır. Pendik'te yedek subay olarak görev yaparken bir asker arkadaşının Alman subayı Rabe tarafından hakarete uğramasına tanık olur. Haksızlığa katlanmayan Hasan Ali, bir tavır koymak gerektiğine inanarak Alman subayına, bir Türk askerine böyle davranamayacağını kibarca bildirir. Bu tavrıyla Alman'ın dikkatini çekmiş olacak ki, subay Yücel'i kendisine yaver yapar. Talimgâh ve karargâhta çalışmasının kendisi için adeta bir "gerçek hayat üniversitesi olduğunu" söyler. Emir subaylığı görevinin kendisini "çekekle örs arasında farkında olmadan çelikleştirdi-

ğini" kaydeder. 1918'de savaş sona erince İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girer ve öğrenimini yaparken İfham gazetesinde çalışarak yaşamını sürdürür.

Buradaki bir müderrisin ders anlatımını sevmeyişi için tartışıp fakülteyi bıraktıktan sonra, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne, Yüksek Öğretmen Okulu'nun öğrencisi olarak girmiştir. Bu tartışma, H. A. Yücel'in daha o yıllarda gelişmiş kişiliğini göstermesi açısından ilgi çekicidir:

Hukuk Fakültesi'ndeki o yılların ünlü hocası Prof. Celalettin Arif Bey ile tartışması, tüm hazırlıklarına rağmen Yücel'in dersin içeriğini anlamamasından kaynaklanır. Hocasından konunun açıklanmasını ister. Bunun üzerine Celalettin Arif Bey kitabını aynen tekrarlar. Yücel yeniden anlamadığını korkusuzca söyler. Hoca sinirlenir ve "Bu kadar anlayışsızlıkla hukuk talebeliği yapılamayacağını zannederim" diye yanıt verir. Bu yanıt Hasan Ali'nin onuruna dokunur ve hocasına şu yanıtı verir: "Efendim akşam kitabı okudum. Bir kere daha okudum, anlamadım. İçimden dedim ki, ertesi gün giderim, müderris bey anlatır, anlatırım. Hâlbuki geldim, siz kitabın aynısını okudunuz. Ben kitabı okuyup anlamadığımı için, aynısını söylediyinizden dolayı anlamam devam etti. Sonra rica ettim size, anlamadığımı söyledim. Anlatayım dediniz, gene aynı şeyleri söylediniz. Böylece anlamama durumum değişmedi. Çok hakkınız var; benim gibi anlayış-

Hasan Ali Yücel, gerçekçi dünya görüşünü savunan İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve eğitimci arkadaşları, Henri Bergson'un öğretisini savunuyorlardı. Kant, Schopenhauer, J. S. Mill, H. Spencer gibi düşünürlerin fikirleri üzerinde tartışıyorlardı.

sız birinin hukuk talebesi olamayacağı muhakkak. Ama sizin gibi anlatmasını bilmeyen birinin de hukuk müderrisi olamayacağını zannediyorum".

Edebiyat Fakültesinde okurken Dergh dergisinde şiirleri yayımlandı. Genç edebiyatçılar, hocalar ve öğrencilerin devam ettiği İkbâl Kırathanesi bu derginin matbaasının yanındadır. Orada Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarlarla dostluk kurar. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine 23 Mayıs 1919'da yapılan ünlü Sultanahmet Mitingi'ne katılır. Türk Ocağı'na devam eder. Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Fuat Köprülü, Halide Edip, Hüseyin Cahit, Akil Muhtar, Hamdullah Suphi ve Ziya Gökalp gibi önde gelen edebiyatçılarla tanışır.

Gerçekçi bir dünya görüşündeki İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve eğitimci arkadaşları, Henri Bergson'un öğretisini savunuyorlardı. Kant Schopenhauer, J. S. Mill, H. Spencer gibi düşünürlerin fikirleri üzerinde tartışıyorlardı. Hasan Ali kendisini bunlara ve fikirlerine yakın hissediyordu. Hasan Ali, Akşam gazetesinde yazılar yazan, Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen hocası Necmettin Sadak'a hayrandı. Hocası O'na, gazetede haftalık yazılar yazmasını önerdi. Bu ortam içinde Hasan Ali, "üstün derece" ile Felsefe Bölümü'nden mezun oldu.(2)

İzmir'e tayini ve Mustafa Kemal'le ilk karşılaşması

İzmir 9 Eylül 1922'de düşman işgalinden kurtulduktan çok kısa bir süre sonra,

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline karşı 23 Mayıs 1919'da yapılan ünlü Sultanahmet mitingi.

Mustafa Kemal Atatürk, Kayseri Lisesi öğrencileri ile birlikte.

İzmir Erkek Öğretmen Okulu'na Türkçe ve edebiyat öğretmeni olarak atandı. Kent Yunan işgalinin izleriyle doluydu. 9 Aralık 1922'de göreve başladı. İzmir'de Öğretmenler Birliği ve Türk Ocağı'nın kuruluşunu gerçekleştirdi.

3 Şubat 1923'te İzmir'e gelen Mustafa Kemal, halka ülkenin savaş sonrası durumunu anlatır; onların görüşlerini sorar. Hasan Ali henüz 26 yaşında bir yıllık öğretmendir. Toplantıda söz alır, cesaretle konuşur: "Okulların yanında fosil haline gelmiş medreselerin yaşatılıp yaşatılmayacağını" sorar. M. Kemal bu sorudan çok memnun olur ve kendisine, ilk olarak "eğitim birliği" ve "karma uygulamadan" söz ederek yanıt verir. Hasan Ali'nin o günkü savaş yıkıntısı içindeki İzmir'de bulunuşu, onun gelecek konusundaki düşüncelerini ve kişiliğini büyük ölçüde biçimlendirmiştir.(2)

1924 yılında İstanbul'a döner; Kuleli Askeri Lisesi'ne edebiyat, ardından 1926'da İstanbul Erkek Lisesi'ne felsefe öğretmeni olarak atanır. Sonraki yıllarda sosyoloji dersini de verirken, Galatasaray Lisesi'nde malumat-ı vataniye (yurt bilgisi) ve Türkçe öğretmenliği de yapar. Bu kurumlarda gençleri etrafında toplar, söyleşiler yapar, yeni fikirler üretir, gelecekle ilgili ufuklar açar.

Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişliği

1924 Yılında (3 Mart) yılında çıkan "Öğretim Birliği" Yasası ile çok önemli bir devrim gerçekleştirildi. Hasan Ali'nin iz-

mir'de söylemek istediği "eğitimdeki ikilik" kaldırıldı. 1926'da Can ile Canan adını verdikleri ikiz çocukları, 1936'da da Gülümser adlı üçüncü çocukları doğar. 1926'da Bakan Mustafa Necati döneminde Mıntika Müfettişliği'ne, 1927 yılında Eğitim Müfettişliği'ne, daha sonra İstanbul Maarif Emirliği'ne (Müdürlüğü'ne), 1929'da ise Maarif Vekâleti Teftiş Kurulu üyeliğine atanır.

Bu dönemde yazı ve dil konularıyla uğraşır. Harf Devrimi'nden sonra Tevfik Fikret'in şiirlerini yeni harflerle yayımlar. Çünkü T. Fikret'e hayrandır. Fikret'in baskı rejimine karşı çıkışı ve modernleşme konusundaki düşüncelerini paylaşıyor. 1928 yılında Tevfik Fikret'in "Tarihi Kadim Doksan Beşe Doğru" adlı şiir kitabını Latin harfleriyle yayımlar. Bu kitap yurdumuzda Latin harfleriyle basılan ilk kitaptır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre, Hasan Ali'nin bu kitabı yayımlaması, onun içinde yaşadığı ikilikten kurtulma çareleri aradığını göstermesi açısından önemlidir.(3)

Yurtdışına gidişi

1930 yılında Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü Taray, geleceği parlak bu genç müfettiş H. A. Yücel'i, okulları, ilgili kanun ve tüzükleri incelemek üzere, Paris'e -1 yıllık süre ile- gönderir. Bakan Taray'ın bu vesileyle Paris Büyükelçiliği'ne yazdığı mektup ilginçtir: "Hasan Ali Bey, dönüşünde Bakanlık Genel Müdürlükleri'nden birini işgal edeceği için konuları akademik olarak değil, oradaki eğitim

teşkilatının merkez ve yerel örgütlerinde bilfiil çalışarak staj görmesini arzu ediyoruz. Yatılı ve gündüzlü okullarda bulunarak bunları incelemesini istiyoruz" der.

Bu görev Hasan Ali'nin Batı uygarlığı ile ilk tanışmasıdır. Fransızcasını geliştirir. Konser, opera, tiyatro gibi kültürel etkinlikleri izler. Ayrıca, 15 gün süreyle İngiltere'de öğretim kurumlarını inceler. Paris'ten pek çok kitap, dergi, tanınmış ressamların tablolarının reproduksiyonları, körüklü bir fotoğraf makinesi, bir gramofon ve Batı müziği plakları ile döner. Fransa'daki bu araştırmasını 1936'da "Fransa'daki Kültür İşleri" adıyla yayımlar.

Gazi Mustafa Kemal ile yurt gezisine çıkışı

Cumhuriyetin ilanından sonra ilk ciddi demokratikleşme hareketi başlamış, Serbest Fıkra kurulmuş, ancak kısa sürede kapatılmıştı.

Cumhurbaşkanı Atatürk bu parti demenesinden sonra olup bitenleri birinci elden görmek için büyük bir yurt gezisine çıktı. Bakanlıklardan geziye katılacak temsilciler görevlendirilecekti. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 33 yaşındaki bu genç müfettişi H. A. Yücel, Cumhurbaşkanı'nın bu gezisinde Bakanlığı'nı temsil etmekle görevlendirildi. Ankara Garı'nda görevliler toplanınca, Mustafa Kemal İzmir'deki o sevdiği ilginç toplantıyı ve Hasan Ali'yi anımsadı. İlk durak Kayseri'ydi. Mustafa Kemal kentlini lisesine götürüldü. Tüm heyet lisede felsefe dersine girdi. Derste okutulan kitap Hasan Ali'nin yazdığı "Mantık" kitabıydı. Cumhurbaşkanı böylece kitabı inceleme olanağını buldu. Akşam yemekte Mustafa Kemal, Hasan

Hasan Ali Yücel, ünlü şairimiz ögü Can Yücel ile birlikte.

Millî Eğitim Bakanı H. A. Yücel eğitimcilerle birlikte yaptığı bir toplantı sırasında.

Ali'ye yazdığı Mantık kitabındaki Arapça terimler yerine, Türkçelerini bulup yerleştirmek konusunda fikrini sordu.

Yücel, bu Arapça terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmayı düşündüğünü; ancak "bu gibi değiştirmelerin kişiler tarafından değil, bir kurul ya da kurum tarafından yapılması" gerektiğini ileri sürdü. Böylece Yücel ileride kurulacak olan Türk Dil Kurumu üzerindeki düşüncelerini açıklamış oluyordu.

Üç ay süren bu gezi sırasında anılamaya değer bir diğer konuşmada, Mustafa Kemal çevresinde bulunanlara bir soru yöneltti: "Türk milleti kendini ne zaman kurtulmuş sayabilir?"

Kimileri çekingen, kimi dalkavukça fikirler ortaya attılar. Yücel, "Paşam, Türk Milleti ne zaman kurtarıcı ihtiyacını duyamayacak hale gelirse, o zaman kurtulmuş olur" diye yanıtladı.

Mustafa Kemal, "Hepiniz güzel fikirler söylediniz. Fakat bu çocuğun ileri attığı, üzerinde bizi derin derin düşündürmeye değer bir fikirdir" diye cevapladı.(4)

Türk Dil Kurumu'nun kurulmasına gidiş

Gazi ile yapılan kapsamlı yurt gezisinden bir yıl sonra, 12 Temmuz 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda Dil Devrimi'ni daha sağlıklı temellere oturtmak amacıyla Atatürk, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni

kurdu. Daha sonra toplanan Dil Kurultayı'nda Yücel etkin olduğundan, Kurultay'dan sonra Etimoloji Kolu Başkanlığı'na getirildi. Bu sırada Güneş Dil Teorisi ortaya atılır. Atatürk ısrarla bu teori üzerinde durmasına rağmen, vurgulamamız gereken bir nokta da, Yücel'in dil sorununun çözümünde doğru bulmadığı Güneş Dil Teorisi'nin etkinliklerine katılmamasıdır.

Önemli kimi yapıtları

1932 yılı Yücel için, yayın yaşamında önemli kitapların yayımlandığı bir yıldır. Bu yıl içinde, "Mevlana'nın Rubailer", "Goethe-Bir Dehanın Romanı" ve "Türk Edebiyatına Toplu Bakış" adlı eserlerini yayımlar. Yaşar Nabi Nayır'a göre Hasan Ali, "akılla Batı'da, gönlüyle Doğu'da bir düşünürdü".(5) Yücel, Mevlana gibi İslam dininin tüm insanlığı kavrayan geniş anlayışı ile Goethe gibi hem şair, hem filozof Batılı bir kültür adamını birleştirmek isterdi.(2)

Önemli bazı görev ve başarıları

1. Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Yücel 6 Kasım 1932 yılında Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne atandı ve bu görevini 2 Nisan 1933'e kadar sürdürdü. (Burada belirtmek gerekir; müdürlüğü sırasında aynı Enstitü'de hem arkadaşı, hem meslektaş, büyük eğitimci İsmail Hakkı Tonguç

da ders veriyordu. Yakın işbirliği içindeydiler.) Bu sırada 1913-1933 yıllarında yazdığı didaktik şiirleri "Dönen Ses" adıyla yayımlanır. Bu şiirler incelendiğinde inançlarının değişime uğradığını, giderek Osmanlı geleneğinden bağlarını koparak Kemalizm'in laiklik ilkesine sıkı sıkıya bağlandığı görülür.

2. Orta Öğretim Genel Müdürlüğü

1933'te Orta Öğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilir, bu görevi 1935 yılına kadar devam eder. Görevinden ayrılmadan önce önemli bir olay ortaya çıkar. Millî Eğitim Bakanı Hikmet Bayur'dur. Milletvekili Refik Koralıtan (1950'lerde Demokrat Partili olarak TBMM Başkanlığı yapmıştır), Bayur'a başvurarak bir yakını için kayırma isteğinde bulunur. Hasan Ali, yasalara aykırı olduğu için bu istemi reddeder ve Bakanla aralarında bir tartışma geçer. Görevinden istifa eder.

Parasal açıdan bir güvencesi olmasına ve arkadaşlarının araya girmesine rağmen girişimler yarar getirmez. Bakan Bayur'un şahsen kendisinden özür dilemesi üzerine tekrar görevine döner.

3. Politkaya girişi

Seçim tarihi yaklaşmaktadır. Tek partili bir dönemde yaşanan yıllar. 1934'te dilekçe ile Cumhuriyet Halk Partisi'ne başvurur. Seçim sonucunda İzmir Milletvekili olarak Meclis'e girer. TBMM 5. Dönem İzmir milletvekilleri arasında bulunan ünlü isimler (ve görevleri) şunlardır: Celal Bayar (Bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanı), Hasan Ali Yücel (Bakan), Mahmut Esat Bozkurt (Bakan), Tevfik Rüşti Aras (Bakan), Şükrü Saraçoğlu (Bakan ve Başbakan).

1935-1937 yılları arasında yayımladığı yazılar, eğitim ve kültüre olan yoğun

Hasan Ali Yücel'in 1935-1937 yılları arasında yayımladığı yazılar, eğitim ve kültüre olan yoğun katkısı onun daha üst düzey görevlere hazırlandığının göstergesi niteliğindedir.

katkısı onun daha üst düzey görevlere (örneğin Bakanlığa) hazırlandığının göstergesi niteliğindedir. Bu yıllardaki yazılarında o günün koşullarında son derece yeni ve önemli olan konuları dile getirmiş ve üzerinde durmuştur. Bunlarda bazıları şunlardır:

a) Yazma dili ile konuşma dili arasında ki ikilik kaldırılmalıdır.

b) Dünya edebiyatının büyük eserleri dilimize kazandırılmalıdır.

c) Köy eğitmeni projesi ele alınmalıdır.

d) Köy eğitmeni ile normal eğitim arasında farklar olmalıdır.

e) Öğrencilerin kültür yönünden gelişmeleri için klasik kültür önemlidir.

f) Devlet, sanatçılara önem verilmeli ve bu konuda örgütlenmelidir.

g) Devlet, önemli kültür kitaplarının basımını üstlenmelidir, Devlet Basımevi kurulmalıdır.(2)

4. Maarif Vekilliği (Millî Eğitim Bakanlığı)

Atatürk 1938'de aramızdan ayrılınca, na'asını TBMM adına taşıyacak 12 milletvekili kur'a ile belirlenecektir. Hasan Ali bunlar arasındadır. Atatürk'e sevgi ile bağlı olduğundan son görevini yerine getirir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün desteği ile 28 Aralık 1938'de Celal Bayar Hükümeti'nde 41 yaşında Maarif Vekili olur. Yakın dost ve çalışma arkadaşlarının katılımı ve desteği ile yukarıda başkılan verilen ve aşağıda açıklanan konularla ilgili büyük bir reform hareketi başlatılır.

Bakanlığı döneminde yapılan önemli görevlerinden bazıları aşağıda özetlenebilir.

5. Şuralar, kongreler ve dergiler

17 Temmuz 1939'da bilim adamları, eğitimciler, yazarlar ve sanatçıların katıldığı; eğitim sisteminin ilkelerini, okul programlarını gözden geçirmek üzere "Birinci Millî Eğitim Şurası"ni topladı. 1943'te ikinci M. E. Şurası tekrar toplanmıştır. Aynı yıl Bakanlık'taki öğretmenler arasında iletişimi sağlamak üzere "Teb-

liğer Dergisi" (halen yayımlanmaktadır; Şubat ayında da "İlköğretim Dergisi" yayına başlamıştır.

6. Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi

Her yıl 31 Ekim'de bir kere düzenlenmesi karara bağlanan bu sergi Ankara'da ilk kez açılır ve bir ay devam eder. Güzel Sanatlar Dergisi yılda 3 kez yayına başlar.

7. Tercüme Bürosu ve Dünya Klasikleri

Yücel önce "1.Türk Yayın Sergisi ve Kongresi"ni topladı (1-3 Mayıs 1939). Birinci Neşriyat Kongresi'nde ise, dünyayı, özellikle Batı'yı tanımak konusunun altını çizmiş. "Bu zorunluluk bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor" demiştir.

Kurulan Tercüme Heyeti ilk toplantısını 28 Şubat 1940'ta Ankara'da yapar. Heyet Adnan Adıvar Başkanlığı'nda bir daimi büro kurmuştur. Nurullah Ataç'ın

yönettiği büronun üyeleri arasında, Sabahattin Eyuboğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal ve Nusret Hızır bulunmaktadır.

1946 sonu itibarıyla dünya edebiyatından 14 ayrı kültüre ait 496 eser Türkçeye kazandırılır.

Tercüme Dergisi, 1940 Yılında iki ayda bir yayınlanmak üzere çıkmaya başladı.

8. Ansiklopediler

Leiden'de İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak yayımlanan İslam Ansiklopedisi'nin çevirisi için İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi görevlendirilir. 13 ciltlik bu eser 1988'de tamamlanmıştır.

İlk resmi ve telif Türkçe ansiklopedi olarak yayıma başlanan İnönü Ansiklopedisi'nin (daha sonra adı "Türk Ansiklopedisi" olarak değiştirilmiştir) tamamı 33 cilt olarak yıllar sonra tamamlanmıştır. Başka ansiklopediler de yayına başlamış ancak çeşitli nedenlerle basımları gecikmiştir. Hasan Ali Yücel, Türk ansiklopediciliğinin başlatıcısı olmuştur.

9. Diğer Dergiler

Yücel'in Bakanlığı sürecinde 1939 yılından itibaren aşağıdaki dergiler yayın yaşamına girmiştir:

a) İlköğretim Dergisi (1939), b) Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (1939), c) Teknik Öğretim Dergisi (1940), d) Tercüme Dergisi (1940), e) Tarih Vesikaları Dergisi (1941), f) Kadın-Ev Dergisi (1943), g) Köy Enstitüleri Dergisi (1945).

10. Köy Enstitüleri

Dünya eğitim tarihinde eşine rastlanmayan bir örnek olarak yer alan bu Enstitüler hakkında yerli ve yabancı pek çok kaynak, kitap ve makaleler yayımlanmıştır.

17 Nisan 1940'ta TBMM'de yapılan uzun görüşme ve tartışmalar sırasında Bakan H. A. Yücel yasayı yığınca savunurken, Türkiye'deki öğretmen açığının, tutarlı bir eğitim uygulanmasıyla 15 yıl gibi kısa bir süre içerisinde kapatılabileceğini açıklamıştır. 3803 sayılı Yasa ile Köy Enstitüleri kurulur. Önceki M. E. Bakanı Saffet Arıkan döneminde, 1936 yılında, kırsal kesimde yaşayan halka pratik bilgi-

Leiden'de İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak yayımlanan İslam Ansiklopedisi'nin çevirisi için İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi görevlendirilir. 13 ciltlik bu eser 1988'de tamamlanmıştır.

ler sağlamak amacıyla başlatılan Köy Eğitim Projesi'nden edinilen deneyimlerden de yararlanılmıştır. Bu projenin başında İsmail Hakkı Tonguç vardı. Bakan H. A. Yücel tarafından İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atanan Tonguç, tüm Köy Enstitü'ülerin adeta manevi babası gibi sevilir ve sayılırdı. Köy öğretmenlerinin neredeyse tümüyle yazışır ve sorunlarına çare bulmaya çalışırdı. Yücel ve Tonguç, eğitim tarihimizin en parlak isimleri arasında anılmaktadır.

Hasan Ali'nin 1938'den 1946 yılına kadar Bakanlıktaki görevi sırasında, bu enstitülerde kız ve erkek 8.756 öğretmen, 16.400 öğrenci, 7.300 sağlık memuru ve toplam olarak 22.456 yepyeni ruhla yetişmiş eleman köylere gönderilmiş ve neredeyse Ortaçağ'ı andıran koşullarda yaşayan Anadolu köylüsünün her alanda uyanışına yol açılmışlardır. Cumhuriyeti koruyacak bilinçli sivil bekliler yetiştirilmiştir. Eğer Yücel'in Bakanlığı döneminde hazırlanıp kabul edilen, 1946-1956 dönemini kapsayan Köy Enstitüleri'nin açılması ile ilgili detaylı program sürdürülüp gerçekleştirileseydi, eli yıl önce büyük olasılıkla halkımızın okumaz-yazmazlığı ortadan kaldırılabilirdi.

Ayrıca, Köy Enstitüleri için öğretmen, müfettiş, yönetici, gezici başöğretmen, ilköğretim müfettişi yetiştirmek için kurulan Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü de, 1947 yılı Kasım ayı sonlarında kapatılmıştır.

Köy Enstitüleri'nin kapatılması hakkında çok sayıda kaynak mevcuttur. Köy

Enstitüleri Cumhuriyet döneminin en akılcı, en çağdaş eğitim atılımı olması dolayısıyla karanlıkta kalmışların gözünü kamaştırmıştır. Atatürk, bilim, devrim ve uygarlık karşıtlarının hedefi haline getirilerek asılsız dedikodularla yıpratılmaya çalışılmıştır. Çıkarıcı, yarı cahil ve tutucu politikacıların saldırısı altında bırakılarak kapatılmak istenmiştir. 1946 sonrasında CHP, yurt ve dünyadaki yeni Soğuk Savaş dönemi gelişmeleri, Hasan Ali Yücel'in görevden ayrılması zorunluluğuna yol açmıştır. Yerine atanan sağ görüşe yakın Bakan Şemsettin Sırrer ile sürecin hızlanması sağlanmıştır. Giderek program ve uygulamaları değiştirilen bu okullar, nihayet 1954'te çıkarılan 6234 sayılı yasa ile resmen kapatılmış ve adları "Öğretmen Okulu" olarak değiştirilmiştir.

Türkiye'mizde bir Rönesans öncüsü olan bu değerli düşünür ve yazar, ne yazık ki kendisine yapılan iftira propagandası karşısında yargı yoluna başvurma zorunda bırakılmıştır. Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı olan Kenan Öner, "Yücel'in Bakanlığı döneminde 'komünistleri' himaye ettiğine ait -sözde- bir iddia ortaya atmaya çalışmıştır. Hasan Ali, tek başına, sadece Prof. Bülent Nuri Esen'in desteği ile eşsiz bir hukuk savaşı vermiştir. Başlangıçta aleyhine sonuçlanan dava dolayısıyla yıpranmış, ama yılmamış ve mücadeleye devam etmiştir. Sonuçta, kendisine karşı yalancı tanıklık eden kişileri mahkûm ettirdi. Ne var ki, Yücel'in davayı kaybettiği haberleri ve dedikoduları (yalan haberleri) yayılarak, yayılarak halk sürekli yanıltılmak istendi.

UNESCO 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilmişti. Türkiye, bu yasayı imzalayan ilk yirmi devlet arasında onuncudur.

Yücel'in davayı kazanmasını bir türlü hazmedemeyen kesimlerdi bunları yapanlar...

Hasan Ali'nin kızı Canan Yücel Eronat şöyle diyor: "...demokrasi, bu dönemde en büyük kurbanını Yücel ile veriyordu."(2) Aslında Yücel, "benim davam bir sağ-sol davası değil, benim davam bir ilerilik-gericilik davası" diyordu.(6)

Yücel, dışa vurmuyordu; ama üzüntü ve acısını yüreğinde duyumsuyordu. Bir gazeteciye "...balta ormana girdi diye, ağaç olduğuna pişmanlık duyanlardan değiliz biz" demiştir.(6)

Bugün H. A. Yücel'in ünü sınırlarımızı aşmış ve güneş balıkla sivanamamıştır. Oysa bu dava olmasaydı, o iftiracı şarlatan'ın adını kaçımız anacaktık; bilelecektik?

11. Ankara Devlet Konservatuari

Ankara'da 1924'te kurulan Musiki Yüksek Muallim Mektebi, müzik alanındaki reformu başlatmak istemiştir. Bazı hazırlıklar yapılarak 20 Mayıs 1940'ta Ankara Devlet Konservatuari kurulmuştur. (12 Eylül rejimi ile çıkarılan YÖK Yasası ile Hacettepe Üniversitesi'ne bağlanmıştır.)

12. Kongre ve komisyonlar

1941'de 1. Coğrafya Kongresi yapılır. Sonra da Gramer Komisyonu toplantıya çağılır. Tahsin Banguoğlu'na "Anahatları ile Türk Grameri" hazırlattırılır ve yayımlanır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun (Anayasa) dili Türkçeleştirilir.

13. Ders kitaplarının standartlaşması

Dil Kurumu'nun hazırladığı terimler 1939'dan itibaren ders kitaplarında kulla-

Yücel, 4-20 Kasım 1945'te Londra'da toplanan ve 43 ülkenin katıldığı toplantıda ülkemizi temsil etmiştir.

nılmaya başlatılır. 1940'ta "Ders Kitapları Düzeltme Kılavuzu" yayımlanır.

14. Mesleki ve teknik öğretim

1933'te Bakanlık bünyesinde Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştu. 1941'de merkez örgütünü n yenden düzenlenmesi aşamasında Bakan'a bağlı ikinci bir müsteşarlık kurulur: Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı. 1942-43 öğretim yılında bu okulların sayısı 113 iken, 1949'da 275'e, kurs sayısı ise 42 iken 470'e çıkmıştır.

15. Beden eğitimi ve spor

22 Ekim 1938'de kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 29 Mayıs 1942'de Maarif Vekâleti'ne bağlanır. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkiler gelişmeye başlar. Bu atmosferde Türk sporu yurtdışına açılmaya başlar. Hasan Ali Yücel daha sonra 18 Şubat 1946'da "Beden Eğitimi ve Spor Şurası'nı açar.

16. Eski eserler ve müzeler

Atatürk zamanında başlayan eski eserlerin bakımı, korunması, onarılması, geliştirilmesi ve yeni müzelerin kurulması amacıyla, Bakanlık bünyesinde "Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Birinci Danışma Komisyonu Toplantısı'nın açış konuşmasını Bakan H. A. Yücel yapar.

17. UNESCO ile ilişkisi

4-20 Kasım 1945'te Londra'da toplanan ve 43 ülkenin katıldığı toplantıda ülkemizi temsil etmiştir. Konuşmasında "Birleşmiş Milletler'in eğitim ve öğretim alanında yapacakları işbirliğinin dünya barışının temeli olduğunu" vurgular. UNESCO'nun statüsüne ilişkin anlaşma 20 Mayıs 1946'da Türkiye tarafından imzalanır.

Bu vesileyle değinmekte yarar görülen bir konu; UNESCO doğumunun 100'ncü yıldönümü dolayısıyla 1997 yılında O'nun, "insanlığın ortak bir değer olarak bütün dünyada büyük adamlar arasında anılmasını uygun görmüştür." Şimdiye kadar doğum ya da ölümlerinin belli yıldönümlerinde UNESCO tarafından anılmasına karar verilen Atatürk, Yu-

İnönü, 1945 yılında yaptığı bir konuşmada, "artık savaş bittiğine göre, demokrasiye geçiş için yeni adımlar atılacağını" duyurmuştu.

nus Emre, Mevlana, Farabi, Nasrettin Hoca, İbn-i Sina gibi "Doğu'nun büyük siyaset, bilim ve kültür adamları düzeyinde Yücel'inde büyük bir değer olarak gündeme gelmesi" bizler için insan olarak, ulus olarak büyük bir onur kaynağıdır.(7)

18. Üniversiteler Yasası

Bakanlık döneminde Ankara Fen Fakültesi (1943), İstanbul Teknik Üniversitesi -adı değiştirilerek-(1944), Ankara Tıp Fakültesi (1945) kurulur. Dört yıl süren bir hazırlıktan sonra 15 Haziran 1946'da, 4936 sayılı Üniversiteler Yasası çıkar. Bu yasayla yüksek öğretim kurumlarının Bakanlıkta sıkı bağı önemli ölçüde gevşetilir. Üniversiteler organik bir karakter kazanır. İçeriden denetim ön plana geçer. Bu yasa, 1982'de çıkarılan YÖK Yasası'ndan çok daha çağdaş bir üniversite anlayışına uygundur.

Yayıtları

Şiir kitapları:

Dönen Ses, Sizin İçin, Dintle Benden.

Diğer kitapları:

Goethe-Bir Dehanın Romanı (1932), Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış (1932), Pazartesi Konuşmaları (1937), İçten Dışa (1938), Türkiye'de Orta Öğretim (1938), Davalar ve Neticeleri (1950), Hürriyete Doğru (1955), İyi Vatandaş, İyi İnsan (1956-71), Kıbrıs Mektupları (1957), Edebiyat Tarihimizden (1957), İngiltere Mektupları (1958), Türkiye'de Maarif (1959), Hürriyet Gene Hürriyet

(1960-1962, 2 cilt), Mevlana'nın Rubaileri (1932).

Bakanlıktan istifası

İkinci Dünya Savaşı sırasında "Büyük Türk İmparatorluğu" düşüncesine kapılan aşırı milliyetçi kesim Nazilerle etkin bir işbirliğine girmişti. Bunlar o dönemde, kültür yoğunluklu "hümanist" akımı "Marksist sol" olarak tanımlıyordu. 1942 yılı başlarında Yücel'e evinde bir suikast girişimi yapıldı.(2) Savaşın sonlarına doğru Cumhurbaşkanı İnönü demokrasiye geçiş eğilimleri gösteriyordu. Yücel, halkın henüz demokrasiye geçişe hazır olmadığını, bir süre daha beklenmesi gerektiğini ve Köy Enstitüsü çalışmalarına hız vermesini İnönü'ye önerdi. İnönü, 1945 yılında yaptığı bir konuşmada, "artık savaş bittiğine göre, demokrasiye geçiş için yeni adımlar atılacağını" duyurdu.

Yücel, İzmir'de Demokrat Parti'nin yaptığı propagandanı dinlemiş, demokratik olmadıklarını ve "Atatürk'ün eserlerini yıkmak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı" diyordu. Ankara'ya dönüşünde durumu İnönü'ye aktardı. "Bu demokrasiye değil, düpedüz gericiлик demiş. Ama İnönü çok partili rejime girilmesine karar ve gönül vermişti.

İşte o zaman Yücel ümidini kesti ve Bakanlıktan çekilmeye karar verdi. Çünkü Atatürkçü çizgide eğitim reformlarıyla yaratmak istediği köklü toplumsal değişimler, aşırı sağcılar, yeniden güçlenen gericiликler, feodal yapının sürmesinde çıkarları olanları tehdit etmeye başlamıştı.

Yücel, 5 Ağustos 1946'da 7 yıl 7 ay 7 gün süren Milli Eğitim Bakanlığı'ndan istifa etti. Milletvekili olarak bir süre daha devam etti. 1946 seçimlerinden sonra CHP içinde sağ kanat güç kazanmış ve bu kanadın temsilcisi R. Şemsettin Sırrer Bakanlığa atanmıştı. Sırrer, Bakanlığa atanır atanmaz Köy Enstitüleri'nin programında değişiklikler yapmaya başladı.

Bakanlıktan ayrıldıktan sonra Yücel boş durmadı. CHP yayın organı Ulus gazetesinde yazılar yazıyordu. Bir gün Ulus'ta yazısı yayımlanmadı. Hemen Parti binasına gitti ve "Düşüncelerini açıkça söyleyemeyeceği bir kuruluştaki

daha fazla kalamayacağını" yazılı olarak bildirdi. Böylece 21 Kasım 1950'de, yani 4 Mayıs 1950 seçimlerinden 6 ay sonra Yücel'in politik yaşamı sona erdi.

1956'dan itibaren İş Bankası Yayın İşleri'ni yürütür. 1960'da sağlığı nedeniyle bu işi de bırakır.

26 Şubat 1961 sabahı, İstanbul'da misafir olarak kaldığı Prof. Dr. Tevfik Sağlam'ın evinde enfarktüsünle vefat etti. Cenazesi, 3 Temmuz 1943'te açılışını yaptığı İstanbul Tıp Fakültesi'nden alınarak Ankara'ya getirilir. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde katalfaka konuldu ve 2 Mart'ta büyük bir törenle Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Hasan Ali Yücel'den şiirler

Çocuklar için: "Zengin" şiirinden:

Çalışıp kazan, kalma aç;
Hiç kimseye olma muhtaç...

Kendi aklın, kendi bilgin
Seni eder bir gün zengin

Sen kurtul ki yoksulluktan
Zengin olsun yoksul vatan.

"Ağaç ve Sen" şiirinden bir beyit:
Bir ağaç altındasın, her dalı binbir çiçek,
Gün gelip bu çiçekler sana yemiş verecek...

"Kelebek" şiirinden:

Üstündeki renkleri/Seyretmeğe doyamam.
Yapamaz böylesini/Benim diyen her ressam....

"Bayrağım" şiirinden; (Marş olarak bestelendi):

Atalarım gökten yere
İndirmişler ay yıldızı.
Bir buluta sarmışlar ki
Rengi şafaktan kırmızı...

"Cumhuriyet" şiirinden:

Ne saltanat, ne sultan;
Ne hakanlık, ne hakan
Biz ki Türk'üz, Türk'e baş
Kendi seçtiği yurttaş...

"23 Nisan" şiirinden:

...
Eskiyi unut/Yeni yolu tut
Türklüğe umut/Sen ol çocuğum!..

Herkes için şiirler:

"Altı Ok" şiirinden:

...
Eskiliği, yıktık oldu bu işler;
Geçtikleri yerde kalsın geçmişler.
Bize bundan inkılapçı demişler?
Yıkılmadan yapılmıyor, neyleyim?..

"Dinle Benden"den:

Bakan değilim artık, olmuşum bir umacı;
Son yıllarda böyleydim; halime gel sen aci.
Düşük bakanlıktan biz, bir hücumdur başladı,
Önüne gelen beni acımasızca taşıladı...

"Seni Kimler Düşündü?"(Kendini karalayanlara 111 beyitlik yanıt olarak yazılmış)

Sevgili vatandaşım, bir ibret olsun diye,
Belki gününden önce vasiyet olsun diye,
...
Göreceksin işin aslı ne imiş?
Hakkında söylenenler nasıl bir ne imiş?..

Eşi Refika Hanım'a yazdığı şarkı sözleri:

Sen bezmimize geldiğin akşam neler olmaz,
Aşkın beni sermest ediyorken keder olmaz...
(Suzinak makamında-curcuna usulünde bestelenmiştir).

Şimdi ise Hasan Ali Bey'in oğlu Şair Can Yücel'in babasına yazdığı şiiri okuyalım:

Ben hayatta en çok babamı sevdim
Karaçallılar gibi yerden bitme bir çocuk
Çarpık bacaklarıyla -ha düştü ha düşecek
Nasıl koşarsa ardından bir devin
O çapkın babamı ben böyle sevdim

Bilmezdi ki oturduğumuz semti
Geldi mi de gidici - hep, hep acele işi
Çağın en güzel gözlü maarif müfettişi
Atlasan bakardım nereye gitti
Öyle böyle ezber ettim gurbetli

Sevinçten uçardım hasta oldum mu,
Kırkı geçerse ateş, çağırılır İstanbul'a
Bi helallaşmak ister elbet , diğ'mi öğluyulal
Tıföken başardım bu aşk oynunu,
Ohh dedim, göğsüne gömdüm burunmu,

En son teftişine çıkana değin
Koştururken ardından o uçmaktaki devin,
Daha başka tür aşklar, geniş sevdalar için
Açıldı nefesim, fikrim, canevim
Hayatta ben en çok babamı sevdim.

Not: Prof. Dr. A. N. Bozcuk, hem H.A.Yücel'in kurduğu Köy Enstitüleri sayesinde ilkokuldan sonra eğitim olanağına kavuşmuş, hem onun kurduğu Ankara Fen Fakültesi'nden Lisans derecesini almış, ve hem de onun gibi Yüksek Öğretmen Okulu'nun yatılı öğrencisi olarak fakülteyi bitirmiştir. Yücel'e duyduğu sevgi, saygı ve değerlilik ayrı bir anlam taşımaktadır.

Kaynaklar

1) Arıkan, Zeki; "Hasan Ali Yücel'i Anlamak, Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu, Bildiriler", s: 25-44, 16-17 Aralık 1997, İzmir Üniversitesi Öğretim Elemanları Derneği, DEÜ Matbaası, İzmir.

2) Coşkun, Alev; "Devlet Adanı Hasan Ali Yücel", Aynı Sempozyum, s: 217-251.

3) Tanpınar, Ahmet, Hamdi; "Hasan Ali Yücel'e Dair Hatıralar ve Düşünceler", Yeni Ufuklar, C. X, s: 546, sayı 109, Haziran 1961.

4) Yücel, Hasan Ali; "Millî Komite ve Millî Eğitim" adlı eserine gönderme yapan; Mustafa Çıkar, s: 58, dip not 4.

5) Naci, Yaşar; "Hasan Ali Yücel", Varlık, s: 546, 15 Mart 1961.

6) Erbuğra, Feyzullah; "Özdeşleşme Yolunda Unutulmuş Bir Uğrak, Hasan Ali Yücel-Kenan Öner Davası", Güldikenli Yayınları, 3. Baskı, 2000, Köy Enstitüleri Dizisi, Araştırma-İnceleme: 14, Ankara.

7) Aydınoglu, İsmail-Hakkı; "Dünya ile Bütünleşme Sürecinde H. Ali Yücel", Hasan Ali Yücel'e Armağan, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı, 1997, s:63, Ankara.

Helenistik Çağ'da yaşam bilimleri

Tüm canlıların canlılığını veren tek bir ruh yetisi vardır ki, o da "beslenme yetisi"dir. Bu yeti hem beslenmeyi hem de üremeyi içermektedir. Ay altında yer alan bir canlının sergileyebileceği fonksiyonların yetisi, ancak beslenme yetisinin üzerine kuruludur. Yani; beslenme yetisi, diğer yetilerden ontolojik olarak bağımsız olup, aksine diğer yetilerin ona bağlı olduğu bir yetidir.

Botanik: Theophrastus (M.Ö. 372-288)

Theophrastus önce Platon'un okuluna, Platon'un ölümünden sonra ise Aristoteles'in Lyceum'una katılmış ve burada 35 yıl çalışmıştır. Kendinden öncekilere farklı bir bakış açısıyla bitkileri inceleyerek, Aristotelesçi doğa anlayışını sürdürmüş ve kısmen ondan ayrılarak farklı bakış açıları sunmuştur.

Asıl adı Tyrtamos olan Erosos'lu Theophrastus, Aristoteles'in öğrencisi olup, 347-344 tarihleri arasında beraber çalışmışlar ve seyahat etmişlerdir. Genç yaşlarda Atina'ya gelerek önce Platon'un okuluna, Platon'un ölümünden sonra ise Aristoteles'in Lyceum'una katılmış ve burada 35 yıl çalışmıştır. Kendinden öncekilere farklı bir bakış açısıyla bitkileri inceleyerek, Aristotelesçi doğa anlayışını sürdürmüş ve kısmen ondan ayrılarak farklı bakış açıları sunmuştur. Aristoteles'in yaptığı gibi formel nedenlere odaklanmaktan ziyade, daha mekanik bir tasarım önermiş, doğal ve yapay işlemler/süreçler arasındaki benzerlikleri çizmiş ve Aristoteles'in etkin neden anlayışına kendi görüşünü dayandırmıştır. Bitkiler üzerine yaptığı çalışmaları genel olarak bu iki temel konu üzerine yükselmiştir. Botanik çalışmaları üzerine iki önemli kitabı bulunmaktadır: *Bitkilerin Tarihi (De Historia Plantarum)* ve *Bitkilerin Nedenleri Üzeri-*

ne (De Causis Plantarum). Antik dönem ve Ortaçağlar boyunca botanik bilimini ilk defa sistemleştirmiştir. Bitkiler Tarihi kitabı orijinalde on kitaptır, ama sadece dokuz tanesi günümüze kadar gelebil-

Theophrastus (MÖ 370 - MÖ 287)

Aristoteles, Hayvanların Tarihi (History of Animals) adlı yapıtında organizmaları "Scala Naturae" dediğimiz hiyerarşik ilişki bağlamında incelemiş, hayvanları doğa merdiveninde sahip olduğu yetiler ve fonksiyonlar bağlamında bitkilerden daha "iyi bir yaşama" sahip organizmalar olarak nitelendirmiştir.

miştir. Bu kitapta bitkiler, üreme şekilleri, yerel özellikleri, büyüklükleri ve yiyecek, içecek ve ilaç yapımı gibi pratik kullanımları açısından sınıflandırılmıştır. İlk kitabı; bitkilerin bölümleriyle; 2. kitap bitkilerin üremeleri ve dikilme zamanları ve tarzlarıyla; 3., 4. ve 5. kitaplar; ağaçların cinslerine, bulundukları yerlere ve pratik kullanımlarına göre; 6. kitap, dikenli ve bodur ağaçlarla; 7. kitap, şifalı bitkilerle; 8. kitap, insanlar tarafından gıda olarak kullanılabilen bitkilerin tohumlarıyla; 9. kitap, yararlı meyve suları, sakızlar ve reçine üreten bilgilerle ilgilidir. Theophrastus'un bu yapıtı ilk olarak Latinceye Theodore Gaza tarafından 1483 yılında, Treviso'da çevrilmiştir.

Bitkilerin Nedenleri Üzerine adlı kitabı ise orijinalde sekiz kitaptır, ama sadece altı tanesi günümüze kadar gelebilmiştir. Bitkilerin büyümesiyle, verimliliğine etkileri, ekilme ve biçilme için uygun zamanları, toprağı hazırlama metotları, toprağı gübreleme, tarımsal aletlerin kullanımı, birçok bitki türlerinin özellikleri, tatları ve kokularıyla ilgilidir. Bitkilerin tıbbi kullanımlarından ziyade, ekonomik kullanımlarından söz edilmiştir.

Bu çalışmalarda hikâyemsi anlatımlar bulunmasına rağmen, bitkilerin işlevlerini ve özelliklerini içeren değerli göz-

lemler de bulunmaktadır. Theophrastus, "çimlendirme/filizlendirme" işlemini tanımlamış ve bitkiler için toprağın ve iklimin ne kadar önemli olduğunu fark etmiştir. Yunan bitkileriyle ilgili birçok bilgi onun gözlemlerine dayanmaktadır. Tüm Atina'yı gezdiği bilinmektedir ve kendisine ait bir botanik bahçesi bulunmaktadır. Ayrıca modern dönemlere kadar gelen birçok botanik terimi kullanmıştır. Örneğin, meyve için "carpos" ve tohum kanalı için "pericarpion" gibi terimler günümüze kadar ulaşmıştır.

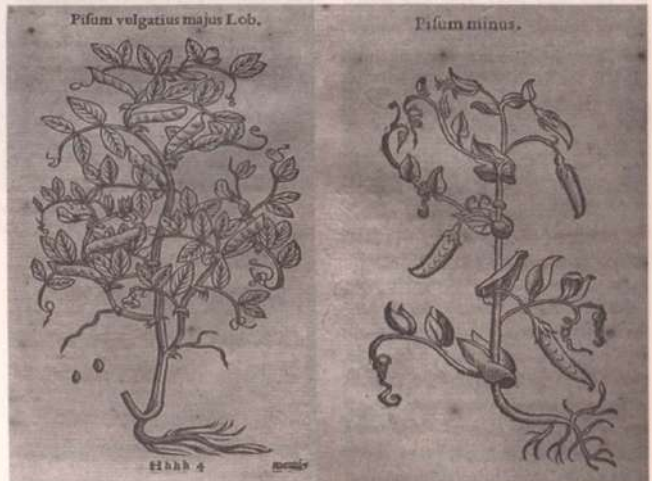
Theophrastus'un sınıflandırması

Theophrastus, modern botanikğin "cins, tür, sınıf" gibi taksonomik terimlerine sahip değildir. O, genelde farklı türdeki bitkiler için *γένος* (tür/kind) veya *διαφορά* (farklılık/difference) terimlerini kullanmaktadır ve sınıflandırma için "karada yaşayanlar" (terrestrial) ve "suda yaşayanlar" (aquatic) terimlerini kullanmaktadır. Çünkü *γένος* (tür/kind) bir bitkinin doğası veya özüdür: bir farklılık, yani *γένος* (tür/kind) veya *διαφορά* (farklılık/difference) aslında farklı bir bitki anlamına gelmektedir. Genellikle her bir fark-

lı isim farklı bir bitkiye karşılık gelmektedir: yaban inciri (*ἑρμεῖος*), işlenmiş incir (*συνετός*), yaban zeytini (*κέρσιος*), işlenmiş zeytin (*ἐλάω*), yaban armutu (*ἀγρῶς*), işlenmiş armut (*ἀμως*) gibi...

Daha mekanik bir anlayışın temelleri

Aristoteles cansız varlıklardan (basit organizmalardan) başlayarak, canlı varlıklara (karmaşık organizmalara) doğru ilerleyen ve yukarı çıktıkça gelişen bir doğa düzeni tasarlamıştır. Bu düzene "Scala Naturae" veya "Doğa Merdiveni" adı verilmektedir. *De Anima* (Ruh Üzerine) adlı yapıtında *Scala Naturae* de bulunan tüm canlı ve cansız varlıklardan, canlı varlıkları (bitkiler, hayvanlar ve insanlar) bir ruha sahip olmakla cansız varlıklardan ayırmıştır. Onların bir ruha sahip olduklarını belirterek, sahip oldukları ruhun yetileriyle bitkileri, hayvanları ve insanları karakterize etmiştir. Ruh ise, güç halinde hayata sahip, doğal cismin biçimi olarak tanımlamıştır. Ruh form, doğal cisim ise, potansiyel olarak yaşama sahip maddedir. Ruhun, doğal cismin fail ve ereksel nedeni olduğunu

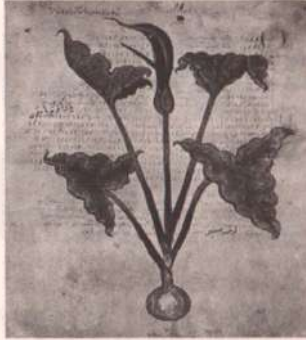
Ay altındaki en basit temel form bitkilerle gösterilir ki, bitkilerin beslenme yetisi dışında ruhlarının sahip olduğu başka yeti yoktur.

belirterek, potansiyel halde bulunan doğal cismin ereksel ve fail nedeni, sahip olduğu ruhun yeterince belirlenmektedir. Yani, farklı ruh yetileri farklı canlılarda bulunarak, bulundukları cisimlerin karakteristiğini oluşturmaktadır. Ruhun sahip olduğu yeti, her bir canlının varlık durumunu belirler ve tanımlar; yani ruhlar, geniş ve çeşitli yaşam işlevlerini sergilemek için varolan özel yetilerdir.

Buna göre, tüm canlıların canlılığını veren tek bir ruh yetisi vardır ki, o da "beslenme yetisi" dir. Bu yeti hem beslenmeyi hem de üremeyi içermektedir. Ay altında yer alan bir canlının sergileyebileceği fonksiyonların yetisi, ancak beslenme yetisinin üzerine kuruludur. Yani; beslenme yetisi, diğer yetilerden ontolojik olarak bağımsız olup, aksine diğer yetilerin ona bağlı olduğu bir yetidir.

Ay altındaki en basit temel form bitkilerle gösterilir ki, bitkilerin beslenme yetisi dışında ruhlarının sahip olduğu başka yeti yoktur. Bu nedenle beslenme yetisini sergileyen yetenek hem canlı bir varlığı ayırır hem de bitkilerin özel ve tanımsal fonksiyonunu oluşturur. Daha karmaşık bir yaşam formu sunan hayvanların özel fonksiyonu algılama (dokunma, koku, duyma ve görme gibi) yetilerinden biri olan dokunma yetisidir. Dokunma birinci ve aralarında en temel olanıdır, çünkü dokunma duygusu diğer duyru kapasitelerinden bağımsız olarak var olabilmektedir. Daha da karmaşık bir yaşam sergileyen insanlar için, kendi özel yetileri düşünmedir ki tüm yetilerin en yükseğidir.

Aristoteles, *Hayvanların Tarihi* (*History of Animals*) adlı yapıtında organizmaları "Scala Naturae" dediğimiz hiyerarşik ilişki bağlamında incelemiştir. Hayvanları doğa merdiveninde sahip olduğu yetiler ve fonksiyonlar bağlamında bitkilerden daha "iyi bir yaşama" sahip organizmalar olarak nitelendirmiştir. Theophrastus ise, "Scala Naturae" de bulunan bitkilerin bu doğa merdivenindeki ilişkisini incelemiştir. Aristotelesçi doğa anlayışını yukarıda bahsettiğimiz bazı belirgin farklılıklarla beraber sürdürmüştür.

Sanat gibi doğa da bir amaca yöneliktir ve bir bitkinin doğasının amacı üremek ve meyvesinin olgunlaşmasıdır.

Doğa ve sanat ayırımı

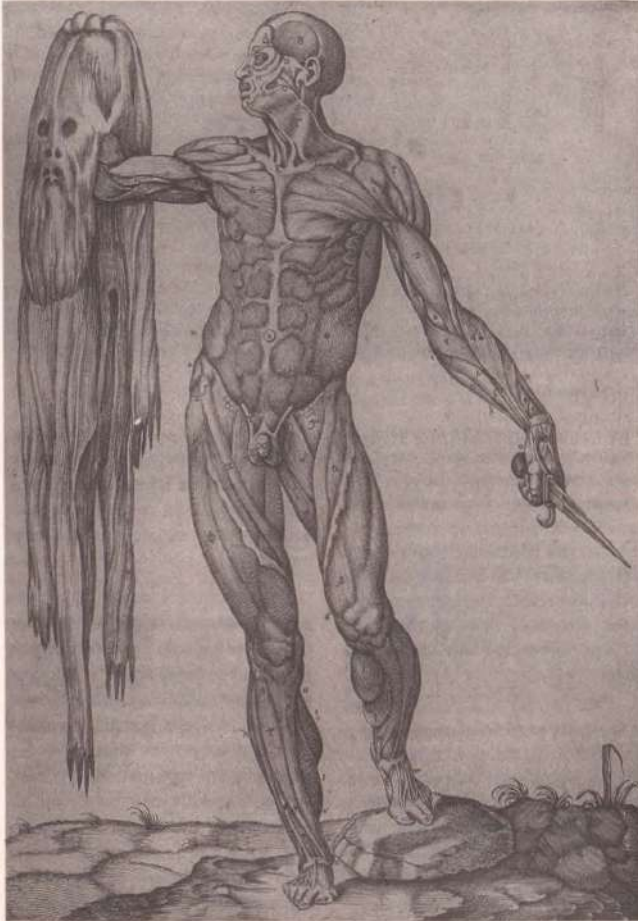
Theophrastus'un genel tasarımı, "sanat"ın zıttı olan doğal olana/doğaya dayanmaktadır. Doğa ise, ya "bitkilerin karakteristik özelliğini" ya da "çevre"yi ifade etmektedir. Doğa ve sanat şu şekilde ayrılmaktadır: Doğa; kendi içinde bir başlangıç/hareket noktasına sahipken, sanatın başlangıç/hareket noktası insandır. Bu bağlamda Theophrastus, bitkilerle çevre arasında içsel bir bağlantı kurmaktadır: "Çeşitli bitkilerin doğal olarak yetiştikleri ya da yetiştiklikleri bölgeleri içeren bir tanımlama yapmak daha uygundur. Bu ayırım bitkiler için en uygun ayırım olsa gerek, çünkü bitkiler toprağa bağlıdır ve hayvanlar gibi hareket etmezler". Theophrastus şu üç önemli ayırımı yapmaktadır ki, *Bitkilerin Nedenleri Üzerine* kitabı tam manada bu üç ayırımı göre planlanmıştır: Ağacın Doğası (the nature of the tree), Çevrenin

Doğası (the nature of the country) ve İnsan Müdahalesi (the operation of man). Bu ayırım şu bağlamda önemlidir: Her bir bitki türüne uygun, belli bir tür çevre vardır ve tarım sanatını yapan kişi, doğru bitkinin doğru bir çevrede yetişeceğini görmelidir ki, o bitkinin ne şartlar altında "iyi oluş" (well being) sergileyeceğini ve üreyeceğini bilsin. Bu "iyi oluş" (well-being), felsefi retorik tarafından verilmiş "inanç ve güce" karşılık gelmektedir ki, bu ise; tıp sanatı tarafından ortaya konulan beslenme ve ilaçların vücutta ürettiği güce ve sağlığa karşılık gelmektedir. Yani; kendine uygun iyi çevre koşulları altında "iyi bir oluş" sergileyen bir bitki, hem tıp sanatında kullanılan ilaç üretimi için, hem de beslenme için güçlü ve etkili olmaktadır. Bir bitkinin çevreye uygunluğu ise, o bitkinin sahip olduğu karaktere göre belirlenmektedir. Böylelikle Theophrastus, "çevreye uygunluk" üzerine yaptığı genel çevre belirlemesinde havanın (air veya iklimin) ve toprağın önemine vurgu yapmaktadır.

Sanat gibi doğa da bir amaca yöneliktir ve bir bitkinin doğasının amacı üremek ve meyvesinin olgunlaşmasıdır. Burada şu ayırım önemlidir: Bir bitkinin meyvesi hem insanlar için bir besin maddesi olarak kullanılabilir hem de bitkinin kendi neslini devam ettirmesi için kullanılabilir. Platon, Timaeus'da bitkilerin "insanın kullanımı" için yaratıldığını ifade etmektedir. O halde, bu görüşe göre yaban ağaçları meyvelerini "yenilebilir" kılamadıklarından, bazı ağaçlar gereksiz yaratılmıştır. Theophrastus tam olarak bu görüşü paylaşmamakla birlikte, bitkilerin ereğinin insanı beslemek olduğu düşüncesinden kurtulmuştur.

Theophrastus, *Bitkilerin Nedenleri Üzerine* adlı kitabında, bitkilerin üremeleri üzerine yaptığı araştırmaların temel merkezinde şu düşünce yatmaktadır: "Doğa, her şeyin en iyisini yapmaya çalışır".

Theophrastus, *Bitkilerin Nedenleri Üzerine* adlı kitabında, bitkilerin üremeleri üzerine yaptığı araştırmaların temel merkezinde şu düşünce yatmaktadır: "Doğa, her şeyin en iyisini yapmaya çalışır". İlk bakışta Aristotelesçi teleolojik yaklaşıma benzer gibi görünmekle beraber, Theophrastus'un da bir bitkinin doğasının ereğini üremek ve kendi neslini devam ettirmek olduğuna inandığını söyleyebiliriz. Böyle olmakla beraber,

Günümüzde anatomik olguları açıklamakta kullanılan bilimsel terimlerin birçoğu Herofilus'tan gelmiştir.

Theofrastus, açıkça tüm bitkilerin final nedeninin üreme olduğunu bildirmese de, birçok bitkide üreme işlemini gerçekleştirmek için, ikinci bir organ (appendage), yani tohum bulunmaktadır, demiştir. Tek başına bir tohumun amacı kendi türünü devam ettirebilmektir, yoksa tohumun varlığı boşuna olacaktır. Bir tohumun üremesi; bitkinin doğasının ilk ve temel özelliği olarak ele alındığından, genel olarak bir bitkinin ilk işlevi, neslini sürdürmektir.

Fakat, Theofrastus bu görüşe kesin gözüyle bakmaz ki, bu noktada Aristotelesçi teleolojik açıklamadan ayrılır. Bir bitkinin doğasını tek başına almaktan ziyade diğer bazı faktörleri de işin içine katmaktadır-tarimsal, bölgesel, iklimsel ve mevsimsel değişiklikler gibi. Bu bağlamda Theofrastus, hangi fenomenin bitkinin doğasının içsel özelliği, hangisinin dışsal özelliği olduğunu belirlemiştir. Bu amaçla, Theofrastus, Aristoteles'ten da-

ha mekanik bir açıklama getirmiş gibi görünmektedir. Bazı dışsal koşullar sağlanmadıkça, bir tohum kendi ereğini yerine getirememektedir. Bunu yukarıda Aristoteles'in *Scala Naturae*'sinde ki bitkilere uyguladığımızda, Theofrastus bitkisel bir ruha sahip olan bir bitkinin final sebebinin üremek ve neslini devam ettirmek olduğunu kabul eder, ama diğer bazı dışsal faktörleri de -bitkinin iyi gelişebileceği çevre, iklim, mevsim gibi... koşullar-göz önünde bulundurmaktan yanadır.

Anatomi: Herofilus (M.Ö. 335-280)

Yunanlı hekim Herofilus, Kadıköy'de doğmuş ve yaşının büyük bir kısmını İskenderiye'de geçirmiştir. Sistematik olarak insan kadvraları üzerinde bilimsel diseksiyonlar gerçekleştiren ilk bilim adamı ve ilk anatomist olarak kabul edilmektedir. Bulgularını kaydettiği yaklaşık dokuz kitaptan hepsi kaybolmuştur. Erasistratus ile birlikte İskenderiye Büyük Tıp Okulu'nun kurucusudur. Bilimsel yöntemin kurucularından biri olarak düşünülmektedir: Tıbbı deneysel yöntemi sokmuştur.

Zamanın geleneksel tıbbi "dört hilt teori" üzerine kurulmuştu: Bu teoriye göre, safra, kara safra, balgam ve kan arasındaki bir dengesizlik hastalık ya da rahatsızlığa sebep olmaktadır. Damarların su ve havayla karışık kan ile dolu olduğuna inanılırdı. Diseksiyonlar sayesinde Herofilus damarların sadece kan taşıdığını ortaya koymuştur. Damarlardan kan geçtikçe nabızın attığını ve üstelik ritmik olarak attığını fark etmiştir. Bir nabızın normal şartlar altında ne kadar

Herofilos'un kan ve hareketleri üzerine çalışması, beyin incelemesine sebep olmuştur. Beyin ve beyincik arasındaki farkı ve her bir bölümün önemini ortaya koyan ilk kişi olmuştur.

attığını ölçerek, hastalıkların tanısını ortaya koymaya çalışmıştır. Nabız ölçmek için ise su saati kullanmıştır.

Kan ve hareketleri üzerine çalışması, beyni incelemesine sebep olmuştur. Bu ise, kalpten ziyade beynin akla ev sahipliği yaptığını orta çıkartmıştır. Beyin ve beyincik arasındaki farkı ve her bir bölümün önemini ortaya koyan ilk kişi olmuştur. Kafatasındaki sinirleri derinlemesine incelemiştir. Görme ve göz hareketlerinde optik ve oküomotor sinirleri tanımlamıştır. Gözün diseksiyonu sayesinde kornea, retina, iris ve koroid kat gibi gözün bölümlerini ve katlarını keşfetmiştir. Kafatası çalışmalarıyla, insan ruhunun temeli olduğuna inandığı "yazı kalemi" denilen kemik uzantısı betimlemiştir. Kafatasındaki sinirleri incelemesi sinirlerle kan damarları arasındaki ayrımlarını yapmasını ve motor ve duyu sinirleri arasındaki farkı keşfetmesini sağlamıştır. Duyu ve motor sinirlerin beyinden çıktığına ve nöral taşımaların pneuma yoluyla gerçekleştiğine inanmaktaydı. Pneuma'nın kanla birlikte arter damarlarından akan bir madde olduğunu düşünüyordu. Dört hilttan birinin fazlalığı pneumanın beyne ulaşmasını engellediğinden, hastalıkların bu yüzden ortaya çıktığını düşünmektedir.

Günümüzde anatomik olguları açıklamakta kullanılan bilimsel terimlerin birçoğu Herofilus'tan gelmiştir. Egzersiz yapmanın ve sağlıklı beslenmenin bireyin vücut sağlığı için ayrılmaz olduklarına inanmaktaydı ve bu düşünceleriyle modern tıbbi anımsatmaktadır.

Fizyoloji: Erasistratus (M.Ö. 304-250)

Suriye'li bir Yunan anatomisti ve sayar hekimiydi. İskenderiye'de anatomik incelemeler yapmak üzere, arkadaşı Herofilus ile bir okul kurmuşlardı. Kalp kapakçıklarıyla ilgili yaptığı inceleme ile tanınmaktadır ve kalbin duyuların merkezi olmadığını, ama pompalama görevini yaptığı sonucuna varmıştır. Damarlarda arterler arasında ilk ayrımı yapan

Herotilus ve Erasistratus, anatomik incelemeler yapmak üzere İskenderiye'de bir okul kurmuşlardı.

kişiydi. Arterlerin hava ile dolu olduğuna ve pneuma (animal spirit) taşıdığına inanmaktaydı. Atomların vücudun temel elementleri olduğunu ve sinirler aracılığıyla taşınan pneuma'nın atomlara canlılık verdiğini düşünmüştü. Ayrıca, sinirlerin beyinden çıkan bir sinir ruhu taşıdığına inanmaktaydı. Duyusal ve motor sinirleri arasındaki farkı ayırt etmiş ve bunların beyinle ilgili bağlantılarını ortaya çıkarmıştır. Beyin ve beyinciği ilk olarak derinlemesine inceleyen kişidir.

Anatomi, pratik tıp ve eczacılıkla ilgili birçok kitap yazmış, fakat bunlardan hiç biri günümüze kadar gelmemiş, sadece başlıkları ve Galen, Caelius Aurelianus ve diğer antik yazarlar tarafından korunmuş kısa fragmanları bulunmaktadır. Bu fragmanlar, Erasistratus hakkında makul bir fikir oluşturmak için yeterlidir.

Günümüze kadar gelen bir pasajdan insan beynine de diseksiyon yaptığı anlaşılmaktadır. Galen, Erasistratus'un sinirlerin kökenlerini derinlemesine incelemeyi önce, sinirlerin beyinden değil de, duramaterden geldiğini tahmin edebilmişti. Sinirleri duysal ve hareketset olmak üzere ikiye ayırmış; duysal sinirlerin içinin boş olduğunu ve beynin çeperinden (zarından) çıktığını, hareket sinirlerinin ise, beynin kendisinin veya beyinciğin özü olduğunu belirtmiştir.

Dalak, safra ve diğer bazı organların hayvanlar için yararsız olduğunu ileri

sürmüştür. İçilen sıvıların yemek borusundan mideye geçtiğine inanmaktaydı. Onun zamanında içilen sıvıların trakea'dan akciğerlere mi ya da yemek borusundan mideye mi geçtiğine dair tartışmalar vardı.

Pneuma (ruhsal madde), fizyoloji ve patoloji sisteminde önemli rol oynamaktadır: Trakea yoluyla akciğerlere girmekte, pulmoner damarlarıyla birlikte kalbe geçmekte ve arterlerle beraber tüm vücuda yayılmaktadır. Solunumla beraber havayla dolan arterler, "pneuma"nın hareket etmesini sağlamaktadır. Hastalıkların da bu şekilde oluştuğuna inanmaktaydı; arterler pneumayla doldukça ve damarlarda kan sınırlanınca, birey sağlıklıdır, ama kan arterlerde çoğalırsa bireyde ateş veya iltihap oluşmaktadır.

Tedavi yönteminin en ilginç özelliği; damardan kan almaz ve müshil ilaçlar kullanmazdı. Genellikle rejim ve diyetin en sağlıklı yöntem olduğunu düşünmüştür.

Kaynakça

Theophrastus, *De Causis Plantarum*, Harvard University Press, London, 1976.

Aristoteles, *Ruh Üzerine*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2011.

Singer, Charles, *A History of Biology*, Abetard-Schuman, London, 1962.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Erasistratus>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Herophilus>

Doğa Tarihinden Notlar

Mesozoyik'in önemli evrim adımlarına genel bir bakış

Mesozoyik'in Geç Triyas-Erken Jura döneminde doğa tarihi sayfalarına sessizce ilk memelilerin temsilcileri giriyor. Bu ilk memeliler, ağaçlara adapte olarak yaşayan hayvanlar. İlk sel memeliden, en gelişmiş memeli olan İnsan'a ulaşabilmek içinse daha 200 milyon yıllık bir serüvene ihtiyaç var...

Mesozoyik (ikinci zaman); cinsleri devirlerin tespitinde(1) kılavuz fosil olan tek hücrelilerden Nannokonuslar, Calpionellidler ve Foraminiferler, çok hücrelilerin omurgasız gruplarından olan Pelecypodların (balta ayaklılar) Rudist takımı, Cephalopodaların (kafadan bacaklılar) Belemnit ve Ammonit takımı, omurgalıların balıklara ait aparatları olan(2) Konodontlar, sürüngenerler (reptilia), özellikle de(3) Dinozorlar ve kuşların evrimsel açılımıyla temsil ediliyor.

Mesozoyik'in Geç Triyas-Erken Jura döneminde doğa tarihi sayfalarına sessizce ilk memelilerin temsilcileri giriyor. Bu ilk memeliler, ağaçlara adapte olarak yaşayan hayvanlar (*Hadrocodium*). İlk sel memeliden, en gelişmiş memeli olan İnsan'a ulaşabilmek içinse daha 200 milyon yıllık bir serüvene ihtiyaç var...

Ultramikroskobik tek hücreliler olan Nannoplanktonların, Üst Jura-Üst Kretase döneminde bir kuşak yaparak yok olan *Nannoconus* sınıfı örnekleri Mesozoyik için anahtar fosiller olarak kullanılıyor. Bu fosiller, genellikle konik şekilli, orta kesimleri boş kalker plaklar. Evrim sel açınımda bu kalker plakların hem

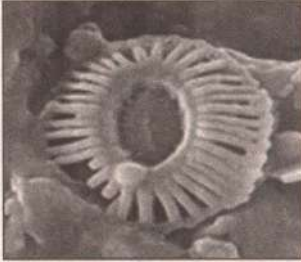
çevresel, hem de orta kesiminin şekli rol oynuyor.

Kalpioneller, boyları 50-200 mikron, genişlikleri 25-65 mikron olabilen konik, silindirik, vazo veya şişe şeklinde kavkiya sahip denizel tek hücreliler. Bunlar, sadece Üst Jura-Alt Kretase za-

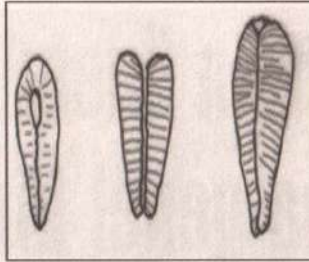
Ultramikroskobik tek hücreliler olan Nannoplanktonların, Üst Jura-Üst Kretase döneminde bir kuşak yaparak yok olan *Nannoconus* sınıfı örnekleri Mesozoyik için anahtar fosiller olarak kullanılıyor.

H O L O S E N
PLEYİSTOSEN
PLİYÖSEN
MİYÖSEN
OLİGOSEN
EOSEN
PALEOSEN
KRETASE
JURA
TRİYAS
PERMİYEN
KARBONİFER
DEVONYEN
SİLURİYEN
ORDOVİSİYEN
KAMBRİYEN

Jeolojik zamanda Mesozoyik devirleri.

Nannoconus örneği ve nannoconusların genel şekilleri.

man aralığında yaşayıp, bu zamanın askat seviyesinde tanımlanmasını sağlayan anahtar fosillerini bırakmışlar. Bu anlamda, zaman göstergesi olarak çok önemli bir takımı oluşturuyorlar. Kalpionel kavkılarının şekli, kavkının tabanında bulunan sap ve dışarıya doğru uzanan yakanın şekli evrimsel açılımı belirleyen unsurlar.

Foraminiferler

Arz tarihinde belirli canlılar zamanının (Fanerozoik) başında ortaya çıkmış (Kambriyen) ve her devirde yeni türleri belirterek jeolojik zamanın tanımlanmasında çok önemli bir rol oynayan foraminiferler, Mesozoik zamanında da anahtar fosillerini bırakmaya devam etmişler. Bunlardan, özellikle Orbitolinide, Globotruncanide ve Orbitoidide familyaları evrimsel açılımın belirgin olarak izlendiği örnekler sunuyor.

Orbitolinide familyası cinsleri, Mesozoik'in sadece Üst Kretase dönemini tanımlayan anahtar fosillerini bırakmış. Bunlardan *Orbitolina* cinsi, familyanın tüm karakteristik özelliklerini taşıyor. Konik şekilde kavkısı olan *Orbitolina*'da, basık - yüksek konik olabilen kavkı şekli, kavkının kenar zonu, esas bölmeleri, ikincil bölmeleri evrimsel açılımı belirleyen özellikleri.

Mesozoik'in sadece Üst Kretase dönemini tanımlayan anahtar fosillerini bırakan **Globotruncanidler** derin denizel özellikli olmaları bakımından hem ortam analizlerinin yapılmasında, hem de zaman göstergesi olarak çok önemli. Öyle ki, bu familyanın cinsleri Üst Kretase'nin askat düzeyinde tanımlanmasını

sağlıyorlar. Bu cinslerden *Globotruncana* türlerinin evrimsel açılımında mikrokavkılarını saran çevre bantları temel kriter.

Orbitoidide familyası, çok sayıda cinsi içine alan ve Üst Kretase için kılavuz fosillerini bırakan kalabalık bir familya. Bu familyanın cinslerinde evrimsel açılım çok net olarak izlenebiliyor. Mercimek şeklindeki kavkıda, çok iri bir ilk loca, kavkının bir ucundan diğer ucuna uzanan yarım ay şeklindeki ekvatoryal localar, kavkının yan tarafına doğru gelişmiş yanall localar familyanın tüm karakteristiklerini taşıyan *Orbitoides* cinsinde mevcut. Bu cinsin türleri farklı kavkı şekilleriyle ayırd ediliyor. Kavkılar basık, sadece ortada şişkin, her iki taraftan şişkin ya da yassı olabiliyor. Familyanın *Hellenocyclina* cinsinde kavkının yan tarafına doğru gelişmiş yanall localar yok. Yanall locaların olması gereken her iki yan tarafta kalsit dolgu var. *Sivasella* cinsinde ise, bu yanall localar kavkının sadece bir yan tarafında mevcut. Kalsit

dolgu diğer yan tarafta mevcut. Bu durumda *Sivasella* cinsi, *Orbitoides* ve *Hellenocyclina* cinsleri arasında evrimsel bir basamağı oluşturuyor. Bu cinsler, familyadaki evrimsel açılımı çok iyi gösteren örnekler.

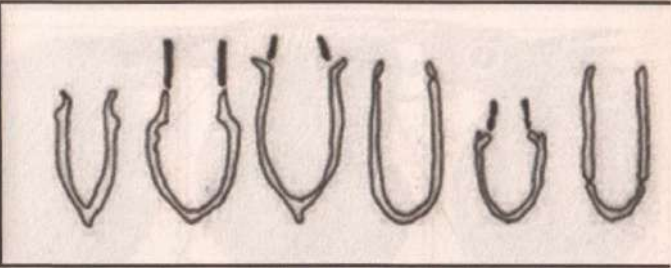
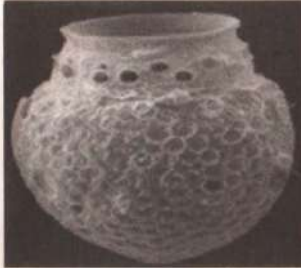
Benzer şekilde evrimsel açımına bir diğer örnek familyanın *Omphalocyclus* grubundan verilebilir. *Omphalocyclus*, papyon şeklindeki kavkısının her iki ucuna doğru sadece yarım ay şeklindeki ekvatoryal localarını taşıyor. *Pseudomphalocyclus* cinsinde, kavkının her iki tarafında yer alan yanall localar ekvatoryal localara eşlik ediyor. *Postomphalocyclus* cinsinde ise, yanall localar, kavkının sadece tek bir tarafında yer alıyor. Bu durumda, *Postomphalocyclus* cinsi, *Omphalocyclus* ve *Pseudomphalocyclus* cinsleri arasında evrimsel bir basamağı oluşturuyor.

Rudistler

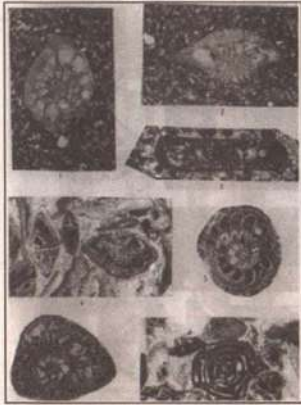
Rudistler, Molluska (yumuşakça) dalının Pelecypoda (balta ayaklılar) sınıfına ait bir takım. Bu takımın örnekleri, tüm pelecypodlarda olduğu gibi iki kapak (kavkı) taşıyor. Ancak, bunlardaki kapakların biri çok küçük, diğeri büyük. Büyük olan kapak konik ve uzun olup, deniz tabanında bir yere bağlanıp, sabitlenmeyi sağlıyor. Küçük olan kapak, büyük kapak üzerine tencere kapağı gibi oturuyor. Evrimsel açılımı bu kapakların şekli belirliyor. Rudistler, en Üst Kretase'de kılavuz fosillerini bırakıp, resif kayalarını oluşturduktan sonra yer tarihinden tamamen siliniyor.

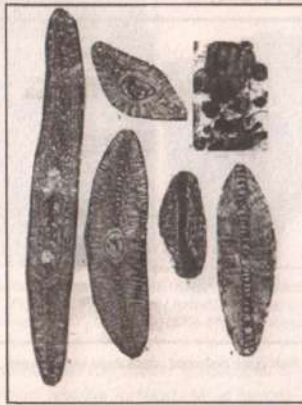
Boylan 1 metreyi geçen rudist örnekleri.

Kalpionellid örneği ve kalpionellidlerin genel şekli.

Resim 1

Resim 2

En Üst Kretase'de yaşayan ve devrin sonunda topluyokalmaya uğrayan bentik foraminiflerlerden; *Selimina spinalis* (I, 1,2,4), *Cideina soezeri* (I,3,5,6), *Simplorbitoides papyraceus* (II,1), *Orbitoides medius* (II,2) ve *Orbitoides apiculatus* (II,4-6) 'un ince kesit mikroskop görüntüleri (İnan&Taşlı, 2009).

Belemnitler

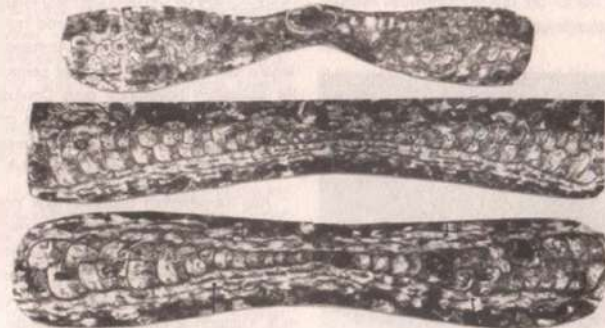
Belemnitler, Molluska (yumuşakça) dalının, Cephalopoda (kafadan bacaklı) sınıfının bir takımı. Belemnitler, Mesozo-yik'in Jura devrinde ortaya çıkıp, Kretase sonundaki(4) büyük toplu yokolmada tamamen yok olan fosillerini bırakıyor. Bu örneklerde, sadece ok'a (belemnos) benzeyen iskeletlerin fosilleştiği görülüyor. Evrimsel açınım da bu ok'un şekline göre belirleniyor.

Ammonitler

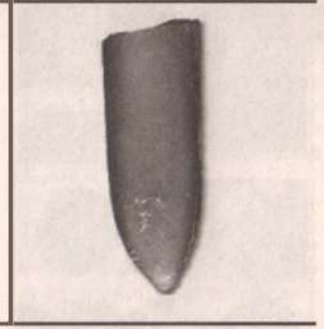
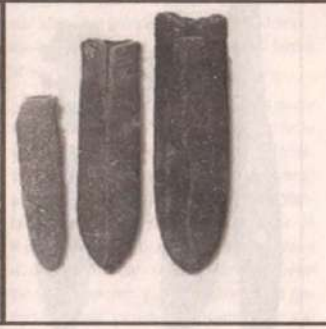
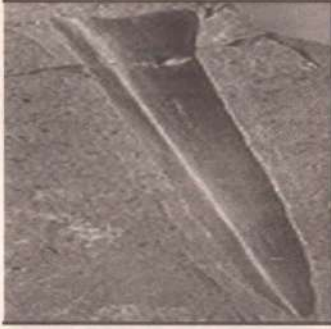
Ammonitler, Cephalopoda (kafadan bacaklılar) sınıfının bir alt sınıfını oluşturuyor. Bu alt sınıfın cinslerinde, bir düzlemde spiral (planispiral) olarak sarılmış vücudu baştan sona geçerek oturma odalarını bölen bir sifon mevcut. Bu sifonun spiralın iç ya da dış tarafında bulunuşuna göre sınıflama yapılıyor. Sınıflamada, her bir odanın kavkı üzerinde bıraktığı izlerden (sütür) faydalanılıyor. Bunlara sele ve lobus deniyor.

Ammonitlerde evrimsel açınım, bu sele ve lobusların şekliyle izlenebiliyor. Lobus ve selelerin düz olduğu örnekler (goniatitik tip) Paleozoyik (birinci zaman)'de, selelerin düz ve lobusların tırtıklı olduğu örnekler Mesozoyik'in Triyas devrinde, sele ve lobusların her ikisinin de tırtıklı olduğu örnekler Jura devrinde görülüyor.

Ammonoide alt sınıfındaki cinslerde çeşitlenme ve fert sayısının çoğalması Mesozoyik zamanında gerçekleşiyor. Bunlar özellikle Jura-Kretase devirlerinin kat ayrımında kılavuz fosiller oluyorlar.

Yukarıdan-aşağıya; *Omphalocyclus*, *Postomphalocyclus* ve *Pseudomphalocyclus* foraminifler cinsleri arasında yanıl (lateral) localar temelinde görülen evrimsel basamaklar.

Belli başlı Belemnit cinslerinde ok'un evrimi.

Mesozoyik sonunda toplu yokolmaya uğrayarak, doğa tarihinden siliniyorlar.

Sürüngenler (Reptilia)

Omurgalıların tatlı (göl) ve tuzlu (deniz) su ortamlarında balıklarla başlattıkları ilk adım, hem suda hem de karada yaşayabilen çift yaşamlılarla (amphibia) karaya atlarken, sürüngenlerle birlikte karaya adaptasyon en üst noktaya erişiyor. Çift yaşamlılarda su ortamında gerçekleşen yumurta bırakma eylemi, sürüngenlerle birlikte artık karaya yumurta bırakmaya dönüyor. İşte, sürüngenlerin (reptilia) karaya yüksek adaptasyonlarında en önemli adım, bu karaya bıraktıkları yumurtaları oluyor.

İlk fosillerine(5) Geç Paleozoyik'in Üst Karbonifer devrinde rastlanan Kertenkeleler, ilk fosillerine Permiyen'de rastlanan ve Mesozoyik'e damgasını vurarak Kretase sonunda tamamen yok olan Dinozorlar, ilk fosillerine Erken Mesozoyik'in Üst Triyas devrinde rastlanan

Kaplumbağa ve Timsahlar bu sınıfın günümüzde de yaşayan örnekleri.

Sürüngenlerin, Permiyen'den-Kretase sonuna kadar hem karada ve hem de denizlerde yaşayan örnekleri mevcut.(6) Kuzey Amerika ve Afrika'da bunların lokal olarak bol bulundukları fosil mezarlıkları biliniyor.

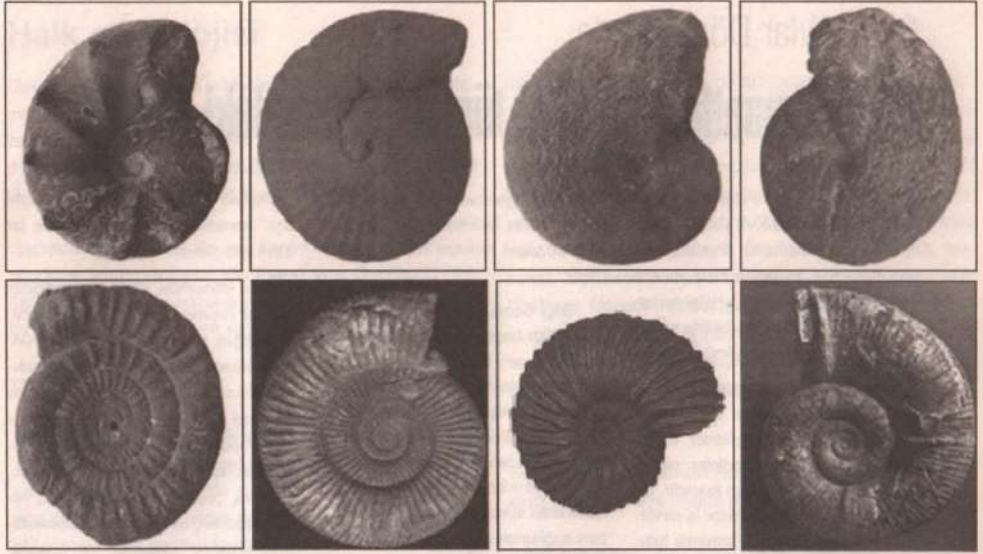

İlk memeli olan Üst Triyas yaşlı *Hadrosaurus* fosilinin çizimi ve canlandırması.

Kuşlar (Aves)

Kuşların ilk fosillerine Üst Jura devrinde rastlanıyor. Üst Jura'daki ilk kuş temsilleri *Archaeopteryx*'ler. *Archaeopteryx*'ler dişil kuşlar. Bunların uçmadığı, ancak kısa mesafelerde sıçradığı düşünülüyor. 1994'de Çin'deki Liaoning bölgesinde Alt Kretase yaşlı çökeltilerde bulunan *Confuciusornis sanctus*, *Archaeopteryx*'e olan benzerliği ile dikkat çekiyor. Bir saksağan boyutunda olan *Confuciusornis*, *Archaeopteryx*'e göre daha gelişmiş yapıdaki tüyleri ile belirli bir mesafeyi uçabilen ilk kuş olarak kabul ediliyor.

Kuş kemiklerinin çeperinin çok ince oluşu, içinin boş oluşu fosilleşme şansını azaltan faktörler. Kuşlarda çene keratin maddesinden oluşmuş bir gaga ile kaplanmış, ağızdaki dişler giderek yok olmuş. Kuşların ilk fosillerine Üst Jura devrinde rastlanıyor. Bunların dinozorlardan evrimleştiklerine ilişkin kanıtlar özellikle 2000'li yıllardan itibaren(7) Çin'in kuzey-

Triyas'tan- Kretase'ye belli başlı ammonit cinsleri

A. *Ceratites* (Orta Triyas), B. *Lobites* (Tiryas) c. *Phylloceras* (Jura-Alt Kretase) D. *Calliphylloceras* (Jura-Alt Kretase)
E. *Paltechioceras* (Alt Jura), F. *Perisphinctes* (Üst Jura), G. *Hoplites* (Alt Kretase), H. *Lytoceras* (Jura-Kretase).

doğusundaki Jehol alanında bulunan çok sayıda ara form nedeniyle artık kesin olarak kabul görmüş durumda.

Kuşları sürüngenlerden ayıran en önemli özelliği, bunların ön bacaklarıyla, ayaklarının uçmaya olanak verecek şekilde değişmiş olması ve vücutlarının tüylerle kaplı olması. Kuşların üç eklemlili olan ayak parmakları fosil kalıntılarından memeli ve sürüngen fosillerinden ayıt edilmesini sağlıyor. Son yıllarda tüylü dinazor fosillerinin de bulunması, tüylerin kuşları tanımlamada kullanılması konusunda dikkatli olunması gerektiğini gösteriyor.

Kuşlarda ön ayakların tipik olarak kanat şeklini alması ancak Alt Kretase'den itibaren gerçekleşiyor. Kuş fosilleri Senozoyik'in (Üçüncü zaman) Paleosen devrinden itibaren yaygınlaşıyor. Eosen devrinden itibaren görülmeye başlanan Deve Kuşlarında kanatların olmayışı kuşlarda gelişen ikinci bir evrimsel özellik olarak yorumlanıyor. Senozoyik'in Pleistosen yaşlı çökellerinde yaygın ola-

rak bulunan kuş fosilleri, günümüzde yaşanan kuşlarla karşılaştırılarak tanımlanıyor.

Dipnotlar

- 1) Bkz: İnan, N., 2010, Fosilleşme, Bilim ve Ütopya Dergisi, 197, 48-50.
- 2) Bkz: Kılıç, A.M., 2012, Konodontların Evrimi, Bilim ve Ütopya Dergisi, 214,
- 3) Bkz: İnan, N., 2012, Dinozorların Evrimi, Bilim ve Ütopya Dergisi, 215, 68-71.
- 4) Bkz: İnan, N., 2011, Jeolojik Zamanda Toplu Yokalmalar », Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı 203, s. 72-78
- 5) Bkz: İnan, N., 2012, Paleozoyik'in önemli evrim adımlarına genel bir bakış, Bilim ve Ütopya Dergisi, 213, 86-92.
- 6) Bkz: İnan, N., 2012, Mesozoyikte yaşam ve önemli evrim adımları. Bilim ve Ütopya Dergisi, 213, 75-80.
- 7) Bkz: İnan, N., 2011, Tüylü Dinozorlardan Kuşlara Evrim kanıtları: Jeholalanı, Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı 199, 52-56.

Kaynaklar

- Caron, M., 1985, Cretaceous planktic foraminiferal plankton stratigraphy, Cambridge Earth Science Series, p. 17-66

Cooper, J. D., Miller, R. H. ve Patterson, J., 1986. A trip through time: Principles of Historical Geology, Merrill Publishing Company, Columbus, Ohio, 469 s.

Freeman, S., Herron, J.C., 2007, Evolutionary Analysis, 4. Ed., Evrimsel Analiz, (Çev. Edit: Baktal, Ç., Çiplak, Başbüyük, Karayüç, S., Gündüz, İ., Yenilenmiş 2. Türkçe Baskı), 2009, 838s.

İnan, N. & Taslı, K., 2009 (II. Baskı), Tarihsel Jeoloji, Mersin Üniversitesi Yayınları, No. 15, Mersin.

İnan, N., 2009 (II. Baskı), Paleontoloji, Seçkin Yayıncılık, Ankara

Ketin, İ., 1977, Genel Jeoloji, Cilt I, Yerbilimlerine Giriş, İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Sayı: 1096, 586 s.

Meriç, E., 1983, Foraminiferler, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Yayınları, Eğitim Serisi, No. 26, 280s., 151 levha.

Meriç, E., Görmüş, M., Luger, P., İnan, N. and Çoruh, T., 2010, Paleogeographical distribution of Pseudomphalocyclus blumenhali Meriç (Foraminiferida) in the Maasrichtian of the Eastern Central Tethys with a short taxonomical review of some Orbitoid Foraminifera. Revista Espanola De Micropaleontologia, 42/1, 119-127.

Wicander, R. ve Monroe, J.S., 2010, Historical Geology, Evolution of Earth and Life Through Time. 444p., Brook/Cole, USA

www.sciencedirect.com

www.fusunalkaya.net

Osmanlılar Dönemi'nde

Bilgi cemaatleri ve bilgi türleri arasındaki ilişkiler

Kuruluş Dönemi olarak adlandırılan XIV. ve XVI. yüzyıllar arasında Osmanlı Toplumu'nun bilgi üretimine ve aktarımına yönelik faaliyetleri, miras aldıkları "bilgi cemaatleri" ve "bilgi türleri"nin belirlemiş oldukları çerçevede yürütülmüştür.

Dönemin bilgi cemaatleri [toplumsal saygınlıklarına göre sıralanacak olursa], fakihler, mütekelimler, mutasavvıflar, bilginler ve edipler olmak üzere toplam beş gruptan ibarettir. En güçlü grup, hiç şüphe yoktur ki devletin hukukî işlemlerinden sorumlu tutulan fakihlerdir. Dolayısıyla diğer bütün bilgi cemaatleri, bilgi üretme ve uygulama etkinliklerini yürütürken, fakihlerin [ve bunların idarî hayattaki temsilcileri olan kadılarının] hukukî kaygılarını gözetmek ve hukukî ilkelere uymak mecburiyetinde kalmıştır. Bu yüzden, dinî hukukun âmir hükümlerinden bağımsız bir bilgi üretiminden ve aktarımından söz etmek mümkün değildir.

Genellikle "ilim" kavramı altında toplanan [ve kısmen bugünkü bilimlere de içeren] bilgi türleri ise, "Akfî İlimler" ve "Naklî İlimler" olmak üzere iki ana-kısma ayrılmıştır. Akfî İlimler, "Nazarî İlimler" (Fizik, Matematik, Metafizik) ile "Amelî İlimler"den (Etik, İktisat, Politika) ve "Naklî İlimler" ise Tefsir, Hadis, Kelam ile Fıkıh'tan oluşmuştur. Bilgi cemaatleri gibi, bilgi türleri de "Akfî İlimler"den "Naklî İlimler"e doğru hiyerarşik olarak sıralanmış ve medrese tahsili, esasen bütün ilimlerin tepesinde bulunan fıkıh (İslâm Hukuku) ilminde malumat ve maharet kazanmak için yapılmıştır.

Böylece, en muteber bilgi cemaati olan fakihler ile en muteber bilgi türü

olan fıkıh, "geleneksel sosyo-kültürel yapılanma"yı belirleyen ve yönlendiren en güçlü birimler haline yükselmiştir.

"Bilgi Cemaatleri" ile "Bilgi Türleri" arasındaki bağlantıları kuran ve ilişkileri belirleyen ise, "Patrimonyal Sistem"ın çıkarlarını korumak ve gözetmek için geliştirilmiş olan "Nizâm-ı Âlem" ideolojisi ve bu ideoloji, bilgi cemaatlerinden iki temel eylem talep etmiştir: Bunlar, mevcut bilgi türlerini kullanmak suretiyle, (a) toplumsal düzeni sağlamak ve (b) toplumsal gereksinimleri karşılamaktır.

Öyle anlaşılmaktadır ki söz konusu asırlarda, İktidar'ın yerleşik ideolojisini tadil veya yeniden tanzim etmesini gerektirecek büyük çaplı toplumsal ve siyasal dönüşümler ve bundan kaynaklanan baskılar gerçekleşmediği için, bu talepleri değiştirecek "yeni bilgi arayışları veya etkinlikleri"ne umumiyetle teşebbüs edilmemiş ve esasen mevcut olanla idare etmek yoluna gidilmiştir.

Bu bağlamda, fakihlerin ve kadılarının, özellikle geleneksel "Bilgi Sistemi"nin sosyo-politik gereksinimler doğrultusunda elden geçirilmesinden ve korunmasından sorumlu tutuldukları anlaşılmaktadır. Buna mukabil diğer dinî cemaatler, yani mütekelimler ile mutasavvıflar ise, Müslümanlar'ın yüksek düzeyde dinî ve ahlakî arayışlarını tatmin edecek rasyonel ve mistik teolojilerin yeniden üretilmesi ve öğretilmesiyle ilgilenmişlerdir. Edebiyat, daha çok şiir sanatı olarak algılanmış ve şairler ise, [Patrimonyal Sistem'in bireylerine medhiyeler düzmediklerinde] mutasavvıfların mistik

teolojileri bağlamında "insanî-ilahî aşk" konusunu işlemekten büyük bir zevk almışlardır.

Bu dönemde, "bilgin" kimliğinin açık bir biçimde belirginleştiğini ve bilirlendiğini savlamak mümkün görünmemektedir. Bilgin olarak andıklarımızın ekserisi, esasen Naklî İlimler ve özellikle de hukuk eğitimi için kurulmuş medreselerden çıkmış veya usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş "âlim"lerdir. Bunlara, çeşitli meslek gruplarını, yani denizcileri, askerleri, bazı zanaatların ustalarını, mimarları ve özellikle hekimleri de eklemek gerekir. Bütün bu topluluğun aslî görevi, malum olduğu üzere, dünyevî hayatın sürdürülebilmesi ve toplumsal gereksinimlerin karşılanabilmesi için gerekli olan bilgilerin ve becerilerin aktarılması ve uygulanmasıdır. Bu nedenle, daha XV. yüzyıl öncesinde, özellikle İmam Gazâlî, Fahrreddin el-Râzî, Adududdîn el-İcî, Kadî Beyzavî, Şîrâzî, Kutbeddîn el-Râzî, Sadeddîn el-Taftâzânî, Seyyid Şerîf Cürcânî ve Celâleddîn el-Dervânî gibi muteber âlimler tarafından belirlenmiş olan "Kelâmî-Tasavvufî-İlmî Paradigma"nın ciddi bir biçimde sorgulanmadığı ve toplumsal sorunların, umumiyetle bu paradigma çerçevesinde çözüme kavuşturulmak istendiği gözlenmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki bir dönemin bilgi cemaatleri ve bilgi türleri, o dönemin sosyo-politik süreçleri tarafından belirlenmiştir ve dolayısıyla bu süreçleri gözden kaçırarak bir tarih anlayışıyla "gerçeğe uygun" bir bilim tarihi veya bir felsefe tarihi yazmak mümkün değildir.

Dilime Göre

Halk etimolojisi

Gelin size bugün **"Halk etimolojisi"**ni anlatayım. Anlatayım ki **"blek"** ve **"yüzük"** kelimelerinden **"blezik"**i üretebilen olağanüstü kabiliyete sahip milletimin dil konusunda da nasıl yaratıcı olduğunun altını (hatta, üstünü de) kalın bir kalemle çizmiş olalım bir kez daha...

Genelde dünya, özel de ise Alman edebiyatının büyük düşünce adamı **Johann Wolfgang von Goethe** (1749-1832)'nin harika bir sözüne yol verelim evvela: "Kavramların eksik olduğu yerlere kelimeler yerleşirir!"

Lafa yekûn tutayım...

Ahalinin, bir kelimenin kök anlamını bilmemesinden ve hançeresinin de bu kelimeyi doğru telaffuz etmesine müsait olmamasından ya da o kelimeyi yanlış anlamasından dolayı yeni bir kelime üretmesine, **"Halk etimolojisi"** diyoruz. Tek kelimeyle açıklamam gerekirse: **"Yakıştırmaca"**.

İlk örneğimiz **"Solfasol"**...

"Solfasol", Ankara'nın eski semtlerinden birinin ismidir. Ayrıca, Hacı Bayram Veli'nin doğup büyüdüğü semt olduğu için de Ankaralılar için çok önemlidir. Bu, notalardan oluşan isim de nereden çıktı, dersiniz? Bu konuda birçok şey söylenir; ama biz en çok dillendirilen iki tanesini alacağız sütunumuza. (*Zaptiye olmasına zaptiyeyle; ama buraya da müteferrika, diyecek halimiz yok!*)

Bir rivayete göre, vakti zamanında bu semtte bir "bando muzıkacı"nın yaşadığı (!) söylenir. Bunun hiç de akla ya-

kın bir şey olmadığını siz de anlamışsınızdır. **"Solfasol"**, **"Zülfazıl (çok faziletli)"** kelimesinin belli bir süreçten geçerek ve Türkçemizin şiirsel nağmelerle örülü yapısına uygun olarak halkın hançeresinde aldığı son haldir. Belki aranızda merak eden olmuştur; şu işin aslını anlatıvere-yim: Vakti zamanında, şehre (Ankara'ya) bir buçuk saat mesafede bulunan Zülfazıl Köyü'nde akan ve halk arasında **"Sulfasol/Solfasol"** adıyla anılan bir dere varmış: **"Zülfazıl Deresi"**. Ankaralılar, hançerelerine uygun olmayan bu telaffuzu zor kelimeyi bir şekilde uydurarak ve harika bir yakıştırma yoluyla kolayca söyleyebilecekleri bir hale sokmuşlar: **"Zülfazıl>Sulfasol>Solfasol"**...

Bu işler biraz dikkat ister, karışiktır; evvela hazmedecek-siniz. Bu sefer beş yıldızlı mola vermem ondandır!

İkinci örneğimiz, **"su basman/su basmanı"**: Ucundan kenarından inşaat işlerine bulaşanlar bilir bu sözü: En basit şekilde, "Binanın kaide görevi yapan alt bölümü" diyebiliriz. "Bu yükseklikten itibaren su basmaz (!) artık!" diye düşünen bazı aklavvel müteahhitlere bakmayın siz. Bu söz, **"su basmasın"** anlamına değil de **"zemin altı"** anlamına gelir. Bakın bu da enfes bir halk etimolojisidir.

Özce, Fransızca **"soubassement"** kelimesinin telaffuzuna tekabül eder tamı tamına: **"Soubassement>su basman>su basmanı"**...

Söz ilmikleriyle anlam kumaşı dokumak da buna dense gerektir!

Üçlemeler

"Üçlemeler"de, *-etimolojik derinliğine girmeden-* üç dilde/coğrafyada ve zamanda, karşılıklarını ve kısaca anlamlarını bulacaksınız: Bugünkü Standart Türkiye Türkçesi (BSTT), Osmanlı Türkçesi ve Batı dilleri...

* **İmgelem/Tasavvur/Imagination (imajinasyon):** 1) Zihnin tasarım, imge oluşturma gücü, yetisi; hayal gücü. 2) Geçmiş yaşantılara özgü öğelerle şimdiki yaşantı arasında bağ kurma gücü.

* **Saymaca/İtbari/Nominal:** Gerçekte öyle olmadığı halde öyleymiş gibi kabul edilen.

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Doğu PERİNÇEK'in "Arkadaşım Deniz Gezmiş" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Haziran 2012 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

Oral, aşağıdaki resimdeki gibi sıralanmış 16 posta kutusuna, bir adet 1000 TL ve 500 TL gizlemiştir. Bunu yaparken şöyle bir yöntem izliyor:

- 1) 1000 TL, 500 TL'nin sağındaki bir

kutuda bulunuyor ancak aynı yatay sırada değildir.

- 2) 500 TL, 1000 TL'nin yukarisında, ancak aynı düşey sırada bulunmuyorlar.

1000 TL köşe kutulardan hangisindedir?

Kalfalık

İstanbul Caddebostan Sahil Yolu'nda akşam karanlığında bisikletleri ile yanya- na gezinen Cengiz ve Mirza adlı iki arkadaş- tan biri diğerine; "Cengiz, senin bisik- letinin tekerlekleri benimkinden daha bü-

yük olduğu için senin farların yolumuzu daha çok aydınlatıyor" der.

Mirza'nın söylediği doğru olabilir mi? Cevabınızı açıklayınız.

Ustalık

İki arkadaştan herbiri ortaya 25 tane 1 liralık koyarak kuralları basit bir oyuna başlıyorlar. Oyunun kuralları şöyledir:

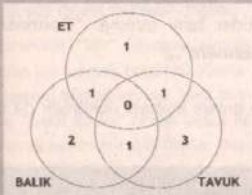
1. Oyuna sırayla oynanıyor,
2. Para almak şart ("pas" yapılmı- yor),
3. En fazla 6 lira alınabiliyor,
4. Yerdeki son paraları alan oyunu kazanıyor.

Siz olsanız kazanmayı garantilemek için nasıl bir yöntem izlerdiniz ve oyun kaç elde biterdi?

Mayıs ayı cevapları**Çıraklık**

1'den 8'e kadar olan bilgiler ışığında;

- a) Karenin içinde fakat çemberlerin dışında,
- b) Çemberlerin ortak kesişme alanları dışında ve
- c) Çemberlerin ortak kesişme alanları içinde olan bölgeleri aşağıdaki şekildeki gibi geometrik olarak gruplandır- dıktan ve her bölgeye karşılık gelen sayıyı yazdıktan sonra sorumuzun cevabının 10 olduğunu kolayca belirleriz.

Kalfalık

4 rakamlı herhangi bir sayı,

$$1000a + 100b + 10c + d$$

şeklinde yazılabileceğinden, ilk ve son rakamları aralarında değiştirdiğimiz zaman sayımız

$$1000b + 100c + 10d + a$$

Bu iki sayının toplamı; $1001a + 1100b + 110c + d$

olacaktır. Bu son sayıya dikkatlice bakarsak göze çarpan bir özelliğinin olduğunu görürüz; bu sayı 11'e bölünür.

Çocukların söyledikleri sonuçlar içinde yalnız Ahmet'in ki doğrudur. Zira, 9867 sayısının 11'e bölünmesinden 867 tam- sayısı elde edilir. Diğer sonuçlar tam sayı vermez.

Ustalık

1 ve 4 numaralı bilgilere ve toplam 16 olduğunu göz önüne alarak: en az 9 hastabakıcı en fazla 6 doktor vardır diyebiliriz. O halde, 2 numaralı bilgiye dayanarak, hastabakıcıları cinsine göre ayırırsak, erkek hastabakıcı sayısının 6'dan kü- çük olduğu sonucuna varırız.

3 numaralı bilgiye göre ise, kadın hastabakıcı sayısının erkek hastabakıcı sayısından azdır. O halde erkek hastabakıcı sa- yısı 4'ten fazladır. Erkek hastabakıcıların sayısı 6'dan küçük, 4'den büyük olduğuna göre 5 olarak bulunur.

Dolayısı ile, 5'i erkek 4'ü kadın toplam 9 hastabakıcıdan faz- lası olamayacağı için erkek doktor sayısı da 6'dan aşağı ol- maz. Bu durumda, toplam sayının 16 olduğunu göz önüne alarak, bir doktorun kadın olduğunu söyleyebiliriz.

Eğer:

- Bir erkek doktor dahil edilmez ise, 2 numaralı bilgi ile çeliş- ki doğar.
- Bir erkek hastabakıcı dahil edilmez ise, 3 numaralı bilgi ile çelişki doğar.
- Bir kadın doktor dahil edilmez ise, 4 numaralı bilgi ile çeliş- ki doğar.
- Bir kadın hastabakıcı dahil edilmez ise, hiç bir çelişki doğ- maz.

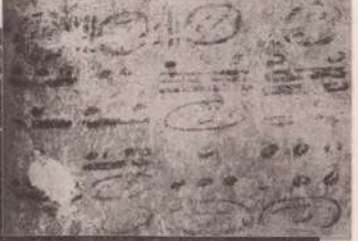
Dolayısı ile, konuşmacı kadın hastabakıcıdır.

Yağmalama arkeologları bilinen en eski Maya Takvimi'ne götürdü

21 Temmuz 1561'de, Fransisken mezhebinden bir misyonerin kolaylıkla zarargörebilen Maya kitaplarını, kodekslerini (el yazması kitaplarını) ateşe vermesiyle Mexico Mani kent merkezinde yerli çiftçilerin oluşturduğu kalabalık feriyat etti. Misyonerler tarafından "Şeytanın düzenbazlığı" olarak kınanan bu yazılı metinler yüzyıllarca azar azar derlenen Maya bilimi ve matematiği bilgisini muhafaza ediyorlardı. Benzer yıkım olayları yüzlerce diğer Maya kodeksleri yok edilerek devam etti. Günümüzde ise sadece bir avuç okunabilir kolonileşme öncesi kodeksler kalmıştır.

Şimdi Amerikalı araştırmacılardan oluşan bir takım şaşırtıcı bir alanda eski Maya metinlerinden oluşan küçük bir hazine keşfettiler. Science dergisinde online olarak yayımlanan bir araştırmada Boston Üniversitesi'nde arkeolog olan William Saturno ve çalışma arkadaşları Guatemala'da Xultun merkezinde 1200 yıllık oturmaya elverişli binanın duvarına boyanmış ve kazınmış metinlerle Maya astronomik tabletleri bulunduğunu raporladılar. Yeni keşfedilen astronomik tabletler (yazıtlar) Maya kodekslerinde muhafaza edilenlerden en az 500 yıl daha eskidir ve bu, araştırmacılara Maya uygarlığının zirvesindeki bilim için yeni bir işaret vermektedir. Takımın bir parçası olmayan Brown Üniversitesi'nde arkeolog olan Stephan Houston sınırlı bu buluşla hepimiz şaşırdık demekte.

Yağmacılar büyük oranda, bir zamanlar hızla büyümekte olan Xultun şehir devletini hedef aldılar. Fakat Mart 2010'da Saturno'nun takımının bir üyesi olan, Boston Üniversitesi öğrencisi Maxwell Chamberlain yasa dışı kazı yapanlar tarafından ortaya çıkarılan boyalı duvarın bir kısmını keşfetti. Sonraki arkeolojik kazı oturulabilir binalar topluluğunun içerisinde bozulmamış üç oda duvarını açığa çıkardı: Odalar insan figürleri boyamalarıyla birlikte -özerle giydirilmiş gibi Maya kralının resmini de içeren- Maya

hiyeroglifinde yazılmış dikey sayı sütunlarını da barındırıyordu.

Takım bütün resimleri ve numaraları tarayıp, dijital olarak birbirleriyle birleştirdi ve şekilleri Maya yazıtlarında uzman olan Austin Texas Üniversitesi'ndeki arkeolojik yazı uzmanı David Stuart'a gönderdi. Stuart'ın analizi, üzerinde sayılar olan sütunlardan en azından beş tanesinin üzerinin bir zamanlar Maya katipleri tarafından ayla ilgili bilgiyi kaydetmek için kullanılan hiyerogliflerle kaplı olduğunu açığa çıkardı. Alt taraflarındaki sayı modelleriyle birlikte bu "ay" gliflerinin şu anda Almanya Müzesi'nde bulunan bir Maya kitabı olan Dresden el yazmalarındaki tutulma tablosundaki astronomik gösterimlerle benzerlik gösterdiği ileri sürülmektedir. Yakın zamanda keşfedilen odadaki diğer sayısal gruplar Venüs ve Mars gezegenini de kapsayan takvimsel döngüleri temsil ediyor gözükmemektedir.

Maya katipleri astronomik döngü bilgilerini kraliyet varisinin adlandırılması ya da bir Maya kralının tahta çıkma yetkisini kutlama gibi önemli toplumsal seremonileri planlamada kullandılar. Saturno, Mayalıların tarihi olaylarını evrensel zamana sağlamak bir şekilde bağlamayı sevdiklerini söylüyor. Bu yüzden Maya katipleri, tutulma oluşması gibi astronomik bir olay ya da gerçekleşeceği söylenen önemli bir mit olayının olması gibi ana seremoniler için en uygun tarihleri za-

manlamada takvimsel bilgilerine güven-diler.

Fakat neden birisi Mayaların kahinlerinin genellikle yaptığı gibi astronomik yazıtları ağaç kabuğundan olan kağıtlar yerine bina duvarlarına kaydetti? Kazılan metinlerden biri odanın İsa'dan sonra yaklaşık 813'te kullanıldığını ileri sürüyor ve Houston bu tarihin bir ipucu sunabileceğini düşünüyor. Dokuzuncu yüzyılın ilk dönemleri boyunca, bazı şehir devletlerinin patlamasıyla ve bazılarının yükselişinde gözüküyor olmasıyla politik kargaşa Maya dünyasının bazı bölümlerini harabeye dönüştürdü. Houston belki de Xultun katiplerinin takvimsel bilginin daha kalıcı bir kaydını yapmayı arzuladıklarını ileri sürüyor. "Arşivlemeye karşı bir çeşit dürtü olabilir." diyor.

Genel olarak bu, birçok Maya kitaplarının daha sonraki kayıplarını görebilen oldukça ileri görüşlü bir karar gibi gözüküyor. Houston'a göre yeni görüş şu ki; bu sıradaki arşiv eski Maya bilimadamlarının düşüncelerine zarar vermeden yeterli olabildiği oldukça büyüleyici bir görüştür. "Burada baktığınız şey doğanın benzeşmeyen modellerini anlamak için gerekli olan insan dürtüsüdür ve onları bir şekilde mükemmel matematiksel bir yapıya uyumlu hale getirmektedir."

Kaynak: www.sciencemag.org
Çeviren: Hazan GENÇAY

Bazı özel nöronlarla empati ve kişisel farkındalık gibi yetenekler arasında sıkı bir bağ mı var?

Max Planck'li bilim adamları, empati ve kişisel farkındalıkla bazı özel nöronlar arasındaki ilişkiyi açığa çıkardı.

İnsular korteks, aynı zamanda 'insula' olarak da biliniyor ve beyin ön kısmında konumlanıyor. Kişisel farkındalıkta kritik bir rol oynuyor ve nöropsikiyatrik hastalıklarla ilişkilendiriliyor. Özel bir hücre tipi – von Economo nöron (VEN) – da bu bölgede yer alıyor. Uzunca bir süre, VEN'lerin sadece insanlar, büyük-maymunlar, balinalar ve fillerde bulunduğu düşünülüyordu. Max Planck Enstitüsü, Biyolojik Sıbetmetik Birimi'nden nöroanatomist Henry Evrard, makak maymunlarının insula bölgesinde de VEN'lerin bulunduğunu keşfetti. Maymun VEN'lerinin hücre morfoloji boyut ve dağılımı ise mevcut VEN hücre tipinin en ilkel olduğunu akla getiriyor. Bulgular hücre – beyin bağlantılarının ayrıntılı olarak incelenmesinde tam da ihtiyaç duyulan fırsatlar sunuyor. İnsanda kişisel farkındalık, Otizm ve bazı spesifik bunama türlerini de içine alan zihinsel hastalıkların anlaşılması konusunda da kilit rol oynuyor.

Son 10 yıl içerisinde insüla denilen karanlık bölge aydınlatılmaya başlanmış ve bedensel durumumuz, duygularımız, kişisel farkındalığımız ve sosyal ilişkilerimizle ilgili çeşitli fonksiyonlarda üstlendiği rol açığa çıkarılmış. İnsünün daha ön

bölgelerinde ise aşk, nefret, kızgınlık, özgüven veya utanma gibi bilinçsel duygulara yer olduğu biliniyor. Bu duygularla ilişkili olarak ön insülanın çok çeşitli psikopatolojik vakada etken olduğu söyleniyor. Buranın hasar gördüğü durumlarda ise, apati (duyarsızlık) ve kendini ifade edememe gibi eksiklikler görülüyor. İnsüladaki yetersizlik veya değişkenliklerle otizm ve daha başka ciddi zihinsel nöropsikiyatrik bozukluklarla da karşılaşıyor.

Von Economo nöronu (VEN)

Şimdiye kadar VEN'in sadece insan-da büyük-maymunlarda ve balina, fil gibi karmaşık sosyal davranışlar sergileyen, bazı büyük beyinli hayvanlarda bulunduğu düşünülüyordu. Tüm memelilerde ve bütün beyin bölgelerinde bulunan başka piramidal nöronları aksine VEN'ler kendine has içi şekillerde ve piramidallerin 3 katı boyutlarda. Otizm ve bvFTD (fronto-

temporal kaynaklı bir bunama türü) vakalarında VEN'lere normalden daha fazla sayıda rastlanması dikkat çekici. Henry Evrard ve çalışma arkadaşları, şimdi de makak maymunlarının ön insüla bölgesinde VEN'lerin varlığını keşfettiler. Makak maymunları, kendi ayna görüntülerini fark edemiyorlar. Ayna testi ise kişisel farkındalık konusunda önemli bir tanı. Çalışmalar, bu hayvan türünde VEN'lerin en ilkel formunun bulunduğu konusunda önemli kanıtlar sunuyor.

'Önceden düşünüldüğünün aksine, yüksek VEN popülasyonu hominidlere (insansı) özel bir durum değil, diğer primat türleri de pekala VEN'lere sahip.' diyerek VEN varlığının karmaşıklık düzeyiyle karakterize olmadığını ifade ediyor Henry Evrard. Bunun yanı sıra VEN filojenisinin incelenmesi gerektiği üzerinde dururken, bu tür özelleşmiş nöronların bağlantıları ve fizyolojisi üzerine olabildiğince fazla araştırma sonucuna ihtiyaç olduğunu belirtiyor.

Maymunlarda, VEN'lerin fonksiyonlarının ve diğer beyin bölgeleriyle bağlantılarının bilinmesi evrimsel açıdan çok büyük önem taşıyor. İnsanda kişisel farkındalık ve bunun evrimsel süreçte nasıl açığa çıktığının anlaşılması da buna bağlı gibi görünüyor. Otizm ve hatta bağımlılık gibi nöropsikiyatrik bozuklukların da bu araştırmalara daha anlaşılır bir hal alacağı söylenebilir.

Kaynak: Science Daily

Çeviren: Müşra ZEREN

Kâtib Çelebi ve "Yeni İslâm Hikmeti"!

Kâtib Çelebi (1609-1657), *Keşfü'l-Zunûn an Esâmî'l-Kütûbi ve'l-Fûnûn* (Kitapların ve İlimlerin isimlerinden Şüphelerin Giderilmesi) başlıklı İslâmî ilimleri ve eserleri tanıttığı ansiklopedik çalışmasının "Hikmet ilmi" başlığını taşıyan madde-sinde, Osmanlı Düşünürleri'nin geçmişten miras aldıkları [bilim, felsefe, kelâm ve hatta tasavvufun terki-binden oluşan] "Hikmet-i İslâmiyye'nin, yani "İslâm Hikmeti'nin kapsamını belirle-miş ve geçmişi betimlemiştir.

Buradan aktarılan aşağıdaki satır-lar, XIII. yüzyıldan XVII. yüzyılın orta-larına uzanan Selçuklu ve Osmanlı Çağları'ndaki düşünce yapısının ve düzeyinin anlaşılması açısından ol-dukça önemli görünmektedir:

"Daha sonra Müslümanlar hikmet ilimlerinde Yüce Şeriat'a aykırı şeyler bulunduğunu gördükleri zaman, inançlarıyla ilgili yeni bir ilim kurdular ve bu ilim, kelâm ilmi diye üne kavuş-tu; fakat bunların ardından gelen araştırmacılar [Müteahhirün], Allâme Sa-düddin'in *Şerh el-Makâsîd*'da dediği gibi, Şeriat'a aykırı olmayan şeyleri felsefeden aldılar ve çok ihtiyaç oldu-ğu için bunları kelâma karıştırdılar. Böylece onların kelâmı bir 'İslâm Hik-meti' haline geldi. Mutaassipların kar-şı çıkmalarıyla ve terkiplerini inkâr et-meleriyle ilgilenmediler; çünkü bilme-diği şeye düşman olmak insanın yara-dışında vardır.

Fakat tabîî, felekî ve maddî işlerin çoğunda, onların [muhtelif fikirleri] al-maları ve birbirine karıştırmaları, [kut-sal metinden] aktarma ve yararlanma yoluyla değil, blikas karşılık verme, itiraz etme, geçersizliğini gösterme ve üstüne düşme yoluyla olduğu için, Na-sîr-i Tûsî ve İbn Rüşd gibi Müslüman

kişiler ve Müslüman olmayan kişiler ortaya çıktılar ve bunları reddetmeye ve çürütmeye koyuldular. Böylece er-demli Kadî Mir Hüseyin el-Meybû-dî'nin *Câm-ı Gîfî-nümâ* diye tanınan risalesinin sonunda dediği gibi, kanıtların bozulması ve geçersizliklerinin gösterilmesi konusunda kelâm ilmi de hikmet gibi oldu. Araştırmacının durumu-na uygun olan şey ise, iki grubun sö-zünü ve mutasavvıfların sözünü ince-lemesi, her ikisinden de yararlanmasi ve inkâr etmemesidir; çünkü inkâr, Şeyh'in [İbn Sinâ'nın] *el-İşârât*ın so-nunda dediği gibi, bir şeyden uzaklaş-manın sebebidir.

Fiziksel, metafiziksel ve matema-tiksel hikmet hakkında yazılmış kitap-lara gelince, bunların çoğu İslâmî [Arabî] değildir; fakat Yunanca ve La-tince'dir. Bu nedenle kitapların büyük bir bölümü onların ülkelerinde kalmış ve bazı istisnalar dışında Arapça'ya tercüme edilmemiştir. Tercüme edilen-ler de, kitapların bir dilden diğer bir di-le aktarılmasında kaçınılmaz bir haki-kat olduğu üzere, çeviri sırasındaki tahrirlerin çokluğundan dolayı asıl an-lamına sadık kalamamıştır. *Atlas* kit-a-bının ve diğerlerinin Latin dilinden Türk diline tercümesi ile uğraştığımız sırada, biz bunu denemiş ve gözlem-lemiş, onun da böyle olduğunu gör-müşüktü.

Avrupa ülkelerindeki akademi mensuplarının yazdıklarına oranla önemsiz bir şey olmasına rağmen, biz bu ilim alanında *el-Şifâ*'dan daha önemli bir kitap görmedik. Ayrıca bazı araştırmacılar Şeyh'in *el-Şifâ*, *el-Necât*, *el-İşârât* ve *Uyûn el-Hikme* gibi kitap-larından ve diğerlerinden bazı bölümleri aldılar ve meselâ Esirüddin el-Eb-herî'nin *Hidâye el-Hikme*'si ve Kâtibi

el-Kazvinî'nin Ayn el-Kavâid'inde ol-duğu gibi Akılî ilimler'e bir giriş ve baş-langıç kitabı kıldılar. Böylece zamanı-mızdaki insanların gayretlerinin ulaş-bileceği en son nokta, *Hidâye*'den bir şeyleri okumakla yetinmek haline gel-di. Eğer bu işle meşgul olanlardan bi-risi bundan kurtulur ve *Hikme el-Ayn*'i incelemeye gayret ederse, bu onlar arasında ulaşılacak son nokta olur; bu kişiler de çok azdır."(1)

Bu tanıklıktan açıkça ortaya çıkan [ama Kâtib Çelebi'nin muhtemelen döneminin siyasî ve içtimai koşulları yüzünden açıkça söylemeye yanaş-madığı] en temel sonuç şudur: Os-manlı Düşünürleri, bundan sonra Batı Bilim ve Felsefesi'ne yönelmeli ve bunların sağlayacağı olanaklardan yararlanarak "Yeni İslâm Hikmeti"ni kurgulamalıdır.

Kâtib Çelebi'nin Latince öğrendik-ten sonra Avrupa tarihine ve coğrafya-sına yönelik araştırmalara girişmesini bu bağlamda okumak ve değerlendirmek gerekir.

Şu halde [en azından yeni tarihsel bulgularla çürütülünceye kadar], şunu savlayabiliriz ki "Osmanlı Tarihi'nin ilk bilinçli ve kararlı modernisti veya batı-laşmacısı Kâtib Çelebi'dir".

Gelecek, hakikati ortaya çıkara-caktır!

Dipnot

1) Bu metin, esasen Rüşdî Balcı çevirisinden aktarılmıştır; ancak Şerefettin Yaltıkaya ve Kilişli Rifat Bilge'nin yayımladıkları Arapça aslına bakıla-rak bazı düzeltmeler yapılmıştır: bkz., Kâtib Çelebi, *Keşfü'l-Zunûn*, Çeviren: Rüşdî Balcı, 2. Cilt, İstanbul 2007, s. 570 ve Kâtib Çelebi, *Keşf-el-Zunûn*, Hazırlayanlar: Şerefettin Yaltıkaya ve Kilişli Rifat Bilge, Cilt 1, İstanbul 1941, s. 683-684.

Kitap Kurdu

'38 Kuşağı

Cumhuriyetle Yetişenler

Cahit KAYRA

Karadeniz'in doğu kıyılarından İstanbul'a göçmüş bir ailede doğan, üç yaşında Mütareke ve işgalle tanışan, altı yaşında kurtuluş heyecanı yaşayan bir çocuğun, Cumhuriyet tarihine paralel akıp giden uzun ve renkli yaşamının öyküsü:

Çok partili demokrasi yıllarında başlayan devlet memurluğunda, Anadolu'yla ve ülke gerçekleriyle tanışma...

Avrupa ile bütünleşme yolundaki Türkiye'nin Cenevre ve Paris temsilciliklerinde geçen 1960'lı yıllar...

1973'te aktif siyaset hayatına geçerek, Kıbrıs çıkarması gibi büyük olaylarla dolu bir dönemde bakanlık sorumluluğu...

1980 sonrasında İstanbul'a dönerek, yazar ve çevirmen sıfatıyla kitapların büyüdü dünyasına yelken açış...

Bütün bu dönemler ve yıllar boyunca biriken zengin bir insan sermayesi, Cahit Kayra'nın anılarını daha da renklendiriyor...

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 748 Sayfa.

Müşavir Paşanın Kırım Harbi Anıları

Sir Adolphus SLADE

1853-56 arasında Rusya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu, Fransa, İngiltere ve Sardinya Krallığı ittifakını birlikte savıştığı Kırım Harbi, çağımızda pek çok teknoloji ve yöntemin ilk kez kullanıldığı benzersiz bir harptir.

Osmanlı ordusunda danışman olarak görev yapan Sir Adolphus Slade, Osmanlılarla Müttefikler arasında iletişimi sağlamaya çalışırken bu anlamazlığı gidermek için elinden geleni yapmış, ancak genellikle hayal kırıklığına uğramıştı. Savaşa dair anılarından oluşan bu kitabında da konuyu adeta bir Osmanlı'dan daha Osmanlı bir tutumla savunmuştur. Hizmetinde olduğu devlete yardım etmek istediği izlenimi yaratmak için de anılarını yayımlamak üzere ülkesine döndükten sonra bir yıl beklemiştir.

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 496 Sayfa.

Gözyaşı Entelektüel Bir Şeydir (Duygunun Anlamları)

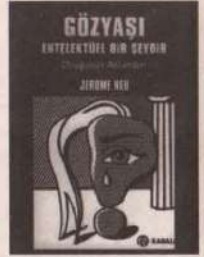
Jerome NEU

California Santa Cruz Üniversitesi'nde felsefe, psikoloji ve psikanaliz alanlarında çalışmalarını sürdüren Jerome Neu bu eserinde farklı konularda derlediği yazılarıyla duyguların farklı anlamlarına ve yorumlarına keyifli bir yolculuk yapıyor. Bu yolculuğun her durağında Neu'nun akademik bilgi birikimine karşın içten heyecanını duyumsayabiliyorsunuz.

Neu bu heyecanla, Eskiçağ'dan

Ortaçağ ve Rönesans'a, oradan da günümüze dek, insani duyguları anlamaya çalışmış olan büyük filozofların, düşünürlerin, edebiyatçıların ve akademisyenlerin görüşlerini olabildiğince önyargısız bir şekilde ve sade bir dille anlatırken kendisine "düşünmek bilinen şeyi değiştirebilir" düsturunu temel alıyor ve eserin bir yerinde şöyle diyor: "Duygulara sahip olunabilir, duygular ifade edilebilir, duygular işlenebilir, duygular bastırılabilir... Ben de burada onlar hakkında düşünmeyi istiyorum, onlar hakkında düşünenin onları dönüştürebileceğine inanıyorum."

Kabalcı Yayınları, 2012, 548 Sayfa.

Tarih: Ne ve Neden

(Antik, Modern ve Postmodern Yaklaşımlar)

Beverley SOUTHGATE

Tarih disiplini her zaman felsefe, pratik olan ya da gelecekle ilgilenen bir şey olarak algılanmaz ve bu çalışmada aslında tam da böyle algılanması gerektiği söylenmektedir.

"Tarih: Ne ve Neden", "nasıl" bir tarih sorusuna bir cevap ve tarihin nasıl araştırılıp yazıldığına ilişkin bir rehber değildir; ayrıca kitabın burada tarih yazımının kapsamlı bir tarihini vermek gibi bir niyeti de yoktur. Aksi-

ne tematik bir yaklaşım üzerinden asıl niyet, "neden" ve "nasıl" tarih sorularıyla ilgili günümüz sorularını daha geniş bir kronolojik ve disiplinler perspektife oturtmaktır. Bu nedenle kitap, ister uzman bir tarihçi isterse felsefe, dilbilim, edebiyat ya da diğer bilimlerin çalışma alanlarıyla bağlantılı olarak konuya yaklaşan biri olsun, tarih çalışması ile ilgilenen her öğrenciyi hitap etmektedir.

Phoenix Yayınevi, 2012, 246 Sayfa.

Humboldt'un Armağanı

Saul BELLOW

Saul Bellow yazarlık, şiir, edebî ün ve başarı gibi konular üzerinden Amerika'yı anlatıyor.

Saul Bellow, Humboldt'un Armağanı'nda farklı kuşaktan iki Amerikan yazarının, bıkın ve öfkeli usta Von Humboldt Fleisher ile hırslı ve tutkulu çirak Charlie Citrine'in genilimli ilişkisini anlatıyor. Bellow bu ilişkiyi anlatırken, ömrünün son yıllarında alkolizm ve deliliğe sürüklenen Amerikan şairi Delmore Schwartz ile arkadaşlığından ilham almış. Bellow, sanatın parayla ilişkisinin gitgide arttığı Amerikan kültüründe "sanatçının" içine girdiği çıkmazdan, evlilik ve aşktan, şirden ve malyadan, hayata dört elle sarılmaktan ve ölümün kaçınılmazlığından söz ediyor.

1976 yılında Pulitzer Ödülü'nü kazanmış ve Bellow'u Nobel Edebiyat Ödülü'ne taşımış bu modern klasik, Osman Yener'in akıcı Türkçesiyle ilk defa dilimizde.

"Humboldt'un Armağanı, ölüm hakkında korkutucu bir kitaptır."

İletişim Yayınları, 2012, 528 Sayfa.

Vietnam Günlüğü

ABD'nin Vietnam'da İşlediği Savaş Suçlarına Karşı Russell Mahkemesi

Mehmet Ali AYBAR

Mehmet Ali Aybar, ABD'nin Vietnam'da işlediği savaş suçlarını araştırmak amacıyla filozof Bertrand Russell'in girişimiyle oluşturulan "Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi"nin bir üyesiydi. "Russell Mahkemesi" olarak da bilinen Mahkeme'nin bir tahkikat komisyonuyla Vietnam'da yaklaşık bir ay incelemelerde bulunan Aybar'ın tuttuğu günlük ilk defa yayımlanıyor. Russell'in, Mahkeme'nin programının hazırladığı ilk bir araya gelişte konuştuğu ve Jean-Paul Sartre'in Stockholm toplantısı sonrasında açıkladığı hükümde içeren "Vietnam Günlüğü", sadece bir "süper gücün" acımasızca yürüttüğü savaşı tüm boyutlarıyla ortaya koymuyor, Aybar'ın sosyalizm anlayışından parçalar da sunuyor.

İletişim Yayınları, 2012, 267 Sayfa.

Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi

Arap İsyanlarından Önce ve Sonra

Hamit BOZARSLAN

Arap isyanlarının öncesine ve sonrasında dair temel bir bilgi hem de yetkin bir yorum sunan Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içindeki Arap bölgelerinin Birinci Dünya Savaşı ertesinde bölünmesi, 1948'de İsrail devletinin kurulması, 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve İran Devrimi, 1980-1990 arasında çıkan bölgesel savaşlar ve son olarak 11 Eylül 2001 saldırısından sonra başlayan "teröre karşı savaş" gibi olguların, meydana geldikleri yerlerden çok uzaklarda bile siyasal dinamikler yaratabileceğini ortaya koyuyor.

Hegemonya ve siyasal mühendislik kavramlarından yola çıkarak Ortadoğu'da otoritarizm olgusunu inceleyen, devletlerin çeşitli zor kullanma biçimleriyle ayakta tutulduğunu gösteren çalışma, geçmişe dayanan siyasal muhalefet biçimlerini ve azınlıklarla ilgili tarihsel olguları ele alırken, yeni direniş biçimleriyle paralel giden genel bir toplumsal yığılma da dikkat çekiyor.

İletişim Yayınları, 2012, 184 Sayfa.

En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji

Nuran HORTAÇSU

Sosyal psikoloji, sıradan insanların sıradan veya sıradışı durumlarda davranış ve etkileşimlerini inceleyen, insan-toplum ilişkisini göz önünde tutan, yalnızca bireylerin davranışlarına değil; grupların, hatta kitlelerin davranışlarına da ışık tutabilen bir alan. Bu nedenle, aslında kuram ağırlıklı bir alan olan sosyal psikolojinin; insan ilişkileri, reklamcılık, iş yaşamı, siyasi yaşam, gruplar arası pazarlık ve çatışmalar gibi herkesi ilgilendiren birçok konuda söyleyecek sözü var. Üstelik yaşamla sosyal psikolojinin gözüyle baktığında insan, olan bitenleri, çoğu zaman değiştiremeye de daha iyi anlayabiliyor.

Sosyal psikoloji, insandan söz eden edebiyat, tiyatro ve sinema ile de yakından ilişkili; bu alanların sanatsal biçimde ele aldıkları konuları kendi "bilimsel" yöntemleriyle inceleyip açıklamaya çalışıyor. Ayrıca, yazar ve oyunculara bazı "tüyo"lar verebiliyor. Konu arayan bir tiyatro yazarı, bir sosyal psikoloji kitabı kanştırırsa kendisine oyun konusu ve kahramanları bulabilir; oyuncular ise durum ve kişilikleri yorumlamada sosyal psikolojiden yararlanabilirler. Yani, sosyal psikoloji her derde deva değilse de çok yönlü ve eğlenceli bir alan.

İmge Kitabevi Yayınları, 2012, 683 Sayfa.

Günlük Yaşamdan Sanata

Umberto ECO

Umberto Eco, her ne kadar romancılığıyla daha ön planda olsa da, elbette roman yazmadan önce de sanatı, kültürel ve bilimsel tartışmaları gazete ve dergilerde yayımladığı yazıları yönlendiriyordu. Günlük Yaşamdan Sanata, Eco'nun Antik Yunan'dan Ortaçağ'a, Rönesans'tan bilimsel çağına uzanan derin birikimiyle göz kamaştırıcı bir kitap.

Umberto Eco, en çetrefil konuları her kesimden okurun kolayca anlayabileceği bir dille anlatır. Ancak ona özgü ironi, sanatın günlük yaşamın hemen hemen her alanıyla bağlarını kurduğuna bu deneyimlere müthiş bir okuma keyfi katıyor: Ortaçağ, medya, gösteri kültürü, ölüm cezası, Coca-Cola... Çağdaş yaşamın tüm göstergeleri, Eco'nun hayranlık verici yorumlarıyla yeni değerlendirmelere açılıyor.

Can Yayınları, 2012, 256 Sayfa.

UMBERTO ECO GÜNLÜK YAŞAMDAN SANATA

Farklı Dünyaları Düşünmek

Felsefe, Siyaset ve Sanat İçin Moskova Konferansı

Haz. Joseph BACKSTEIN, Daniel BIRNBAUM,
Sven-Olov WALLENSTEIN

Moskova Bienali çerçevesinde gerçekleştirilen iki aşamalı bir sempozyumda sunulmuş bildirileri bir araya getiren kitap, çağdaş sanat kültüründe "olay" kavramının anlam ve amacıyla, felsefe ve estetik teorisiyle ve aynı zamanda sanatsal yaratımların siyasal anlamıyla ilgili sorunları ele alıyor. Küresel ölçekteki siyasal değişimler karşısında, piyasa ve sanatın artık gösteri toplumunun bir parçasına dönüştüğü kuşkusuna karşısında sanatın statüsünü ve eleştirel söylemleri nasıl anlamak gerekir? Kitabın odağındaki soru bu.

Metis Yayınları, 2012, 232 Sayfa.

Eleştirel Psikoloji

D. FOX, I. PRILLELTENSKY, S. AUSTIN

Psikoloji dediğimizde aklımıza gelenler giderek delilik, TV dizileri, evlilik programları, sabah showları, kişisel gelişim kitapları, iyi anne baba olma yolları gibi konular almaya başladı. Psikolojinin popüler kültüre yansımaları bunlar olsa da, bu kitapta ne bunları ne de ana akım psikolojik bilgiyi bulacaksınız. Eleştirel Psikoloji kitabının editörü ve yazarlarından biri olan Dennis Fox'un ifade ettiği gibi, "Uğraşması en zor olan şeylerden biri de, çoğu psikologun, çalışmasının apolitik olduğuna dair inancıdır. Çoğu psikolog insanlara sadece yardım ettiklerini düşünüyor. Aslına bakılırsa her ne kadar insanlara yardım etmeye çalışıyor olsalar da, yaptıkları çalışmalar çoğu zaman farkında olmadıkları varsayımları taşıyor."

Eleştirel Psikoloji, psikolojiye başka bir yerden bakıyor; insanı içinde yaşadığı toplumsal bağlam içinde anlamaya ve insanı toplumdaki etkilendiği kadar onu etkileyebilme potansiyeline sahip bir özne olarak ele almaya çalışıyor. "Eleştirel psikoloji, eşitsiz olan, politik, ekonomik ve diğer toplumsal yapıların sürdürülmesini destekleyen, ana akım psikolojinin içindeki kuvvetlere karşı çıkma çabasıdır."

Ayrıntı Yayınları, 2012, 592 Sayfa.

Arkadaşım Deniz Gezmış

Doğu PERİNÇEK

Arkadaşım Deniz Gezmış bir kahramandı.

Yıldırım gibi yaşadı. Yıldırım gibi gitti.

Rüzgâr gibi değil, yıldırım gibi geçti Cumhuriyet tarihimizden.

40 yıl oldu.

Bu iklimde bir an gözüksü; şimşek gibi parladı.

Ama unutulmaz bir ışık kaldı O'ndan.

Bir cesaret ışığı, bir isyan ışığı, bir vıdodan ışığı...

Ateşi 40 yıldır yanıyor.

Yüreklereki yangındır ve aydınlatıyor.

Deniz'in, bıraktığı pratik, her yönüyle incelenmelidir.

Aramızdan ayrılırken bizden bunu istemiştir.

Bu kitapla Arkadaşım Deniz Gezmış'ın kişiliğinde

1968 tecrübesini genç devrimci kuşaklara bir rapor olarak sunmuş oluyoruz.

Bu rapor, 1968'e emek veren bütün gençlik önderlerinin ortak raporudur.

Kaynak Yayınları, 2012, 176 Sayfa.

Ödüllü Sözcük Bulmacası

SOLDAN SAĞA:

1) Yeter ki Kararmasın isimli betiğinde, "Niçin ben susmak zorundayım? Açın gözlerinizi, bumunuzu dikin ve kulak kesilin: Çürümeyi duyuyor musunuz?" diyen, "İshak", "Sinema Bir Şeniktir" isimli betikleri de üretmiş, 1936 yılında doğmuş, 1995 yılında bombalı bir saldırı sonucu hayatını kaybetmiş şair, yazar ve düşünce adamımız./Veri.

2) Toplumsal-gerçekçi sanat akımının önde gelen ressamlarından olan ve Anadolu kadın portreleriyle tanınan 1915- 2005 yılları arasında yaşamış ressamımız./Optik aletlerinde objektiften aldığı ışınları göze veren mercek sistemi.

3) Bir şeyin niteliklerini övmeye./Eli işe yatkın, becerikli./Bağırsaklar./Halk dilinde "ağabey".

4) Kübizm akımı içinde renge öncelik tanıyan eğitim./Kanatlarının üstü ve boynu kırmızı renklilik küçük bir kuş.

5) Akut lösemilerin tedavisinde kullanılan antibiyotik./Edime yöresinde "dalgiç" anlamında kullanılan sözcük.

6) Oda sıcaklığında saklanabilen ticari olarak steril bir ürün üretmek amacıyla, yüksek sıcaklıkta kısa süreli akış altında uygulanan ısı işlemin kısa yazılışı./ Nazari, teorik.

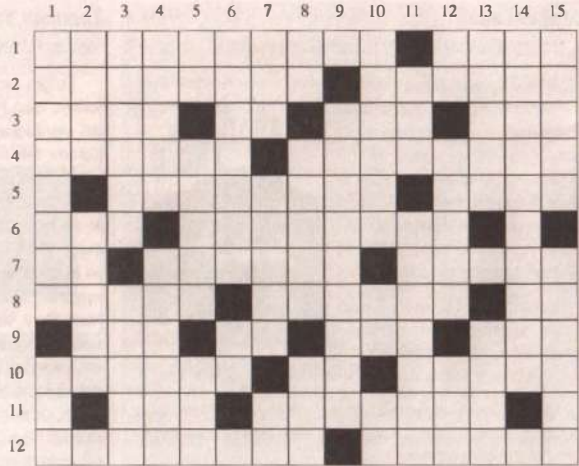
7) Sodyum elementinin simgesi."/... İmparatorluğu" (Doğu Roma İmparatorluğu'nun diğer adı)/Deride, özellikle ellerde oluşan zararsız, pürüklü küçük ur.

8) Halk dilinde, biçim, şekil./Bir şeyin içinde bulunanların bütünü, muhteva./Lantan elementinin simgesi.

9) Parlak kırmızı renkte değerli bir taş./Yön göstermek amacıyla belli yerlere konulan işaret./Kesintilerden sonra kalan miktar./Kıskı sesli küçük keman.

10) Yaşlılarda, hafıza, düşünme, konuşma gibi işlevlerin bozulmasıyla ortaya çıkan bir hastalık./ Sayma, sayılma./Bir kaynağa dayanmayan, hayali.

11) Üstü kapalı olarak anlatma./Fransa kralı VII. Louis'in ve İngiltere kralı II. Henry'nin karısı olan, 12. yüzyıl Avrupa'sının en güçlü kadını.

12) İspanya'da tarih öncesi dönemlere ait duvar resimleriyle ünlü mağara./Rize'nin Çayeli ilçesinde, Bizans döneminden kalma bir kale.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) "Bana Ellerini Ver", "Güzel Şeyler Söyle" gibi besteleriyle tanınmış, 1948- 1996 yılları arasında yaşamış Ermeni asıllı müzisyen ve besteci./Slayt.

2) Budun ön kısmından elde edilen dana eti./Eskiden trajediye verilen ad.

3) Mekke'de hacıların arife günü toplanarak Rum toplemesine verilen ad.

4) Çok dikkat ve özenle davranan veya böyle davranılmasını isteyen kimse./Ortaoyununda Rum toplemesine verilen ad.

5) Türkçede ilgi adlı./Tekkelerdeki ayinlerde ilahi okumakla görevli hanedan."/... salmak" (ünüü her yana yaymak).

6) "... Deine Kaman'ın Maceraları- Su" (Buket Uzuner)/Kat kat çakıl ve kumdan oluşmuş yer kırımı.

7) İleri sürülerek savunulan düşünce./"Tahtlar" anlamında eski sözcük./Rütbesiz asker.

8) Işık akısı birimi lümenin kısa yazılışı./Dava./Kaşık renkli.

9) Çocukların birbirine el değiştirerek diğer arkadaşlarını ebe yapma amacıyla oynadıkları bir oyun.

10) Şarkı türünde ve piyano için hazırlanmış, genellikle kıtalar biçiminde beste./Renyum elementinin simgesi./Azerbaycan'ın plaka imi.

11) Şamanizm'in din adamlarına verilen ad./İstanbul'un eski adlarından biri.

12) Tavla'da "iki" sayısı./Ankara'nın Keçiören İlçesine bağlı bir semt./Tavuğun istenilen yere yumurtlaması için o yere konulan yumurta veya yumurtaya benzer şey.

13) Meyvelere, genellikle üzüme düşen ben./İskambil oyunlarında aynı türden dört kağıdın bir araya gelmesi.

14) Tekelci anamalcılık.

15) İri taneli bezelye./Kendi dönemine değin gelen Osmanlı şairlerini anlatmış tezkireleriyle tanınan 16. yüzyıl divan şair ve yazarı.

Mayıs sayımızın bulmaca yanıtları

Mayıs ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Yahya ÇELİK / İstanbul, Lara KORU / Antalya, Cengiz TURNAGÖL / Antalya, Prof. Dr. Cahit CAN'ın "Türk Hukukunun Kökenleri ve Türk Hukuk Devrimi" kitabını kazandılar.

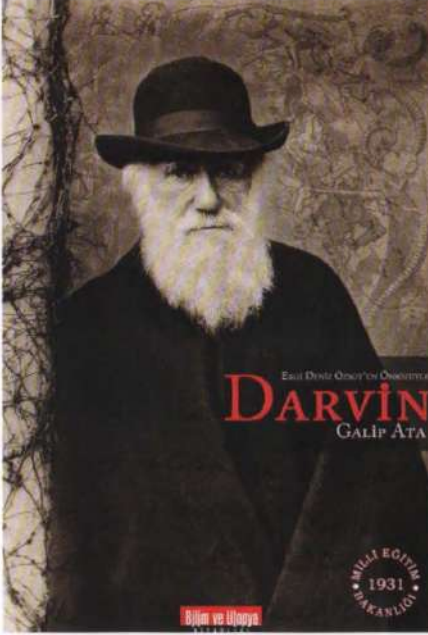
Haziran ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleneceğimiz 3 kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Doğu PERİNÇEK'in "Arkadaşım Deniz Gezmiş" adlı kitabını kazanacaklar.

Bulmaca çözümlerini bilimveutopya@gmail.com adresine de gönderebilirsiniz.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
1	B	E	H	C	E	T	N	E	C	A	T	I	G	I	L
2	Ü	F	Ü	R	M	E	M	A	T	A	M	A	T	A	K
3	L	E	M	I	S		K	A	R	A	B	A	T	A	K
4	E	M	A		A	B	A	N	I		U	M	A	M	I
5	N	E	I	L	A	V	E		A	L	E	F		N	
6	T	R	A	M		H	A	T	I	L	A		A	N	
7	T	A	L	A	K	A	T		S	E	R	E	N	A	T
8	A		I	L	A	M	A	T		N	A	S	K	I	
9	R	I	V	E	R	A		E	K	I	S	T	I	K	
10	C	A	R		A	L	E	L	U	Y	A	K	A	R	
11	A	G	E	L		A	K	I	L	E		T	I	R	E
12	N	O		S	I	R	E	S	A	T	E	N		E	N

1931: Milli Eğitim Bakanlığı Darwin kitabını yayımladı.

2011: Milli Eğitim Bakanlığı evrimi anlatan öğretmene ceza verdi!

DARVİN

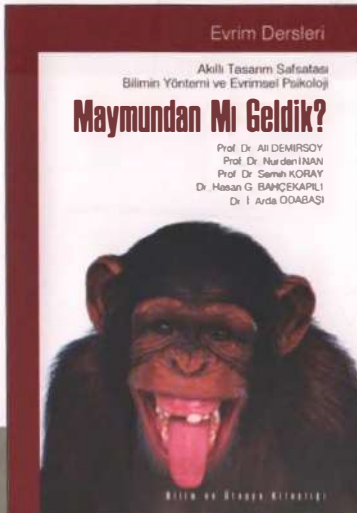
(Charles Darwin)

Galip Ata (Ataç)

Ergi Deniz Özsoy'un Önsözü ile

Mart 2011, 1. Basım, 80 sayfa

"Galip Ata'nın "Darvin" kitabı önemini yalnızca bilimsel içeriğinin sağlamlığı ve bilim tarihimiz açısından ilk olmasından değil, devletin milli eğitim politikasının izlediği dolambaçlı yolları göstermesinden de almaktadır. Maarif Vekaleti yayını olarak 1931'de bu popüler Darwin biyografisi basılırken, yaratılışçılığın 12 Eylül 1980 darbesi ardından kurumlaşan bağnazlığın ve totaliterliğin verdiği imkanla 1985 yılında yine devlet tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'nca resmen ders kitaplarına sokulmaya başlanması ülkemizdeki yönelimleri belirleyen siyasetin tarihi açısından da oldukça önemlidir. Galip Ata'nın "Darvin" biyografisinin, yayımlanmasının ardından geçen tam seksen yıl sonrasının Türkiye'sindeki bilim eğitimi politikasındaki tehlikeli deformasyona çekeceği dikkatin, bu küçük ama değeri boyundan hayli büyük kitabın sayfalarını hazmedecek olan ilgili ve kaygılı okurun alacağı en önemli kazanç olacağını da hemen belirtelim." (Önsöz'den...)

Evrım Dersleri

MAYMUNDAN MI GELDİK?

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Prof. Dr. Nurdan İnan

Prof. Dr. Semih Koray

Dr. Hasan Galip Bañçekapılı

Dr. Arda Odabaşı

140 sayfa

Edinmek için:

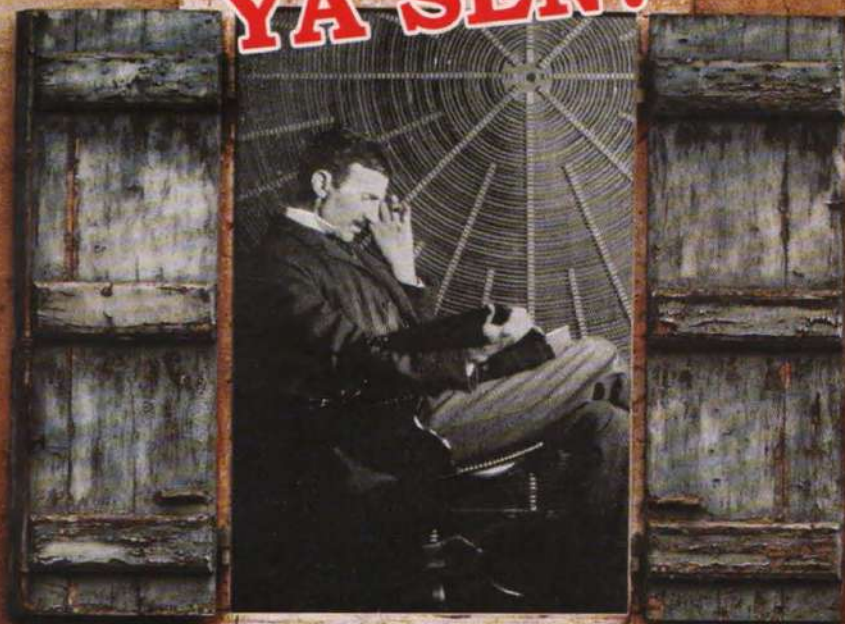
0312 418 52 64 - 0531 348 45 72

bilimveutopya@gmail.com

bilimveutopya@bilimveutopya.com.tr

Tesla aydınlatıyor...

YA SEN?

**Abone ol;
Güç ver!**

Bilim ve Ütopya

(0312) 418 52 64
iletisim@bilimveutopya.com.tr